

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DNY PRÁVA 2016

DAYS OF LAW 2016

Část X.

Meze a možnosti inspirace trestního
řízení angloamerickými prvky

ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS

IURIDICA

vol. 591

SPISY PRÁVNICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

řada teoretická
svazek č. 591

DNY PRÁVA 2016 – DAYS OF LAW 2016

Část X.

Meze a možnosti inspirace trestního řízení angloamerickými prvky

Eds.:

Marek Fryšták, Milana Hrušáková, Jiří Valdhans

Masarykova univerzita
Brno 2017

Recenzenti:

prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.

doc. JUDr. Jozef Čentés, PhD.

© 2017 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8561-9

Obsah

Nad současným stavem právní úpravy trestní odpovědnosti právníků osob a k § 8 odst. 5 TOPOZ	7
<i>David Čep</i>	
Entrapment defense vs. policejní provokace	23
<i>Kateřina Hlaváčová</i>	
K niektorým trestnoprávnym zásadám v kontexte všeobecného boja proti terorizmu	39
<i>Adrián Jalč</i>	
O zásadě oportunity trestního stíhání trochu jinak	58
<i>Katarína Kandová</i>	
Institut spolupracujícího obviněného v komparativním pohledu	75
<i>Alena Kandalcová</i>	
Zásada kontradiktórnosti v prípravnom konaní v Slovenskej republike	104
<i>Veronika Marková</i>	
Vývoj inštitútov ochrany pred domácim násilím s poukázaním vplyvu angloamerickej právnej kultúry	123
<i>Zuzana Medelská Tkáčová</i>	
Korunní svědek – minulost, současnost, budoucnost	137
<i>Zdeněk Michora</i>	
Význam znaleckého posudku v trestnom konaní (Európsky prehľad)	150
<i>Mónika Nogel</i>	
Lobing a jeho možnosti regulácie	164
<i>Stanislav Pavol, Martin Skaloš</i>	
Soudce pro přípravné řízení v českém trestním právu	185
<i>Veronika Pochylá</i>	

Prvky angloamerického trestního řízení v současné praxi státních zastupitelství	197
<i>Zdeněk Jiří Skupín, Marcela Lukášová</i>	
Dohoda o vine a treste a „angloamerické možnosti“ zefektivnenia jej právnej úpravy.....	219
<i>Eva Szabová</i>	
Budoucnost zapojení laického prvku do rozhodování trestních věcí	234
<i>Filip Ščerba</i>	
Dohoda o vině a trestu u zvlášť závažných daňových zločinů	246
<i>Michael Šefčík</i>	
Zamyslenie nad niektorými možnými prvkami adverzatívneho systému v trestnom konaní pred súdom SR.....	257
<i>Monika Škrovánková</i>	
Dohoda o vine a treste ako novodobý fenomén slovenského trestného konania.....	271
<i>Anežka Turošíková</i>	
Komise pro podmíněné propuštění – angloamerický prvek v řízení o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody	286
<i>Roman Vicherek</i>	
Organizácia prípravného konania v angloamerickom právnom systéme	309
<i>Jozef Záhora</i>	

Nad současným stavem právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob a k § 8 odst. 5 TOPOZ¹

David Čep

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Fenomén trestní odpovědnosti právnických osob postupně pronikl do právních řádů mnoha evropských zemí a současnou dobu můžeme označit za období jeho pozvolného etablování. Aktuálním trendem je tak zákonitě další upřesňování podmínek této formy trestní odpovědnosti. Na domácí půdě se však projevují dílčí snahy mající za cíl omezení aplikace tohoto institutu. Tyto se postupně podařilo prosadit do té míry, že součástí novely zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, provedené zákonem č. 183/2016 Sb., se stala i novelizace jeho § 8, který představuje jádro celé úpravy. Ta přinesla (vedle dalších) zbrusu nový institut, jehož primárním cílem je vyloučení (či snad zánik) trestní odpovědnosti právnické osoby za podmínky, že tato vynaloží veškeré úsilí, které na ní bylo možné spravedlivě požadovat, aby zabránila spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v § 8 odst. 1 TOPOZ. V předkládaném příspěvku je tato novinka podrobena kritické analýze.

Keywords in original language

Trestní odpovědnost; právnická osoba; kvalifikovaná osoba; zánik trestní odpovědnosti; úsilí, které lze spravedlivě požadovat.

Abstract

The phenomenon of corporate criminal liability (a. k. a. criminal liability of legal entities) gradually made its way to legislation of many European countries. Therefore, recent era can be described as period of establishing

¹ Uvedený příspěvek byl zpracován v rámci projektu specifického výzkumu MUNI/A/1288/2015 „*Adjustace specifických otázek a koncepce trestního řízení*“.

of this institute. It is understandable that current trend in this area is focused at specification of conditions of this type of criminal liability. On the other hand, situation in the Czech Republic differs because attempts to undermine or at least restrict application of this institute are more frequent. These actions finally led to the fact that statutory amendment no. 183/2016 Coll., to Act on Criminal Liability of Legal Entities and Proceedings Against Them introduced novelization of Section 8 which represents the heart of the Act (constitutes concept of imputability of unlawful act to legal entity). The core of newly adopted law allows criminal liability of legal entity to expire when it is proved that such legal entity put all effort that could have been righteously demanded from it to prevent committing of unlawful action by persons stated by Section 8 par. 1 TOPOZ. This newly presented condition that leads to expiration of criminal liability of legal entity is subjected to critical analysis.

Keywords

Criminal Liability; Legal Entity; Qualified Person; Expiration of Criminal Liability; Effort That Could Have Been Righteously Demanded.

1 Obecně k vývoji trestní odpovědnosti právnických osob

Zcela na úvod je třeba říci, že institut *trestní odpovědnosti právnických osob* v podobě, v jaké jej známe dnes, má svůj původ vně zemí evropského kontinentu, totiž v právních systémech zemí *common law*.² Trestní odpovědnost právnických osob proto představuje pro země, jejichž právní řády vycházejí z tradice kontinentálního právního systému, předně prvek v podstatě cizorodý, a v mnoha ohledech dokonce *rozporný* se systémem základních zásad, na nichž je jejich domácí trestní právo vybudováno.³

I přes počáteční odpor ze strany těchto zemí přesto trestní odpovědnost právnických osob začala pronikat do jejich jednotlivých právních řádů

² Ačkoliv (trestní) odpovědnost kolektivní byla v evropském právu známa i dříve. Viz MUSIL, J. Úvod. In: ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1–2.

³ Srov. KRATOCHVÍL, V. Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného. *Trestněprávní revue*, 2011, č. 9, s. 249 an.; JELÍNEK, J., HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013, s. 23–25.

a postupně se etablovala jako integrální součást norem trestního práva, bez níž by efektivní reakce státu na určité typy trestné činnosti byla přinejmenším značně ztížena.⁴ Tento institut, dříve jeden z typických příkladů rozdílů mezi zeměmi kontinentálního a angloamerického právního systému, však v zemích svého původu prošel (a můžeme říci, že do určité míry i nadále prochází)⁵ značně *dynamickým vývojem*, který se odehrával jak na úrovni doktrinnální, tak i legislativní.⁶ A právě v dosavadní evoluci trestní odpovědnosti právnických osob bychom dnes měli hledat primární zdroj další inspirace při rozvoji domácí podoby uvedeného institutu. Je to totiž právě *historická zkušenost* uvedených zemí, která nám umožňuje (při zohlednění národních specifik soukromoprávního, ale i veřejnoprávního charakteru) trestní odpovědnost právnických osob v domácí právní úpravě koncipovat jako prvek funkční a účinný, zvláště proto, že v našich podmínkách tato historická zkušenost jednoduše schází.

Hovoříme-li přitom o *evoluci institutu trestní odpovědnosti právnických osob* v zemích common law, dovolím si poukázat na přírovnání, jež používá anglická profesorka C. Wellsová, která jednotlivá *vývojová stadia doktríny* trestní odpovědnosti právnických osob v zemích common law (resp. v Anglii a Walesu)

⁴ V nemalé míře k tomuto jevu přispěla i činnost *vybraných mezinárodních organizací* (resp. mezinárodních úmluv, které byly na základě jejich iniciativy přijaty), které apelovaly na jednotlivé státy, aby zavedly odpovědnost právnických osob (nikoliv však výlučně trestní) za vybrané protiprávní činy. K výčtu jednotlivých mezinárodních úmluv, jimiž je Česká republika vázána, viz MUSIL, J. Úvod. In: ŠÁMAL, P. DĚDIČ, J., GRIVNA, T. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 18–21.

⁵ K tomu lze odkázat na ASHWORTH, A., HORDER, J. *Principles of Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press Inc., 2013, s. 153; kteří poukazují na některé zajímavé návrhy vybudovat trestní odpovědnost právnických osob na konceptu kvalifikované absence určité vnitřní politiky právnické osoby (tedy dodržování *programů compliance*), popřípadě na zákonném požadavku, aby právnická osoba v případě spáchání trestného činu sama přijala určitá disciplinární a nápravná opatření a tato byla následně podrobena revizi ze strany soudů (tzv. *reactive fault*). Ke druhé variantě viz FISSE, B., BRAITHWAITE, J. *Corporations, Crime and Accountability*. New York: Cambridge University Press, 1993, 279 s. ISBN 978-0-521-45923-5; na níž citovaní autoři odkazují.

⁶ Nejen k vývoji jednotlivých doktrín trestní odpovědnosti právnických osob v zemích *common law* srov. především BOHUSLAV, L. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 38 an.; popřípadě MUSIL, J. Úvod. In: ŠÁMAL, P. DĚDIČ, J., GRIVNA, T. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2 an.; z cizojazyčné literatury viz WELLS, C. *Corporations and Criminal Responsibility*. New York: Oxford University Press Inc., 2001, s. 84 an.; či COFFEE, J. C. *Corporate Criminal Liability An Introduction and Comparative Survey*. In: ESER, A., HEINE, G., HUBER, B. *Criminal Responsibility of Legal and Collective Entities*. Freiburg im Breisgau, 1999, s. 13–21.

připodobňuje k nejdůležitějším obdobím vývoje lidského jedince.⁷ V tomto směru proto hovoří o *počátečním období* (či batolecím věku – infancy), *dětství* (childhood) a *období dospívání* (adolescence), přičemž pro každé z těchto období je typický doktrinální přístup k trestní odpovědnosti právnických osob, jemuž zákonitě odpovídá i rozhodovací praxe.

Pro lepší demonstraci svých úvah si dovolím toto přirovnání vypůjčit a poukázat – avšak velice zjednodušeně, neboť několik desetiletí trvající rozvoj doktríny trestní odpovědnosti právnických osob v zemích common law nelze srovnávat s naší dosavadní zkušeností s tímto institutem – na vývoj trestní odpovědnosti právnických osob v České republice.

Impulem k tomuto zamyšlení pro mne byla nedávná aktivita zákonodárce, která vyústila v přijetí zákona č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů, jenž – mimo jiné – novelizoval ustanovení § 8 odst. 1 TOPOZ a současně je doplnil o nový odst. 5. Uvedenou novelizaci klíčového ustanovení právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob považují, především s ohledem na absenci odborné diskuse, která by předcházela jejímu přijetí, a zvláště pak pro způsob, jakým nabourává dosavadní konstrukci *vytýkatelnosti protiprávního činu právnické osobě*,⁸ za značně problematickou; o to více, pokud k ní došlo již pět let po přijetí TOPOZ.

2 Stručně k jednotlivým vývojovým stádiím

Ohlédneme-li se zpět za pět lety účinnosti TOPOZ můžeme v tomto (byť relativně krátkém) období určit několik klíčových prvků, díky nimž jej lze rozdělit na několik fází – *vývojových stádií institutu trestní odpovědnosti právnických osob*.

⁷ Viz WELLS, C. *Corporations and Criminal Responsibility*. New York: Oxford University Press Inc., 2001, s. 86 an. Je však třeba říci, že tento vývoj popisuje proměny doktríny v průběhu několika desetiletí a vývoj jednotlivých teorií, což je pro domácí autory výklad do značné míry inspirativní, ale s ohledem na širší souvislosti této evoluce trestní odpovědnosti právnických osob poměrně těžce přenositelný do našich poměrů.

⁸ Pod pojmem vytýkatelnosti je zde rozuměna *přičitatelnost (lato sensu)* trestného činu právnické osobě na základě splnění *podmínky formální* (stanovené § 8 odst. 1 TOPOZ), tj. spáchání protiprávního činu některou z osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až d) TOPOZ za splnění některé z podmínek stanovených návětím tohoto odstavce a *podmínky materiální* (stanovené § 8 odst. 2 písm. a) a b) TOPOZ), tj. *přičitatelnosti* takového protiprávního činu právnické osobě *stricto sensu*. Ke zvolené terminologii viz FENYK, J. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. In: KRATOCHVIL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 535.

Především zde máme *okamžik zrození* a s ním související porodní bolesti, které jsou přirozeným doprovodným jevem vytváření nové právní úpravy a které se samozřejmě nevyhnuly ani přijímání právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob.⁹ Odlišností – oproti zemím common law – je, že legislativní úprava u nás předběhla samotnou doktrínu, tedy že teorie trestní odpovědnosti právnických osob se utváří až v průběhu, přičemž tento vývoj není *de facto* dodnes ukončen, což však v případě nových právních institutů v zemích kontinentálního právního systému lze považovat běžné.

Stadiem, které následuje po zrození nové právní úpravy je *batolecí věk*, kdy se nový právní institut seznamuje takřkajíc se světem a svět se seznamuje s ním. Pro toto období je typická značná míra nedůvěry v novou právní úpravu, zvláště pokud se jedná o koncepci domácí právní teorii *de facto* neznámou (jako je tomu právě u trestní odpovědnosti právnických osob). Uvedené se pak promítá zvláště v rovině právní praxe, která k aplikaci nové právní úpravy přistupuje velice obezřetně, přičemž takovouto zkušenost s prvními lety účinnosti právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob nemá pouze Česká republika.¹⁰

Přes počáteční ostych však přeci jen přichází další období – *dětství*, kdy se předmětná právní úprava již projevuje v praxi naplno. Počet zahájených trestních řízení rok od roku roste, první právnické osoby jsou za spáchanou trestnou činnost odsouzeny¹¹ (odhlédneme-li od výše doposud ukládaných

⁹ K tomu viz např. JELÍNEK, J. Nad českým zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – balance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 95 an.; ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J. Komentář k § 1. In: ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 37–48; anebo NOVÁČKOVÁ, S. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – od návrhu k účinné právní úpravě. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 2, s. 27 an.

¹⁰ Srov. například statistické údaje ohledně počtu zahájených trestních stíhání právnických osob v prvních letech účinnosti francouzské právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob, které uvádí D. Gíbalová. Viz GÍBALOVÁ, D. Aplikace trestní odpovědnosti právnických osob ve Francii. *Trestněprávní revue*, 2011, č. 5, s. 137 an. V případě původní slovenské právní úpravy obsažené v § 83a a 83 b zákona č. 300/2005 Zb., trestního zákona, platné od 1. září 2010 do 30. června 2016 dokonce k její aplikaci nikdy ani nedošlo. Viz ČENTĚŠ, J. The development and the assessment of Corporate Criminal Liability in the Slovak Republic. In: TURANYOVÁ, Y., TOBIÁŠOVÁ, L., ČENTĚŠ, J. a kol. *Corporate Criminal Liability. Some Aspects of Corporate Criminal Liability in the Slovak Republic*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, Právnická fakulta, 2015, s. 18.

¹¹ K tomu viz TIBITANZLOVÁ, A. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: pohled na sankcionování právnických osob v praxi českých soudů. In: LENHART, M., GIBA, M. (eds.). *Mílniky práva v stredoEurópskom priestore 2016*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, Právnická fakulta, 2016, s. 495–503. Dostupné z: <http://law-conference.sk/share/The_Milestones_of_Law_in_the_Area_of_the_Europe_2016.pdf>.

trestů, které lze hodnotit jako velice mírné, často uložené při samé spodní hranici trestní sazby),¹² Nejvyšší soud se vyslovuje k prvním otázkám nové právní úpravy, jako jsou základy trestní odpovědnosti právnické osoby (výklad § 8 TOPOZ) či možnost a podmínky použití odklonů v trestním řízení proti právnické osobě¹³ a právní teorie se začíná věnovat praktičtějším otázkám fungování samotné právní úpravy jako jsou vystupování za právnickou osobu v trestním řízení, práva obviněné právnické osoby nebo již zmiňované použití některých odklonů v trestním řízení vedeném proti právnické osobě.

Následuje však *období puberty* (jež Wellsová se své monografii nezmiňuje) ve kterém se, alespoň dle mého názoru, právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob v současné době nachází. Toto období je doprovázeno pochybnostmi o samotné koncepci trestní odpovědnosti právnických osob, podobě stávající právní úpravy či konstrukci trestného činu právnické osoby.¹⁴ Nutno na tomto místě podotknout, že celosvětový trend ve vývoji institutu trestní odpovědnosti právnických osob je spíše než nabourávání dosavadního vývoje snaha o jeho etablování, tedy specifikace jednotlivých prvků, přesnější formulace základů trestní odpovědnosti a snaha o funkční nastavení procesních institutů (v tomto směru by tak bylo vhodné hovořit o *období adolescence*, které nás však teprve čeká).

Pojďme se tedy podívat na stávající vývojové stadium blíže a prozkoumejme některé projevy pubertálního období zkoumaného institutu na půdorysu již zmíněné novely TOPOZ.

¹² Tamtéž.

¹³ Jedná se o usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. září 2014, sp. zn. 5 Tz 41/2014 (podmíněné zastavení trestního stíhání), a ze dne 24. listopadu 2015, sp. zn. 8 Tdo 627/2015 (základy trestní odpovědnosti právnické osoby), obě uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod čísly 28/2015 a 23/2016.

¹⁴ Namátkou lze poukázat na odbornou diskusi, kde na straně jedné vystoupil K. Beran a na straně druhé P. Šámal a J. Dědič. Blíže viz BERAN, K. Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie fikce. *Trestněprávní revue*, 2014, č. 5, s. 107 an.; BERAN, K. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku. *Trestněprávní revue*, 2014, č. 7–8, s. 179 an.; a ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J. Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“. *Trestněprávní revue*, 2015, č. 3, s. 59 an.

3 Pubertální projevy ve vývoji české podoby trestní odpovědnosti právnických osob

Na prvním místě je třeba říci, že stejně jako v životě člověka ani v případě právního institutu nepředstavuje období puberty ryze destruktivní vzdor proti dosavadnímu stavu věcí. Naopak mnohé z projevů tohoto radikálního stadia mohou v konečném důsledku znamenat posun v dosavadním nastavení trestní odpovědnosti právnických osob. Tak se lze setkat i s případy, kdy relativně mladá právní úprava přejme některé změny, které se osvědčily v jiném právním řádu (stejně jako v rámci sociálního učení přejímá mladý člověk chování svých starších „vzorů“), díky čemuž dojde k jejímu zefektivnění. Vedle těchto pozitivních posunů ve vývoji však bohužel puberta přináší i zcela radikální změny, které jsou dopředu neuvážené a jejichž důsledky mohou být dalekosáhlé.

3.1 Pozitivní projevy

V případě novely TOPOZ provedené zákonem č. 183/2016 Sb., došlo k několika dílčím změnám ve stávající koncepci trestní odpovědnosti právnických osob, přičemž první z nich lze jednoznačně označit za posun k lepšímu.

Touto pozitivní změnou je nahrazení dosavadního způsobu stanovení *věcné působnosti* TOPOZ prostřednictvím *pozitivního taxativního výčtu* trestných činů, jichž se právnická osoba může dopustit, *negativním výčtem trestných činů, které naopak právnické osoby spáchat nemohou*.¹⁵ Důvod pro takovouto změnu je poměrně prostý – dosavadní úprava obsažená v § 7 TOPOZ byla shledána jako nedostatečná, absentující řadu trestných činů, jejichž spáchání ze strany právnických osob přicházelo bez větších pochybností v úvahu,¹⁶ v důsledku čehož byla opakovaně novelizována (byly přidávány další a další skutkové

¹⁵ P. Šámal v tomto směru hovoří o zásadě, že *právnická osoba odpovídá zásadně za veškeré trestné činy s výjimkami (v zákoně) uvedených trestných činů, kterých se právnická osoba nemůže dopustit*. Viz ŠÁMAL, P. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*, 2016, č. 11-12, s. 248.

¹⁶ Ke kritice výčtu trestných činů obsažených v § 7 TOPOZ viz např. FENYK, J., SMEJKAL, L. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. Příloha: Modelová interní opatření ke předcházení trestné činnosti právnické osoby*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 24–25; JELÍNEK, J. Komentář k § 7. In: JELÍNEK, J. HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Leges, 2013, s. 66; ŠÁMAL, P. Komentář k § 7. In: ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 151 an.; či BOHUSLAV, L. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 113–114.

podstaty trestných činů).¹⁷ Tento posun tak do určité míry odpovídá vývoji např. francouzské právní úpravy, která si prošla podobným vývojem, kdy nejprve rozsah trestných činů, jichž se mohou právnické osoby dopustit, stanovila značně restriktivně a následně přistoupila k řešení opačnému, tedy určení, že právnické osoby obecně odpovídají za všechny trestné činy bez dalšího (s drobnými výjimkami dle zvláštní právní úpravy).¹⁸

Nutno podotknout, že uvedená novelizace byla provedena po předchozím uvážení, čemuž odpovídá i obsah důvodové zprávy k návrhu zákona, a i z tohoto důvodu ji lze označit za zdařilou proměnu v tomto bouřlivém období vývoje institutu trestní odpovědnosti právnických osob, která přispěje k jeho účinnějšímu využití.

3.2 Neutrální až negativní projevy

Další oblastí základů trestní odpovědnosti právnických osob, již se rozebíraná novela dotkla, bylo samotné ustanovení § 8 TOPOZ, resp. úprava *formální podmínky vytýkatelnosti* protiprávního činu právnické osobě, obsažená v odstavci prvním. Přes absenci vymezení smyslu a účelu této změny v důvodové zprávě¹⁹ můžeme konstatovat, že směřuje k omezení široce nastavených podmínek trestní odpovědnosti právnické osoby, když z návětí § 8 odst. 1

¹⁷ Legislativní vývoj, který si prodělala v tomto směru Česká republika, zřejmě čeká v brzké době i slovenskou právní úpravu obsaženou v zákoně č. 91/2016 Zb., o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Ke kritice slovenských autorů na toto téma viz LORKO, J. Fundaments of Corporate Criminal Liability. In: FRYŠTÁK, M., ČENTĚŠ, J., SZCZECOWICZ, J. a kol. *Corporate Criminal Liability (in the Czech Republic, Slovakia and Poland)*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 116. Poslední aktuální poznámku pak v tomto směru činí J. Čentěš, poukazující na vládní návrh zákona o uznávání a výkoně majetkového rozhodnutí vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov, který navrhuje do stávajícího § 3 zákona č. 91/2016 Zb. doplnit dalších 20 trestných činů. Viz ČENTĚŠ, J., LORKO, J. Právna úprava konceptu přičitatelnosti v modelu tzv. pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb v Česku a na Slovensku. *Trestní právo*, 2016, č. 4, s. 33.

¹⁸ Srov. znění článku 121-2 alinea první francouzského Code Pénale před novelou provedenou zákonem č. 2004-204 ze dne 9. března 2004 (Loi Perben II.) a po ní, kdy došlo k vypuštění slov „*n* *prípadech stanovených na základě zákona nebo nařízení*“ (pozn. překl. aut.). Na dílčí výjimky z tohoto pravidla poukazuje P. Šámal. Viz ŠÁMAL, P. Komentář k § 7. In: ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. s. 149; srovnej také GIBALOVÁ, D. Aplikace trestní odpovědnosti právnických osob ve Francii. *Trestněprávní revue*, 2011, č. 5, s. 137 an.

¹⁹ Srov. Důvodovou zprávu k zákonu č. 183/2016 Sb., změna zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. In: *Nové ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer [cit. 15. 1. 2017].

TOPOZ vypouští slova „*jejím jménem nebo*“ a do § 8 odst. 1 písm. a) a b) doplňuje slova „*[osoba] ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby*“, čímž omezuje rozsah případů, na něž dopadá návětí § 8 odst. 1 TOPOZ, jakož i okruh osob uvedených v témže odstavci v písm. a) a b). Jak uvádí P. Šámal, první změna bude v praxi vyvolávat nejmenší problémy, když většina trestných činů páchaných právníky osobami bude naplňovat dva další alternativní znaky, totiž spáchání trestného činu v zájmu či v rámci činnosti právnické osoby.²⁰ K tomu lze uvést příklad, kdy člen statutárního orgánu právnické osoby uzavře jejím jménem (za ní) úvěrovou smlouvu, přičemž při jejím sjednávání uvede úmyslně nepravdivé údaje o majetkové situaci právnické osoby, díky čemuž je smlouva uzavřena, a získané prostředky následně užije pro svoji vlastní potřebu. Ačkoliv takový trestný čin byl spáchán jménem právnické osoby, byl současně spáchán i v jejím zájmu (neboť došlo ke zlepšení majetkové situace právnické osoby, nehledě na následný trestný čin člena statutárního orgánu spáchaný vůči ní samotné), a proto odpadnutí první z uvedených podmínek tak jako tak nepovede k vyloučení trestní odpovědnosti. Z pohledu právnických osob se tak skrze tuto změnu kýžený výsledek dostaví spíše výjimečně.

Se slovním spojením „osoba ve vedoucím postavení“ však přichází řada praktických problémů, kdy konečné slovo bude mít až rozhodovací praxe soudů. Stran jeho nevhodnosti ve spojení s textací § 8 odst. 1 písm. a) TOPOZ, konkrétně vůči osobám oprávněným jménem nebo za právnickou osobu jednat – které takto omezuje aplikaci celého institutu v případech zástupců právnické osoby, likvidátorů a nucených správců některých právnických osob – a v případě osob vykonávajících u právnické osoby kontrolní činnost dle § 8 odst. 1 písm. b) TOPOZ (kdy bude jen velmi obtížné dovozovat, zda např. člen dozorčí rady či zaměstnanec pověřený výkonem vnitřního auditu, bude současně „osobou ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby“), si dovolím odkázat na již citovaný aktuální článek k tomuto tématu.²¹

První ze zde rozebíraných změn tak v konečném důsledku představuje spíše *rozpačité omezení trestní odpovědnosti právnických osob*, u něhož je otázkou, zda skutečně dojde k účinnému naplnění jejího cíle. Ve druhém případě se již

²⁰ Viz ŠÁMAL, P. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*, 2016, č. 11-12, s. 250.

²¹ Tamtéž, s. 250–251.

dostáváme do kategorie *změn negativních*, které do základů trestní odpovědnosti právnických osob namísto jejich precizace přinášejí jen nové otazníky a tak přispívají ke snižování právní jistoty.

4 Negativní projevy

Ve zbývající části příspěvku se zaměříme na rozbor § 8 odst. 5 TOPOZ, který dle mého názoru představuje nejzávažnější z projevů současného vývojového stadia institutu trestní odpovědnosti právnických osob. Uvedené ustanovení bylo (zřejmě) přijato v reakci na hlasy směřující opět proti *široce koncipované* a současně *příliš striktní* trestní odpovědnosti právnických osob, bez možnosti jakkoliv se této *zbatit* (případně se z této *vyvinít*, slovy zákonodárce „zprostit“). Je třeba říci, že takové motivaci stojící v pozadí přijaté právní úpravy lze samozřejmě rozumět, nicméně způsob, jakým byla v rovině legislativní uchopena a následně učiněna součástí platné a účinné právní úpravy je *značně problematický*.

Uvedené ustanovení je totiž v rozporu s výše popsányými vývojovými trendy (stadii), neboť namísto aktuální potřeby upřesňování základů trestní odpovědnosti právnických osob – v duchu zásady *nullum crimen sine lege certa, stricta, scripta et praevia* – dochází k jejich rozměňování prostřednictvím nekoncepční, nesystematické a neurčité právní úpravy.

4.1 Zproštění se trestní odpovědnosti jako...

Prvotní problém je třeba spatřovat již v samotném spojení „*právnická osoba se trestní odpovědnosti... zproští*“, které v rovině trestního práva vyvolává zdání, že uvedené ustanovení má představovat úpravu *exculpae právnické osoby* nebo *okolnost způsobující zánik trestní odpovědnosti* (v případě okolností vylučujících protiprávnost mám za to, že přinejmenším v rovině těch, které jsou trestním zákoníkem stanoveny nelze uvažovat o jejich aplikaci, neboť neumožňují zohlednit skutečnosti, na nichž rozebírané ustanovení spočívá, tedy snahu pachatele zabránit spáchání trestného činu, k němuž však právě přes tuto snahu došlo). Nepříkláním se však ani k jednomu z těchto řešení a spíše pléduji za závěr, k němuž dospívá P. Šámal, že uvedené ustanovení by mělo

být vykládáno v souladu s konstrukcí *přičitatelnosti* protiprávního činu právnické osobě (*lato sensu*), totiž že by mělo představovat další (materiální) podmínku trestného činu právnické osoby.²²

Ve vztahu k okolnostem způsobujícím zánik trestní odpovědnosti lze uvést obdobný argument, jako zazněl na margo okolností vylučujících protiprávnost, tedy, že v jejich případě nelze zohlednit skutečnosti, na nichž § 8 odst. 5 TOPOZ spočívá, tedy snahu pachatele zabránit spáchání trestného činu [srov. např. § 33 písm. b) trestního zákoníku, který rovněž akcentuje preventivní charakter jednání pachatele vedoucího k zániku jeho trestní odpovědnosti; navíc podmínky uplatnění této okolnosti způsobující zánik trestní odpovědnosti upravuje samostatně § 11 TOPOZ].

V případě možnosti posuzovat uvedené ustanovení jako exkulpační kritérium pak narážíme na význam slov „zproštění se“, který předpokládá existenci – či alespoň domněnku – odpovědnostního vztahu (typicky v situaci, kdy je určitý předpokladu odpovědnosti *presumován*, jako je tomu u zavinění v rámci odpovědnosti za porušení zákonné povinnosti dle § 2911 o. z.) a teprve díky prokázání neexistence některého z jeho předpokladů se daná osoba své odpovědnosti „zproští“. O takovém výkladu však nelze uvažovat v rovině trestního práva, kdy *presumpce* určitého znaku skutkové podstaty trestného činu je *nemyslitelná*. Zvláště v případě zavinění (o němž by bylo možné uvažovat ve spojení s § 8 odst. 2 TOPOZ, který představuje pomyšlnou subjektivní stránku trestného činu na straně právnické osoby) naráží takový výklad na zásadu *presumpce* nevinny a povinnost orgánů činných v trestním řízení prokázat vinu určité osoby.

Jediný výklad ustanovení § 8 odst. 5 TOPOZ, který bude umožňovat jeho funkční aplikaci v praxi je proto, takový, že uvedené ustanovení představuje *další materiální podmínku vytykatelnosti protiprávního činu právnické osobě*. Tím však problematické aspekty tohoto ustanovení nekončí.

4.2 Nekoncepčnost § 8 odst. 5 TOPOZ

Předmětná právní úprava nově umožňuje nevytykat právnické osobě protiprávní činy spáchané některou z osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c)

²² K tomu srov. ŠÁMAL, P. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*, 2016, č. 11-12, s. 251.

TOPOZ, což představuje – nejen v komparaci s dosavadní právní úpravou, ale i v porovnání např. se slovenskou či rakouskou právní úpravou trestní odpovědnosti právnických osob²³ – zcela zásadní zlom, když právě jednání těchto osob představuje základ trestní odpovědnosti právnické osoby. Je tomu tak proto, že *striktní trestní odpovědnost*, přinejmenším ve vztahu ke členům statutárních orgánů právnické osoby, je důsledkem promítnutím *významu postavení těchto osob z hlediska organizace a fungování právnické osoby* a zvláště z hlediska jejího vystupování navenek, tj. vůči třetím osobám. Jsou to totiž především členové statutárních orgánů právnických osob, jimž přísluší za tyto jednat. Možnost přípuštění vyloučení trestní odpovědnosti v případě, kdy se protiprávního činu spáchaného v jejím zájmu dopustí člen statutárního orgánu (nadto založenou na kritériu, k němuž bude učiněna poznámka níže) považují za krajně nežádoucí. V tomto směru činí obdobné výhrady i P. Šámal, který navrhuje, aby přinejmenším osoby dle § 8 odst. 1 písm. a) TOPOZ byly vyňaty z působnosti § 8 odst. 5 TOPOZ.²⁴

Další výhrady lze snášet ve vztahu k poměru mezi § 8 odst. 5 TOPOZ a ustanovením § 8 odst. 2 písm. b) TOPOZ a to přinejmenším ve vztahu k materiální podmínce přičitatelnosti (lato sensu) protiprávního činu zaměstnance právnické osoby spáchaného – zjednodušeně – na základě absence opatření podle jiného právního předpisu, případně takových opatření, která lze po právnické osobě spravedlivě požadovat. Pokud by totiž v daném případě byla dovozena přičitatelnost (stricto sensu) protiprávního činu právnické osobě za situace, kdy tento byl spáchán proto, že právnická osoba neprovedla taková opatření, která po ní lze spravedlivě požadovat [§ 8 odst. 2 písm. b) TOPOZ], pak je třeba si položit otázku, zda by i za takové situace bylo možné aplikovat úpravu obsaženou v § 8 odst. 5 TOPOZ, a tedy současně dovodit, že právnická osoba se takto založené trestní odpovědnosti zproští (resp. jí spáchání takového protiprávního činu nelze vytykat),

²³ K tomu srov. § 4 zákona č. 91/2016 Zb., o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov či § 3 odst. 2 Bundesgesetz über die Verantwortlichkeit von Verbänden für mit gerichtlicher Strafe bedrohte Handlungen (Verbandsverantwortlichkeitsgesetz – VbVG). BGBl. I Nr. 151/2005 [tedy rakouského zákona o odpovědnosti sdružení za trestné činy].

²⁴ Srov. ŠÁMAL, P. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*, 2016, č. 11-12, s. 251.

pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání takového protiprávního činu zabránila. Jinými slovy jsou spravedlivé požadavky dle § 8 odst. 2 písm. b) jiné než v případě § 8 odst. 5 TOPOZ?

Uvedeného paradoxního závěru by se jistě bylo možné vyvarovat v situaci, kdyby ustanovení § 8 odst. 5 TOPOZ nebylo nesystematicky zařazeno až na konec § 8, ale navazovalo přímo na podmínky vytýkatelnosti trestného činu právníké osobě zakotvené v § 8 odst. 1 a 2 TOPOZ. K tomu by však mohlo dojít pouze za situace, kdyby předmětné ustanovení bylo přijato na základě odborné diskuse, což se však naneštěstí nestalo.

4.3 Neurčitost kritéria ‚co lze spravedlivě požadovat‘

Závěrem učiníme ještě jednu výtku ke slovnímu spojení ‚vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možné spravedlivě požadovat‘, jehož nevhodnost – právě ve vztahu k dříve rozebíranému ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) TOPOZ namítal již dříve L. Bobuslav.²⁵ Ten zdůrazňuje, že tato formulace nemá v trestněprávní terminologii místo, resp. náleží spíše do terminologie práva soukromého (v níž neurčité právní pojmy mají své nezastupitelné místo). Naopak v rovině trestního práva představují takové pojmy značný problém, nejsou-li ze strany zákonodárce doplněny o příslušný výklad, což však v daném případě zákonodárce naneštěstí neučinil ani skrze důvodovou zprávu, která k celému ustanovení § 8 odst. 5 TOPOZ ničeho neuvádí.²⁶

Již samotné použití přídavného jména ‚spravedlivé‘ totiž vedle rozpaků vzbuzuje i otázku, zda by se mělo jednat o *spravedlivost objektivní* či *subjektivní*, tedy zda by právníká osoba měla vynaložit veškeré úsilí, které s ohledem na své poměry, finanční prostředky, personální zázemí etc. objektivně mohla vynaložit, či zda naopak bude možné zhodnotit, že ačkoliv vynaložení určitého úsilí ještě bylo *objektivně možné*, nikoliv však již *spravedlivě požadovatelné*. Použití slova ‚spravedlnost‘ tak dle mého názoru představuje ostří se dvěma

²⁵ BOHUSLAV, L. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právníků osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 152.

²⁶ Což je však výsledek průběhu legislativního procesu přijímání zákona č. 183/2016 Sb. K tomu viz Historii legislativního procesu sněmovního tisku č. 304. Novela zákona o trestní odpovědnosti právníků osob. [online]. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky*. [cit. 15. 1. 2017]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7&t=304>

hroty. Na jednu stranu představuje objektivní kategorii – měřítko společné všem případům, na stranu druhou je však pro její naplnění nezbytné zohledňovat právě konkrétní okolnosti dané věci.

Je proto otázkou, jakým konkrétním obsahem bude uvedené slovní spojení naplněno. Možná by však bylo účinnější zkusit vymezit jiné vhodnější kritérium, jehož obsah by byl přinejmenším předvídatelnější, čímž by garantoval nejen vůči orgánům činným v trestním řízení, ale i vůči samotným právníckým osobám, větší právní jistotu. Nabízí se např. *kritérium náležité péče* (již dříve známé v rámci obchodního zákoníku a následně i vykládané rozhodovací praxí), potažmo *pravidlo péče řádného hospodáře*, či v zahraniční právní úpravě používaná kritéria *zachování náležité opatrnosti*, *požadované danou situací*, které zná článek 5 odst. 2 OPZZ²⁷ či *řádné a náležité opatrnosti* dle ustanovení § 3 odst. 2 VbVG, popřípadě koncept *due dilligence*.

5 Závěrem

I přes slibný počáteční vývoj se institut trestní odpovědnosti právníckých osob v současné době ocitá v určité *osobnostní krizi*, jež byla uměle vyvolána novelizací § 8 TOPOZ, který představuje samotný základ této právní úpravy. Rozebírané ustanovení § 8 odst. 5 TOPOZ je zářným příkladem toho, jak lze relativně nenápadnou a přitom dostatečně neurčitou, nekoncepční a nesystémovou změnou vyvolat řadu otázek, které objasňování mnohdy již tak značně komplikované trestné činnosti páchané prostřednictvím právníckých osob ještě více ztíží. I přesto všechno je však třeba hledat z dané situace východisko – přinejmenším dokud nedojde k další, snad již promyšlené, novelizaci – spočívající v interpretaci předmětného ustanovení v souladu s dosavadní koncepcí trestného činu založeného na vytýkatelnosti (přičitatelnosti lato sensu) protiprávního činu právnícké osobě ve smyslu v § 8 odst. 1 a 2 TOPOZ a v důrazu na povinnost právníckých osob v prvé řadě především předcházet páchání trestné činnosti.

²⁷ Tedy Ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 2002 nr 197 poz. 1661 (polský zákon z 28. října 2002, o odpovědnosti kolektivních subjektů za činy zakázané pod hrozbou trestu).

Literature

- ASHWORTH, A., HORDER, J. *Principles of Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press Inc., 2013, 510 s. ISBN 978-0-19-967268-4.
- BERAN, K. Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie fikce. *Trestněprávní revue*, 2014, č. 5, s. 107–113. ISSN 1213 5313.
- BERAN, K. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku. *Trestněprávní revue*, 2014, č. 7-8, s. 179–186. ISSN 1213 5313.
- BOHUSLAV, L. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, 206 s. ISBN 978-80-7380-473-2.
- ČENTÉŠ, J., LORKO, J. Právna úprava konceptu přičitatelnosti v modelu tzv. pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb v Česku a na Slovensku. *Trestní právo*, 2016, č. 4, s. 26–34. ISSN 1211-2860.
- ESER, A., HEINE, G., HUBER, B. *Criminal Responsibility of Legal and Collective Entities*.: Freiburg im Breisgau, 1999, 379 s. ISBN 3-86113-942-1.
- FENYK, J., SMEJKAL, L. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. Příloha: modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, 184 s. ISBN 978-80-7357-720-9.
- FRYŠTÁK, M., ČENTÉŠ, J., SZCZECHOWICZ, J. a kol. *Corporate Criminal Liability (in the Czech Republic, Slovakia and Poland)*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, 255 s. ISBN 978-80-210-8382-0.
- GIBALOVÁ, D. Aplikace trestní odpovědnosti právnických osob ve Francii. *Trestněprávní revue*. 2011, č. 5, s. 137–142. ISSN 1213-5313.
- JELÍNEK, J., HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013, 256 s. ISBN 978-80-87576-43-4.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – balance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, 386 s. ISBN 978-80-87576-58-8.
- KRATOCHVÍL, V. Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného. *Trestněprávní revue*, 2011, č. 9, s. 249–253. ISSN 1213 5313.

KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012, 961 s. ISBN 978-80-7179-082-2.

NOVÁČKOVÁ, S. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – od návrhu k účinné právní úpravě. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 2, s. 27–30. ISSN 1213-5313.

ŠÁMAL, P. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*, 2016, č. 11-12, s. 247–253. ISSN 1213-5313.

ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J. Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“. *Trestněprávní revue*, 2015, ročník 14, číslo 3, s. 59–74. ISSN 1213-5313.

ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, 820 s. ISBN 978-80-7400-116-1.

TIBITANZLOVÁ, A. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: pohled na sankcionování právnických osob v praxi českých soudů. In: LENHART, M., GIBA, M. (eds.). *Mílniky práva v stredo európskom priestore 2016*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 495–503. Dostupné z: <http://lawconference.sk/share/The_Milestones_of_Law_in_the_Area_of_the_Europe_2016.pdf>.

TURANYOVÁ, Y., TOBIÁŠOVÁ, L., ČENTÉŠ, J. a kol. *Corporate Criminal Liability. Some Aspects of Corporate Criminal Liability in the Slovak Republic*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, Právnická fakulta, 2015, 207 s. ISBN 978-80-7160-409-9.

WELLS, C. *Corporations and Criminal Responsibility*. New York: Oxford University Press Inc., 2001, 198 s. ISBN 0-19-924619-X.

Důvodová zpráva k zákonu č. 183/2016 Sb., změna zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. In: *Nové ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer [cit. 15. 1. 2017].

Contact – e-mail

372107@mail.muni.cz

Entrapment defense vs. policejní provokace

Kateřina Hlaváčová

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

„*Had mě nalákal, a tak jsem jej snědl*“, vyřkla Eva na svou obhajobu Bohu, když utrhla jablko ze stromu poznání dobra a zla. Myšlenka této obhajoby spočívající v tom, že ten kdo soudí (stát), neměl by zároveň nést odpovědnost za stvoření trestného činu, je společná jak pro doktrínu entrapment, tak pro obhajobu policejní provokací. Zatímco doktrína entrapment byla poprvé užita v roce 1928 před Nejvyšším soudem USA, obhajoba policejní provokací se formulovala v judikatuře soudů kontinentální právní kultury. Příspěvek se zaměří zejména na jednotlivé testy defense of entrapment (subjektivní a objektivní), na pojmové znaky policejní provokace a důsledky těchto doktrín na trestní řízení. Cílem příspěvku bude následně porovnání evropské policejní provokace s defense of entrapment a zhodnocení možnosti inspirace českých soudů angloamerickým modelem.

Keywords in original language

Policejní provokace; doktrína entrapment; agent provokatér; trestní odpovědnost.

Abstract

„*The serpent beguiled me, and I did eat it*“, pleaded Eve in response to the accusing Lord God, when she took the apple from the tree of the knowledge of good and evil. The main idea of this defense consists of the fact that state, which is responsible for judging people, shouldn't be at the same time responsible for creation of crimes. This idea is common for defense of entrapment and defense of police provocation. Whereas defense of entrapment was firstly used in 1928 in the Supreme Court of the United States, defense of police provocation was evolved by courts of states with continental legal system. The paper deals with two version of entrapment doctrine (objective and subjective), the attributes of police provocation and consequences of these

doctrines for criminal proceedings. The aim of this paper is the comparison of European police provocation with defense of entrapment and the evaluation of possibility to inspire Czech courts by Anglo American doctrine.

Keywords

Police Provocation; Entrapment Doctrine; Agent Provocateur; Criminal Liability.

1 Úvod

Myšlenka, že by stát neměl prostřednictvím svých příslušníků vyvolávat ve svých občanech úmysl ke spáchání trestného činu, je společná jak pro angloamerickou, tak pro kontinentální právní kulturu. Rozsah posuzování této myšlenky, relevantní faktory i samotné důsledky se však od sebe liší nejen v jednotlivých právních kulturách, ale rovněž i v rámci jurisdikcí jednotlivých států. Doktrína entrapment i policejní provokace stojí na stejném filozofickém základě zmíněném G. Dworkinem, jenž tvrdí, že „není správné, aby stát sváděl, povzbuzoval či podněcoval osoby k páčání trestné činnosti“.¹ Evropský soud pro lidská práva k tomu v rámci své rozhodovací činnosti dodal, že podněcování osob k páčání trestné činnosti je jednoznačným popřením role státu jako ochránce společnosti před trestnou činností. Stejného názoru jsou i americké soudy s konstataváním, že funkcí orgánů činných v trestním řízení je represe vůči pachatelům a prevence trestné činnosti, nikoliv její vytváření.²

2 Policejní provokace v České republice

O policejní provokaci toho bylo řečeno v odborné literatuře již mnoho³ a cílem tohoto příspěvku není podrobný rozbor jednotlivých podmínek její aplikace. Následující výklad se zaměří pouze na stručnou charakteristiku

¹ MURPHY, Brandon, ANDERSON, John. „Mates, Mr Big and the Unwary“: Ongoing Supply and its Relationship to Entrapment. *Current Issues in Criminal Justice*, 2007(19).

² *Sherman v. United States*, 356 U. s. 369, 372 (1958).

³ Například CIMR, V. K zákonnosti provokace trestného činu policejními orgány (trestnost vyprovokovaného pachatele). *Trestní právo*, 2001, č. 2, s. 11; VRTĚL, P. Nepřípustnost policejní provokace. *Trestní právo*, 2001, č. 5, s. 6; KRATOCHVÍL, V. Policejní provokace „trestného činu“ z pohledu právního a ústavněprávního. *Trestní právo*, 2001, č. 10, s. 2; SOTOLÁŘ, A., PŮRY, F. Skrytá reakce policie na již páchanou trestnou činnost. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 1, s. 6.

policejní provokace v České republice, a to pro účely porovnávání rozdílů a shod s doktrínou entrapment.

Policejní provokace je v judikatuře popisována jako aktivní činnost příslušníků bezpečnostních složek, která směřuje k podněcování určité osoby ke spáchání konkrétního trestného činu, k doplnění některého ze zákonných znaků skutkové podstaty trestného činu, k podstatnému navýšování rozsahu trestné činnosti nebo ke změně právní kvalifikace ve směru naplnění okolnosti podmiňující vyšší trestní sazbu. Cílem policejní provokace je získat usvědčující důkazy a vyvolat trestní stíhání osoby, jejímž důsledkem je vzbuzení v osobě úmysl spáchat trestný čin, ačkoliv takový úmysl osoba před tím neměla.⁴ Cílem orgánů činných v trestním řízení je zjištění, zda by ke spáchání trestného činu došlo i tehdy, pokud by příslušníci bezpečnostních složek nebyli na jeho spáchání nikterak zainteresováni.⁵ V rámci posuzování aplikace policejní provokace orgány činné v trestním řízení tedy zvažují tyto dva aspekty:

- Podněcující jednání příslušníků bezpečnostních složek. (p)
- Úmysl pachatele spáchat trestný čin. (q)

K tomu, aby byl důkaz získaný prostřednictvím operativně pátracích prostředků přípustný a nejednalo se tedy v daném případě o nezákonnou policejní provokaci (r), je nutné, aby jednání příslušníků bezpečnostních složek nebylo podněcováním trestné činnosti a zároveň zde byl dán předchozí úmysl pachatele spáchat trestný čin. Slovy výrokové logiky lze tato implikace vyjádřit následovně:

$$(\neg p \wedge q) \Rightarrow \neg r$$

Zatímco obviněný je povinen předložit a navrhnout důkazy o tom, že trestný čin byl vyprovokován jednáním příslušníků bezpečnostních složek, úmysl spáchat trestný čin je dokazován ze strany orgánů činných v trestním řízení. O případy vyprovokování trestného jednání se jednoznačně jedná v situacích spojených s fyzickým nebo psychickým donucováním, s hrozící újmou na zdraví, hrozbou smrti anebo jinou závažnou škodou, psychologickým přesvědčováním osoby, opakovanými výzvami⁶, zneužíváním přátelství,

⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. srpna 2014, sp. zn. 8 Tdo 46/2016.

⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva Bannikova proti Rusku ze dne 4. 11. 2010, č. 18757/0.

⁶ SOTOLÁŘ, Alexander, PÚRY, František, WORATSCHOVÁ, Vladana. Posuzování policejní provokace. *Trestněprávní revue*, 2002(11), s. 313.

sympatií nebo podobného druhu náklonnosti, neobvyklých lákadel a příležitostí, poskytnutím záruk nebo přesvědčování, že čin nebude trestně stíhán.⁷ O podněcování trestné činnosti se však může jednat také v případech pouhé nabídky úplatku či odevzdání fiktivního nálezu, v takových případech se však vždy pečlivě zkoumá úmysl pachatele. Větší míra aktivity příslušníků bezpečnostních složek se předpokládá při využití institutů agenta a předstíraného převodu. To plyne již z podmínek pro povolení těchto operativně pátracích prostředků, jež vyžadují existující trestnou činnost a konkrétní podezření vyplývající z trestního spisu.

3 Entrapment doktrína

Doktrína entrapment je obdobou policejní provokace v zemích angloamerické právní kultury. Stejně jako policejní provokace je doktrína entrapment aplikována za okolností, při kterých je trestná činnost u pachatele vyvolána činností příslušníků bezpečnostních složek a pachatel by ji za normálních okolností bez přispění státu nespáchal. K tomu, aby mohla být doktrína entrapment aplikována, musí být aktivita příslušníků bezpečnostních složek primárním důvodem existence konkrétní trestné činnosti.⁸

V jednotlivých zemích angloamerické právní kultury se přístup k entrapment značně liší, a to nejen mírou posuzování jednotlivých předpokladů její aplikace, ale rovněž ve svých důsledcích. V souvislosti s důsledky úspěšného uplatnění entrapment doktríny lze vysledovat v zemích common law čtyři přístupy:

- Entrapment jako tzv. „defense“, jejímž důsledkem je vyloučení trestnosti jednání pachatele činu jinak trestného.
- Zastavení řízení z důvodu flagrantního porušení práva na spravedlivý proces.
- Vyloučení důkazu získaného v souvislosti se skrytou operací, v níž bylo užito entrapment.
- Vliv na výši trestu, což může znamenat jeho podstatné snížení či vyústit až k upuštění od potrestání.

⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. února 2013, sp. zn. 4 Tdo 107/2013.

⁸ MURPHY, Brandon, ANDERSON, John. „Mates, Mr Big and the Unwary“: Ongoing Supply and its Relationship to Entrapment. *Current Issues in Criminal Justice*, 2007(19).

Konkrétně v Austrálii má entrapment doktrína vliv na výši trestu a její úspěšné uplatnění obhajobou vede k jeho značnému snížení. Jako příklad lze uvést rozsudek *Jolevski v. R.* Pan Jolevski byl v tanečním klubu osloven agentkou s žádostí o nákup extáze. Ten sám pod vlivem této drogy souhlasil, že agentce nějakou extází sežene. Poté agentka pana Jolevského několikrát telefonicky kontaktovala s žádostí o další dávku extáze. Pan Jolevski byl poté odsouzen k 18 měsíční podmínce a zaplacení pokuty⁹. Tento poměrně mírný trest byl snížen kvůli existence nepřípustného vlivu agentky na jednání pachatele.

Ve Velké Británii má entrapment doktrína rovněž vliv na určení druhu a výměry trestu. V případě, že by došlo jednáním příslušníků bezpečnostních složek k porušení práva na spravedlivý proces pachatele, musí dojít k vyloučení takového důkazu a k zastavení řízení. Zde lze vyznívat vliv rozhodovací činnosti Evropského soudu pro lidská práva. Důsledkem je podobnost britské entrapment doktríny s českou policejní provokací. Úvaha o tom, zdali je na místě aplikace entrapment doktríny, je založena na posuzování dvou faktorů. V první řadě je posuzována povaha a závažnost trestné činnosti a možnosti jejího odhalení a vyšetření bezpečnostními sbory. Druhým faktorem je rozsah účasti příslušníků státu na této trestné činnosti. V této souvislosti soud posuzuje, zdali příslušníci pouze poskytli příležitost ke spáchání trestné činnosti a zdali zde bylo odůvodněné podezření před rozhodnutím o realizaci skryté operace.¹⁰

Nejdelší tradici má *defense of entrapment* ve Spojených státech amerických. Jak již vyplývá z jejího názvu, je důsledkem úspěšného uplatnění obhajoby entrapment ve Spojených státech amerických vyloučení trestnosti pachatele. *Defense of entrapment* byla poprvé úspěšně uplatněna v případě *Sorrells v. United States* v roce 1932. Prohibiční agent požádal pana Sorrellse, zdali nemá na prodej nějaký alkohol. Zpočátku pan Sorrells odmítal, ale na opakované naléhání agenta pan Sorrells odešel a po půl hodině přinesl alkohol. Agent mimo jiné využil toho, že on a pan Sorrells spolu sloužili na stejném útvaru během první světové války. Pan Sorrells byl poté odvolacím soudem

⁹ MURPHY, Brandon, ANDERSON, John. „Mates, Mr Big and the Unwary”: Ongoing Supply and its Relationship to Entrapment. *Current Issues in Criminal Justice*, 2007(19).

¹⁰ Tamtéž.

zproštěn obvinění, neboť jednak se jednalo ze strany federálního agenta o zneužití náklonnosti a o opakované naléhání a jednak byl pan Sorrells dobré povahy, pracovitý a bez záznamu v trestním rejstříku ve vztahu k obdobné trestné činnosti.¹¹ V rámci řízení navíc nebyl proveden jediný přímý důkaz, že obviněný v minulosti prodával či vyráběl alkohol.¹²

V průběhu vývoje *defense of entrapment* došlo k jejímu rozvětvení na dvě verze – objektivní a subjektivní. Objektivní verze je uplatňována zhruba v tuctu států Spojených států amerických a jedná se tudíž o verzi uplatňovanou v menším rozsahu. Klíčovou otázkou, kterou si soud při jejím posuzování klade, je, zdali jednání příslušníků bezpečnostních složek vytvořilo takové podmínky, že i osoba za normálních okolností bezúhonná by trestný čin spáchala. Při zkoumání se tudíž soud zaměřuje výhradně na konkrétní chování příslušníků státu a na jeho potencionální vliv na průměrně rozumnou osobu. Osoba pachatele, proti němuž se řízení vede, a jeho stav myslí není v tomto řízení relevantní. Důkazní břemeno leží na pachateli, který se snaží prokázat účinek jednání příslušníků bezpečnostních složek s vysokou mírou přesvědčivosti (není požadováno prokázání bez důvodných pochybností). K uplatnění objektivní verze *entrapment defense* lze například prokázat využití náklonnosti či opakované výzvy.¹³

Policejní provokaci v České republice se však více podobá subjektivní verze doktríny *entrapment* a komparace se tudíž zaměří právě na ni.

Subjektivní verze *defense of entrapment* je uplatňována ve většině států Spojených států amerických a rovněž u federálního soudu. Subjektivní test se skládá ze dvou kroků. V prvním musí pachatel předložit a navrhnout důkazy o tom, že trestný čin jím spáchaný byl vyvolán činností příslušníků bezpečnostních složek. Podnícení trestné činnosti příslušníky bezpečnostních složek nemusí být prokázáno bez důvodných pochybností, nýbrž postačí o této skutečnosti tzv. převaha důkazu. V druhé části subjektivního testu se důkazní břemeno přesouvá na stát. Prokurátor musí prokázat bez

¹¹ WILLIAMS, John B. Entrapment-legal limitation on police techniques. *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 1958, (48), s. 343–348.

¹² HARDY, Ben A. The Traps of Entrapment. *American Journal of Criminal Law*, 1975, (3), s. 165–204.

¹³ DILLOFF, Anthony M. Unraveling Unlawful Entrapment. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 2004, (94), s. 827–896.

důvodných pochybností, že pachatel byl k této trestné činnosti predisponován. Pokud se mu to podaří prokázat bez důvodných pochybností, aplikace defense of entrapment nepřichází v úvahu a pachatel je odsouzen.

Na základě výše uvedeného lze tedy konstatovat, že k tomu, aby byl pachatel odsouzen a nedošlo k aplikaci defense of entrapment (r), je nutné naplnit jednu z uvedených podmínek:

- Trestné činnost není podnícena příslušníky bezpečnostních složek státu. (
- Předchozí predispozice pachatele k páčání trestné činnosti. (q)

Slovy výrokové logiky lze tato implikace vyjádřit následovně:

$$(\neg p \vee q) \Rightarrow \neg r$$

3.1 Podnícení trestné činnosti státem

Jak již bylo naznačeno, pachatel musí soudu poskytnout důkaz o tom, že se jednalo ze strany příslušníků bezpečnostních složek o ovlivňování či přesvědčování k trestné činnosti. Pouhé poskytnutí příležitosti k páčání trestné činnosti či její usnadnění nestačí. Pachatel musí navrhnout důkaz, který prokáže, že příslušník bezpečnostních složek vzbudil v mysli nevinné osoby úmysl spáchat trestný čin a následně na základě urgency příslušníka bezpečnostních složek tato nevinná osoba svůj úmysl uskutečnila.¹⁴ Poté se důkazní břemeno přesouvá na prokurátora, který může prokázat predispozici pachatele a tím aplikaci defense of entrapment zvrátit. Některé soudy však mohou konstatovat, že míra provokace dosahuje takové intenzity, že se posouzení stává otázkou práva (matter of law) a pachatel je zproštěn obvinění, aniž by došlo na prokazování predispozice.¹⁵ Tak se také stalo v případě, ve kterém byl bývalý uživatel drog osloven s nabídkou koupit drogy. Pachatel zpočátku odmítal, ale následně podlehl prosbám informátora a obchod uskutečnil. Příslušníci bezpečnostních složek zde využili slabosti pachatele v podobě bývalé závislosti na drogách. V tomto případě příslušníci bezpečnostních složek poskytli všechny potřebné komponenty: plán, drogu, peníze i kupce.¹⁶

¹⁴ MARCUS, Paul. Proving Entrapment Under the Predisposition Test. *The American Journal of Criminal Law*, 1986, (14), s. 53–95.

¹⁵ *Sherman v. United States*, 356 U. S. 369, 372 (1958).

¹⁶ *Sherman v. United States*, 356 U. S. 369, 372 (1958).

Vodítko k tomu, co ještě je a co není vyprovokováním trestné činnosti státem, nalezneme v početné judikatuře soudů Spojených států amerických. Zde je poměrně zaběhnutou praxí, že rafinovanost a lest samy o sobě ještě nemusí znamenat nepřípustnou provokaci trestné činnosti. Naopak se jedná o naprosto legitimní prostředky při odhalování a vyšetřování organizovaného zločinu.¹⁷ Vyvolání či vyprovokování trestné činnosti je definováno jako svádění k trestné činnosti či její iniciování, které si však vyžaduje více než jen pouhé poskytnutí příležitosti k jejímu spáchání. Například pouhá poptávka po koupi drog ještě není vyprovokováním trestné činnosti.¹⁸ Na druhou stranu vyprovokováním trestného činu by mohla být výhodná nabídka, tedy nabídka takové hodnoty, že osoba přiměřené odolnosti vůči protiprávnímu jednání by nebyla schopna odolat. Jedná se o takovou nabídku, jejíž hodnota výrazně převyšuje negativní následek tím způsobený¹⁹. Bude-li například příslušníkovi policie nabídnuto milion korun za provedení lustrace osoby v informačních systémech policie, lze to považovat za nabídku výrazně převyšující intenzitu ohrožení zájmu chráněného trestním zákoníkem. Tato teze vychází z teorie, že každá osoba je úplatná a má svou cenu, a tudíž by šlo vyvolat trestnou činnost u každého z nás. Za nepřípustnou provokaci trestné činnosti se však nepovažuje poskytnutí suroviny k výrobě drog, která je těžko k dostání²⁰, či telefonické kontaktování pachatele příslušníkem bezpečnostních složek s žádostí o koupi drogy. U drogové trestné činnosti je totiž notorií, že dealéři drog své klienty nikdy nekontaktují jako první a uzavřít drogový obchod vždy zabere nějaký čas.²¹

Z judikatury je tedy zřejmé, že prvotní kontakt pachatele příslušníkem ještě neznámá nepřípustnou provokaci. Vždy však záleží na míře predispozice pachatele. Čím přesvědčivější a aktivnější je jednání příslušníků bezpečnostních složek, tím intenzivnější musí být míra predispozice pachatele spáchat trestný čin.

¹⁷ Sherman v. United States, 356 U. s. 369, 372 (1958).

¹⁸ DILLOFF, Anthony M. Unraveling Unlawful Entrapment. *The Journal of Criminal Law & Criminology*. 2004, (94), s. 827–896.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ United States v. Russell, 411 U.S. 423, 435 (1973).

²¹ United States v. Gunter, 741 F. 2d 151, 153 (7th Cir. 1984).

3.2 Predispozice

Predispozice, neboli sklon k páchání kriminální činnosti, je stěžejním atributem při uplatňování subjektivní verze defense of entrapment a lze ji stručně popsat jako potenciální možnost či tendence osoby páchat trestnou činnost. Predispozice má představovat stav mysli pachatele ještě před tím, než příslušníci bezpečnostních složek započali svou tajnou operaci. Klíčovou otázkou tedy je, zdali byl pachatel připraven a ochoten páchat kriminální činnost v momentě prvního kontaktu s příslušníky státu. Jak již bylo uvedeno výše, predispozici prokazuje stát a otázku její existence rozhoduje porota.²²

V *case law* Spojených států amerických bylo vytvořeno několik faktorů, podle kterých se predispozice pachatele posuzuje. V rámci soudního řízení je posuzována například pohotovost reakce pachatele na podnět učiněný příslušníkem, okolnosti protiprávního jednání, jestli byl pachatel již zapojen do podobné trestné činnosti, jestli pachatel měl či neměl plán a know how k páchání konkrétního trestného jednání, reputace pachatele či chování pachatele po podnětu příslušníka bezpečnostních složek. Proti predispozici naopak svědčí zjevná neochota pachatele k páchání trestné činnosti, nikoliv však jemné zaváhání. O absenci predispozice může také svědčit příliš dlouhé shánění požadované drogy pachatelem, což svědčí o nepřipravenosti k trestnému činu.²³ Je tedy zřejmé, že otázka posuzování zapojení se příslušníků státu do trestného jednání a otázka predispozice se do značné míry překrývají.

4 Srovnání

Srovnáme-li dva výše uvedené výrokové vzorce „neuplatnění“ policejní provokace a entrapment defense v trestním procesu, můžeme si všimnout zcela zásadního rozdílu. Zatímco k odsouzení pachatele ve Spojených státech amerických postačí naplnění pouze jedné z posuzovaných podmínek, tedy predispozice pachatele či nepodnícení trestné činnosti příslušníky státu, pro odsouzení pachatele v České republice je nutné, aby jednání příslušníků jednak nebylo podněcující a zároveň byl dán předchozí úmysl pachatele

²² DILLOF, Anthony M. Unraveling Unlawful Entrapment. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 2004, (94), s. 827–896.

²³ MARCUS, Paul. Proving Entrapment Under the Predisposition Test. *The American Journal of Criminal Law*, 1986, (14), s. 53–95.

spáchat konkrétní trestný čin. Je tedy zřejmé, že policejní provokace je uplatňována v České republice v mnohem větším rozsahu a uplatnit trestněprávní následky vůči pachateli je tudíž mnohem náročnější.

$(\neg p \wedge q) \Rightarrow \neg r$ policejní provokace

$(\neg p \vee q) \Rightarrow \neg r$ entrapment

Podstatné rozdíly jsou však i v samotném posuzování jednotlivých podmínek. V České republice je zpravidla již prvotní kontakt a nabídka k provedení nezákonné transakce posouzena jako nepřipustné *podněcování trestné činnosti*. Ve Spojených státech amerických je k naplnění podmínky *podněcování trestné činnosti* nutné vyvíjet na pachatele větší nátlak, například opakované nabídky, postupné zvyšování nabídky či využití slabosti pachatele. Vytvoření podmínek a příležitosti ke spáchání trestné činnosti samo o sobě ve Spojených státech amerických nemusí znamenat *podněcování trestné činnosti*, a to i když by bez vytvoření těchto podmínek ke spáchání vůbec nedošlo. Lze tedy hovořit o tom, že ve Spojených státech amerických je jistá míra provokačního jednání přípustná, zatímco v České republice nikoliv.

Předchozí úmysl (ČR) a predispozice (USA) pachatele nelze chápat jako zcela odlišné kategorie, jak je uváděno v některé literatuře²⁴. Predispozice k páčání trestné činnosti je však pojmem mnohem širším, do nějž lze zahrnout i předchozí úmysl. Z výše uvedených hledisek pro posuzování predispozice pachatele²⁵ je zřejmé, že některá jsou relevantní i pro posuzování předchozího úmyslu (například pohotovost reakce pachatele na podnět učiněný příslušníkem, okolnosti protiprávního jednání). Jinými slovy řečeno, má-li pachatel předchozí úmysl, bude i predisponován podle práva Spojených států amerických. Česká právní úprava však nedovoluje posuzovat z hlediska trestní odpovědnosti předchozí trestnou činnost pachatele či jeho pověst. Tyto kritéria mohou být relevantní pouze pro určení druhu a výměry trestu²⁶.

²⁴ SOTOLÁŘ, Alexander, PÚRY, František, WORATSCHOVÁ, Vladana. Posuzování policejní provokace. *Trestněprávní revue*, 2002(11), s. 313.

²⁵ MARCUS, Paul. Proving Entrapment Under the Predisposition Test. *The American Journal of Criminal Law*, 1986, (14), s. 53–95.

²⁶ SOTOLÁŘ, Alexander, PÚRY, František, WORATSCHOVÁ, Vladana. Posuzování policejní provokace. *Trestněprávní revue*, 2002(11), s. 313.

Dalším podstatným rozdílem je časové hledisko posuzování podmínek. Předchozí úmysl i predispozice pachatele musí existovat v době před zahájením skryté operace. Orgán činný v trestním řízení v České republice však musí prokázat nejen, že úmysl existoval v době před zahájením skryté operace, ale rovněž že tento orgán o něm před jejím zahájením věděl. Tato skutečnost musí vyplývat z trestního spisu, neboť policejní orgán musí být schopný prokázat, že měl důvody skrytou operaci zahájit²⁷. Evropský soud pro lidská práva hovoří dokonce o tom, že policejní orgán musí mít předchozí podezření spočívající na konkrétních prvcích dokládajících zahájení uskutečnění skutkové podstaty trestného činu²⁸. Na rozdíl od tohoto kontinentálního přístupu postačí prokurátorovi ve Spojených státech amerických prokázat, že predispozice pachatele existovala v době před zahájením skryté operace, příslušný orgán o ní však v době zahájení nemusel vědět. Tento přístup otevírá ve Spojených státech amerických prostor pro tzv. náhodné zkoušení osob, což potvrzují například i Pravidla pro schvalování skrytých operací v rámci Generálního inspektorátu. Tato pravidla v části V. hovoří o možnosti schválení skryté operace mimo jiné za splnění podmínky, že *poskytnutí příležitosti k páchání trestného jednání je navrženo tak, že je možné se domnívat, že každá osoba, jíž by byla tato příležitost poskytnuta, je k této trestné činnosti predisponována*.²⁹ Jinými slovy řečeno to znamená, že skrytá operace je naplánovaná takovým způsobem, že je schopná „nalákat“ pouze osoby s kriminálními sklony. To je splněno zejména v případech, kdy je role příslušníka bezpečnostních složek zcela pasivní a kriminální iniciativa je na straně pachatele, například neskruté nošení peněženky či podání inzerátu na placené sexuální služby.

Na druhou stranu společným jmenovatelem je skutečnost, že jak policejní provokace, tak entrapment defense nemůže být založena jednáním soukromých osob, jež nejednají z podnětu státu, ani pod její kontrolou, byť by tyto osoby nabádaly pachatele ke spáchání trestného činu³⁰. V ostatních ohledech se však tyto dva instituty podstatně liší.

²⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Malininas proti Litvě ze dne 1. 7. 2008, č. 10071/04, § 36.

²⁸ NEJEDLÝ, Josef. *Zákonnost důkazů v trestním řízení ve světle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013. *ISBN 978-80-87146-71-2*.

²⁹ Guidelines on Undercover Operation. In: *IGNET* [online]. 2013 [cit. 2017-01-04].

³⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. července 2008, sp. zn. 5 Tdo 769/2008.

5 Možnost inspirace?

Judikatura Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva použití provokace, tak jak ve Spojených státech amerických, jednoznačně zakazuje. Pomineme-li však na chvíli právní stav *de lege lata* a uchopíme-li problematiku čistě z trestně-politického hlediska, lze vysledovat následující negativní a pozitivní aspekty provokace (entrapment).

Proti provokaci zcela jistě stojí teorie, že každá osoba je úplatná a má svou cenu. To by znamenalo prostor pro zneužití provokace téměř vůči všem „nepohodlným“ osobám. I ti, kteří se za svého života nikdy nedopustili trestného činu a v běžném životě dodržují základní morální normy, jsou schopni v případě vidiny vysokého majetkového prospěchu či jiné výhody využít příležitosti. Provokace by se tak mohla stát nástrojem politického boje a jednoduchou možností odstranění vysoko postavených představitelů státu. V tomto ohledu byla v České republice diskutována problematika zkoušek spolehlivosti a jejího možného zneužití k odstranění vysoko postavených důstojníků bezpečnostních sborů. Propustit či odvolat příslušníka bezpečnostního sboru ze služebního místa je podle nynějších zákonů³¹ povoleno pouze za přísně stanovených podmínek, povětšinou spojených se spácháním úmyslné trestné činnosti. Tendence nachytat příslušníka bezpečnostního sboru „při činu“ prostřednictvím zkoušek spolehlivosti může být tudíž lákavá. Zkouška spolehlivosti proto byla také předmětem posuzování trestního kolegia Nejvyššího soudu, kde byly zopakovány obecné principy policejní provokace.³²

Na druhou stranu ve prospěch provokace hovoří existence tzv. trestných činů bez oběti, jež jsou již ze své povahy skryté, neboť ani jeden z jejich aktérů nemá zájem na tom, aby došlo k jejímu odhalení. Jedná se například o korupční trestnou činnost, kde je spokojen, jak uplácející, tak uplácený, popřípadě o drogovou či kybernetickou trestnou činnost. U kybernetické trestné činnosti je situace poněkud specifická. Oběť zde prokazatelně figuruje, nicméně, s výjimkou extrémně opatrných a zpravidla technicky

³¹ Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů.

³² Srov. stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 25. září 2014, sp. zn. Tpjn 301/2014.

zdatných uživatelů, neoprávněný přístup do svého počítače zpravidla uživatelé ani nezaznamenají. Odhalení a sbírání důkazů o těchto typech trestné činnosti je extrémně náročné. Jedinou cestou pro odhalení a vyšetření této trestné činnosti je přítomnost příslušníků bezpečnostních složek přímo při jejím páchání.³³ Pachatelé však bývají zpravidla velmi ostražití a nedůvěřiví vůči nové přichozím osobám a bude-li agent hrát pouze pasivní roli, zpravidla ho mezi sebe pachatelé nepustí. V boji proti terorismu a drogám, což je jedním z nejdůležitějších úkolů bezpečnostních složek státu, je provokace často jediná metoda, která umožní usvědčit pachatele. Domnívám se tudíž, že jistou míru aktivity příslušníků bezpečnostních složek v případě již podezřelých pachatelů, by měl stát tolerovat, a to zejména u zvlášť závažných trestných činů jako je terorismus, obchod se zbraněmi či drogami. Ostatně i Ústavní soud připustil, že příslušníci bezpečnostních složek mohou vytvořit pro pachatele možnost spáchat trestný čin, například tím, že u něj poptají zakázaného předmětu³⁴.

Krásným příkladem excesivního užití obhajoby policejní provokací je rozsudek Vrchního soudu v Praze³⁵, kde byl pachatel zproštěn obžaloby, neboť policista navázal na zájem pachatele provést nezákonný obchod tím, že obviněného informoval o možnosti opatřit jím požadovaný typ zbraně na území České republiky. Dlužno podotknout, že pachatel byl prvostupňovým soudem odsouzen za nakupování vojenského materiálu (poměrně značného množství útočných pušek a nábojů) do Iránu a Sýrie. Rozsudek Vrchního soudu v Praze byl poté zrušen Nejvyšším soudem³⁶.

Na druhou stranu jistě výhrady lze vznést proti užívání skrytých operací vůči předem nedefinovaným subjektům. Proti náhodnému „zkoušení“ osob stojí skutečnost, že je v takovém případě neoprávněně narušováno právo na zachování lidské důstojnosti a na ochranu soukromí bezúhonných osob. Stát by však neměl zasahovat do základních práv osob, jež nejednají protiprávně.³⁷ Dalším negativem náhodného „zkoušení“ je ekonomická stránka.

³³ DILLOF, Anthony M. Unraveling Unlawful Entrapment. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 2004, (94), s. 827–896.

³⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. září 2016, sp. zn. I. ÚS 2652/16.

³⁵ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11. září 2013, sp. zn. 9 To 58/2013.

³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. června 2014, sp. zn. 5 Tdo 68/2014.

³⁷ Entrapment Through Unsuspecting Middlemen. *Harvard Law Review*, 1981, (95), s. 1122–1142.

Každá skrytá operace s sebou nese poměrně vysoké náklady na její realizaci. V případě náhodného „zkoušení“ bez předchozího podezření mohou být tyto prostředky vynakládány zbytečně.

Náhodné zkoušení může být navíc ve společnosti negativně vnímáno jako součást stále se rozrůstající represivní a nežádoucí kontroly a dohledu nad populací. Demokratický stát a jeho represivní složky by měly v tomto ohledu respektovat názory společnosti a neužívat takové prostředky boje a prevence s trestnou činností, jež by vyvolávaly nevoli převážné většiny společnosti. Náhodné zkoušení osob je bezpochyby prostředkem generální prevence a kontroly kriminality. Na druhou stranu si lze však položit otázku, zdali se nejedná o disproporcionální uložení břemena na jednotlivé náhodně „nachytané“ osoby za generální prevenci trestné činnosti v celé společnosti. Generální prevence opřená především o odstrašení přísnou represí a kontrolou je v rozporu se zásadou vyváženosti represe a prevence a dle mého názoru se jedná o porušení práva na spravedlivý proces.

6 Závěr

Míra uplatňování jednotlivých doktrín je značně rozdílná. Lze se přiklonit k možnosti příslušníků státu k větší aktivitě při skrytých operacích. Sofistikovaní pachatelé, kteří jsou pro společnost zpravidla nejnebezpečnější, jsou obeznámeni s taktickými postupy agentů a jejich limitacemi v jednání. Skrytá operace, ve které musí příslušník zůstat pouze v pasivním postavení, je nejenže odsouzena k neúspěchu, ale rovněž hrozí nebezpečí odhalení. Má-li policie účinně bojovat se závažnou kriminalitou, musí jí být poskytnuty adekvátní prostředky. Na druhou stranu je nutné zamezit zneužití těchto prostředků, což je zajištěno nezávislým a nestranným dohledem nad použitím operativně pátracích prostředků a následnou jejich kontrolou. V tomto ohledu se lze přiklonit k míře posuzování „podněcování“ trestné činnosti ve Spojených státech amerických. S čím se však nemůžu ztotožnit je posuzování predispozice pachatele a zejména užívání skrytých operací vůči předem nedefinovaným osobám za účelem generální prevence.

Literature

CIMR, V. K zákonosti provokace trestného činu policejními orgány (trestnost vyprovokovaného pachatele). *Trestní právo*, 2001, č. 2, s. 11

- DILLOF, Anthony M. Unraveling Unlawful Entrapment. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 2004, (94), s. 827–896.
- Entrapment Through Unsuspecting Middlemen. *Harvard Law Review*. 1981, (95), s. 1122–1142.
- Guidelines on Undercover Operation. In: *IGNET* [online]. 2013 [cit. 2017-01-04]. Dostupné z: <https://www.ignet.gov/sites/default/files/files/guidelines-undercover-operations-june-2013.pdf>
- HARDY, Ben A. The Traps of Entrapment. *The American Journal of Criminal Law*, 1975, (3), s. 165–204.
- KRATOCHVÍL, V. Policejní provokace „trestného činu“ z pohledu právního a ústavněprávního. *Trestní právo*, 2001, č. 10, s. 2.
- MARCUS, Paul. Proving Entrapment Under the Predisposition Test. *The American Journal of Criminal Law*, 1986, (14), s. 53–95.
- MURPHY, Brandon, ANDERSON, John. “Mates, Mr Big and the Unwary”: Ongoing Supply and its Relationship to Entrapment. *Current Issues in Criminal Justice*, 2007(19).
- NEJEDLÝ, Josef. *Zákonnost důkazů v trestním řízení ve světle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013. ISBN 978-80-87146-71-2.
- SOTOLÁŘ, Alexander, PÚRY, František, WORATSCHOVÁ, Vladana. Posuzování policejní provokace. *Trestněprávní revue*, 2002(11), s. 313.
- Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 25. září 2014, sp. zn. Tpjn 301/2014.
- VRTĚL, P. Nepřípustnost policejní provokace. *Trestní právo*, 2001, č. 5, s. 6.
- WILLIAMS, John B. Entrapment-legal limitation on police techniques. *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 1958, (48), s. 343–348.
- United States v. Sherman, 356 U. s. 369, 372 (1958).
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. srpna 2014, sp. zn. 8 Tdo 46/2016.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva Bannikova proti Rusku ze dne 4. 11. 2010, č. 18757/0.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. února 2013, sp. zn. 4 Tdo 107/2013.

United States v. Russell, 411 U.S. 423, 435 (1973).

United States v. Gunter, 741 F. 2d 151, 153 (7th Cir. 1984).

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Malininas proti Litvě ze dne 1. 7. 2008, č. 10071/04, § 36.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. července 2008, sp. zn. 5 Tdo 769/2008.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. září 2016, sp. zn. I. ÚS 2652/16.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11. září 2013, sp. zn. 9 To 58/2013.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. června 2014, sp. zn. 5 Tdo 68/2014.

Contact – e-mail

376181@mail.muni.cz

K niektorým trestnoprávnym zásadám v kontexte všeobecného boja proti terorizmu¹

Adrián Jalč

Právnická fakulta Trnavskej univerzity, Katedra trestného práva
a kriminológie, Slovenská republika

Abstract in original language

Do 11. septembra 2001 veľa štátov nemalo na národnej úrovni upravenú protiteroristickú legislatívu. Politicky motivované násilie bolo primárne postihované iba trestným zákonom. Odvtedy sa však prijalo množstvo protiteroristických zákonov vo svete (napr. za posledných päť rokov bolo v Austrálii prijatých tridsať sedem nových federálnych zákonov), ktorých základným cieľom a úlohou je zabezpečiť, aby polícia a ostatné orgány mali dostatočné právomoci, ktoré sú potrebné na ochranu spoločnosti.

V tomto príspevku sa tiež zameriavam na súčasné tendencie v tejto oblasti, ktoré sú určitou výzvou pre tradičné trestnoprávne zásady, ktoré už platia niekoľko storočí.

Keywords in original language

Protiteroristické zákony; motív ako súčasť skutkovej podstaty; rozšírenie trestnosti na prípravu; statusové skutkové podstaty; obrátené bremeno dôkazov; ľudské práva.

Abstract

Until September 11, 2001 many states hadn't national anti-terror laws. Political violence was dealt with by the ordinary criminal law. Since then was passed a litany of new anti-terror statutes in the world (for instance in the five years following September 11, Australia enacted 37 new federal laws), which primary objective and task is to ensure that police and other agencies have the sufficient powers they need to protect the community.

¹ Vedecký príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja s názvom Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky, projekt číslo APVV-0179-12, zodpovedný riešiteľ projektu doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

In this paper, I also look at the ways in which the laws depart from, or challenge, traditional criminal principles which have been developed over centuries.

Keywords

Anti- Terror Laws; the Use of Motivation as an Element of an Offence; Extension of Offences to Include Preparatory Actions; Status Offences; Reversal of the Burden of Proof; Human Rights.

1 Úvod

V súčasnom období, nielen u nás, sa venuje zvýšená miera pozornosti problematike terorizmu. Po útokoch na Spojené štáty americké 11. septembra 2001 tento fenomén nadobudol nové dimenzie. Nasledovali ďalšie útoky v Španielsku, Rusku, Spojenom kráľovstve a problém okrajový sa zrazu stal prioritným, národný problém sa náhle zmenil na medzinárodný.²

V reakcii na tieto udalosti boli prijaté protiteroristické zákony.³ Obsahom týchto zákonov je mnohokrát narušenie základných práv a slobôd občanov a obchádzanie štandardných trestnoprávných predpisov. Prvým problémom, ktorý je často rozoberaný v inom kontexte, ale má pritom závažné následky v oblasti ľudských práv, je doposiaľ chýbajúca všeobecná definícia terorizmu. V roku 1980 bola v USA publikovaná definícia terorizmu, ktorá definuje terorizmus ako „použitie násilie alebo hrozba násilím, zvyčajne zamerané proti nezáúčastneným osobám, s cieľom vyvolať strach, ktorého prostredníctvom sú dosahované politické, náboženské alebo ideologické ciele. Podľa niektorých názorov je zase terorizmus subjektívny pojem, ktorý existuje v mysli pozorovateľa, teda závisí na jeho politických názoroch a národnom

² Z celosvetového hľadiska lokálne skupiny, ako IRA, či ETA boli vytlačené nadnárodnou Al-Kaidou a jej bunkami fungujúcimi na princípe spoločnej značky, ideológie ale samostatného financovania a minimálnych kontaktov, Legislatívny zámer zákona o boji proti terorizmu a extrémizmu, 2006.

³ Australian Anti- Terrorism Act, 2005, Canada Anti- Terrorism Act, 2001, India-Prevention of Terrorist Activities Act, United Kingdom- 1974-1989, Prevention of Terrorism Act (Northern Ireland), UK Anti- Terrorism, Crime and Security Act, 2001, UK Prevention of Terrorism Act, 2005, UK Terrorism Act, 2006, USA-federal laws: Executive Order 13224, signed by President George Bush Sept. 23, 2001, Patriot Act, 2006, Homeland Security Act of 2002, Support Anti – Terrorism by Fostering Effective Technologies Act (Safety Act) of 2002.

pôvode.⁴ Zo súčasných mnohostranných dohovorov proti terorizmu žiaden neobsahuje univerzálnu, všeobecnú definíciu terorizmu. Priniesť by ju mal až komplexný dohovor o medzinárodnom terorizme.⁵ Súčasný stav, kedy definovanie tohto pojmu je ponechané na jednotlivých štátoch⁶, však prináša riziko nezamyšľaného porušovania ľudských práv a dokonca i úmyselného zneužívania pojmu terorizmus k iným cieľom.⁷

V medzinárodnej praxi sa potenciálne rozpory medzi efektívnym bojom proti terorizmu a ľudskými právami riešia dvoma právnymi nástrojmi, ktoré samé zmluvy o ľudských právach obsahujú. V prvom prípade ide o prípustné obmedzenia (výnimky), ktoré bývajú stanovené spravidla v druhých odsekoch príslušných článkoch.⁸ Tieto výnimky sa však netýkajú všetkých, ale iba niektorých práv a slobôd, ako sú sloboda pohybu, zhromažďovania a spoločovania, sloboda svedomia a náboženského vyznania, prejavu a informácií. Naopak nie sú dovolené u práva na život, ľudské zaobchádzanie, osobnú slobodu a spravodlivé súdne konanie.⁹ Druhým nástrojom je tzv. derogačná klauzula, teda ustanovenie, ktoré umožňuje zmluvným stranám suspendovať niektoré svoje ľudskoprávne záväzky v prípade vojny či inej mimoriadnej udalosti.¹⁰ Týmto spôsobom sa však možno suspendovať iba niektoré ustanovenia príslušných zmlúv, pretože niektoré sú nezrušiteľné a neodvolateľné.

4 FRIEDLANDER, R. Terrorism. In: Bernhardt, R. (ed.). *Encyclopedia of Public International Law*. Installment 9, Amsterdam, 1981, s. 372.

5 ŠTURMA, P., NOVÁKOVÁ, J., BÍLKOVÁ, V. *Medzinárodná a evropské instrumenty proti terorizmu a organizovanému zločinu*. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 50–51.

6 Pozri napr. čl. 1 ods. 1 Dohovoru Rady Európy o predchádzaní terorizmu, ktorý ratifikovala Slovenská republika dňa 29. januára 2007 a pre Slovenskú republiku nadobúda platnosť dňa 1. júla 2007.

7 Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism, Martin Scheinin, UN Doc, E/CN.4/2006/98, s. 9.

8 Tak je tomu napr. v článkoch 8–11 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950, ďalej iba „Európsky dohovor“) a v niektorých ustanoveniach doplnujúcich protokolov, v článkoch 12–4, 18, 19, 21, 22 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (1966, ďalej iba „Medzinárodný pakt“).

9 ŠTURMA, P. Lidské práva v boji proti terorismu - mezinárodněprávní aspekty. *Trestněprávní revue*, 12/2006, s. 350.

10 Napr. čl. 15 ods. 1 Európskeho dohovoru stanovuje, že „v prípade vojny alebo akéhokoľvek iného verejného ohrozenia štátnej existencie môže každá zmluvná strana prijať opatrenia k odstúpeniu od záväzkov stanovených v tomto Dohovore v rozsahu prísne vyžadovanom naliehavosťou situácie, pokiaľ tieto opatrenia nebudú nezlučiteľné s ostatnými záväzkami podľa medzinárodného práva“, podobné ustanovenie obsahuje čl. 4 ods. 1 Medzinárodného paktu.

Z európskych štátov iba Spojené kráľovstvo využilo možnosť derogačnej klauzuly podľa čl. 15 ods. 1 Európskeho dohovoru z dôvodu prijatia veľmi striktných protiteroristických zákonov.¹¹ Je zaujímavé, že na rozdiel od britskej derogácie záväzkov podľa Európskeho dohovoru či Medzinárodného paktu sa Spojené štáty vôbec nepokúsili o obmedzenie svojich záväzkov podľa Medzinárodného paktu, i keď prezident USA hneď po teroristických útokoch z 11. 9. 2001 vyhlásil stav národného ohrozenia.

V Spojenom kráľovstve sa na tému protiteroristických zákonov rozpútala živá odborná diskusia, ktorá namietala najmä niektoré aspekty navrhovaných zákonov. Išlo najmä o navrhovanú dĺžku zadržania osoby podozrivej z páchania teroristického útoku (na 90. dní) bez toho, aby osoba bola obvinená z trestného činu a bola postavená pred zákonného sudcu.

Policajné orgány argumentovali najmä tým, že predchádzajúca proti-teroristická legislatíva bola zameraná proti IRA¹², a z tohto dôvodu nezodpovedá potrebám súčasnosti. Ide najmä o dôvody, že:

- „moderný terorizmus“ (legislatíva nikdy nepoužíva pojem moslimskí extrémisti – teroristi) sa snaží maximalizovať náhodu, z tohto dôvodu málokedy dochádza k systematickému plánovaniu útoku a o celom pláne ma znalosť len veľmi málo osôb, ktorí veľakrát ani nie sú na území štátu, ktorý je cieľom útoku. Z tohto dôvodu majú policajné orgány veľmi málo dôkazov v čase zadržania podozrivého páchatelia;
- nadnárodný charakter uvedenej trestnej činnosti, kde lokálne bunky fungujú na princípe spoločnej značky, ideológie, ale samostatného financovania a minimálnych kontaktov;
- časová náročnosť medzinárodnej trestnej spolupráce, ktorá si vyžaduje úzku časovú synchronizáciu úkonov;
- využívanie najnovších technológií. V množstve prípadov tak dochádza k zničeniu softvéru počítačov, takže v neskoršom štádiu dokazovania je ťažké preukázať úmyselné konanie páchatelia. Tiež množstvo údajov a informácií je zašifrovaných, takže ich odhalenie, preskúmanie a analýza si vyžaduje dlhší časový úsek a vhodnú stratégiu výsluchu;

¹¹ UK Anti-Terrorism, Crime and Security Act, 2001, UK Prevention of Terrorism Act, 2005, UK Terrorism Act, 2006.

¹² Írska republikánska armáda – polovojevenská teroristická organizácia, ktorá bojovala za nezávislosť Severného Írska od Spojeného kráľovstva.

- predmetné prípady sú z hľadiska ich vyšetrovania komplikovanejšie ako v minulosti a preto aj z hľadiska možnej škody, ktorá hrozí v prípade ich spáchania (chemický, biologický útok a jeho následky) sú časovo a personálne náročnejšie. V prípade použitia štandardných trestno - procesných postupov by sa preto nepodarilo zaistiť dostatok dôkazov včas tak, aby zaistili kladné rozhodnutie sudcu o väzbe;
- používanie mobilnej telefónnej siete páchatel'mi je relatívne nový prvok. Získavanie dát od poskytovateľov a ich analýza si vyžaduje určitý čas;
- v niektorých prípadoch brzdí vyšetrovanie skutočnosť, že viacerých podozrivých obhajuje jeden advokát. Táto skutočnosť niekedy veľmi komplikuje samotný proces vyšetrovania, pretože zo strany obhajoby je tu veľakrát požiadavka na hromadné konzultácie s klientmi.¹³

Oponenti dĺžky zadržania argumentovali právom podozrivého na slobodu pokiaľ nebude obvinený z trestného činu.¹⁴ Vláda nakoniec ustúpila zo svojho pôvodného návrhu a dĺžka zadržania sa ustanovila na max. 28 dní.

Austrália na rozdiel od Spojeného kráľovstva do 11. 9. 2001 právnu úpravu proti terorizmu nemala. Až na základe teroristického útoku proti USA začala právne reflektovať na medzinárodné udalosti a vydala niekoľko zákonov.¹⁵ Z hľadiska trestno - procesného (najmä dôkazného) je dôležitý zákon o poskytovaní informácií, ktoré sa dotýkajú národnej bezpečnosti.¹⁶ Týmto sa zaviedla požiadavka, podľa ktorej obhajca síce má právo žiadať od úradu Generálneho prokurátora¹⁷ informácie o dôkazoch, ktoré sa dotýkajú prejednávaneho prípadu a jeho klienta, ale predmetný úrad má povinnosť neposkytovať informácie, ktoré sú z oblasti národnej bezpečnosti, teda poskytnúť iba tie dôkazy obhajoby, ktoré ju neohrozujú. Obhajoba sa teda v trestných veciach, ktoré sa dotýkajú čo i len čiastočne národnej bezpečnosti, nebude môcť oboznámiť so všetkými dôkazmi obžaloby a pripraviť si tak možnosť ich vyvrátiť v konaní pred súdom.

¹³ The official letter of the Metropolitan Police to the Home Secretary, October 6, 2005.

¹⁴ Uvedená argumentácia vychádza zo skutočnosti, že zadržanie obvineného bez vznesenia obvinenia odporuje Habeas Corpus Act a Magne Charte Libertatum.

¹⁵ Evidence Act, 2001, Security Legislation Amendment (Terrorism) Act, 2002, National Security Information Act, 2004, Australian Anti- Terrorism Act, 2005.

¹⁶ National Security Information (Criminal and Civil Proceedings) Act, 2004.

¹⁷ Z hľadiska právneho, Austrália podobne ako Veľká Británia nemá systém prokuratúry v našom poňatí, ale systém verejnej žaloby. Pre lepšie pochopenie textu v našich podmienkach niekedy používam pojem prokurátor, generálny prokurátor atď.

K obmedzovaniu prístupu k dôkazom zo strany orgánov verejnej žaloby sme svedkami aj v prípadoch, kde nie je ohrozená národná bezpečnosť. Ide o všeobecnú tendenciu adverzatívneho trestného procesu, ktorej cieľom je:

- zmenšiť bremeno, ktoré je kladené na políciu a obžalobu v súvislosti s poskytovaním materiálov obhajobe;
- poskytovať lepšiu ochranu pre „citlivé materiály“ (akým je napr. identita policajného informátora);
- požadovať od obhajoby, aby otvorila „svoju základnú líniu argumentov“ ešte predtým, než začne súdny proces a to tak, aby nebol ovplyvnený výsledok sporu. Cieľom tohto bodu je, aby obhajoba v prípade, ak má dôkazy, ktoré by vyvracali tvrdenia obžaloby, ich poskytla obžalobe už v predsúdnom konaní a nie až v konaní pred súdom.¹⁸

V súvislosti s novými trestnými činmi, ktoré sa zaviedli do austrálskeho trestného zákona súvisiace s terorizmom, boli tiež pozmenené niektoré princípy trestného práva. Nové proti- teroristické trestné činy vychádzajú najmä:

- z používania pohnútky ako zložky skutkovej podstaty trestného činu;
- z rozšírenia trestnosti aj na prípravu trestného činu;
- z potrestania za osobné postavenie, skôr ako za samotné konanie;
- z obráteného chápania inštitútu bremena dôkazov;
- z možnosti praktického zadržania osoby bez vznesenia konkrétneho obvinenia príp. súdu alebo akéhokoľvek usvedčenia.

2 Dôležitosť pohnútky (motívu)

Skutková podstata trestného činu sa v austrálskom trestnom zákone skladá z fyzického alebo vonkajšieho konania (správanie, okolnosti a výsledok prípadu) a škody alebo duševného konania (úmysel, vedomosti, nedbanlivosť), ktoré tvorí dodatočnú časť k fyzickému elementu.¹⁹

Koncepcia preukázania pohnútky je odlišná ako preukázať úmysel, pretože si vyžaduje zistiť aj dôvod prečo došlo k určitému správaniu. Motív

¹⁸ *Criminal Justice*-HMSO, 1995, s. 44.

¹⁹ Napr. osoba spácha zločin, ak sa zaviazne vykonať teroristický čin, trest: uväznenie na doživotie. V takomto prípade fyzické konanie je správanie zaväzujúce spáchať teroristický čin. Škoda je v tomto prípade myslená ako úmysel, že osoba má sa zaviazat' k teroristickému útoku, ktorým spácha trestný čin.

v tradičnom chápaní skutkovej podstaty nie je jej obligatórnym znakom, skôr sa dokazuje v konaní pred súdom v súvislosti s páchatel'ovým úmyslom spáchať konkrétny trestný čin. V prípade naplnenia skutkovej podstaty trestného činu teroristického útoku je potrebné, aby prokurátor preukázal, že osoba úmyselne uskutočňovala konanie z politických, náboženských alebo ideologických dôvodov, skôr ako z iného motívu, napr. z pomsty.²⁰ Trestný zákon tiež presne ustanovuje, kedy o teroristický čin nepôjde, ak:

- a) ide o obhajobu, protest, vyjadrenie nesúhlasu alebo protestnú akciu zamestnancov; a
- b) nebolo úmyslom
 1. spôsobiť vážnu škodu na zdraví; alebo
 2. spôsobiť smrť; alebo
 3. ohroziť život, s výnimkou ak by dotknutá osoba súhlasila s konaním; alebo
 4. vážne ohroziť zdravie alebo bezpečnosť verejnosti alebo časti verejnosti.²¹

3 Príprava trestného činu

Z hľadiska prípravy na teroristický čin je zaujímavé, že trestný zákon v dotknutých skutkových podstatách širšie vymedzil tradičné hranice prípravy tak, aby mohlo byť do daného štádia trestného činu zahrnuté aj úmyselné:

- poskytnutie alebo získanie výcviku (s 101.2);
- držanie vecí (s 101.4); alebo
- zaobstaranie alebo vyrobenie dokladov, (s. 101.5)

ktoré je spojené s prípravou, stretnutím sa s osobou alebo pomocou spáchať teroristický čin. Uvedené konanie je dokonané, ak osoba mala vedomosti alebo nezabránila konaniu (pritom si bola vedomá podstatných následkov), ktoré sa týkalo teroristického činu. Trest odňatia slobody, ktorý hrozí páchatel'ovi, je v rozpätí medzi desiatimi a dvadsiatimi piatimi rokmi odňatia slobody, kde vyššia hranica trestu bude uložená, ak sa podarí dokázať skutočné vedomosti páchatel'a. V prípade, že sa podarí preukázať všetky

²⁰ Section 100.1 (1) Australian Criminal Code.

²¹ Ibidem, Subsection (3).

úmyselné konania spočívajúce v príprave alebo v plánovaní teroristického útoku, páchatelovi sa uloží v prípade uznania viny trest odňatia slobody na doživotie. V roku 2005 bol prijatý zákon, ktorý za dokonaný trestný čin rovnako považuje aj:

- teroristický čin, ktorý sa neprihodil;
- fyzickú prípravu, písomné dokumenty, iné konanie, ktoré nie je spojené s určitým, konkrétnym teroristickým činom; alebo
- fyzickú prípravu, písomné dokumenty, iné konanie, ktoré je spojené do viac ako jedného teroristického činu.²²

Tieto skutkové podstaty teda postihujú širší rozsah konania ako staršie zákony a posilňujú formálnu stránku trestného činu. Páchatelovi tak hrozí veľmi vysoký trest odňatia slobody rovnako aj v takom prípade, kde nie je úplne preukázaný jeho zločinný úmysel. Pokus trestného činu jednoznačne vylučuje konanie, ktoré je „iba prípravou na spáchanie trestného činu“, avšak činnosť podľa článku 101 trestného zákona, ktorá smeruje k príprave trestného činu, umožňuje policajným orgánom konať predtým ako dôjde možnému ohrozeniu spoločenského záujmu, teda spôsobeniu škody.

Úlohou policajných orgánov teda nie je ani tak postihovať alebo zabráňovať určitému správaniu, ale mu predchádzať. Podozrivý tak môže byť zadržaný ešte predtým ako je vôbec vypracovaný konečný plán trestného činu, môžeme teda konštatovať, že v legislatíve zameranej na boj proti terorizmu prevláda „preventívny princíp“.²³ V takomto chápaní má zákonné rozšírenie trestnosti pokusu (fakticky na úkor štádia prípravy trestného činu) viacero odporcov, ktorí vyčítajú právnej úprave jej všeobecnosť a nezrozumiteľnosť.²⁴

Z hľadiska tvorby judikatúry boli najdôležitejšími precedenčnými prípadmi prípad tzv. Zeky Mallah (2005) a Faheem Lodhi (2006). V prvom prípade

²² Anti-Terrorism Act (No 1), 2005.

²³ K tomuto princípu sa postavila časť odbornej verejnosti dost' negatívne, pozri: SUNSTEIN, Cass R. *Laws of Fear: Beyond the Precautionary Principle*. Cambridge University Press, 2005.

²⁴ Zákonné pojmy ako „fyzická príprava“, „dokumenty“, „myšlienka“, „iné konanie“ nie sú definované v Trestnom zákone a tak veľa závisí od pomerne široko koncipovanej úvahy a záverov žalobcu v konkrétnom prípade, bližšie pozri: MCSHERRY, B. *The Introduction of Terrorism-Related Offences in Australia: Comfort or Concern?* 2005, s. 283; BRONITT, S., MCSHERRY, B. *Principles of Criminal law*. Thomson Lawbook Co, 2005, s. 401.

bolo vznesené obvinenie pre prípravu teroristického útoku, ale súd prekvalifikoval žalobný návrh na trestný čin hrozby vážneho poškodenia úradníka Commonwealthu (ide o skutkovú podstatu, ktorá sa najviac podobá našej právnej úprave útoku na verejného činiteľa). Súd teda nepovažoval dôkazy a úvahu verejného žalobcu za dostatočne presvedčivé, aby páchatel'a uznal vinným podľa novej proti teroristickej legislatívy, i keď existovala videonahrávka, kde obvinený vyjadruje svoj plán získanou zbraňou vstúpiť do budovy ministerstva zahraničných vecí alebo obchodného centra a usmrtiť zamestnancov, ktorí v ňom pracujú. Videonahrávka bola predaná príslušníkovi polície, ktorý vystupoval pri kúpe ako novinár. Obvinený sa pred súdom bránil tvrdením, že zbraň si obstaral pre vlastnú ochranu a videonahrávku urobil z dôvodov vlastnej publicity a možného finančného prospechu. V rámci rozpravy o tomto prípade sa ozvali z odbornej verejnosti hlasy, ktoré prišli záverom, že jedným z dôvodov prečo porota neuznala obvineného vinným je príliš prísny trest doživotia, ktorý vysvetľuje neochotu poroty odsúdiť obvineného z teroristického trestného činu.²⁵

V druhom prípade (Faheem Lodhi, 2006) bol obvinený porotou uznaný vinným za:

- držbu vecí spojených s prípravou teroristického útoku;
- zbieranie dokumentov spojených s prípravou teroristického útoku; a
- konania vo fáze prípravy na teroristický útok.

Právny zástupca obvineného uviedol, že proti jeho klientovi boli zistené skutočnosti, že obstaráva mapy o elektrickej rozvodovej sieti mesta, informácie o chemikáliách, letecké snímky významných mestských budov a pri domovej prehliadke boli zaistené veľké množstvá toaletného papiera, ktorí môže slúžiť na výrobu nitrocelulózy.²⁶

Prípád bol predmetom niekoľkých odvolaní na najvyšší súd a odvolací trestný súd. Predseda najvyššieho súdu potvrdil, že zákonom upravená forma prípravy teroristického trestného činu obchádza tradičné princípy trestného práva a vznikla tak neštandardná legislatívna úprava v Austrálskom zákonodarstve. V odôvodnení svojho názoru uviedol: „Príprava konania nie

²⁵ BOUTEN P. *Counter- Terrorism Laws in Practice*. paper presented at NSW Public Defender's Office Conference, 4. 10. 2006.

²⁶ Ibidem.

vždy smeruje k spáchaniu trestného činu. Samozrejme, z podstaty terorizmu vyplýva potreba špeciálnej, v mnohých ohľadoch neštandardnej legislatívy. Podľa môjho názoru parlament s pozitívnym úmyslom vytvoril skutkovú podstatu, podľa ktorej trestá páchatel'a, ktorý sám úplne nie je rozhodnutý, čo chce úmyselne spáchať. Politický názor je vedený myšlienkou prevencie terorizmu pomocou požiadavky trestnej zodpovednosti, ktorá vzniká v skoršom štádiu, ako je obvyklé pri iných druhoch trestnej činnosti. Súd je povinný rešpektovať túto snahu zákonodarcu.²⁷

4 Statusové trestné činy

Skutková podstata trestného činu obvykle postihuje konanie páchatel'a nie jeho osobné postavenie alebo názory. Bronitt a McSherry k tomu dodávajú, že platí „dôležitá premisa v právnom štáte, podľa ktorej sa postihuje správanie páchatel'a, nie typ páchatel'a“.²⁸ Túto premisu odvodzujú z princípu nulla poena sine lege, ktorú nechápu len ako dôležitý princíp pre trestné právo hmotné, ale rovnako má svoj význam aj pre trestné právo procesné. V zmysle tohto pravidla sa občan stáva páchatel'om trestného činu z dôvodu svojho konania, nie jednoducho preto kým je.²⁹ Napriek tomu statusové trestné činy stále existujú.³⁰ Austrálsky trestný kódex v časti 102.3 pozná statusový trestný čin - trestanie za členstvo v teroristickej organizácii, podľa ktorého osoba spácha trestný čin, ak:

- a) úmyselne je členom organizácie; a
- b) organizácia je teroristickou organizáciou; a
- c) má vedomosť o tom, že ide o teroristickú organizáciu.³¹

²⁷ *Lodhi v R* (2006) NSWCCA 121, (66).

²⁸ MCSHERRY, B. *The Introduction of Terrorism- Related Offences in Australia: Comfort or Concern?*, 2005, s. 279, 283; BRONITT, S., MCSHERRY, B. *Principles of Criminal law*. Thomson Lawbook Co, 2005, s. 871–897.

²⁹ ALLEN, F. *The Habits of Legality- Criminal Justice and the Rule of Law*, Oxford University Press, 1996, s. 15.

³⁰ Statusové trestné činy začali používať trestné zákonníky v 19. storočí postihovaním tuľáctva, prostitúcie a opilstva, v súčasnosti sa vyskytujú najmä v skutkových podstatách postihujúcich drogovú trestnú činnosť, bližšie pozri: BRONITT, S., MCSHERRY, B. *Principles of Criminal law*. Thomson Lawbook Co, 2005, s. 871–897.

³¹ Podobnú skutkovú podstatu pozná aj slovenský trestný zákon, bližšie pozri § 297 Trestného zákona, v tomto prípade ide tiež o statusovú skutkovú podstatu, pretože o.i. postihuje aj členstvo v teroristickej organizácii, bez toho aby bolo nutné preukázať akékoľvek iné protispoločenské konanie.

Trest odňatia slobody možno v tomto prípade uložiť do desať rokov. Trestný zákon tiež pozná inštitút zániku trestnosti trestného činu, v prípade ak osoba urobí dôvodné kroky k zastaveniu členstva v organizácii okamžite ako sa dozvedela, že organizácia, ktorej bola členom je teroristická organizácia.³² Na druhej strane sa upozorňuje na skutočnosť, že možnosť uložiť desať rokov trestu odňatia slobody páchatelovi, ktorý bol členom teroristickej organizácie, ale ktorý nevykonal žiaden teroristický útok, prípadne podobné konanie, je veľmi prísne. Argumentuje sa faktom, že kriminalizovaním členstva v organizácii je krokom k možnosti zadržať občana z dôvodu, že výkonná moc ho bude považovať za bezpečnostnú hrozbu, čo však je už typická črta nedemokratických krajín.³³ V súvislosti s ďalšími ustanoveniami zákona sa nepostihuje iba členstvo v teroristickej organizácii, ale tiež ktokoľvek, kto sa pripojí (formálne alebo neformálne) k členovi zakázanej teroristickej organizácii, dôvod na takéto konanie nie je v takomto prípade dôležitý. Ide o určitú formu účasti a preto sa vyžaduje, aby takáto osoba podporovala člena teroristickej organizácie s úmyslom „pomáhať organizácii sa rozširovať alebo pokračovať v jej existencii“.³⁴

Nie v každej krajine je právna úprava členstva v teroristickej organizácii taká rigidná ako v Austrálii. V Spojenom kráľovstve je trestnoprávne postihovaná osoba, ktorá patrí alebo tvrdí, že patrí k zakázanej teroristickej organizácii.³⁵ Takáto trestnoprávna úprava je užšia ako predchádzajúca právna úprava, pretože sa vzťahuje iba na *zakázanú* teroristickú organizáciu a nevzťahuje sa na neoficiálnych členov, iba ak by sa sami k členstvu prihlásili.

³² Podobné ustanovenie pozná aj slovenský trestný zákon, bližšie pozri § 86 písm e) Trestného zákona. Z hľadiska porovnania oboch úprav rozdiely vyplývajú aj z inej systematiky, terminológie a odlišnej teórie trestného práva, ale vo všeobecnosti možno konštatovať, že slovenská právna úprava je prísnejšia na použitie ustanovenia o účinnej púťosti, pretože kladie osobitný dôraz aj na oznámenie orgánu činnému v trestnom konaní o existencii teroristickej organizácii.

³³ ROACH, K. *The World Wide Expansion of Anti-Terrorism Laws After 11 September 2001*. Studi Senesi, 2004, s. 510–511.

³⁴ V takomto prípade je možné uložiť trest odňatia slobody do troch rokov, Section 102.8 (2) (d) and (e) of Australian Penal Code.

³⁵ Terrorism Act 2000 (UK) s 11.

V tejto súvislosti je potrebné upozorniť, že Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, prípadne v Spojenom kráľovstve platný zákon o ľudských právach³⁶ nezabraňuje trestnoprávne postihovať členstvo v teroristickej organizácii.

Na druhej strane USA, Kanada a Nový Zéland vôbec trestnoprávne nepostihujú členstvo v teroristickej organizácii. Niektorí autori poukazujú na skutočnosť, že je tomu tak preto, lebo sloboda združovania je chránená listinou práv v týchto krajinách.³⁷Tento predpoklad sa ukazuje ako opodstatnený aj v súvislosti s rozpravou k dodatku k zákonu proti terorizmu v kanadskom parlamente, kde štátny tajomník ministerstva spravodlivosti a generálny prokurátor uviedol, „Rozhodnutie nezakázať členstvo v skupine je vedené najmä zákonnými ťažkosťami jej preukázania. Ide tiež o ústavné hranice. Skutočnosť, že cieľom právnej úpravy je postihovať kohokoľvek, kto pomáhal k teroristickej aktivite alebo ju umožňoval, zúčastňoval sa jej, prípadne financoval alebo ju viedol, je vedená tým, že táto cesta je ďaleko schodnejšia a efektívnejšia a vedie k zadržaniu osoby, ktorá je zodpovedná.“³⁸

5 Zmena chápania inštitútu bremena dôkazov

Jedna zo základných zásad trestného procesu je prezumpcia nevinu, od tejto zásady odvodzujú anglosaské právne systémy aj právo na spravodlivý proces. Podmienkou na to, aby obžaloba dokázala vinu, je povinnosť preukázať naplnenie všetkých hmotnoprávnych požiadaviek, ktoré tvoria skutkovú podstatu trestného činu nad všetku pochybnosť. Výnimku z tohto pravidla tvorí iba skutočnosť, kedy sa žalovaná strana spolieha na obhajobu pomocou okolností vylučujúcich protiprávnosť, najmä na inštitút nutnej obrany. V takomto prípade žalovaná strana nesie „bremeno dôkazov“, teda dokazuje, že neboli splnené podmienky trestnej zodpovednosti. Ak je obhajoba úspešná v preukazovaní trestnej nezodpovednosti, obžaloba musí nad všetku pochybnosť vyvrátiť túto skutočnosť. Procesné predpisy samozrejme umožňujú v rámci normálneho dokazovania obhajobe vyvrátiť

³⁶ Human Rights Act 1988 (UK).

³⁷ ROACH, K. *The World Wide Expansion of Anti-Terrorism Laws After 11 September 2001*. Studi Senesi, 2004, s. 512–513.

³⁸ Parliament of Canada, Parliament Debates, House of Commons, 2 November 2001, s. 1115.

určitú skutočnosť závažnejším zákonným dôkazom, ako sa podarilo preukázať túto skutočnosť obžalobe, takýto vyvracajúci dôkaz však musí byť jednoznačný a musí spĺňať hranicu možného. Osobitosti v dokazovaní však môžeme sledovať v rámci týchto skutkových podstat:

a) *Držba vecí, zhromažďovanie alebo výroba písomného materiálu*

V zmysle zákona je naplnená skutková podstata trestného činu, ak osoba úmyselne drží vec, zhromažďuje alebo vyrába písomný materiál, ktorý je „spojený s prípravou na teroristický útok alebo na jeho podporu“.³⁹ Trest odňatia slobody je v takomto prípade v rozmedzí 10- 15 rokov, horná hranica trestnej sadzby sa uloží v prípade, ak osoba mala skutočné vedomosti o spojení, a napriek tomu nedbala na to. V takomto prípade je na strane obhajoby dôkazne bremeno, ktorým by preukázala, že držanie vecí, zhromažďovanie alebo vyrábanie písomného materiálu nebolo v úmysle uľahčiť prípravu na teroristický útok alebo na jeho podporu.

Skutočnosť, že osoba má v úmysle použiť vec alebo písomný materiál v súvislosti s teroristickým útokom je základnou otázkou v rámci určenia osobnej trestnoprávnej zodpovednosti. Aj bez tejto okolnosti osoba môže byť uznaná vinnou za držanie písomného materiálu spojeného s prípravou na teroristický útok, aj keď sa priamo teroristického útoku nezúčastnila. V takomto prípade sa pamätá napríklad na prípad, kedy by vedecký pracovník za účelom vykonania výskumu preštudoval a zhromažďoval písomné dokumenty o možnom teroristickom útoku.

Pre túto trestnú činnosť je však charakteristické, že existujú dôkazy, o ktorých má znalosť iba obhajoba a či už z dôvodu väčších ťažkostí pri ich obstaraní alebo finančnej náročnosti, obžaloba ich ponecháva nepovšimnuté a nezaobera sa nimi. Anglosaské právo takéto neobjasňovanie určitých skutočností v rámci dokazovania teroristickej trestnej činnosti pripúšťa za podmienky, ak:

- nezodpovedané otázky neohrozia „hlavné“ dokazovanie samotnej trestnej zodpovednosti za trestnú činnosť,

³⁹ Sections 101.4 and 101.5.

- za uvedené konanie hrozí relatívne nízky trest odňatia slobody,
- takéto konanie by mohlo privodiť vážne ohrozenie verejného zdravia alebo bezpečnosti.⁴⁰

I keď terorizmus predstavuje v spoločnosti vážne nebezpečenstvo, samotná držba dokumentov, prípadne myšlienka nepredstavujú hrozbu. Hrozba vzniká, keď osoba zhromažďuje dokumenty alebo vedomosti s úmyslom vo vzťahu k teroristickému útoku. Preto aj pri tejto trestnej činnosti je potrebné v konaní pred súdom preukázať úmyselné konanie obvineného.

b) *Výcvik teroristickej organizácie alebo získavanie výcviku od teroristickej organizácie*

Uvedená skutková podstata ide do popredia v dôkaznej situácii, keď neexistujú priame usvedčujúce dôkazy proti obvinenému, ktoré by preukázali spáchanie škody, prípadne úmysel ku konkrétnemu konaniu.

Páchateľ podľa austrálskeho trestného kódexu naplní skutkovú podstatu v zmysle časti 102.5 (2) Trestného zákona, ak úmyselne poskytuje výcvik alebo úmyselne získa výcvik od organizácie; a táto organizácia je teroristickou organizáciou v zmysle zákonnej definície uvedenej v zákone

Trest odňatia slobody možno v tomto prípade uložiť do dvadsaťpäť rokov. Na dokazovanie poskytovania výcviku teroristickej organizácii alebo jeho získavanie stačí, aby prokurátor preukázal, že ide o takúto organizáciu. Obvinený musí vyvrátiť nad všetku pochybnosť, že nejde o takúto teroristickú organizáciu, prípadne, že nemal vedomosti o tom, že organizácia je teroristická, že z jeho strany nešlo o neobanlivosť alebo tzv. vedomý hmotnoprávny risk, t.j. že sa iba domnieva, že prokurátorovi sa nepodarí dokázať hmotnoprávne náležitosti skutkovej podstaty. U obvineného sa teda predpokladá, že mal úmysel spáchať trestnú činnosť a musí už pred súdom prvého stupňa preukázať svoju nevinu.

⁴⁰ AUSTRALIAN GOVERNMENT. *A Guide to Framing Commonwealth Offences, Civil Penalties and Enforcement Powers*. 2004, s. 27–28.

Tiež je dôležité upozorniť, že požiadavka na poskytnutie výcviku nemusí byť akokoľvek spojená s terorizmom. V takomto prípade sa myslí najmä na skutočnosti, napr. že organizácia môže byť uznaná vinnou, ak poskytuje počítačový kurz teroristickej organizácii, teda jej členom, dokonca aj za takých podmienok, kedy nevedela, že organizácia je teroristickou zložkou. V tejto súvislosti je veľmi ťažko uviesť dôkazy, ktoré by preukazovali, že išlo o nedbanlivosť organizácie poskytujúcej počítačový kurz, pretože na internetovej stránke vládnej bezpečnostnej agentúry je uvedený zoznam zakázaných teroristických organizácií, ktorý je pravidelne aktualizovaný a verejne prístupný.

c) *Členstvo v teroristickej organizácii*

S výnimkou drogových trestných činov a otázok duševnej spôsobilosti austrálsky trestný zákon iba vzácné ponecháva bremeno dôkazov na obvinenom.⁴¹ V prípade skutkových podstat trestného činu terorizmu však tento zriedkavý zvrat používa, ide najmä o skutkové podstaty postihujúce členstvo v teroristickej organizácii a získanie finančnej hotovosti od teroristickej organizácie.

Ako už bolo uvedené, zákon postihuje členstvo v teroristickej organizácii. Páchateľ, však nebude trestne zodpovedný, ak preukáže nad všetku pravdepodobnosť, že sa zdržal akéhokoľvek konania v organizácii od okamihu, ako mal vedomosť, že ide o teroristickú organizáciu. Uvedené bremeno dôkazov, ktoré je na strane obvinenom, však v praxi môže znamenať, že aj nevinná osoba bude uznaná vinnou, ak nedokáže preukázať nad všetku pochybnosť uvedenú skutočnosť. Takéto obrátené chápanie bremena dôkazov sa v odborných kruhoch dost' kritizovalo, napr. ombudsmanom, legislatívnou komisiou. Podobnú právnu úpravu má aj Spojené kráľovstvo⁴², tam kritika zaznela zo samotnej snemovne lordov, ktorá vytykala zákonu, že legislatívna úprava cez hrozbu terorizmu potlačila základné práva garantované už Listinou základných práv a slobôd a zákonom o ľudských právach, najmä zásadu prezumpcie nevinu. V prípade Spojeného

⁴¹ Austrálsky Trestný zákon pracuje s prezumpciou, podľa ktorej sa v prípade spáchania trestného činu predpokladá duševná spôsobilosť a je na obvinenom, aby v konaní preukázal opak.

⁴² Terrorism Act 2000 (UK), s. 11.

kráľovstva ide tiež o medzinárodné záväzky, najmä Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Kritika v oboch prípadoch sa týka najmä skutočností, že dôkazy, ktoré dokazujú nevinu obvineného musia byť dostatočne presvedčivé o tom, že obvinený sa zdržal akéhokoľvek konania v organizácii od okamihu, ako mal vedomosť, že ide o teroristickú organizáciu, teda nestačí ak obvinený iba vyvráti skutočnosti, ktoré uviedol v obžalobe prokurátor. Takto chápané bremeno dôkazov (protidôkazov) na strane obvineného sa považuje za veľmi široké, pretože obvinený musí vyvracať skutočnosti nielen uvedené v obžalobe, ale aj skutočnosti, ktoré prezumuje zákon.⁴³

d) *Získanie finančnej hotovosti od teroristickej organizácie*

Rovnaká situácia v dokazovaní ako v predchádzajúcom odseku, platí aj v prípade získania finančnej hotovosti od teroristickej organizácie. Ak sa preukáže, že obvinený prijal finančnú hotovosť od teroristickej organizácie (nie je dôležité, či hotovostnou alebo bezhotovostnou formou), musí minimálne preukázať, že príspevok bol prijatý v súlade s austrálskym právom. V týchto prípadoch však na hrane zákonnosti vystupujú niektoré povolania, napr. advokáti, z dôvodu, že ak sa im nepodari preukázať zákonnosť zastupovania klienta (v tomto prípade teroristickej organizácie, prípadne člena skupiny), môžu byť obžalovaní za trestný čin úmyselného poskytnutia pomoci teroristickej organizácii a hrozí im v takomto prípade trest odňatia slobody do dvadsaťpäť rokov, prípadne ak pôjde o nedbanlivosť do pätnásť rokov. Advokátska komora proti takémuto zákonnému vyvineniu sa spod trestnej zodpovednosti namieta najmä argumentmi o dôvernosti styku klient-advokát, prípadne otázkou, či môže advokát porušiť túto dôvernosť aj v prípade, ak klient (môže ísť aj o už obžalovaného) nesúhlasí s takýmto uverejnením. Tieto otázky v praxi veľakrát ešte nie sú doriešené a do budúcnosti bude ich riešenie závisieť od zjednocujúcich judikátov vyšších súdov.

⁴³ Report of the Security Legislation Review Committee (2006), str. 106–109.

6 Záver

Pozícia európskych krajín k týmto zmenám a celkovému oslabovaniu zásad, na ktorých je postavená moderná justícia je negatívny. Najmä z Rady Európy výraznejšie zaznela neistota, aby boj proti terorizmu nevedol k porušovaniu ľudských práv. Na základe týchto obáv dňa 15. 7. 2002 bola prijatá Smernica (Guidelines) Výboru ministrov Rady Európy o ľudských právach a boji proti terorizmu.⁴⁴ Tento dokument vychádza z Európskeho dohovoru, judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a z ďalších medzinárodných dokumentov.⁴⁵ Z hľadiska trestnoprávneho smernica pripomína, že všetky opatrenia, ktoré štáty prijímajú v boji proti terorizmu, musia byť zákonné a musia vychádzať tiež zo zásad legality a proporcionality. Každé obmedzenie ľudských práv teda musí byť čo najpresnejšie vymedzené, nutné a primerané vzhľadom k sledovanému cieľu.

Všetky právne úpravy zaraďujú terorizmus medzi najzávažnejšie formy protispoločenskej činnosti a nie je sporu o tom, že proti nemu je nutné bojovať dostatočne účinnými prostriedkami. Zároveň však je potrebné mať neustále na zreteli, že ani preventívne a represívne opatrenia proti terorizmu nesmú byť dôvodom pre porušovanie medzinárodných štandardov ľudských práv, prípadne „zmäkčovať“ základné zásady trestného konania, na ktorých sú postavené súdne systémy a ktoré garantujú princípy právneho štátu. Príkladom môžu byť zvláštne vojenské tribunály USA pre súdenie cudzincov obvinených z účasti na terorizme alebo prijímanie špeciálnych, veľmi tvrdých protiteroristických zákonov v anglosaských krajinách (napr. USA, Spojené kráľovstvo, Austrália), ktoré umožňujú obchádzanie štandardných procesných postupov zabezpečujúcich ich nezneužívanie.

Spolupráca justičných orgánov a špeciálnych orgánov štátu určených na boj s terorizmom je veľmi komplikovaná, pretože záujmy oboch sú nekompatibilné. Z hľadiska dokazovania v konaní pred súdom vo všeobecnosti platí pravidlo „quod non est in foro, non est in mundo“, ktoré však je konfrontované so skutočnosťou, že veľa dôkazov pri terorizme je utajovaných. Záujem

⁴⁴ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Human Rights and the fight against terrorism.

⁴⁵ BELLELLI, R. The Council of Europe. In: NESI, G. *International Cooperation in Counter-terrorism*, s. 141–142.

orgánov verejnej žaloby je dokázať vinu obžalovaného nad všetku pochybnosť, a tak potrebujú vytvoriť pri dokazovaní jasný obraz o dokazovanej skutočnosti. Veľakrát je preto nutné vykonať výsluch svedkov, prípadne dôkazy doplniť o informačno-technické prostriedky. Záujem špeciálnych orgánov štátu je však najmä zabrániť konaniu a ochrániť zdroj svojich informácií. Zákonodarca sa pod tlakom oboch týchto skutočností snaží akoby definovať dôkaznú silu jednotlivých dôkazov a obmedziť prístup k týmto dôkazom protistrane. Z trestnoproceného hľadiska sa tým naruša najmä pravidlo tzv. rovnosti zbraní, ktoré zabezpečuje o.i. aj prístup k dôkazom protistrany. Nebezpečným sa tiež javí tendencia v anglosaskom práve, ktorá pomaly oslabuje pravidlo, podľa ktorého obvinený nenesie žiadne dôkazné bremeno v konaní pred súdom, ale orgán verejnej žaloby musí dokázať všetky skutočnosti dôležité pre rozhodnutie vo veci samej. Zmena v tomto pravidle naštŕbuje zásadu prezumpcie neviny, ktorú vo všeobecnosti pokladáme za jednu z vedúcich zásad v modernom trestnom súdnictve a ktorá je tiež obsahom mnohých medzinárodných dokumentov.⁴⁶

Literature

- CRAWSHAW, R., DEVLIN, B., WILLIAMSON, T. *Human Rights and Policing – Standards for Good Behaviour and a Strategy for Change*. Kluwer Law International, 1998.
- LOFTUS, E. *Eyewitness Testimony*. Harvard University Press, London, 1979.
- MARTÍNEZ, E. F. Svedecký dôkaz, znalecký dôkaz. In: *Seminár v rámci spoločného vzdelávania policajtov, prokurátorov a sudcov v oblasti boja proti korupcii*. Omšenie, 20.–22. 3. 2002. Dostupné z <http://www.government.gov.sk>
- MATHERN, V. *Dokazovanie v československom trestnom procese*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1984.
- McSHERRY, B. *The Introduction of Terrorism- Related Offences in Australia: Comfort or Concern?* 2005.
- REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. 1. vyd. Praha: ORAC, 2002.

⁴⁶ Napr. čl. 11 ods. 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, čl. 6 ods. 2 Európskeho dohovoru.

REPÍK, B. K přípustnosti důkazu získaného nelidským a ponižujícím zacházením a k právu neobviňovat sebe samého. *Bulletin advokacie*, č. 2/2007.

STRÉMY, T. 11 of September and its consequences in Australian law, In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v Bratislave 23. a 24. novembra 2006 na tému „Terorizmus a medzinárodné právo*, BVŠP, 2007.

SYROVÝ, I. Použitie nezákonne získaného dôkazu v trestnom práve. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, č. 3/2007.

ŠTURMA, P., NOVÁKOVÁ, J., BÍLKOVÁ, V. *Medzinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*. Praha: C. H. Beck, 2003.

Trestný poriadok č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov.

WILLIAMSON, T. M. *Suspicion and Silence: the Right to Silence in Criminal Investigations*, Blackstone Press, London, 1994.

Contact – e-mail

adrian.jalc@truni.sk

O zásadě oportunitity trestního stíhání trochu jinak¹

Katarína Kandová

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Zásada oportunitity trestního stíhání je typická zejména pro státy ovlivněné angloamerickou právní kulturou. (Nejen) v posledních desetiletích však z důvodu jejích nesporných benefitů oslovuje i mnohé právní řády kontinentální Evropy ovládané původně zásadou legality trestního stíhání, české trestní řízení nevyjímaje. Předkládaný příspěvek má ambici předestřít trochu jiný náhled na zásadu oportunitity, než je obvykle prezentován (nejen) v české trestněprávní nauce, jakož i vlastní postoj k možnostem jejího uplatnění v českém trestněprávním prostředí.

Keywords in original language

Zásada oportunitity; trestní stíhání; státní zástupce; diskreční oprávnění.

Abstract

The principle of opportunity of criminal prosecution is typical mainly for countries influenced by an Anglo-american legal culture. However, (not only) in last decades, it inspires also many legal regulations of the continental Europe led originally by the principle of legality of criminal prosecution (including the Czech criminal proceedings) due to its undoubtable benefits. The author of submitted contribution has an ambition to outline a bit different view on the principle of opportunity than is usually presented (not only) in the Czech criminal law doctrine, as well as her attitude to the possibilities of its application in the Czech criminal law environment.

Keywords

Principle of Opportunity; Criminal Prosecution; Public Prosecutor; Discretion.

¹ Uvedený příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu specifického výzkumu na téma „Vývojové tendence sankční politiky (MUNI/A/1347/2015)“.

1 Úvodem

Zásada *opportunity* trestního stíhání (angl. též *principle of expediency*) je v českém trestněprávním prostředí v posledních desetiletích hojně skloňována, zejména v souvislosti s připravovanou rekodifikací trestního práva procesního. Je označována za protipól zásady *legality* (angl. též *principle of mandatory prosecution*), jež se *de lege lata* uplatňuje v českém trestním řízení jako vůdčí z těchto dvou zásad. Zjednodušeně řečeno se jedná o „iniciační“ základní zásady trestního řízení, které předurčují modalitu (povinnost/možnost) zahájení trestního stíhání, tj. zda se trestní stíhání zahájí vždy, jsou-li splněny zákonné podmínky (zásada *legality*), nebo zda je ohledně iniciace trestního stíhání ponechán prostor pro diskreci příslušného orgánu činného v trestním řízení (zásada *opportunity*).

V tomto příspěvku bych se chtěla zaměřit na zásadu *opportunity* trestního stíhání, která se pojí tradičně (avšak nikoliv výlučně) s angloamerickým typem trestního řízení. Vzhledem ke skutečnosti, že tato zásada se čím dál více projevuje i v trestněprávních úpravách evropského kontinentu, kde se v různých variacích kombinuje se zásadou *legality* trestního stíhání, dalo by se říci, že se tato stává stále méně přehlednou a srozumitelnou. Po teoretickém vhlédnutí do zvolené problematiky se tak pokusím předeštit současné pojmání této základní zásady trestního řízení českou, jakož i zahraniční trestněprávní literaturou a nabídnout také vlastní (trochu jiný) náhled na tuto základní zásadu trestního řízení, potažmo prezentovat svůj postoj k možnostem jejího uplatnění v českém trestněprávním prostředí.

2 Teoretická východiska

Jak již bylo naznačeno, zásada *opportunity* trestního stíhání je typická pro právní řády zemí *common law*. Tato skutečnost je zejména důsledkem odlišného historického a kulturního vývoje těchto států s adverzárním modelem trestního řízení v porovnání s „kontinentálním“ inkvizičním typem trestního řízení.² Nelze nicméně říci, že by byla zásada *opportunity* evropskému kontinentu zcela cizí, neboť již v 19. století byla v některých

² Srov. také kupř. KRISTKOVÁ, A. Komparativní pohled na kontinentální trestní řízení. *Trestní právo*, 2015, č. 3, s. 6–8.

zemích přijata a v dalších se objevovaly diskuze o jejích nesporných výhodách.³ Např. *Skála* ve své odborné studii o veřejném zájmu v trestním právu popisuje „horlivé“ diskuze ohledně zakotvení této zásady v německém trestním právu procesním. Tyto snahy německých právníků vysvětloval jednak jako prostředek vyloučení tzv. soukromoprávních a policejních deliktů z působnosti trestního práva⁴ a jednak jako vhodný *korektiv*, jímž by se s ohledem na kritérium veřejného zájmu napravovaly „vady“ plynoucí z trestních předpisů (již od počátku vadných nebo které se až později staly vadnými). V této souvislosti poukázal rovněž na nadčasovou myšlenku, jež zazněla na XXIX. sjezdu německých právníků v Karlsruhe konaném v roce 1908, že „*otázeck v příčině zásady legalitní a oportunitní nelze řešiti bez náležitého přiblížení k hmotnému právu trestnímu*.“⁵ Počátečné úvahy o přijetí zásady opportunity na evropském kontinentu se tedy pojí s přílišným formalizmem trestního řízení založeným na přísném dodržování zásady legality ve spojitosti s formálním pojetím trestného činu, když navíc v mnohých úpravách byly v trestním řízení stíhány i administrativní (správní) delikty. Trestněprávní teoretici tudíž hledali různé možnosti korekce takového formalizmu, jež často vedl k tzv. trestnímu bezpráví, přičemž velice inspirativním se, zcela logicky, jevila právě zásada opportunity trestního stíhání. Dodnes je proto považována za tzv. *procesní korektiv trestního bezpráví*⁶, byť se na tuto stránku předmětné zásady často zapomíná.

Navzdory skutečnosti, že zásada opportunity je na první pohled s inkvizičním typem trestního řízení imkompatibilní, uplatňuje se jako vůdčí také v některých trestněprávních úpravách západní Evropy (Belgie, Francie, Nizozemí).

³ LUNA, E., WADE, M. (eds.). *The Prosecutor in Transnational Perspective*. New York: Oxford University Press, 2012, p. 383.

⁴ Neboť němečtí státní zástupci stíhali i tyto delikty, které svou povahou mezi „oficiální“ – trestní – delikty vlastně nikdy nepatřily. Viz SKÁLA, K. *Studie o veřejném zájmu v právu trestním*. Praha: I. L. Kobra, 1919, s. 74–75.

⁵ SKÁLA, op. cit., s. 75–76.

⁶ Srov. kupř. FENYK, J. Zásada opportunity nebo legality v novém trestním řízení? In: DÁVID, R., SEHNÁLEK, D., VALDHANS, J. (eds.). *Dny práva 2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 29; KRATOCHVÍL, V. Pojetí trestného činu v osnově českého trestního zákoníku 2007/2008 a některé trestně procesní souvislosti. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 38.

Zejména v posledních desetiletích⁷ lze navíc pozorovat její pronikání i do trestních řádů ovládaných zásadou legality trestního stíhání, přičemž tento trend je veden zejména snahou normotvůrců o zefektivnění a zrychlení vnitrostátních trestních řízení, neboť nespornou výhodou zásady opportunity je právě i odbřemeňování přetížené trestní justice, když část trestní agendy je „vyfiltrována“ již v přípravném řízení.

S ohledem na shora uvedené lze tedy vypočítat tři důvody, proč se vlastně zásada opportunity trestního stíhání vyvinula, potažmo zakotvila v jednotlivých právních úpravách. Jednak je to otázka specifík historického a kulturního vývoje států zemí *common law*, jejichž adverzárnímu typu trestního řízení je vlastní právě zásada opportunity. Dále lze vypočítat přijetí některých prvků zásady opportunity z důvodu její korekční funkce v případě, že trestní právo ovládáno zásadou legality trestního stíhání postrádá jinou korekci trestního bezpráví (např. materiální, jak tomu bylo, či dodnes je v bývalých socialistických zemích). A v neposlední řadě se, zejména v současnosti, akcentují výhody efektivnosti trestního řízení, jež zásada opportunity sebou přináší.

3 Pojetí zásady opportunity trestního stíhání

Předtím než přistoupím k prezentaci náhledů současné trestněprávní doktríny na chápání zásady opportunity trestního stíhání, chtěla bych stručně představit rovněž mé vlastní nazírání na zkoumanou zásadu. Při vytváření vlastního názoru jsem přitom vycházela ze starších odborných definic, poněvadž mám za to, že tyto jsou ještě oproštěny od matoucích „nánosů“, které podle mého postupně vznikaly v důsledku směřování zásady legality se zásadou opportunity, resp. pronikání prvků jedné zásady do trestních procesů ovládaných zásadou protichůdní. Zásada opportunity jakožto *základní zásada trestního řízení* tak podle mého dává příslušnému orgánu trestního řízení (nejtypičtěji veřejnému žalobci) prostor pro uvážení, zda za předpokladu naplnění zákonných podmínek a dostatečného důkazního materiálu je dán veřejný

⁷ Např. v Německu se oportunní výjimky ze zásady legality objevují již od 20. let 20. století. Srov. např. DUBBER, D. M., HÖRNLE, T. *Criminal Law: A Comparative Approach*. 1st ed. Oxford: University Press, 2014, p. 289.

zájem na stíhání konkrétního trestného činu.⁸ Naproti tomu zásada legality za splnění uvedených předpokladů zavazuje příslušný orgán obligatorně zahájit a vést trestní stíhání. Za projev oportunity v českém trestním řízení přitom považuji institut fakultativního zastavení trestního stíhání z důvodu dosažení účelu trestního stíhání podle § 172 odst. 2 písm. c) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) [dále jen „TR“] nebo odložení věci ze stejných důvodů podle § 159a odst. 4 TR ve fázi před zahájením trestního stíhání, jakož i zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 2 písm. a), b) TR, potažmo odložení věci podle § 159a odst. 3 TR z důvodu neúčelnosti trestního stíhání se zřetelem na zde vymezených kritéria.⁹

Jak již výše naznačeno, oportunita trestního stíhání představuje rovněž tzv. *procesní korektiv trestního bezpráví*, při jehož výkladě se krátce pozastavím. Zatímco v české trestněprávní úpravě se na rozdíl od většiny západních evropských zemí od roku 1950 uplatňovala (a fakticky dodnes uplatňuje¹⁰) materiální korekce trestního bezpráví,¹¹ jejímž úkolem je zmírňovat dopad obecných trestněprávních norem na posuzování konkrétních případů (poněvadž i navzdory naplnění formálních znaků trestného činu lze s ohledem na nedostatek jeho společenské nebezpečnosti/škodlivosti konstatovat, že se nejedná o trestný čin), obdobný účel zastává i zásada oportunity, na jejímž základě mají státní zástupci v každém jednotlivém případě zvažovat, zda je s ohledem na konkrétní okolnosti případu ve veřejném zájmu vést trestní stíhání. Podobnost předmětných korektivů se přitom odráží i ve skutečnosti, že jejich aplikaci se, byť z jiných příčin, dochází k obdobným důsledkům (buďto nestíhání z důvodu, že se nejedná o trestný

⁸ Srov. např. STORCH, R. *Řízení trestní rakouské. Díl 1*. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty, 1887, s. 266; KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. Brno: Právník, 1930, s. 21; Srov. též MARSTALLER, L. The Legality Principle: An Effective Way to Minimise the European Prosecutors' Influence on Substantive Criminalization? *European Criminal Law Review*, 2016, no. 2, p. 169–170.

⁹ Důvody oportunity podle § 172 odst. 2 písm. c) TR by bylo možné označit za „typické“ nebo *Pípek* tyto označuje za „absolutní“, zatímco důvody podle § 172 odst. 2 písm. a), b) TR označuje za „relativní“ (účelnost trestního stíhání se zde poměřuje s očekávaným/uloženým trestem nebo s rozhodnutím v jiné věci). Blíže viz PIPEK, J. Formální pojetí trestného činu a princip oportunity. *Trestněprávní revue*, 2004, č. 11, s. 315.

¹⁰ Srov. stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012 (R 26/2013).

¹¹ Srov. § 3 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona a § 12 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále jen „TZ“).

čin, nebo z důvodu nedostatku veřejného zájmu na stíhání), přičemž tyto korektivy samozřejmě s ohledem na jiné pole jejich působnosti (trestní právo hmotné vs. procesní) nejsou zcela totožné a každý z nich skýtá jisté výhody i nevýhody.¹² Na pojetí zásady oportunity coby procesního korektivu trestního bezpráví navážu zevrubněji dále ve svém příspěvku.

Stran nazírání současné trestněprávní doktriny na zásadu oportunity trestního stíhání představím zejména názory české odborné veřejnosti, avšak tyto propojím také s náhledy zahraniční trestněprávní teorie. Předně lze říci, že „základní kámen“ současného českého pojetí zásady oportunity vymezil Šámal ve své monografii o základních zásadách trestního řízení¹³, která je dodnes (nejen v české literatuře) hojně citována, a podle níž dává princip oportunity státnímu zástupci možnost „volné úvahy“ v jeho rozhodování o stíhání i za předpokladu existence dostatku důkazů a neexistence zákonných překážek projednání trestní věci. Citovaný autor prosazuje myšlenku přijetí alespoň „omezeného principu oportunity“, jehož prvky, jak dále uvádí, jsou do českého trestního řízení postupně zaváděny od konce 20. století v podobě odklonů (podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání). V předmětném období se o vymezení zásady oportunity přičinil i Fenyk, jenž její podstatu charakterizoval ve vztahu k veřejnému zájmu tak, že tato spočívá „v oprávnění posuzovat, zda trestný čin, o němž se orgán činný v trestním řízení dozvěděl, je z hlediska účelnosti, resp. prospěšnosti, nezbytně trestně stíhat a řešit před soudem.“¹⁴ Tyto, byť rozdílně vyjádřené, definice se navzájem zásadně neliší, nicméně Fenyk na rozdíl od Šámalova zásadu oportunity nedává do přímé souvislosti s aplikací odklonů¹⁵ v trestním řízení. V učebnici pod

¹² Podrobněji viz SOLNAR, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vyd. Praha: Novatrix, 2009, s. 102–104.

¹³ ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. 1. vyd. Praha: Codex Bohemia, 1999, s. 137.

¹⁴ FENYK, J. *Veřejná žaloba. Díl první. Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby*. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2001, s. 174.

¹⁵ V užším pojetí odklonů, tzn. podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 a násl. TŘ, podmíněného odložení podání návrhu na potrestání podle § 179 g a násl. TŘ, narovnání podle § 309 a násl. TŘ a odstoupení od trestního stíhání podle § 70 a násl. zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (o soudnictví ve věcech mládeže). Širší pojetí zahrnuje mezi odklony i dohodu o vině a trestu a trestní příkaz, viz např. ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 729 a násl.

jeho autorským vedením odklony ovšem zařazuje mezi výjimky ze zásady legality¹⁶, avšak nekategorizuje je jako „oportunní výjimky“, jak naopak činí soudobé učebnice pod vedením *Jelínka*¹⁷ či *Šámala*¹⁸. Posledně uvedená učebnice, jakož i některé zahraniční zdroje, přitom mezi oportunní výjimky řadí krom odklonů *stricto sensu*¹⁹ i dohodu o vině a trestu, spolupracujícího obviněného, jakož i další instituty.²⁰

S takovým širokým pojetím zásady opportunity se nicméně neztotožňuji, neboť zásada opportunity podle mého vyjádřuje, že státní zástupce za předpokladu *absentujícího* veřejného zájmu věc vytěsni z dosahu trestního práva, přičemž v případě odklonů, či dalších uvedených institutů označovaných za projevy zásady opportunity, je veřejný zájem (byť oslabený) na trestním stíhání dán a věc se diskrečním rozhodnutím veřejného žalobce nedostává mimo dosah trestního práva, když státní zástupce naopak trestný čin stíhá, když obviněným ukládá různá opatření stanovená zákonem (odklony) nebo modifikuje průběh, potažmo výsledek trestního řízení (dohoda, spolupracující obviněný). Obdobný názor (ve spojitosti s odklony) zastává např. *Palovský*²¹, avšak jinak tento zůstává v českém trestněprávním prostředí téměř osamocen (vyjma shora citovaného *Fenyka*), pokusím se proto

¹⁶ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 97.

¹⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 150.

¹⁸ ŠÁMAL, op. cit., 2013, s. 105.

¹⁹ Např. německý autor *Boblander* označuje za projev zásady opportunity § 153a německého trestního řádu, obdobu českého podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 TR. Blíže viz BOHLANDER, M. *Principles of German Criminal Procedure*. Oxford: Hart Publishing, 2012, p. 108.

²⁰ Za projev opportunity je *Grívnou* považován i institut *soukromé žaloby*, jakožto „oportunitu, kterou stanoví zákonodárce a její aplikaci světuje do rukou poškozeného“ (viz GRÍVNA, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 85). Tento názor ovšem nemožno chápat kategoricky v tom smyslu, že by citovaný autor považoval soukromou žalobu za projev *zásady* opportunity, když sám správně podotýká, že soukromá žaloba se uplatňuje v různých trestněprávních úpravách bez ohledu na to, zda jsou ovládnuty zásadou legality nebo opportunity trestního stíhání. Institut soukromé žaloby je podle mého názoru navíc výjimkou především ze zásady *oficiality* (byť je s ní zásada legality, jakožto „protiklad“ zásady opportunity, úzce propojena), jelikož stát v rámci výrazu jeho trestní politiky předává iniciativu v případech vybraných trestných činů do rukou soukromých osob a není tak v kompetenci orgánů činných v trestním řízení konat *ex officio*.

²¹ PALOVSKÝ, T. Jsou odklony v trestním řízení symptomem zániku klasického trestního práva? In: *COFOLA 2010: the Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 1241.

formulovat úvahy nad tím, proč se tyto náhledy na zásadu opportunity rozcházejí, potažmo proč se povětšinou přiklánějí k nastíněnému širšímu pojetí zásady opportunity.

Jednak lze bezesporu konstatovat, že státní zástupce v rámci rozhodování o aplikaci shora uvedených institutů (především odklonů) zvažuje **obdobná kritéria** jako v případě aplikace zásady opportunity (typicky účelnost trestního stíhání), a jejich pojmání jako projevu zásady opportunity nasvědčuje i obecné povědomí, že byly „převzaty“ z **anglo-amerického modelu trestního řízení** založeného na zásadě opportunity, což považuji za hlavní matoucí důvody, proč jsou vnímány (dle mého ne zcela správně) jako projevy/deriváty²² zásady opportunity.²³ Dalším z důvodů, jak již shora naznačeno, je nesporně i postupné **směšování systémů**, které navzájem přejímání prvky ze systému ovládaného „opozitní“ iniciační zásadou trestního řízení (z dvojice legalita – oportunita). S tímto podle mne souvisí i problematika **různého chápání odklonů**, když jejich pojmání není jednotné ani v rámci vnitrostátního řádu, natož v širším (evropském) měřítku. Kupř. nizozemské trestní řízení rozlišuje v rámci tzv. alternativ ke stíhání (*alternatives to prosecution / diversions*) tři hlavní formy - „nestíhání“ (*non-prosecution*), „transakci“ (*transaction*)²⁴ a „trestní příkaz“ (*punishment order*)²⁵. Toto pojetí alternativ

²² Např. *Provazník* zastává k této problematice rezervovanější postoj, přičemž odklony (nikoli i další zmiňované instituty) označuje za tzv. *deriváty* zásady opportunity. Viz PROVAZNÍK, H. Možnosti a limity přebírání odklonů v trestním řízení z jiných právních řádů. In: KYSELOVSKÁ, T. (ed.). *COFOLA 2014*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 940–941.

²³ Na tomto místě však nutno zdůraznit, že mnohé trestněprávní úpravy založené na zásadě opportunity trestního stíhání přijímaly tzv. odklony (v českém pojetí) až postupně v průběhu 20. století, často dokonce později než zásadou legality ovládané trestní procesy. Viz např. Polsko, jehož trestní řízení ovládané zásadou legality zná institut podmíněného zastavení trestního stíhání (byť zakotvený v hmotněprávním kodexu) od roku 1969 (srov. PROVAZNÍK, op. cit., s. 938), naproti tomu „oportunní“ francouzský trestní řízení zná odklony (*mediation pénale, composition pénale*) až od 90. let 20. století (srov. TAK, P. J. P. Methods of Diversion Used by the Prosecution Services in the Netherlands and Other Western European Countries. In: AIZAWA, K. (ed.). *Resource Material Series No. 73*. Tokyo: UNAFEI, 2008, p. 59).

²⁴ TAK, op. cit., p. 54.

²⁵ Trestní příkaz byl v nizozemském trestním řízení přijat až v roce 2008, nejedná se však o obdobu českého trestního příkazu podle § 314e TR, neboť je svěřen do rukou veřejného žalobce, viz např. KOOIJMANS, T. The Extrajudicial Disposal of Criminal Cases. In: GROENHUIJSEN, M., KOOIJMANS, T. (eds.). *The Reform of the Dutch Code of Criminal Procedure*. Lieden: Martinus Nijhoff Publishers, 2012, p. 81–106.

(odklonů) však třeba důsledně odlišit od českého pojetí trestněprocesních odklonů od standardního postupu v trestním řízení²⁶, jelikož nizozemský model odklonů zahrnuje všechny alternativní reakce na trestný čin včetně pouhého nestíhání,²⁷ zatímco „pouhé nestíhání“ z důvodu neúčelnosti podle § 172 odst. 2 TŘ nebo § 159a odst. 3, 4 TŘ se v českém trestním právu mezi odklony neřadí. S obdobným (širším) modelem odklonů se lze setkat také např. v anglické trestněprávní doktríně, která mezi alternativy ke stíhání řadí jednak „*alternative of doing absolutely nothing*“ (prosté nestíhání) a tzv. *out-of-court disposals* (u dospělých *caution, conditional caution, penalty notice, community resolution, cannabis/khat warning*²⁸). Na uvedených příkladech je zřejmé, že v některých právních řádech ovládaných zásadou opportunity zahrnuje pojem „odklon“ (*diversion*) i oportunní postupy (pouhé nestíhání), což právě může působit zmatek v samotném vymezení jednotlivých pojmů. Důležité je proto uvědomit si, že zahraniční pojetí odklonů nemusí vůbec znamenat totéž, co odklon v českém (ci už širším nebo užším) chápání (viz pozn. 13) a nesměšovat tak pojmy „oportunita“ a „odklon“ bez dalšího do jedné kategorie.

V návaznosti na to nelze opomenout ani tu podstatnou skutečnost, že zásada opportunity a legality jsou zásadami protichůdnými²⁹ (jako např. zásada oficiality vs. zásada dispoziční atd.). To považuji za další příčinu nejednotných vymezení zásady opportunity, neboť i odklony (podle některých autorů také institut spolupracujícího obviněného, či dohoda o vině a trestu³⁰) jsou výjimkou ze zásady legality, takže jich mnozí automaticky kategorizují jakožto „oportunní“ výjimky ze zásady legality. Takové tendence lze vypo-
zorovat i v zahraničních právních úpravách založených na zásadě legality,

²⁶ Srov. např. ŠÁMAL, 2013, op. cit., s. 624.

²⁷ K užšímu a širšímu modelu „odklonů“ viz rovněž PALOVSKÝ, op. cit., s. 1247–1248.

²⁸ KRISTKOVÁ, A. Postavení veřejné žaloby v zemích kontinentální Evropy a v zemích common law. In: ZARIVNIJ, P. (ed.). *Veřejná žaloba a její perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 16.

²⁹ Naproti tomu viz např. názor *Pípka*, jenž pojednává o zásadě opportunity jako o „*důsledném provedení a naplnění*“ zásady legality. PIPEK, 2004, op. cit., s. 314.

³⁰ Stran české úpravy spolupracujícího obviněného či dohody o vině a trestu se podle mne o výjimky ze zásady legality trestního stíhání nejedná, neboť veřejný žalobce je i v těchto případech *povinen stíhat* a postavit spolupracujícího obviněného či „účastníka“ dohody o vině a trestu před soud (ovšem za předpokladu splnění zákonných podmínek a dostatku důkazů).

kteřá se postupně oslabuje o různé výjimky, jež jsou „automaticky“ vnímány jako oportunní. Např. Kergandberg ohledně různých výjimek ze zásady legality zakotvených v posledních desetiletích do německého trestního řízení poměrně kriticky píše, že „*německá touha po systematizaci*“ je příčinou toho, že všechny výjimky ze zásady legality jsou kategorizovány jako projevy zásady opportunity a „*přání vykládat zásadu opportunity jako určitý komplexní koncept zahrnující všechno odchyloující se od zásady legality*“ vysvětluje v podstatě tím, že byť jsou skutečné důvody nestíhání vždy motivovány jeho (*ne*)účelností, podřadí-li se všechny výjimky ze zásady legality automaticky pod zásadu opportunity, zakryje to skutečné příčiny jejich inkorporace do německého trestního práva procesního, aby tyto nemusely být otevřeně diskutovány.³¹

S naznačenými náhledy na výjimky ze zásady legality jakožto projevy zásady opportunity souvisí i ten aspekt, že v případě legality veřejný žalobce stíhat *musí*, zatímco v případě opportunity stíhat *může*, takže oportunita je ve své podstatě pojena s veškerými **diskrečnými oprávněnými státního zástupce**, v rámci nichž rozhoduje o dalším postupu trestního stíhání. Tak např. v případě spolupracujícího obviněného zvažuje, zda obviněného takto v obžalobě označí a tento bude mít následně v řízení před soudem určité výhody, či v rámci dohody o vině a trestu je v jeho *diskreci*, zda ji s obviněným uzavře, stejně tak v případě odklonů záleží na jeho *uvážení*, zda bude odklon aplikován či nikoli. Na tomto místě však nutno akcentovat tu skutečnost, že v případě těchto institutů nezáleží pouze na diskrečním uvážení okolností případu státním zástupcem, nýbrž i na (často značné) procesní angažovanosti obviněného.

S ohledem na shora uvedené tak možno shrnout, že „projevy zásady opportunity“ jsou v současnosti povětšinou chápány jako veškerá diskreční oprávnění státního zástupce založená na kritériu účelnosti (potažmo prospěšnosti, veřejném zájmu apod.) představující výjimky z protichůdné zásady legality, na jejich základě rozhoduje o dalším postupu v trestním řízení a jež byla převzata z angloamerického modelu trestního řízení. Avšak ne každá inspirace z trestněprocesních úprav zemí *common law* ovládaných

³¹ KERGANDBERG, E. Expedience of Arrangement in German and Estonian Criminal Care. *Juridica International* [online]. 1997, no. 2, p. 76–77 [cit. 7. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.juridicainternational.eu/index.php?id=12465>

zásadou opportunity (byť je logické, že zde byla pro rozvoj odklonů „schůdnější cesta“), a už vůbec ne každé diskreční oprávnění veřejného žalobce v trestním řízení (která jsou i v systémech postavených na zásadě legality vedena často kritériem účelnosti³²) je podle mého „menšinového“ názoru možné označit za manifestaci zásady opportunity. Vráťm-li se k podstatě zkoumané zásady, která dává státnímu zástupci v každém jednotlivém případě prostor pro posouzení, zda je na realizaci prostředků trestního práva veřejný zájem, nebo zda vedení trestního stíhání takovému zájmu dokonce neodporuje, přičemž v případě shora uvedených institutů takový zájem (byť menší než v případě nutnosti vedení standardního trestního stíhání) přítomen je, docházím opět k již vyslovenému názoru, že tyto „projevy zásady opportunity“ nejsou.

4 Zásada opportunity v českém trestním řízení

Aby moje úvahy nad samotnou podstatou zásady opportunity nezůstaly v pouhé teoretické podobě, pokusím se tyto přenést do případných návrhů *de lege ferenda* v souvislosti s připravovanou rekodifikací trestního práva procesního, která měla za cíl posílit projevy zásady opportunity v českém trestním řízení,³³ či dokonce touto zásadou zcela nahradit dosud „vládnoucí“ zásadu legality,³⁴ což v odborných kruzích ovšem vyvolalo nesouhlasné reakce, takže v současnosti jsou rekodifikační tendence nakloněné k zachování historicky zakořeněné zásady legality a jejímu „výraznějšímu doplnění prvky opportunity“. Z východisek a principů nového trestního řádu se dále podává popis oportunních důvodů zastavení trestního stíhání / odložení věci, který je v podstatě totožný s tím současným, takže není úplně zřetelné, v čem přesně vidí autoři předmětných východisek ono „posílení“ prvků zásady opportunity. Nový trestní řád by však měl výslovně definovat v souvislosti s oportunitou tolik skloňovaný *veřejný zájem* na vedení trestního řízení, jehož posuzování by mělo být toliko v diskreci státního zástupce (nikoli i policejního orgánu), přičemž určujícím kritériem by bylo dosažení

³² Srov. též *Promoting prosecutorial accountability, independence and effectiveness*. Sofia: Open Society Institute, 2008, p. 54.

³³ I když neoficiálně zaznívají hlasy, že se od původně proklamovaného záměru stran posilování „prvků opportunity“ nakonec upustí.

³⁴ Viz např. GRIVNA, T. Několik poznámek k zásadě opportunity v návrhu věcného záměru nového trestního řádu. *Trestní právo*, 2004, č. 12, s. 5.

účelu trestního řízení *nebo* nepotřebnost trestního postihu obviněného. Státní zástupce by nově mohl zastavit trestní stíhání i z důvodu *nedostatečné důkazní situace*,³⁵ mám však za to, že touto možností disponuje fakticky i *de lege lata*, jelikož podle § 159a odst. 5 TŘ může on nebo policejní orgán věc odložit, nepodaří-li se zjistit skutečnosti opravňující podle § 160 TŘ zahájit trestní stíhání a ve fázi vyšetřování má (byť ne možnost) povinnost zastavit trestní stíhání podle § 172 odst. 1 písm. c) TŘ, není-li prokázáno, že skutek spáchal obviněný. I zásada legality, jak bylo vysvětleno výše, totiž zavazuje veřejného žalobce stíhat pouze v případech dostatečného skutkového (důkazního) a zákonného podkladu. Krom uvedeného se v souvislosti s tolik zdůrazňovaným posílením prvků zásady oportunity lze dočíst opět zejména o nutnosti realizace odklonů v přípravném řízení v podstatně širším rozsahu.³⁶

Právě zde podle mě dochází ke kritickému bodu ohledně dezinterpretace zásady oportunity trestního stíhání a jejího systémového postavení v rámci trestního práva jako takového, když se rekodifikační úvahy místo stěžejní otázky – zásada oportunity ano/ne – soustředí na akcentaci potřeby využívání procesních alternativ a jiných *common law* institutů, protože je nutné za každou cenu urychlit trestní řízení. V žádném případě nechci znevažovat důležitost těchto otázek, samozřejmě je nezbytné důsledně se zamyslet i nad současným „stavem“ odklonů a hledáním jejich vylepšení. Neméně stěžejní je však uvážení tak koncepční otázky, jakou nepochybně je přítomnost zásady oportunity v českém trestním řízení, přičemž tuto otázku *nelze* vyřešit bez jejího propojení s hmotněprávní rovinou a postavením zásady oportunity coby *procesního korektivu trestního bezpráví*. Rekodifikační komise totiž posilování prvků zásady oportunity již roky odůvodňuje opuštěním materiálního pojetí trestného činu.³⁷ České trestní právo hmotné však, na rozdíl od původních deklarací zákonodárce, neopustilo materiální korekci trestního bezpráví. Bez ohledu na to, že některé odborné publikace i v současnosti

³⁵ Východiska a principy nového trestního řádu [online]. In: *Hlidacipes.org* [cit. 7. 1. 2017], s. 13. Dostupné z: <http://hlidacipes.org/wp-content/uploads/2016/03/Trestn%C3%AD-%C5%99%C3%A1d-v%C3%BDchodiska-a-principy.pdf>

³⁶ Tamtéž, s. 24.

³⁷ Srov. např. NEZKUSIL, J. K uplatnění principu oportunity v trestním právu. *Trestní právo*, 2009, č. 5, s. 7–8.

hlásají formální pojetí trestného činu³⁸, ustanovení § 12 odst. 2 TZ je materiálním korektivem trestního bezpráví.³⁹ Vystává pak otázka, z jakého důvodu stále setrvávat na přítomnosti zásady oportunitity v českém trestním řízení. Z pohledu kategorie *veřejného zájmu* je takový požadavek podle mého názoru zcela nekoncepční. Dostatečnou korekci případného trestního bezpráví vycházejícího z obecnosti právních norem již představuje § 12 odst. 2 TZ, který slouží k filtraci „bagatelností“, aby minimálně závažné, byť formálně trestné, činy zbytečně nezahlocovaly trestní justici. Ustanovení § 172 odst. 2 písm. c) TŘ (příp. § 159a odst. 4 TŘ) však *de lege lata* (a obdobný návrh i *de lege ferenda*) vytváří z pohledu veřejného zájmu nesmyslnou situaci, když trestní právo hmotné po provedené materiální korekci trestního bezpráví řekne, že konkrétní případ je natolik společensky škodlivý, že odůvodňuje veřejný zájem na náležité trestněprávní reakci státu, avšak trestní právo procesní následně může odůvodnit závěr, že není veřejný zájem na její realizaci, alespoň prostřednictvím odklonů (*de lege lata* navíc jen z důvodu, že pachatel odčinil újmu způsobenou trestným činem, jinak jsou totiž kritéria materiálního a procesního korektivu totožná⁴⁰). Nedochozí zde již k rezignaci trestního práva na jeho účel ve společnosti, jímž by měla být i adekvátní reakce na tak závažné činy, které jsou i s ohledem na § 12 odst. 2 TZ natolik společensky škodlivé, že je zákonodárce ohrožuje trestní sankcí, nebo snad byl

³⁸ Formální pojetí trestného činu *de lege lata* vymezuje komentář i učebnice pod autorským vedením Šámal, viz ŠÁMAL, 2013, op. cit., s. 94; ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář. I. díl. § 1–139*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 133. O formálním pojetí trestného činu v současné právní úpravě TZ pochybuje Jelínková učebnice, viz JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Leges, 2014, s. 132–138. O formálně-materiálním pojetí *de lege lata* z hlediska viny pak pojednává učebnice Kratochvíla, viz KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 174–175, 177 atd.

³⁹ Viz R 26/2013, kde se hovoří o dvojí úloze zásady subsidiarity trestní represe vtělené do § 12 odst. 2 TZ jako „interpretačního pravidla“ a „korektivu“. K aplikaci § 12 odst. 2 TZ jako materiálního korektivu srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2015, sp. zn. 5 Tdo 960/2015.

⁴⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. odkazuje ve spojitosti s chybějícími kritérii pro určení „dostatečné intenzity společenské škodlivosti“ za účelem kvalifikace činu jako trestného analogicky na § 39 odst. 2 TZ, který vymezuje kritéria *poruchy a závažnosti* trestného činu rozhodná pro individualizaci trestu. Tato jsou ovšem téměř shodná s kritérii *(ne)účelnosti trestního stíhání* v § 172 odst. 2 písm. c) TŘ.

tento účel nahrazen nutností efektivního a hospodárného vyřizování trestněprávní agendy? Nehledě na vnímání takového „chování“ trestního práva jeho přímými či nepřímými adresáty...

Zodpovězení předmětné otázky ponechám na čtenáři a pouze stručně uvedu svůj vlastní názor k postavení zásady opportunity v českém trestním řízení *de lege ferenda*. S ohledem na výše uvedené se totiž domnívám, že za současné úpravy českého trestního práva hmotného je setrvávání na zásadě opportunity v trestním právu procesním nejen nekoncepční a nadbytečné, ale dalo by se říci až kontraproduktivní. Chce-li zákonodárce uvažovat nad dalšími možnostmi zefektivnění trestního řízení, měl by se více soustředit na zdokonalování alternativ k „tradičnímu“ trestnímu stíhání a hlavně přístupu orgánů činných v trestním řízení k jejich faktickému využívání, popř. na jiné možnosti odbřemenění přetížené trestní justice (např. formou hmotněprávní dekriminalizace některých jednání apod.).

5 Závěry

S ohledem na shora rozvedené teoretické nejasnosti ohledně (na první pohled poměrně jednoznačné) zásady opportunity trestního stíhání jsem dospěla k následovnému obecnému poznatku. Při tvorbě případného nového trestního řádu, potažmo při jeho velké novelizaci (pokud rekonstrukční tendence nedospějí do zdárného konce) je důležité stanovit si předem ucelený koncept trestního řízení a případné „cizorodé“ prvky přejímané z odlišných systémů (především angloamerického) zakomponovat do českého trestního procesu citlivě se zřetelem k jeho celkové koncepci, historickým, jakož i kulturním specifikům, a vyvarovat se případnému nesystematickému přejímání těchto nových institutů (viz např. málo využívaný institut dohody o vině a trestu), přičemž jakékoli zevrubnější změny trestního řízení je nezbytné úzce propojit s nastavením trestního práva hmotného [viz shora rozvedený případ § 172 odst. 2 písm. c) TŘ kolidujícího s § 12 odst. 2 TZ]. Ovšem nejvhodnějšími zdroji inspirace by podle mého názoru měly být právní řády kontinentální Evropy, ideálně ty založené na zásadě legality trestního stíhání, jež jsou českému trestnímu řízení blížeji a mohou tak nabídnout vhodnější příklady nejen toho, co se jim povedlo, ale i toho, čemu se případně bude lepší vyvarovat.

Literature

- BOHLANDER, M. *Principles of German Criminal Procedure*. Oxford: Hart Publishing, 2012, 306 p. ISBN 978-1-84946-216-7.
- DUBBER, D. M., HÖRNLE, T. *Criminal Law: A Comparative Approach*. 1st ed. Oxford: University Press, 2014, 671 p. ISBN 978-0-19-958960-9.
- FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 927 s. ISBN 978-80-747758.
- FENYK, J. Zásada oportunity nebo legality v novém trestním řízení? In: DÁVID, R., SEHNÁLEK, D., VALDHANS, J. (eds.). *Dny práva 2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 25–33. ISBN 978-80-210-5305-2.
- FENYK, J. *Veřejná žaloba. Díl první. Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby*. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2001, 215 s.
- GRÍVNA, T. Několik poznámek k zásadě oportunity v návrhu věcného záměru nového trestního řádu. *Trestní právo*, 2004, č. 12, s. 5. ISSN 1211-2860.
- GRÍVNA, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, 121 s. ISBN 80-246-1107-4.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Leges, 2014, 976 s. ISBN 978-80-7502-044-4.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha: Leges, 2013, 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1.
- KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. Brno: Právník, 1930, 280 s.
- KERGANDBERG, E. Expedience of Arrangement in German and Estonian Criminal Care. *Juridica International* [online]. 1997, p. 76–89 [cit. 7. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.juridicainternational.eu/index.php?id=12465>
- KRATOCHVÍL, V. Pojetí trestného činu v osnově českého trestního zákoníku 2007/2008 a některé trestně procesní souvislosti. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 36–43. ISBN 978-80-89363-03-2.

- KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 961 s. ISBN 978-80-7179-082-2.
- KRISTKOVÁ, A. Komparativní pohled na kontinentální trestní řízení. *Trestní právo*, 2015, č. 3, s. 5–11. ISSN 1211-2860.
- KRISTKOVÁ, A. Postavení veřejné žaloby v zemích kontinentální Evropy a v zemích common law. In: ZARIVNÍJ, P. (ed.). *Veřejná žaloba a její perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 2–29. ISBN 978-80-210-8075-1.
- KOOIJMANS, T. The Extrajudicial Disposal of Criminal Cases. In: GROENHUIJSEN, M., KOOIJMANS, T. (eds.). *The Reform of the Dutch Code of Criminal Procedure*. Lieden: Martinus Nijhoff Publishers, 2012, p. 81–106. ISBN 978-90-04-20493-5.
- LUNA, E., WADE, M. (eds.). *The Prosecutor in Transnational Perspective*. New York: Oxford University Press, 2012, 471 p. ISBN 978-0-19-984480-7.
- MARSTALLER, L. The Legality Principle: An Effective Way to Minimise the European Prosecutors' Influence on Substantive Criminalization? *European Criminal Law Review*, 2016, no. 2, p. 161–185. ISSN 2191-7442.
- NEZKUSIL, J. K uplatnění principu oportunité v trestním právu. *Trestní právo*, 2009, č. 5, s. 7–8. ISSN 1211-2860.
- PALOVSKÝ, T. Jsou odklony v trestním řízení symptomem zániku klasického trestního práva? In: *COFOLA 2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 1236–1264. ISBN 978-80-210-5151-5.
- PIPEK, J. Formální pojetí trestného činu a princip oportunité. *Trestněprávní revue*, 2004, č. 11, s. 309–320. ISSN 1213-5313.
- Promoting prosecutorial accountability, independence and effectiveness*. Sofia: Open Society Institute, 2008, 439 p. ISBN 978-9549828-55-9.
- PROVAZNÍK, H. Možnosti a limity přebírání odklonů v trestním řízení z jiných právních řádů. In: KYSELOVSKÁ, T. (ed.). *COFOLA 2014*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 934–946. ISBN 978-80-210-7211-4.
- SKÁLA, K. *Studie o veřejném zájmu v právu trestním*. Praha: I. L. Kobra, 1919, s. 102.

SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vyd. Praha: Novatrix, 2009, 502 s. ISBN 978-80-254-4033-9.

STORCH, R. *Řízení trestní rakouské. Díl 2*. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty, 1887, 691 s.

ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 1053 s. ISBN 978-80-7400-496-4.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář. I. díl. § 1–139*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 1450 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. 1. vyd. Praha: Codex Bohemia, 1999, 403 s. ISBN 80-85963-89-2.

TAK, P. J. P. Methods of Diversion Used by the Prosecution Services in the Netherlands and Other Western European Countries. In: AIZAWA, K. (ed.). *Resource Material Series No. 73*. Tokyo: UNAFEI, 2008, p. 53–64.

Contact – e-mail

Katarina.Kandova@law.muni.cz

Institut spolupracujícího obviněného v komparativním pohledu

Alena Kandalcová

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek nejprve předestírá původ tzv. korunního svědka v právu common law. Dále je tento institut pojednán v rámci zemí kontinentální Evropy včetně nastínění konkrétní právní úpravy v některých evropských zemích. Institut je v této souvislosti nahlížen mimo jiné i z hlediska základních zásad trestního řízení v zemích kontinentu, které vytváří omezení jak pro samotné znění zákonné úpravy, tak i pro praktickou aplikaci tohoto institutu.

Keywords in original language

Korunní svědek; common law; kontinentální právo; základní zásady.

Abstract

First, the contribution describes the origin of the crown witness in the common law. Then this institute is analysed within the continental legal system including regulations in selected European countries. In this context the institute is discussed from the point of view of the essential principles of criminal procedure which determine both the wording of the regulation and the application in practice.

Keywords

Crown Witness; Common Law; Continental Law; Essential Principles.

1 Úvod

Pojem *crown witness*, jehož doslovný překlad je zažitým označení pro institut spolupracujícího obviněného v podmínkách kontinentální Evropy, označuje tzv. svědka koruny, tj. svědka obžaloby před anglickým *Crown Court*. Jednalo se o svědka, který podával klíčové svědectví ve prospěch obžaloby a který nemusel být nutně v pozici tzv. *accomplice witness*.

V kontinentální Evropě se institut korunního svědka začal prosazovat až přibližně od 70. let 20. století, a to zejména jako prostředek v boji proti organizovanému zločinu. Institut korunního svědka je tak dnes zakotven ve velkém množství evropských zemí, např. v Německu (*Kronzeuge*), na Slovensku (*spolupracujúci obvinený*), v Polsku (*swiadek koronny*), v Rakousku (*Kronzeuge*), v Itálii (*collaboratori della giustizia*), ve Francii (*repenti*) anebo v Nizozemí (*kroongetuige*).¹

Institut je vnímán jako nástroj skýtající značný potenciál pro boj s organizovaným zločinem, k jehož zakotvení nabádá čl. 26 Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, která pro Českou republiku vstoupila v platnost dnem 24. října 2013 (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 75/2013 Sb.m.s.).

2 K historii institutu v anglickém common law

Institut v kontinentální Evropě obecně známý pod názvem „korunní svědek“ je institutem pocházejícím z práva *common law*, kde byla praxe tzv. *accomplice cooperation agreements* nebo taktéž tzv. *approvements* využívána již od počátku 12. století. Praxe byla taková, že výměnou za výpověď proti spoluobviněnému bylo spolupracujícím obviněnému obvinění prominuto anebo byl soudem obžaloby zproštěn.² Avšak to, zda byl obviněný uznán jako tzv. *approver*, bylo na úvaze krále. Pokud osoba byla jako *approver* uznána, bylo její povinností důkazně zajistit, aby proti jejímu spolupachateli bylo shromážděno dostatek důkazů, na základě nichž mohl být tento soudem odsouzen. Pokud došlo nakonec k odsouzení spolupachatele, byl *approver* zproštěn obžaloby, anebo mu byl alespoň snížen trest. Pokud spoluobviněný nebyl odsouzen, byl *approver* uznán vinným a byl s'tat.³

Od 13. století lze sledovat praxi nazývanou *turning king's evidence*, což lze přeložit dle významu jako *zvrácení důkazů obžaloby*. Tato praxe spočívala

¹ Srov. TAK, Peter. Deals With Criminals: Supergrasses, Crown Witnesses and Pentiti. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 1997, č. 1, s. 2. ISSN 0928-9569.

² HALDIN, James. Toward a level Playing Field: Challenges to Accomplice Testimony in the Wake of United States v. Singleton. *Washington and Lee Law Review*, 2000, č. 2, s. 522. ISSN 0043-0463.

³ HARDINGHAUS, Alexander. *Strafzumessung bei Aufklärungs- und Präventionshilfe. Der Kronzeuge im deutschen Strafrecht unter besonderer Berücksichtigung von § 46 b StGB*. Mnichov: Herbert Utz Verlag, 2015, s. 16. ISBN 978-3-8316-4425-4.

v tom, že obviněný, který chtěl získat status *cooperating accomplice*, musel podrobně s uvedením všech jmen a okolností vypovědět o trestné činnosti, již se dopustil on sám a již se dopustil jeho spoluobviněný.⁴

Ve Velké Británii se institutu začalo znovu využívat pod názvem *supergrasses* v souvislosti s bojem proti teroristickým útokům separatistů ze Severního Irsku v 70.-80. letech 20. století, kdy členové těchto teroristických organizací v soudních procesech vypovídali proti svým spolupachatelům a vyzradili systém fungování organizací. Jejich identita byla změněna (většina z nich se odstěhovala mimo Severní Irsko) a výměnou za svědectví jim byl snížen trest anebo bylo upuštěno od potrestání.⁵ Nicméně praxe v aplikaci tohoto institutu nebyla jednotná, např. odvolací soud v kauze *Turner* (1975) označil užití institutu *supergrass* za rozpornou s pravidly spravedlivého procesu.⁶ Nicméně v průběhu následujících let se soudy spíše přiklonily k aplikaci zmíněného institutu a v roce 1999 byl institut legislativně zakotven nejprve v *Youth Justice and Criminal Evidence Act* a následně v roce 2005 v zákoně *Serious Organised Crime and Police Act*.⁷

3 Cooperating agreements v Anglii a Walesu

Institut nazývaný *cooperating agreements* je spojen s využíváním určitých osob, které jsou pachateli trestné činnosti, avšak mají k dispozici informace, které jsou způsobilé objasnit závažnou kriminalitu, obvykle hospodářského charakteru. Jde tedy o dohody uzavírané orgány činnými v trestním řízení s tzv. korunními svědky (*accomplices*). Dohody jsou sjednávány dle *Serious Organized Crime and Police Act 2005* (dále taktéž jen jako „SOCPA“), kdy dohodu lze uzavřít jen ve věci objasnění trestných činů, v nichž se podává obžaloba (*indictable offences*) anebo u tzv. *either way offences*; využít tento institut

4 MUSSON, Anthony. *Turning King's Evidence: The Prosecution of Crime in Late Medieval England*. *Oxford Journal of Legal Studies*, 1999, č. 3, s. 467. ISSN 0143-6503.

5 Viz k tomu publikaci: GREER, Steven. *Supergrasses. A study in Anti-Terrorist Law Enforcement in Northern Ireland*. New York: Oxford University Press, 1995, 328 s. ISBN 978-019-825-7660.

6 Viz GROPP, Walter, HUBER, Barbara. *Rechtliche Initiativen gegen organisierte Kriminalität*. Freiburg: Max-Planck Institut für komparatives Strafrecht. 2001, s. 203 a násl. ISBN 978-3-86113-935-5.

7 HARDINGHAUS, Alexander. *Strafzumessung bei Aufklärungs- und Präventionshilfe. Der Kronzeuge im deutschen Strafrecht unter besonderer Berücksichtigung von § 46 b StGB*. Mnichov: Herbert Utz Verlag, 2015, s. 17. ISBN 978-3-8316-4425-4.

tedy nelze u méně závažné kriminality (u tzv. *summary offences*). Nicméně imunita může být korunnímu svědkovi nabídnuta pro jakýkoliv trestný čin, který spáchal (tj. nejenom pro trestný čin, který spadá do příslušnosti *Crown Court*). Hodnověrnost korunního svědka není dána v případech, kdy by svědek figuroval v trestním řízení, které je vedeno jak proti němu, tak proti osobám, jejichž trestnou činnost má rozkrývat.⁸ Tato okolnost je velice zajímavá z pohledu české právní úpravy spolupracujícího obviněného, neboť spolupracující obviněný může získat tento status pouze v případech kriminality, na níž je sám zaangażován. Dle úpravy v Anglii a Walesu by však v takovém případě byl vyhodnocen spolupracující obviněný jako nedůvěryhodný, neboť je dáno zvýšené riziko, že svou roli na dané kriminalitě bude ve své výpovědi nějakým způsobem modifikovat.

V případě, že žalobce usoudí, že je vhodné s pachatelem uzavřít dohodu (nazývanou často jako *deal*), je proti němu zahájeno trestní stíhání, neboť je jednak dán veřejný zájem na tom, aby pachatelé závažné kriminality byli stíháni a jednak by postup, kdy by pachatel nebyl stíhán, snižoval důvěryhodnost justice v očích veřejnosti.⁹ Uzavření dohody s pachatelem není právem obviněného, nýbrž nabídka uzavření dohody je zcela v diskreci žalobce, kdy žalobce by měl posoudit zejména následující kritéria:

- zda je v zájmu spravedlnosti, aby určitá osoba, jež spáchala závažný trestný čin, byla v rámci trestního řízení v pozici svědka;
- zda je v zájmu ochrany společnosti a v zájmu bezpečnosti výhodnější, aby orgány činné v trestním řízení získaly důležité informace k rozkrytí závažné kriminality, než aby došlo k odsouzení jednotlivce;
- zda je velice nepravděpodobné, že by orgány činné v trestním řízení získaly dané informace i bez toho, aby nabídly *deal* korunnímu svědkovi a zda je zároveň velmi nepravděpodobné, že by proti informátorovi bylo jinak trestní řízení vedeno.

⁸ Crown Prosecution Service [online]. Accomplices [cit. 11. 11. 2015]. Dostupný z: http://www.cps.gov.uk/legal/a_to_c/accomplices/

⁹ Crown Prosecution Service [online]. Queen's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 [cit. 11. 11. 2015]. Dostupný z: http://www.cps.gov.uk/legal/p_to_r/queen_s_evidence_-_immunities_undertakings_and_agreements_under_the_serious_organised_crime_and_police_act_2005/

V případě, že žalobce podle výše uvedených kritérií usoudí, že svědectví dané osoby by přispělo k rozkrytí organizované kriminality, může přistoupit k tomu, že pachateli nabídne tzv. imunitu před trestním stíháním (*immunity from prosecution*) dle § 71 SOCPA. Žalobce pachateli zašle tzv. *immunity notice*, což je rozhodnutí, v němž je popsán skutek, za který pachatel nebude stíhán. V rozhodnutí jsou zároveň uvedeny podmínky týkající se pravdivosti svědectví, jež pachatel výměnou za svou imunitu musí splnit. Žalobce, který může o tomto postupu rozhodnout, je přesně určen zákonem, přičemž se nejedná o žalobce, který je příslušný pro konkrétní věc, nýbrž v případě CPS se jedná o DPP, v případě finančních trestných činů se jedná o *Director of Revenue and Customs Prosecutions*, v případě závažných podvodných jednání se jedná o *Director of Serious Fraud Office* a v případě trestných činů, kde je dána místní příslušnost v Severním Irsku, je příslušným orgánem *Director of Public Prosecutions for Northern Ireland* (srov. § 71 odst. 4 písm. e) SOCPA).

Je tedy zřejmé, že se jedná o institut, kde je na místě specifických okolností a specifického postupu a nejedná se o rutinní záležitost, nýbrž o okolnost, jež je svým charakterem spíše výjimečná. Zde je tedy dána anglickému žalobci poměrně velká pravomoc, neboť byť je ve věci dán veřejný zájem na stíhání pachatele, z důvodu preference odstíhání jiné, závažnější trestné činnosti, je žalobci dáno privilegium upustit od trestního stíhání korunního svědka. Tato pravomoc do jisté míry kontrastuje s jinak poměrně okleštěnými pravocemi CPS v předsoudním stadiu řízení, a to i vzhledem k jejímu vztahu s policií, neboť ve věcech korunního svědka je dána pravomoc pouze veřejnému žalobci a nikoliv policii.

Dalším oprávněním žalobce je slib korunnímu svědkovi, že vůči němu nebudou použity určité důkazy, pokud poskytne pravdivé svědectví. Jedná se o institut, který má pro korunního svědka závažnější dopad, než institut předchozí, který, pokud korunní svědek splní všechny povinnosti uvedené v *immunity notice*, tak nebude trestně stíhán, a tudíž vyvázne bez trestně právních následků. V případě slibu nepoužít určitých důkazů může být korunní svědek trestně stíhán, avšak dle informací, které uvádí CPS, se tak děje spíše výjimečně, neboť důkazy, které se obžaloba zavázala nepoužít, tvoří obvykle převážnou část usvědčujících důkazů, které má obžaloba k dispozici.¹⁰

¹⁰ Crown prosecution Service [online]. Restricted use undertakings under section 72 [cit. 12. 11. 2015]. Dostupný z: http://www.cps.gov.uk/legal/p_to_r/queen_s_evidence_-_immunities_undertakings_and_agreements_under_the_serious organised_crime_and_police_act_2005/

Pachateli, kterému žalobce nenavrhl uzavření *dealu*, avšak který s orgány činnými v trestním řízení spolupracoval a nabídl jim poskytnutí zásadních informací a zároveň učinil *guilty plea* a trestný čin, pro který se řízení vede, spadá do příslušnosti *Crown Court*, může soud v hlavním líčení snížit trest. Ve věci *R v Dougall* z roku 2010¹¹ soud zdůraznil, že jakákoliv dohoda mezi žalobcem a obviněným stran poskytnutí svědectví a následného možného snížení trestu je pro soud bez jakékoliv relevance. Není tedy možné vnímat snížení trestu za poskytnuté svědectví jako automatismus. Nicméně faktem je, že jde o ustálenou praxi, kdy soud trest snižuje takřka automaticky, pokud obviněný poskytl důležité svědectví ve věci organizované kriminality.¹² Dle dalších rozhodnutí odvolacího soudu¹³ je pak zjevné, že korunní svědek, který takto vypovídal, má nárok na dvě slevy z trestu – nejprve soud vyhodnotí slevu na trestu za poskytnuté svědectví a z takto sníženého trestu ještě učiní slevu za *guilty plea*. Aby sleva na trestu za poskytnuté svědectví byla měřitelná (neboť výše v textu jsou uvedena pravidla pro slevu na trestu za učiněné *guilty plea*, tedy sleva za *guilty plea* je zcela předvídatelná), soud při vyhlášení trestu musí na základě ustanovení § 73 odst. 3 SOCPA uvést, jakou slevu za svědectví poskytuje a zároveň výši trestu, který by uložil, kdyby svědectví nezohlednil. Ve věcech organizovaného zločinu může dojít k okolnostem, kdy není vhodné, aby soud uvedl, že trest byl snížen na základě poskytnutého svědectví, a proto odůvodnění vyneseného rozsudku může tuto část opomenout, nicméně v tomto případě bude obviněnému zasláno písemné vyhotovení rozhodnutí, kde tyto údaje uvedeny budou.

SOCPA ve svém ustanovení § 74 nabízí jistou variantu obnovy řízení pro korunní svědky, kteří již byli soudem odsouzeni a jejichž svědectví z taxativních důvodů nebylo ve výši trestu zohledněno. Jedná se o následující případy:

- Pachateli byl soudem snížen trest, nicméně pachatel posléze po vynešení rozsudku nesplnil v určitém rozsahu své povinnosti, které se zavázal v rámci dohody s žalobcem dodržet. Zde tedy může

¹¹ Rozsudek odvolacího soudu ve věci *R v Dougall* [2010] EWCA Crim 1048.

¹² Crown Prosecution Service [online]. Agreements for Plea and Reduction in Sentence under Section 73 [cit. 12. 11. 2015]. Dostupný z: http://www.cps.gov.uk/legal/p_to_r/queen_s_evidence_-_immunities_undertakings_and_agreements_under_the_serious_organised_crime_and_police_act_2005/

¹³ Rozsudek odvolacího soudu ve věci *R v Blackburn* [2007] EWCA Crim 2290; rozsudek odvolacího soudu ve věci *R v Bevins* [2009] EWCA Crim 2554, Rozsudek odvolacího soudu ve věci *R v Kiely* [2009] EWCA Crim 756.

žalobce podat soudu návrh na obnovu řízení, jejímž účelem bude zvýšení trestu pachateli.

- Pachateli byl na základě spolupráce trest soudem snížen, avšak po vynesení rozsudku se pachatel zavázal poskytnout orgánům činným v trestním řízení další asistenci.
- Pachatel se v rámci trestního řízení ve své trestní věci nezavázal poskytnout důležité svědectví, avšak po vynesení rozsudku změnil názor a chce orgánům činným v trestním řízení napomoci v rozkrytí konkrétní závažné organizované kriminality.

V tomto případě je možná obnova řízení kdykoliv po vynesení rozsudku a není žádným způsobem vázána na využití opravného prostředku (odvolání), resp. na nabytí právní moci rozsudku.

V této souvislosti je taktéž třeba zmínit nutnost fungování programu na ochranu svědků, do něhož jsou zařazováni členi organizovaných skupin, kteří poskytnou svědectví coby korunní svědci. V rámci SOCPA lze takovou ochranu svědkům a jejich rodinám poskytnout, možné je ve specifických případech i přesídlení rodiny v rámci Spojeného království a změna identity.¹⁴

Institut korunního svědka lze tedy v Anglii a Walesu považovat za institut, který má potenciál, neboť variant jeho užití je poměrně mnoho a nutno říci, že se zdají být motivační, zejména s ohledem na možnost imunity již v před-soudním stadiu řízení, kdy je v podstatě korunnímu svědkovi zaručena beztrestnost v konkrétní trestní věci, kterou spáchal. Dále lze jako velmi inspirativní vnímat i institut obnovy řízení, kdy již odsouzeným pachatelům lze poskytnout benefit v podobě následného snížení trestu, pokud se zaváží poskytnout svědectví.

4 Cooperation agreements v USA

V USA lze sledovat velmi silnou linii tzv. *plea cooperation agreements* zejména od 70. let 20. století, kdy tato praxe začala být velmi často využívána v procesech se členy gangu Cosa Nostra. Zároveň byl vytvořen i další nástroj zefektivňující tuto praxi a především motivující pachatele závažné trestné činnosti

¹⁴ Srov. Crown Prosecution Service [online]. Witness Protection and Anonymity [cit. 15. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.cps.gov.uk/legal/v_to_z/witness_protection_and_anonymity/

spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení – program na ochranu svědků (*Federal Witness Protection Program*). V případech rozkrývání sofistikované trestné činnosti typu Mafie by byla policie naprosto bezradná, kdyby neměla k dispozici svědectví od samotných členů kriminálních organizací.

Praxi vyjednávání s pachateli trestné činnosti v otázce poskytnutí svědectví výměnou za snížení trestu lze však v moderních dějinách sledovat i dříve – dokladovat lze tyto případy už z počátku 20. století.¹⁵

V USA jde tedy uzavírání *plea cooperation agreements* ruku v ruce s možností korunního svědka, aby se zapojil do programu na ochranu svědků. Nutno podotknout, že prvek ochrany svědků je důležitý i v jiných jurisdikcích, v ČR taktéž mnohokrát zazněla poznámka, že pokud nebude existovat účinně fungující institut k ochraně svědka, tak využití institutu spolupracujícího obviněného bude značně omezeno a v klíčových případech nebude využito.¹⁶ USA lze však v tomto kontextu považovat za průkopníky a za mistry umění utajení svědků, neboť právě trestní procesy proti mnoha členům Cosa Nostry ukázaly, jak nutná je preciznost, včasnost a důraz na detail v otázce ochrany klíčových informátorů. Základním principem členství v organizaci Cosa Nostra bylo cítit zákon *omertà*, kdy při vstupní ceremonii do organizace bylo nutno složit přísahu, jejíž znění se lišilo klan od klanu, nicméně podstata byla stejná, přičemž součástí přísahy bylo, že *zradím-li přísahu, zemřu*. V praxi bylo toto pravidlo několikrát ověřeno.¹⁷ Itálie, odkud do USA začaly zločinecké organizace typu Mafie proudit, byla taktéž nucena upravit spolupráci členů gangů s policií, a to i za cenu jejich úplné beztrestnosti a za současné úpravy propracovaného programu na ochranu svědků.¹⁸

¹⁵ Např. srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. července 1933 ve věci *Ingram vs. Prescott*, 149 So. 369, 370 (Fla. 1933).

¹⁶ Srov. VANTUCH, Pavel. K novelizaci zákona o ochraně svědků a dalších osob účinné od 1. 1. 2012. *Trestní právo*, 2012, č. 5, s. 4. a násl. ISSN 1211-2860.

¹⁷ Srov. COURTNEY, Robert. *Insiders as Cooperating Witnesses: Overcoming Fear and Offering Hope*. In: *Securing protection and Cooperation of Witnesses and Whistleblowers. Fourth Regional Seminar on Good Governance for Southeast Asian Countries*. Tokyo: UNAFEI. 2010, s. 36 a násl.

¹⁸ Jako korunní svědci v případech rozkrývání mafiánských struktur v Itálii figurovali tzv. *pentiti*, neboli kajícníci, členi těchto mafiánských gangů. Za prvního *pentito* lze považovat Josepha Valachiho, který v roce 1967 poprvé v soudním řízení veřejně promluvil o praktikách mafiánské organizace Cosa Nostra v USA a v Itálii. Jeho svědectví bylo použito pro trestní procesy konající se v Itálii i v USA. Viz blíže ACCONCIA, Antonio, IMMORDINO, Giovanni, PICCOLO, Salvatore, REY, Patrick. *Accomplice-Witnesses and Organized Crime: Theory and Evidence from Italy*. *The Scandinavian Journal of Economics*, 2014, č. 4, s. 1116 a násl. ISSN 1467-9442.

Institut korunního svědka je tedy v USA pojímán jako synergie dvou institutů – *cooperation plea agreement* a programu na ochranu svědků. Program na ochranu svědků byl zakotven zákonem z roku 1970 pod názvem *Organized Crime Control Act*, přičemž původně byl tento program určen již zmíněným korunním svědkům v případech rozkrývání organizovaných gangů typu Mafie. Postupně však byl program modifikován a rozšířen i na další spolupracující osoby, jakož i na korunní svědky toho času ve výkonu trestu. O zařazení svědka do programu rozhoduje veřejný žalobce a platí, že do tohoto programu jsou zařazováni pouze svědci, kteří nepředstavují budoucí riziko pro společnost,¹⁹ což je poměrně kontroverzní kritérium, když uvážíme, že korunní svědci jsou pachatelé zapletení do závažné trestné činnosti. Americký program na ochranu svědků je údajně tak úspěšný, že svědci, kteří byli v rámci tohoto programu se svými rodinami přemístěni na jiné místo v rámci USA, nikdy nebyli nijak poškozeni, zatímco svědci, kteří se rozhodli nepřizpůsobit podmínkám programu a zůstali žít ve své původní lokalitě, byli často zavražděni nebo jinak závažně poškozeni.²⁰

Co se týče samotného *plea cooperation agreement*, je na diskreci veřejného žalobce, zda v rámci proporcionality zvolí toho kterého obviněného, aby spolupracoval a škála toho, co může žalobce nabídnout, je poměrně široká a být je pouze na úvaze soudu, jaký trest obviněnému uloží, realita je taková, že obvykle jsou ukládány tresty dle dohod z přípravného řízení. Tresty ukládané soudy vyjadřují v leckterých případech jasný nepoměr mezi spáchanými skutky a výší trestu.²¹ Žalobce by tedy teoreticky neměl mít vliv na výši ukládaného trestu, avšak zcela v jeho kompetenci je s obviněným sjednat určitý postup v rámci předsoudního řízení, tj. *charge dismissal practice*, *charge bargaining* či možnost úplné imunity podobně jako tomu je v Anglii a Walesu.

¹⁹ COURTNEY, Robert. Insiders as Cooperating Witnesses: Overcoming Fear and Offering Hope. In: *Securing protection and Cooperation of Witnesses and Whistleblowers. Fourth Regional Seminar on Good Governance for Southeast Asian Countries*. Tokyo: UNAFEI. 2010, s. 38 a násl.

²⁰ Tamtéž, s. 39.

²¹ Srov. mediálně velmi známý případ Johna Gottiho, kmotra rodiny Gambino působící v New Yorku, která byla považována za jednu z nejvýznamnějších mafiánských rodin v USA. V roce 1992 začal Gottiho blízký spolupracovník Salvatore Gravano spolupracovat s policií a na základě jeho svědectví byl Gotti odsouzen na doživotí bez možnosti podmíněného propuštění, zatímco Gravano, kterému byla prokázána spoluúčast na 19 vraždách a na nespočtu dalších závažných zločinů, strávil ve vězení necelé tři roky.

V některých případech dokonce obžaloba nabídne obviněnému určitý finanční obnos výměnou za spolupráci.²² Zatímco na *plea bargaining* se tedy pohlíží jako na běžnou, byť ne zcela nekontroverzní praxi, na *cooperation plea agreements* je zejména judikaturou pohlíženo jako na institut, který by měl být využíván velmi obezřetně, neboť zde přímo hrozí, že by se taková dohoda mohla díky svému obsahu stát nezákonnou. Přesná kritéria, ve kterých musí *cooperation plea agreements* obstát, specifikoval soud v případě *United States vs Singleton* z roku 1998.²³ Obviněná Singletonová vznesla námitku, že obžaloba se dopustila porušení trestněprávních předpisů, když přislíbila korunnímu svědkovi, že nebude stíhán za určité skutky, jakož i další benefity výměnou za to, že proti ní bude svědčit. Část 18 *United States Code* (obdoba sbírky zákonů)²⁴ v ustanovení § 201 c 2 totiž stanoví, že „*Kdokoliv, kdo přímo nebo nepřímě dá, nabídne nebo slíbí nějaký benefit (anything of value) určité osobě výměnou za to, že bude jako svědek svědčit pod přísahou [...] bude potrestán trestem odnětí svobody ne delším než dva roky anebo mu bude uložena pokuta, případně obojí.*“ Odvolací soud se s námitkou obviněné ztotožnil, když prohlásil, že závazek nestíhat určité skutky nepochybně lze považovat za *jistý benefit*, neboť co může být pro člověka, jemuž hrozí odnětí svobody, cennějšího než právě osobní svoboda. Nicméně tato judikatura nebyla plně respektována dalšími soudy, a tudíž nelze hovořit o precedentu.²⁵ Nicméně je zřejmé, že praxe se pohybuje poněkud na hraně, a tudíž obvinění mohou tuto argumentaci použít s nezanedbatelnou nadějí na úspěch.

Institut *cooperation plea agreements* je velmi kritizován, a to kvůli velmi vysokému riziku, že korunní svědek bude svědčit křivě, neboť má imanentní zájem na tom, aby získal benefity slíbené obžalobou v dohodě. Soudy se však s touto kritikou vypořádaly poukazem na tradiční záruky spravedlivého procesu, které minimalizují rizika křivého svědectví ze strany korunních

²² Např. jako v případě rozsudku odvolacího soudu v St. Louis ze dne 23. února 1976 ve věci *Sanders vs. United States* 541 F.2d 190 (1976).

²³ Rozsudek odvolacího soudu v Oklahoma City ze dne 10. července 1998 ve věci *United States vs. Singleton*, 144 F.3d 1343 (10th Cir. 1998).

²⁴ Office of the Law Revision Counsel [online]. *United States Code* [cit. 25. 2. 2016]. Dostupné z: <http://uscode.house.gov/>

²⁵ Srov. MARTINEZ, Spencer. *Bargaining for Testimony: Bias of Witnesses Who Testify in Exchange for Leniency*. *Cleveland State Law Review*, 1999, č. 2, s. 147–148. ISSN 0009-8876.

svědků. Jedná se o následující záruky: obsah *cooperation plea agreement* je přečten porotě, obviněný má možnost vést křížový výslech proti korunnímu svědkovi, porota je soudem instruována o speciální povaze svědectví poskytnutého korunními svědky, přičemž je třeba klást zvláštní důraz na to, aby svědectví těchto svědků bylo potvrzeno ještě jinými nezávislými důkazy.²⁶ Další zárukou může být také to, že seznam korunních svědků, kteří budou pro *case for the prosecution* svědčit, včetně detailů dohod s těmito svědky, jakož i trestní rejstřík těchto svědků, spadá pod kategorii dokumentů, které obhájba může žádat v rámci *disclosure rules*.

Lze shrnout, že rozsah dohod, tedy rozsah příslibů, které obžaloba může korunnímu svědkovi slíbit, je v rámci práva USA velmi rozsáhlý a v Evropě nevídaný, a to i v rámci Velké Británie, neboť tato podléhá závazkům z Úmluvy, kterým by možná nedostála, pokud by *dealy* s obdobným obsahem, s jakým jsou sjednávány v USA, byly sjednávány zde. Z pohledu kontinentálního právníka lze uvažovat o minimálně na hraně práva se pohybujícím jednání obžaloby, v některých případech i dosti za její hranou. Veřejný žalobce, který by kupř. příslibil spolupracujícimu obviněnému v ČR finanční obnos výměnou za svědectví by jednal mimo své zákonné kompetence a v rozporu s trestněprávními předpisy, a zároveň v rozporu s etickým kodexem státního zástupce a je možné, že by byl v kárném řízení, kdyby proti němu bylo vedeno, zproštěn funkce či jinak kárně potrestán. Takový utilitarismus, jaký je možný v USA, je tedy na evropské poměry nevídaný.

5 Korunní svědek jakožto projev nového pragmatického pojetí opportunity v kontinentálním řízení

Za velmi podnětný a vystihující nové tendence trestního procesu směřující ke snaze zvýšit funkčnost justice v reakci na nové, komplikované formy kriminality, považuji článek Thomase Weigenda,²⁷ který rozlišuje mezi klasickou oportunitou, jejíž použití je založeno na procesním anebo hmotněprávním kritériu, a mezi novými formami opportunity, které reagují

²⁶ Srov. rozsudek odvolacího soudu v Atlantě ze dne 5. července 1994 ve věci United States vs. Dailey 24 F.3d 1323 (1994).

²⁷ WEIGEND, Thomas. Das „Opportunitätstprinzip“ Zwischen Einzelfallgerechtigkeit und Systemeffizienz. *Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft*, 1997, s. 110–118. ISSN 0084-5310.

na nárůst organizované kriminality a jejichž účelem je ryze pragmatičnost. Takovým projevem nové opportunity je např. institut korunního svědka. Weigend tyto nové projevy opportunity nazývá obchodem s legalitou, kdy stát rezignuje na jednu ze základních funkcí legality zaručující rovnost občanů před zákonem, když některým obviněným umožní dostat se do postavení korunního svědka a jiným ne. Česká úprava spolupracujícího obviněného je toho taktéž důkazem, neboť aby obviněný získal status spolupracujícího obviněného, musí sice splnit zákonem stanovené předpoklady, nicméně konečné rozhodnutí, zda obviněného v obžalobě označí za spolupracujícího, je pouze na uvážení státního zástupce, celý tento proces je navíc umocněn tím, že státní zástupce o tom, zda označí obviněného za spolupracujícího, nerozhoduje usnesením, tudíž toto neformální uvážení není nijak podloženo a obviněný se proti tomuto rozhodnutí nemůže bránit podáním stížnosti. Tento fakt je odbornou veřejností poměrně kritizován.²⁸ V případě české právní úpravy je rozhodování o vině a trestu spolupracujícího obviněného svěřeno do rukou soudu v hlavním líčení, což je sice varianta méně efektivní, nicméně alespoň je o celé věci rozhodnuto transparentně v průběhu veřejného hlavního líčení. Některé země svěřují toto rozhodování (v podstatě o vině a trestu) státnímu zástupci, který rozhodne již v rámci přípravného, tedy neveřejného, řízení. S takovou úpravou se lze setkat na příklad v Rakousku (nebo na Slovensku), kde jde o úpravu účinnou od roku 2012, jež si klade za cíl především efektivitu v rozkrývání a stíhání závažné hospodářské kriminality. Jde tedy o projev nové pragmatické opportunity, jak ji popisuje Weigend.

Institut korunního svědka, podobně jako dohoda o vině a trestu, přináší jisté oslabení tradičních zásad kontinentálního trestního řízení a zajímavý je v této souvislosti pohled Evropského soudu pro lidská práva (dále jen jako „ESLP“) na otázku korunního svědka coby důkazního prostředku. ESLP nicméně není oprávněn posuzovat přípustnost jednotlivých důkazů v trestním řízení a posuzuje *en bloc*, zda bylo trestní řízení vedené proti obviněnému spravedlivé. ESLP uvádí, že samotný fakt, že byla v řízení použita výpověď korunního svědka nezakládá porušení čl. 6 Úmluvy. Důležité je v tomto ohledu

²⁸ Srov. např. SCHRAMHAUSER, Jan. Spolupracující obviněný v boji s organizovaným zločinem, úvaha nad platnou právní úpravou. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 1, s. 11. ISSN 1213-5313.

dodržení kontradiktornosti řízení, neboť korunní svědek může jednat účelově a jeho výpověď tedy nemusí být pravdivá. Pokud je kontradiktornost řízení dodržena, lze trestní řízení, kde byla použita výpověď korunního svědka, považovat za spravedlivé a v souladu s čl. 6 Úmluvy.²⁹ Nejvyšší soud institut spolupracujícího obviněného označil za standardní nástroj boje proti závažné organizované kriminalitě. Zároveň však zdůraznil, že tento důkaz musí být hodnocen zvláště pečlivě, přičemž orgány činné v trestním řízení jsou povinny hodnotit i motivaci spoluobviněného k výpovědi a dbát zvýšeného rizika její účelovosti. Uvedený důkaz nesmí stát osamoceně.³⁰ Obdobně jako Nejvyšší soud se ke spolupracujícímu obviněnému vyjádřil i Ústavní soud, když konstatoval, že výpověď spolupracujícího obviněného je potřeba podrobit velmi přísným kritériím stran její věrohodnosti, neboť jeho výpověď s sebou z podstaty věci nese vysoké riziko účelovosti. Proces hodnocení věrohodnosti výpovědi spolupracujícího obviněného musí být mimořádně pečlivý; musí být posouzeny mimojiné jeho osobnostní rysy, jeho motivace ke spolupráci s orgány činnými v trestním řízení a souladnost jeho výpovědi s ostatními důkazy shromážděnými ve věci.³¹

6 Česká úprava tzv. korunního svědka (spolupracujícího obviněného)

Institut korunního svědka, v terminologii českého trestního řádu tzv. spolupracujícího obviněného, je ještě o něco kontroverznějším tématem než dohoda o vině a trestu. Aspekt onoho „handlování s justicí“ je zde umocněn, neboť u spolupracujícího obviněného může soud nově (novela č. 193/2012 Sb. s účinností od 1. září 2012 – jedná se tutéž novelu, jež zakotvila dohodu o vině a trestu) v určitých případech i upustit od potrestání. Jedná se o institut využívající oportunitu spíše z hlediska účelového, tudíž hledí především na efektivitu trestního řízení a současně upozaďuje některé základní zásady trestního řízení (zásada legality, zásada *nemo tenetur*

²⁹ Srov. rozhodnutí ESLP o přípustnosti stížnosti ze dne 27. ledna 2004 ve věci Verhoeck proti Nizozemí, stížnost č. 54445/00; rozhodnutí ESLP o přípustnosti stížnosti ze dne 27. ledna 2004 ve věci Lorse proti Nizozemí, stížnost č. 44484/98; rozhodnutí ESLP o přípustnosti stížnosti ze dne 15. května 2006 ve věci Vladislav Atanasov proti Bulharsku, stížnost č. 20309/02.

³⁰ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. prosince 2012 sp.zn. 7 Tdo 1315/2012.

³¹ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 13. března 2014 sp.zn. III. ÚS 859/13.

se ipsum accusare,³² kritizovaný je taktéž fakt, že se z obviněného *de facto* stává svědek, čímž se mění jeho procesní role³³). Jinými slovy na misce vah stojí dva zájmy – zájem na odhalování závažné, zejména organizované kriminality a zájem na potrestání jednotlivce. V případě korunního svědka veřejný zájem na potrestání obviněného bezesporu existuje, státní zástupce si neklade otázku spočívající v existenci veřejného zájmu, nýbrž si klade otázku, zda je veřejný zájem na potrestání organizované skupiny významnější než veřejný zájem na potrestání jednotlivce, jenž poskytl informace zásadního charakteru pro rozkrytí takové skupiny a jenž nespáchal trestný čin větší závažnosti, než k jehož rozkrytí významně přispěl.

Tento institut byl do trestního řízení původně zakotven novelou účinnou od 1. ledna 2010.³⁴ Slouží jako instrument odhalování závažné organizované kriminality, kde obvykle probíhá náročné dokazování, které má významný vliv na délku řízení. Obviněný může být v obžalobě označen za spolupracujícího, jestliže je obviněn ze spáchání zločinu (srov. původní znění úpravy, jenž umožňovalo využít institut spolupracujícího obviněného pouze u zvlášť závažných zločinů). K tomu, aby byl obviněný označen za spolupracujícího, musí splnit určité podmínky: oznámí státnímu zástupci skutečnosti, které jsou způsobitelné významně přispět k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny; dozná se k činu, pro který je stíhán; prohlásí, že souhlasí s tím, aby byl označen jako spolupracující obviněný. Pokud jsou tyto podmínky splněny, může státní zástupce takovou osobu

³² Zásada *nemo tenetur* může být porušována, neboť obviněný je při své výpovědi motivován potenciálním dobrodiním upuštění od potrestání, resp. uložením trestu pod dolní hranici trestní sazby. Avšak dohoda v průběhu vyšetřování na tom, že v obžalobě obviněný bude označen jako spolupracující, je pouze v rovině neformální. Pokud státní zástupce nakonec, ještě před podáním obžaloby, usoudí, že výpověď obviněného zásadním způsobem nepřispěla k odhalení zločinu spáchaného ve spojitosti s organizovanou zločineckou skupinou, obviněného v obžalobě neoznačí jako spolupracujícího, a tudíž obviněný nemůže očekávat žádné výhody při ukládání trestu. V krajním případě může dojít ze strany vyšetřujících orgánů k příslibu označení obviněného za spolupracujícího, který bude však již od počátku vědomě nepravdivý. Příslíb by tedy mohl být učiněn pouze s cílem vylákat z obviněného informace důležité pro trestní řízení. Takový postup by byl hrubým porušením zásady *nemo tenetur*.

³³ MUSIL, Jan. Korunní svědek – ano či ne? *Trestní právo*, 2003, č. 4, s. 9 a násl. ISSN 1211-2860.

³⁴ Zákon č. 41/2009 Sb. V Evropě lze pozorovat inspiraci tímto institutem přibližně od 70. let 20. století v souvislosti s potíráním terorismu a organizované kriminality. Takto byl institut zaveden roku 1989 v Německu (*Kronzeuge*), roku 1991 v Itálii (*pentito*) a v roce 1997 v Polsku (*świadek koronny*). Více viz: MUSIL, Jan. Korunní svědek – ano či ne? *Trestní právo*, 2003, č. 4, s. 21. ISSN 1211-2860.

označit v obžalobě za spolupracujícího obviněného. Benefit potom může spolupracující obviněný spatřovat v tom, že pokud splní podmínky uvedené v § 178a odst. 2 trestního řádu, může státní zástupce v obžalobě navrhnout upuštění od potrestání. Státní zástupce o svém rozhodnutí, zda obviněného za spolupracujícího v obžalobě označí, nevydává žádné procesní rozhodnutí, tudíž se obviněný nemůže proti tomuto rozhodnutí státního zástupce nijak procesně bránit, ačkoliv již vypověděl mnoho informací relevantních pro dané trestní řízení. Uvážení státního zástupce je zde čistě oportunní, nezáleží zde pouze na relevanci poskytnutých informací, nýbrž i na dalších okolnostech případu, jakými jsou kupříkladu osobnost obviněného či následky trestného činu, který sám spáchal (srov. § 178a odst. odst. 1 písm. c) TŘ), tudíž státní zástupce zvažuje, jak významný je veřejný zájem na potrestání tohoto konkrétního jedince. V případě, že státní zástupce usoudí, že informace poskytnuté obviněným jsou zcela zásadní pro trestní řízení ve věci organizované kriminality a že veřejný zájem na potrestání obviněného sice existuje, ale vzhledem k okolnostem spáchání trestného činu samotným obviněným a vzhledem k zásadnosti poskytnutého svědectví, může státní zástupce v obžalobě navrhnout, aby soud upustil od potrestání takového pachatele, ačkoliv veřejný zájem na jeho potrestání reálně existuje, nicméně jeho svědectví je pro odhalení a potrestání uskupení páchajícího organizovanou kriminalitu tak zásadní, že lze vykoupit toto svědectví beztretností spolupracujícího obviněného.³⁵

Úlohou soudu po výše zmiňované novele č. 193/2012 Sb. je snížit spolupracujícímu obviněnému trest pod dolní hranici trestní sazby podle § 58 odst. 4 TŽ, resp. upustit od potrestání podle § 46 odst. 2 TŽ. Soud tedy, pokud dospěje k názoru, že byly splněny podmínky ospravedlňující označit obviněného za spolupracujícího, je zákonem vázán vydat takový rozsudek o trestu. Státní zástupce musí pečlivě zvažovat tento návrh v obžalobě, neboť soud má v hlavním líčení již omezené možnosti stran rozhodování o trestu, neboť v případě, že jsou splněny zákonné podmínky, soud obligatorně od potrestání

³⁵ Srov. podmínky k navržení upuštění od potrestání uvedené v § 178a odst. 2 TŘ – zejména se jedná o následující: trestný čin obviněného nesmí být závažnější než zločin, k jehož objasnění obviněný přispěl, obviněný svým trestným činem nepůsobil úmyslně poškozenému těžkou újmu na zdraví či smrt, nejsou dány důvody pro mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody dle § 59 TŽ. Při splnění těchto podmínek potom následuje oportunní úvaha státního zástupce, zda navrhnout v obžalobě upuštění od potrestání.

upustí. Státnímu zástupci je tedy v tomto ohledu dána významná pravomoc, na základě níž je *de facto* (pokud jsou splněny zákonné podmínky – soud přezkoumává, zda byly splněny podmínky obsažené v § 178a odst. 1 a 2 TŘ, jakož i další podmínky uvedené v § 46 odst. 2 TZ, resp. § 58 odst. 4 TZ) předurčeno rozhodnutí soudu o trestu. Nicméně nelze soudu upírat jeho rozhodovací pravomoci v řízení před soudem. Nelze § 178a TŘ ve spojení s § 46 odst. 2 TZ, resp. § 58 odst. 4 TZ vykládat tak, že soud má povinnost bez dalšího upustit od potrestání, resp. snížit trest pod dolní hranici trestní sazby, pokud byl v obžalobě obviněný označen za spolupracujícího. Z ustanovení § 46 odst. 2 TZ, resp. § 58 odst. 4 TZ mimo jakoukoliv pochybnost vyplývá, že soud je povinen zvážit veškeré okolnosti významné pro aplikaci těchto ustanovení samostatně, nezávisle na předchozím názoru státního zástupce.³⁶

Novela č. 193/2012 Sb. odstranila určitou dvojí nejistotu obviněného, jenž poskytl svědectví vysoké informační hodnoty pro trestní řízení a jenž sice stále čelí nejistotě, zda bude při poskytnutí svého významného svědectví označen za spolupracujícího v obžalobě, nicméně již nemusí čelit nejistotě v podobě soudního rozhodování o trestu, které bylo před novelou zcela na uvážení soudu, zda sníží spolupracujícímu obviněnému trest pod dolní hranici trestní sazby. Účinnost právní úpravy, přinejmenším její potenciál, by tedy zmíněnou novelou zvýšena být měla, nicméně pokud se již zákonodárce vydal směrem pragmatické opportunity, je otázkou, zda by její potenciál neměl více využít a legislativně ukotvit možnost vyřešit věc spolupracujícího obviněného již v přípravném řízení, jako je tomu například v Rakousku. Za zvážení také stojí právně zakotvit, aby státní zástupce o označení obviněného v obžalobě za spolupracujícího rozhodoval procesní formou usnesení, kde by bylo jednak odůvodněno, na základě čeho státní zástupce uvedené rozhodnutí učinil a jednak by v případě negativního závěru státního zástupce mohl obviněný proti usnesení podat stížnost.

Co do využívání tohoto institutu v praxi lze zmínit neveřejný dokument interní povahy, který zpracoval Analytický a legislativní odbor Nejvyššího státního zastupitelství, jenž sumarizuje poznatky nižších stupňů státního zastupitelství z praxe. Z dokumentu vyplývá, že od účinnosti institutu spolupracujícího obviněného byl tento k datu 31. 8. 2014 uplatněn celkem

³⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. září 2015 sp.zn. 8 Tdo 661/2015.

v 43 případech. V těchto věcech byla podána obžaloba, v níž byl obviněný označen za spolupracujícího. Nejvíce je dle tohoto dokumentu institut aplikován v případě drogové kriminality (téměř polovina ze zmíněných případů), následuje kriminalita majetková, daňová, trestné činy z oblasti úplatkářství jsou zastoupeny v menší míře. Státní zástupci dále uvádějí, že institut se v praxi osvědčil, a to zejména po novele z roku 2012.³⁷

Pokud jde o zvýšení aplikace institutu v praxi, stálo by za zvážení upravit možnost využití výpovědi spolupracujícího obviněného pro jinou trestní věc, než v rámci níž je spolupracující obviněný stíhán, neboť osoby pohybující se v prostředí organizované kriminality mají obvykle informace i k další trestné činnosti, než která se jich bezprostředně týká.

7 Rakouská právní úprava korunního svědka

Rakouský trestní řád (dále jen jako „ÖStPO“) obsahuje úpravu institutu tzv. korunního svědka poměrně nově, tato byla zavedena společně s dalšími novelami v rámci tzv. trestněprávního kompetenčního balíčku (vstoupil v účinnost dnem 1. ledna 2011), jehož účelem je především boj proti závažné hospodářské kriminalitě a korupci a možnost efektivně odčerpávat výnosy z trestné činnosti. V rámci těchto novel bylo zřízeno i specializované státní zastupitelství pro boj s korupcí a závažnou hospodářskou kriminalitou (*Zentrale Staatsanwaltschaft zur Verfolgung von Wirtschaftsstrafsachen und Korruption*).

Institut korunního svědka je upraven v § 209a a § 209b ÖStPO, jedná se o tzv. velkou úpravu institutu korunního svědka. Z názvu vyplývá, že existuje i tzv. malá úprava korunního svědka. Ta je obsažena v § 41a trestního zákoníku (dále jen jako „ÖStGB“), avšak jde v podstatě o obsolentní ustanovení. Hlavním problémem této tzv. malé úpravy je fakt, že nepočítá s tím, že by korunní svědek zůstal zcela nepotrestán. ÖStGB počítá pouze s možností uložit trest pod dolní hranici trestní sazby, avšak za splnění poměrně náročných podmínek – pachatel musí jednak odhalit svou trestnou činnost, dále musí podstatně přispět k objasnění trestné činnosti organizované skupiny a k zabránění dalších trestných činů této skupiny. Navíc je tato

³⁷ Srov. Nejvyšší státní zastupitelství. Analýza institutu spolupracujícího obviněného z pohledu státního zastupitelství. Brno, 2014, sp. zn. 1 SL 114/2014.

úprava aplikovatelná jen na některé v zákoně uvedené případy (organizovaná zločinecká skupina a další podobná uskupení dle ÖStGB).³⁸

Velká úprava korunního svědka upravená v § 209a a § 209b ÖStPO má naopak zajistit poměrně velké užití v praxi. Účinnost těchto ustanovení je omezena do 31. 12. 2016, a pokud se osvědčí, bude účinnost opět prodloužena. Pokud obviněný splní níže uvedené podmínky, může být státním zástupcem označen jako korunní svědek. Avšak na toto označení nemá obviněný právní nárok, což je v tomto smyslu ne nepodobné české právní úpravě, která je za tento fakt kritizována.³⁹ Podmínky jsou následující:

- obviněný musí sám ze své vlastní vůle objasnit skutečnosti, které ještě nejsou předmětem jeho obvinění (§ 209a odst. 1 ÖStPO);
- tyto skutečnosti musejí podstatně přispět k objasnění trestného činu spadajícího do věcné příslušnosti krajského soudu činného jako porotní soud, soud složený ze soudců z lidu anebo do pravomoci speciálního státního zastupitelství pro stíhání korupce **anebo**
- musejí tyto skutečnosti výrazně přispět k dopadení osoby, jež byla anebo stále je vůdčím členem organizovaného uskupení,
- proti použití tohoto ustanovení o korunním svědkovi nesmí svědčit speciálně preventivní důvody;
- použití tohoto ustanovení je vyloučeno, pokud
 - měl trestný čin obviněného za následek smrt člověka **anebo**
 - je obviněný podezřelý z trestného činu narušujícího sexuální identitu (§ 201 až § 220a ÖStGB).

Pokud tedy obviněný splní všechny tyto požadavky, může státní zástupce odstoupit od trestního stíhání tohoto pachatele, zároveň mu však může uložit některý z odklonů (mimo narovnání).⁴⁰ Státní zástupce tedy celou

³⁸ Srov. MIRTL, Alexander. Straffrei dank neuer Kronzeugenregelung? [online]. *Wirtschaftsamwalte* [cit. 25. 10. 2013]. Dostupné z: <http://www.wirtschaftsanwalte.at/straffrei-dank-neuer-kronzeugenregelung-2/>

³⁹ Srov. např. SCHRAMHAUSER, Jan. Spolupracující obviněný v boji s organizovaným zločinem, úvaha nad platnou právní úpravou. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 1, s. 11 a násl. ISSN 1213-5313.

⁴⁰ V ÖStPO jsou upraveny čtyři druhy odklonů: § 200 – zaplacení peněžitě částky (*Zahlung eines Geldbetrages*), § 201 – obecně prospěšné práce (*gemeinnützige Leistungen*), § 203 – zkušební doba (*Probezeit*), § 204 narovnání (*Tatausgleich*). Podrobněji viz KRISTKOVÁ, Alena. Prvky common law v rakouském trestním řízení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2014, č. 2, 34 a násl. ISSN 1210-9126.

věc vyřídí již v přípravném řízení, avšak v případě, že nastanou podmínky stanovené zákonem, může trestní stíhání opět zahájit. Tyto podmínky jsou následující:

- závazek spolupráce ze strany korunního svědka nebyl dodržen **anebo**
- poskytnuté informace byly nesprávné, nijak nemohly přispět k odsouzení pachatelů anebo sloužily k zastření vlastního trestného jednání v rámci organizovaného uskupení.

Avšak i tato nová úprava v ÖStPO je kritizována. Terčem kritiky je jednak již samotný fakt, že toto vyjednávání s pachateli závažné kriminality narušuje princip právního státu. Dalším bodem kritiky je také to, že obviněný nemá právní nárok na to, aby státní zástupce použil ustanovení o korunním svědkovi a odstoupil od trestního stíhání.⁴¹

Ustanovení § 209 b ÖStPO potom stanoví obdobný postup státního zástupce v případě trestného porušení antimonopolních pravidel. V tomto případě státní zástupce neukládá žádné povinnosti plynoucí z odklonů jako v případě § 209a ÖStPO. Obě ustanovení lze také použít v trestním řízení proti právníkům osobám.

8 Slovenská právní úprava korunního svědka

Slovenská právní úprava je v této otázce podobně benevolentní jako v případě dohody o vině a trestu. I zde nalezneme spoustu odvážných momentů, které bychom v české právní úpravě hledali jen stěží. Zejména je na úvod třeba zdůraznit zásadní funkci prokurátora při vyjednávání s osobou korunního svědka. Opět je tedy, stejně jako v případě úpravy rakouské, zdůrazněn, slovy Weigenda, princip pragmatické opportunity.

Institut korunního svědka, nebo lépe ve slovenské terminologii *spolupracujúceho obvineného*, je na Slovensku zakotven s účinností k 1. prosinci 2003. Úprava je pojata jako spíše procesní institut, kdy otázka ukládání trestů není v podstatě řešena, neboť všechny instituty upravující spolupracujícího obviněného odpovídají fázi přípravného řízení, a jsou tudíž ukládána procesní opatření prokurátorem. *Trestny poriadok* (dále také jen jako „STP“) upravuje

⁴¹ Srov. MIRTIL, Alexander. Straffrei dank neuer Kronzeugenregelung? [online]. *Wirtschaftsanwalte* [cit. 25. 10. 2013]. Dostupné z: <http://www.wirtschaftsanwalte.at/straffrei-dank-neuer-kronzeugenregelung-2/>

celkem 4 instituty, které mohou být na základě uvážení prokurátora aplikovány na spolupracujícího obviněného: dočasné odložení vznesení obvinění dle § 205 STP, podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 218 STP, zastavení trestního stíhání podle § 215 STP a přerušování trestního stíhání podle § 228 STP. Důležitá je diskrece, která je dána prokurátorovi v otázce, zda osobě přizná status spolupracujícího obviněného či nikoliv. V případech, kdy by sice byly naplněny zákonné předpoklady pro přiznání statusu, nicméně z morálního hlediska by se takový postup zdál nepřijatelný, funguje zde pak prokurátor jako pomyslná brzda.

Jako spolupracující obviněný je definována v ustanovení § 205 odst. 1 STP taková osoba, která se významnou měrou podílela na objasnění trestného činu korupce; založení, zosnování a podpora zločinecké skupiny; založení, zosnování a podpora teroristické skupiny; anebo zločinu spáchaného organizovanou skupinou, zločineckou skupinou anebo teroristickou skupinou. Za spolupracujícího obviněného je pak považován i obviněný, který se významnou měrou podílel na zjištění pachatele některého ze zmíněných trestných činů. Tedy i na slovenské úpravě je znát, že je mířena na rozkrývání organizovaného zločinu, a test proporcionality by zde měl dopadnout ve prospěch aplikace institutu spolupracujícího obviněného.

Pokud se podíváme na jednotlivé instituty, je zřejmé, že úprava není nepodobná řešení, které zvolilo Rakousko – formou odklonu či institutu svou povahou odklonu podobnému je věc vyřešena již v přípravném řízení prokurátorem, ingerence soudu je nulová. Dočasné odložení vznesení obvinění je institutem poměrně zvláštním, neboť není zřejmé, proč by obviněný měl poskytnout svědectví, když je trestní stíhání toliko dočasně odloženo z taktických důvodů a ze znění právní úpravy spíše vyplývá, že cílem ustanovení je, aby trestní stíhání po odpadnutí důvodů zahájeno bylo. Někteří autoři však uvádějí, že zefektivnit úpravu by bylo možné tak, aby trestní stíhání nemuselo být zahájeno vůbec, pokud bude účelu dosaženo.⁴² Nicméně domnívám se, že takové řešení, které by spolupracujícího obviněného (byť zde není slovo „obviněný“ na místě, neboť v této situaci by osoba ještě byla v pozici podezřelého) natolik benefitovalo, že by proti němu nebylo ani zahájeno trestní

⁴² Srov. DESET, Miloš. K právněj úpravě korunného svedka. *Justičná revue*, 2009, č. 11, s. 1195. ISSN ISSN 0231-6625.

stíhání, není na místě. Spolupracující obviněný je osoba, která se dopustila závažné kriminality a pouze z pragmatických důvodů jsou jí poskytnuty jisté benefity, ty by však neměly spočívat v zajištění nestíhatelnosti. Nejvhodnější se mi v této souvislosti jeví podmíněné zastavení trestního stíhání s využitím zkušební doby, která v případě slovenské úpravy může činit až 10 let.

Dalším zmíněným institutem je zastavení trestního stíhání, a to bez uložení dalších podmínek či dohledu v rámci zkušební doby. Podmínky uložení se navíc shodují s podmínkami pro podmíněné zastavení trestního stíhání, kdy někteří autoři zmiňují, že podmíněné zastavení se použije pro případy, kdy trestní stíhání pachatelů stále probíhá, zatímco konečné zastavení trestního stíhání bude užito v případech, kdy již bude pravomocně rozhodnuto ve věci, kterou spolupracující obviněný pomáhal rozkrýt.⁴³ Domnívám se, že i poté, co bylo řízení proti hlavním pachatelům ukončeno pravomocným rozsudkem, je na místě trestní stíhání zastavit podmíněně, neboť ze všech opatření, která lze proti spolupracujícím obviněným použít, je podmíněné zastavení nejcitelnější.

Přerušení trestního stíhání potom považuji za obdobný institut jako dočasné odložení vznesení obvinění, jde tedy pouze o institut strategické povahy, který z taktických důvodů odkládá realizaci určitých úkonů v trestním řízení. Není však pochyb o tom, že po odpadnutí těchto důvodů budou příslušné úkony vykonány a trestní stíhání zahájeno, resp. obnoveno po jeho předchozím přerušení.

Stejně jako v případě dohody o vině a trestu je soud oprávněn uložit i spolupracujícímu obviněnému trest pod dolní hranicí trestní sazby (srov. § 39 odst. 2 písm. b) trestního zákona), pokud se tedy jeho věc dostane až před soud, což je dle autorky velice žádoucí a mělo by to být spíše pravidlem než výjimkou.

9 Německá právní úprava korunního svědka

První pokusy o úpravu institutu korunního svědka lze datovat již do 80. let 20. století, kdy v roce 1989 vstoupil v účinnost speciální zákon upravující pozici korunního svědka při objasňování teroristických trestných

⁴³ ŽILINKA, Maroš. Spolupracující osoba a procesné postupy podľa Trestného poriadku. *Justičná revue*, 2007, č. 5, s. 625. ISSN 0231-6625.

činů. Úprava korunního svědka byla postupně novelizována a prodlužována, jelikož byla vždy schválena pouze na dobu určitou (obdobně jako v Rakousku). Do trestního zákoníku (dále jen jako „DStGB“) byla úprava po dlouhých debatách vtělena až k 1. září 2009.⁴⁴

Aktuálně účinná úprava je obsažena v ustanovení § 46 b DStGB. Úprava se vztahuje na pachatele středně těžké a těžké kriminality, kteří zásadním způsobem mohou přispět k objasnění trestných činů uvedených v § 100a odst. 2 DStPO (jedná se o rozsáhlý výčet závažných trestných činů, např. úplatkářství, trestné činy proti obraně státu, padělání peněz, trestné činy v sexuální oblasti, dětská pornografie, vražda, trestné činy proti osobní svobodě, loupež a vydírání, praní špinavých peněz, trestné činy proti hospodářské soutěži a další) anebo zabránit, aby tytéž trestné činy byly spáchány.

Následně soud může snížit trest odnětí svobody korunnímu svědkovi, přičemž pokud mu hrozí trest odnětí svobody na doživotí, soud mu trest sníží tak, aby výměra trestu neklesla pod 10 let odnětí svobody (viz § 46 b odst. 1 DStGB). Upustit od potrestání může soud tehdy, pokud korunnímu svědkovi nehrozí trest vyšší než 3 roky odnětí svobody. Úprava míří na to, aby k ujednáním mezi obhajobou a obžalobou docházelo již v přípravném řízení, kde má být zevrubně připravena půda pro jednání před soudem. Osoba, která se chce stát korunním svědkem, musí trestnou činnost výše uvedenou rozkrýt ještě před tím, než je v její vlastní věci zahájeno hlavní líčení. Poté jsou již jakékoliv benefity v podobě snížení trestu, resp. upuštění od potrestání vyloučeny (srov. § 46 b odst. 3 DStGB).

Kritéria pro uvážení soudu stran zmírnění trestu a upuštění od potrestání jsou uvedena v § 46 b odst. 2 DStGB. Soud by měl vzít v úvahu zejména způsob a rozsah rozkrýtných okolností a jejich význam pro objasnění, resp. zabránění trestného činu. Dále se soud zabývá časovým okamžikem, kdy korunní svědek své svědectví poskytl, jakož i podporou, kterou korunní svědek orgánům činným v trestním řízení poskytoval. V neposlední řadě jsou klíčovými okolnostmi také závažnost trestného činu, který pomohl

⁴⁴ HARDINGHAUS, Alexander. *Strafzumessung bei Aufklärungs- und Präventionshilfe. Der Kronzeuge im deutschen Strafrecht unter besonderer Berücksichtigung von § 46 b StGB*. Mnichov: Herbert Utz Verlag, 2015, s. 70 a násl. ISBN 978-3-8316-4425-4.

korunní svědek rozkrýt, resp. jehož spáchání pomohl zabránit. Soud dále zohledňuje závažnost trestného činu, který spáchal sám korunní svědek, jakož i míru jeho zavinění.

Německá právní úprava je zajímavá zakotvením prevenční povinnosti osoby korunního svědka již spáchané trestné činnosti, ale může se rovněž podílet i na zabránění dokonání trestného činu. Česká právní úprava zná v obdobném duchu pouze obecné ustanovení o zániku trestnosti přípravy trestného činu. Zánik trestnosti přípravy lze však aplikovat pouze na vlastní trestný čin, nikoliv na cizí. Zakotvení prevenční povinnosti se zdá být dobrou inspirací pro českého zákonodárce.

10 Komparativní diskurs k popsáním úpravám ve státech kontinentu

Prvním bodem, který je třeba v otázce úpravy korunního svědka ve vybraných státech zdůraznit, je procesní stadium, v němž je možné věc pravomocně skončit a s tím nutně související ingerence soudu. Česká republika a Německo neumožňují, aby věc byla vyřízena již v rámci přípravného řízení bez ingerence soudu. Samozřejmě přípravné řízení je klíčovým stadiem vyjednávání státního zástupce s korunním svědkem, nicméně žádná úleva svědkovi již v přípravném řízení poskytnuta být nemůže. Tyto dvě úpravy mají jasnou nevýhodu v tom, že státní zástupce nemůže korunnímu svědkovi zaručit, jaký trest, resp. jeho výměru, mu soud uloží. Tímto není vyloučena odlišná aplikační praxe, kdy je výše trestu předjednána se soudem. Nicméně z hlediska formálního nic takového dopředu zaručit nelze, neboť státní zástupce a soud jsou dva rozdílné orgány s odlišnými funkcemi v rámci trestního řízení. Tento fakt může poměrně významně snižovat efektivitu tohoto institutu. Dle statistik lze potvrdit, že v českém trestním řízení je tento institut využíván poměrně ojediněle (např. kauza Rath, metanolová aféra).⁴⁵ V případě Slovenska a Rakouska lze věc vyřešit již v rámci přípravného řízení, což efektivnější bezesporu je a jistě to slouží k vyšší využitelnosti korunního svědka. Česká právní úprava se v tomto kontextu dočkala pozitivní změny. Pokud obviněného státní zástupce označí v obžalobě

⁴⁵ Srov. zde Justice [online]: *Statistika a výkaznictví* [cit. 15. 12. 2015]. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/vykazy-soudu-a-statnich-zastupitelstvi.html>

za spolupracujícího obviněného, tak soud již za podmínek uvedených v § 46 odst. 2 trestního zákoníku, resp. § 58 odst. 4 trestního zákoníku buď upustí od potrestání, resp. sníží takovému pachateli trest pod dolní hranici trestní sazby. Dle předchozí právní úpravy nejenže obviněný neměl jistotu, zda bude označen v obžalobě za spolupracujícího (tato nejistota trvá stále), navíc ještě musel čelit dalšímu uvážení, a to uvážení soudu, zda mu bude trest snížen pod dolní hranici trestní sazby anebo zda bude upuštěno od potrestání. Ono ustanovení o upuštění od potrestání bylo do trestního zákoníku zakotveno nově, neboť původní úprava s touto variantou vůbec nepočítala, a institut nebyl takřka vůbec využíván. Upuštění od potrestání má tedy sloužit jako institut zefektivňující odhalování závažné organizované kriminality. Původní česká úprava, tj. bez možnosti upuštění od potrestání, je nepodobná oné obsolentní rakouské úpravě obsažené v § 41a ÖStGB, která je právě mířena až na řízení před soudem. Otázkou tedy zůstává, zda nezavést obdobnou úpravu umožňující vyřízení věci v podstatě odklonem již na úrovni přípravného řízení i do českého trestního řízení.⁴⁶ Ostatně s obdobnou úpravou institutu spolupracujícího obviněného počítal i původní návrh novely, jež však nakonec nebyla v legislativním procesu schválena.⁴⁷ Samostatnou otázkou je i věc ochrany svědka, kdy v některých kauzách organizovaného zločinu může jít korunnímu svědkovi i o život. Ve většině případů to nebude nejspíš úplně nutné řešit – zejména v rámci menších organizovaných skupin, kdy je zjevné, kdo svědectví poskytl. V případech velkých organizovaných skupin může být problematika ochrany svědka zásadním kritériem pro to, zda se osoba rozhodne jako korunní svědek svědčit či nikoliv.

Druhým bodem, kterým se lze v rámci komparace zabývat, je okruh trestných činů, na něž lze aplikovat institut korunního svědka. Všem úpravám

⁴⁶ Tímto směrem se však postupně český zákonodárce vydává, viz novelu TŘ, zákon č. 163/2016 Sb., která vstoupila v účinnost dne 1. 7. 2016 a která zakotvuje institut dočasného odložení trestního stíhání dle § 159c trestního řádu s možností trestní stíhání při splnění zákonem stanovených podmínek dle § 159d trestního řádu ani nezahájit. Uvedená ustanovení, která lze však aplikovat toliko na taxativní výčet trestných činů (trestné činy korupční povahy), tedy významně posilují pravomoci státního zástupce v přípravném řízení a zároveň prohlubují uplatnění pragmatismu v českém trestním řízení.

⁴⁷ Více k tomuto návrhu srov. NETT, Alexander. Spolupracující obviněný – přínosy a rizika nové právní úpravy. In: *Sborník z konference Dny práva*. Masarykova univerzita, 2010, s. 115 a násl. ISBN 978-80-210-5305-2. Dostupné z: http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/sbornik/sbornik.pdf

je společné zacílení na boj s organizovanou kriminalitou. Německo zvolilo taxativní výčet trestných činů, proti nimž je institut namířen. Obecně tedy úpravy spočívají na tom, že organizovaná kriminalita může být *de facto* jakéhokoliv druhu, mohou to být organizované krádeže, vraždy, loupeže, padělání peněz atd. Zvolením taxativního výčtu se sice Německu akční radius snížil, nicméně výčet je fakticky tak dlouhý, že organizovaná kriminalita nejběžnějšího druhu zde stejně bude obsažena. Je třeba vyslovit souhlas s myšlenkou, že organizovaná kriminalita je velmi závažným a hlavně progredujícím fenoménem a je třeba se jí efektivně bránit. Institut korunního svědka, který naráží na základní principy kontinentálního trestního řízení je na místě, neboť bez jeho využití by kýžená efektivita scházela. Je zde tedy třeba zmínit neustálé posilování pravomocí státního zástupce v přípravném řízení. Přípravné řízení je pro vyjednávání s korunním svědkem klíčovým stadiem řízení. V některých zemích ani později než v přípravném řízení informace vyjevit nelze (Německo). Pozice státního zástupce je zde tedy klíčová. V Rakousku a na Slovensku je jeho role naprosto rozhodující, neboť právě státní zástupce meritorně rozhoduje o osudu korunního svědka.

11 Závěrem

Institut korunního svědka lze považovat, podobně jako dohodu o vině a trestu, za institut, který má trestní řízení zefektivnit, avšak primárně ne v tom duchu, aby bylo trestní řízení zrychleno, nýbrž aby bylo možno rozkrývat závažnou organizovanou kriminalitu, kterou by bez přispění korunních svědků nebylo možno objasnit.

Jde zde tedy o vážení dvou proti sobě stojících zájmů – zájmu na potrestání konkrétního pachatele a zájmu na objasnění závažné kriminality organizovaného charakteru. V současné době, kdy se organizovaný zločin značně rozmáhá, má často přeshraniční charakter a je páchán i prostřednictvím internetu, je minimálně pragmatické mít k dispozici právní institut, který může postihování této kriminality *de facto* umožnit.

Limity, které má institut korunního svědka v zemích *common law*, jsou již na první pohled výrazně nižší než limity stanovené v zemích kontinentální Evropy. Zejména pak praxe v USA se z kontinentálního pohledu jeví být poměrně „bezbrhá“. V rámci vytyčení společných bodů v obou

systémech lze říci, že je to soud, který rozhoduje o výši trestu, z čehož plyne, že dohoda sjednaná v předsoudní fázi řízení mezi žalobcem a obviněným stran výše trestu, není směrodatná, byť se zdá, že navrhovaná výše trestu je soudem obvykle akceptována. Tuto praxi lze nazvat prozítkovou a pragmatickou a vedoucí k tomu, že obvinění se budou spíše uchýlovat k potenciálním benefitům dohod, pokud budou mít aspoň teoretickou jistotu v tom, že soud dohodu co do výše trestu posvětil. Tuto praxi lze sledovat jak v zemích *common law*, tak v zemích kontinentu. Shodné je taktéž to, že je to právě žalobce, kdo má zásadní vyjednávací pozici – tento fakt však plyne již ze samotné podstaty institutu korunního svědka. V kontinentálním prostředí taktéž nalezneme limity určující, u kterých pachatelů lze institutu korunního svědka využít. Zpravidla jej nelze využít tam, kde je osoba obviněna z nejzávažnějších zločinů. Tyto limity však kupříkladu v USA nenalezneme. Avšak USA je v tomto kontextu poněkud specifická, neboť k uplatňování institutu začalo docházet v souvislosti s postihováním zločinů, které páchala Cosa Nostra, kde, zjednodušeně řečeno, každý člen této skupiny, který měl k dispozici informace o nejvyšších patrech mafie, byl sám z povahy věci pachatelem té nejzávažnější trestné činnosti (obvykle vraždy), což zároveň sloužilo i jako jistý preventivní mechanismus, který měl zaručit, že členi skupiny nebudou v budoucnu spolupracovat s policií. Pokud tedy byl v USA veřejný zájem na tom, aby kriminalita, kterou Cosa Nostra a jí podobné skupiny v USA páchaly, byla konečně potírána, bylo nutné snížit určité požadavky na minimum. Jinými slovy v případech tohoto druhu kriminality nebylo jiného prostředku, jak kriminalitu rozkrýt – klíčový svědci se mohou rekrutovat pouze z řad osob na kriminalitě zúčastněných. *Accomplice witness* jsou osoby, které vstupují ve spolupráci s orgány činnými za účelem dosažení co možná nejnižšího trestu, a tudíž jsou velice osobně zainteresováni na tom, aby jejich výpověď byla co nejefektivnější. Je možné a pravděpodobné, že budou svou výpověď zkreslovat. K rozkrýtí případných lží ve výpovědi slouží především institut křížového výslechu.⁴⁸ Zároveň soud v těchto případech porotu upozorní na to, že výpověď *accomplice witness*

⁴⁸ Úvahu spočívající v tom, že jsou typy organizované kriminality, kterou nelze prokázat jinak než pomocí svědectví osoby zapletené do této činnosti, vyjádřil Nejvyšší soud USA např. ve svém rozsudku ze dne 22. května 1972 ve věci *Kastigar vs. United States*, 406 U.S. 441, 446 (1972).

má zvláštní povahu a je nutné ji velmi pečlivě dávat do souvislosti s dalšími důkazy ve věci získanými.⁴⁹

Institut korunního svědka svým pojetím naráží na některé základní zásady trestního řízení, především na zásadu materiální pravdy a s ní související zásadu volného hodnocení důkazů. Tyto zásady jsou v případě české úpravy do jisté míry oslabeny, neboť hlavním důkazem je z podstaty věci svědeckví spolupracujícího obviněného. Pokud by byl důkazní materiál opatřen dostatečně, nebylo by vůbec potřeba sjednávat dohodu se spolupracujícím obviněným. Tento institut se z povahy věci aplikuje zejména v případech důkazní nouze, kdy lze skutkový stav dostatečně objasnit pouze za spolupráce s jedním z obviněných. Svědeckví obviněného tedy v tomto případě získává nadstandardní status, což implicitně vyplývá i ze zákona, neboť spolupracující obviněný je za své svědeckví bonifikován při ukládání trestu. Institut korunního svědka vzbuzuje pochybnosti nejenom z hlediska základních zásad trestního řízení, nýbrž i z pohledu samotné legitimacy tohoto institutu, neboť stát v podstatě „uplácí“ pachatele závažné kriminality vidinou nižšího trestu výměnou za důležité svědeckví. Je vůbec stát oprávněn v mezích výkonu spravedlnosti zakotvovat instituty tohoto druhu? Vzbuzuje taková právní úprava důvěru veřejnosti v právní stát a v zásady spravedlnosti, které by měl právní stát při výkonu soudní moci dodržovat? Institutem korunního svědka jsou do jisté míry posunovány hranice legitimacy institutů, kterými je právní stát v demokratické společnosti v zemích kontinentu ochoten operovat, aby dostal své úloze udržet pořádek ve společnosti. Nicméně bez takových institutů pravděpodobně není možné řešit sofistikovanou organizovanou kriminalitu uzavřených zločineckých struktur. Lze tedy uzavřít konstatováním, že účel světlí prostředky a na misce vah převažuje zájem společnosti na rozkrytí závažné organizované kriminality nad potrestáním konkrétního jedince.

Literature

ACCONCIA, Antonio, IMMORDINO, Giovanni, PICCOLO, Salvatore, REY, Patrick. Accomplice-Witnesses and Organized Crime: Theory and Evidence from Italy. *The Scandinavian Journal of Economics*, 2014, č. 4. ISSN 1467-9442.

⁴⁹ Blíže viz KOELTI, John, KIERNAN, John. *The Litigation Manual. Trial*. Chicago: American Bar Association, 1999, s. 476 a násl. ISBN 978-1570736551.

COURTNEY, Robert. Insiders as Cooperating Witnesses: Overcoming Fear and Offering Hope. In: *Securing protection and Cooperation of Witnesses and Whistleblowers*. Fourth Regional Seminar on Good Governance for Southeast Asian Countries. Tokyo: UNAFEI, 2010.

Crown Prosecution Service [online]. *Accomplices* [cit. 11. 11. 2015]. Dostupný z: http://www.cps.gov.uk/legal/a_to_c/accomplices/

Crown Prosecution Service [online]. Queen's Evidence - Immunities, Undertakings and Agreements under the Serious Organised Crime and Police Act 2005 [cit. 11. 11. 2015]. Dostupný z: http://www.cps.gov.uk/legal/p_to_r/queen_s_evidence_-_immunities_undertakings_and_agreements_under_the_serious_organised_crime_and_police_act_2005/

DESET, Miloš. K právnéj úprave korunného svedka. *Justičná revue*, 2009, č. 11. ISSN 0231-6625.

GREER, Steven. *Supergrasses. A study in Anti-Terrorist Law Enforcement in Northern Ireland*. New York: Oxford University Press, 1995. ISBN 978-019-825-7660.

GROPP, Walter, HUBER, Barbara. *Rechtliche Initiativen gegen organisierte Kriminalität*. Freiburg: Max-Planck Institut für komparatives Strafrecht, 2001. ISBN 978-3-86113-935-5.

HALDIN, James. Toward a level Playing Field: Challenges to Accomplice Testimony in the Wake of United States v. Singleton. *Washington and Lee Law Review*. 2000, č. 2. ISSN 0043-0463.

HARDINGHAUS, Alexander. *Strafzumessung bei Aufklärungs- und Präventionshilfe. Der Kronzeuge im deutschen Strafrecht unter besonderer Berücksichtigung von § 46 b StGB*. Mnichov: Herbert Utz Verlag, 2015. ISBN 978-3-8316-4425-4.

Justice [online]: *Statistika a výkaznictví* [cit. 15. 12. 2015]. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/vykazy-soudu-a-statnich-zastupitelstvi.html>.

KOELTI, John, KIERNAN, John. *The Litigation Manual. Trial*. Chicago: American Bar Association, 1999, s. 476 a násl. ISBN 978-1570736551.

KRISTKOVÁ, Alena. Prvky common law v rakouském trestním řízení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2014, č. 2. ISSN 1210-9126.

- MARTINEZ, Spencer. Bargaining for Testimony: Bias of Witnesses Who Testify in Exchange for Leniency. *Cleveland State Law Review*, 1999, č. 2. ISSN 0009-8876.
- MIRTL, Alexander. Straffrei dank neuer Kronzeugenregelung? [online]. *Wirtschaftsanwalte* [cit. 25. 10. 2013]. Dostupné z: <http://www.wirtschaftsanwalte.at/straffrei-dank-neuer-kronzeugenregelung-2/>
- MUSIL, Jan. Korunní svědek – ano či ne? *Trestní právo*, 2003, č. 4. ISSN 1211-2860.
- MUSSON, Anthony. Turning King's Evidence: The Prosecution of Crime in Late Medieval England. *Oxford Journal of Legal Studies*, 1999, č. 3. ISSN 0143-6503.
- NETT, Alexander. Spolupracující obviněný – přínosy a rizika nové právní úpravy. In: *Sborník z konference Dny práva*. Masarykova univerzita, 2010, s. 115 a násl. ISBN 978-80-210-5305-2. Dostupné z: http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/sbornik/sbornik.pdf
- Office of the Law Revision Counsel [online]. United States Code [cit. 25. 2. 2016]. Dostupné z: <http://uscode.house.gov/>
- SCHRAMHAUSER, Jan. Spolupracující obviněný v boji s organizovaným zločinem, úvaha nad platnou právní úpravou. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 1. ISSN 1213-5313.
- TAK, Peter. Deals With Criminals: Supergrasses, Crown Witnesses and Pentiti. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 1997, č. 1. ISSN 0928-9569.
- VANTUCH, Pavel. K novelizaci zákona o ochraně svědků a dalších osob účinné od 1. 1. 2012. *Trestní právo*, 2012, č. 5. ISSN 1211-2860.
- WEIGEND, Thomas. Das „Opportunitätsprinzip“ Zwischen Einzelfallgerechtigkeit und Systemeffizienz. *Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft*, 1997, s.110 a násl. ISSN 0084-5310.
- ŽILINKA, Maroš. Spolupracující osoba a procesné postupy podľa Trestného poriadku. *Justičná revue*, 2007, č. 5. ISSN 0231-6625.

Contact – e-mail

170334@mail.muni.cz

Zásada kontradiktórnosti v prípravnom konaní v Slovenskej republike

Veronika Marková

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Slovenská republika

Abstract in original language

Príspevok týkajúci sa zásady kontradiktórnosti poukazuje na jej vyjadrenie v zákonných ustanoveniach Trestného poriadku ako základného predpisu upravujúceho trestné konanie a tiež na vzťah tohto základného princípu s ostatnými zásadami trestného konania, pričom sa príspevok osobitne venuje zásade kontradiktórnosti vo vzťahu k realizácii úkonov v prípravnom konaní.

Keywords in original language

Trestný poriadok; zásada kontradiktórnosti; zásada práva na obhajobu; trestné konanie; prípravné konanie.

Abstract

The Contribution concerning the contradictory principle points to be expressed in a machine-readable Code of the Criminal Procedure as the basic rule governing criminal proceedings and also the relationship of this basic principle with other principles of criminal proceedings, and attribution specifically dedicated heard in relation to the implementation of actions in pre-trial proceedings.

Keywords

Code of Criminal Procedure, the Contradictory Principle, the Principle of the Right of Defense, Criminal Procedure, Pre-Trial Procedure.

1 Úvod

Slovenské trestné právo prešlo v roku 2005 významnou rekonštrukčnou zmenou, ktorá sa odrazila v nových zneniach trestných kódexov – Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z.) a Trestného poriadku (zákon č. 301/2005

Z. z.) Rekodifikácia predpokladala viacero systémových zmien, v dôsledku ktorých sa celé trestné konanie malo stať rýchlejšie, spravodlivejšie a hlavne nemalo dochádzať k priet'ahom v trestnom konaní. Už od začiatku trestného konania je však možné pozorovať základnú štrukturálnu zmenu a to presun kompetencií medzi jednotlivými subjektami – orgánmi činnými v trestnom konaní (policajtom a prokurátorom) a súdom, čo sa odrazilo predovšetkým v prípravnom konaní (resp. v celom predsúdnom konaní), kde súd ako nezávislý orgán rozhoduje len o niektorých otázkach vo vzťahu k zásahom do najvýznamnejších základných ľudských právach a slobodách (prostredníctvom sudcu pre prípravné konanie). Prípravné konanie ako štádium trestného konania od začatia trestného stíhania až do podania obžaloby alebo návrhu na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu alebo iného meritorneho rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní vo veci samej,¹ je teda štádiom, v rámci ktorého je kompetencia na vykonávanie úkonov trestného konania v rámci skráteného vyšetrovania a vyšetrovania, zverená policajtovi a prokurátorovi, ktorí samostatne a iniciatívne tieto úkony realizujú tak, aby bol naplnený účel trestného konania. V zmysle § 201 ods. 3 je presne stanovené, že policajt (prokurátor) vykonáva všetky úkony samostatne a je povinný ich vykonať v súlade so zákonom a včas. Uvedený postup má svoje základné zákonné vyjadrenie v § 2 ods. 1 Trestného poriadku, ktorý stanovuje, že nikto nemôže byť stíhaný ako obvinený inak než zo zákonných dôvodov a spôsobom, ktorý ustanovuje Trestný poriadok (ďalej len TP). Uvedená zásada nám plne vystihuje charakter realizovania úkonov trestného konania (nielen v prípravnom konaní). Účelom rekodifikácie bolo tiež, vo vzťahu k prípravnému konaniu, aby toto štádium trestného konania malo len určitú predbežnú povahu a hlavné ťažisko dokazovania skutočností dôležitej pre trestné konanie bolo až v konaní pred súdom. Na druhej strane sa však v rámci prípravného konania posilnili niektoré črty, predovšetkým vo vzťahu k využívaniu odklonov v trestnom konaní, ktoré majú zabezpečiť účinné a rýchle rozhodnutie, ak sú splnené podmienky na použitie týchto odklonov. Význam prípravného konania je však aj v tom, že aj napriek tomu, že má predbežnú povahu vo vzťahu k hlavnému pojednávaniu, významne ovplyvňuje priebeh hlavného pojednávania, nakoľko jednotlivými úkonmi

¹ § 10 ods. 15 zákona č. 301/2005 Z. z.

v prípravnom konaní sa zabezpečuje dôsledná realizácia hlavného pojednávania. Ak v prípravnom konaní neboli jednotlivé dôkazy zabezpečené zákonným spôsobom ich využitie v konaní pred súdom nie je možné. V tohto pohľadu je teda nevyhnutné, aby sa všetky úkony v prípravnom konaní realizovali v súlade so zákonom, aby ďalšie dokazovanie skutočnosti dôležitej pre trestné konania bolo založené na zákonnosti celého postupu, na základe čoho by mohla byť podaná obžaloba.

2 Základné vymedzenie zásady kontradiktórnosti v trestnom konaní

Zásada kontradiktórnosti bola taktiež výsledkom rekodifikačného procesu. Základná myšlienka kontradiktórnosti v právnom poriadku Slovenskej republiky nebola zameraná na klasický kontradiktórny proces, ale na niektoré prvky kontradiktórneho procesu, ktoré by mali byť posilnené predovšetkým v súdnom konaní pri vykonávaní jednotlivých dôkazov, pričom predseda senátu bude oslobodený od tohto vykonávania a jeho úlohou bude len dokazovanie naďalej viesť a rozhodovať o ňom, čím sa budú zvyšovať nároky predovšetkým na prokurátorov ale aj obhajcov.

Klasický kontradiktórny proces je založený na aktivite strán (strana obhajoby a strana obžaloby) pri vykonávaní dôkazov v konaní pred súdom, pričom jednotlivé strany predkladajú svoj spor na základe dôkazov, ktoré si sami obstarali, sami vypočúvajú svedkov, ktorých navrhli, ale tiež aj svedkov, ktorých navrhla protistrana. Sudca pojednávanie vedie a dohliada na to, aby boli zachované základné pravidlá vedenia procesu.

Základné črty kontradiktórneho procesu v našom právnom poriadku, čiže v ustanoveniach TP, sú vyjadrené predovšetkým v základných zásadách trestného konania, pričom ide predovšetkým o zásadu uvedenú v § 2 ods. 10, 14 – **zásadu kontradiktórnosti** a zásadu uvedenú v § 2 ods. 14 TP, ktorá je charakterizovaná ako **zásada rovnosti strán**. Okrem tohto základného vymedzenia zásady je však kontradiktórnosť naviazaná aj na ďalšie zásady trestného konania², nakoľko jej postavenie v celom systéme trestného procesu je veľmi úzko naviazané na funkcie, ktoré sa v rámci neho

² Napr. § 2 ods. 7, 8 alebo 18 TP a iné.

plnia. Za týmto účelom je možné vymedziť základné kontradiktórne prvky v troch základných rovinách:

- **kontradiktórnosť ako spôsob hľadania „pravdy“,**
- **kontradiktórnosť a právo strán na obhajobu,**
- **kontradiktórnosť a súdne konanie.³**

2.1 Kontradiktórnosť ako spôsob hľadania „pravdy“

Hľadanie „pravdy“ bolo a stále je súčasťou trestného konania. Za základný účel celého trestného procesu sa považuje čo najefektívnejšie zabezpečiť prostredníctvom noriem trestného práva taký postup, ktorý by umožnil náležite zistiť trestný čin a spravodlivo potrestať páchateľov, ale tak, aby nedochádzalo k neodôvodneným zásahom do základných ľudských práv a slobôd. Uvedený spôsob realizácie a hľadanie tzv. objektívnej pravdy prezentoval napr. aj predchádzajúci zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdom (v znení účinnom do 1. 10. 1994).⁴ Súčasné vyjadrenie zásady kontradiktórnosti v súvislosti s hľadaním „pravdy“ je možné vymedziť predovšetkým v znení uvedených zásad:

- zásady zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností,
- zásady prezumpcie nevinny,
- vyhľadávacej zásady a zásady rýchlosti a hospodárnosti trestného konania.

Už v tejto časti je teda zrejmé, že jednotlivé zásady a ich význam je navzájom poprepájaný a nie je možné jednotlivé zásady interpretovať samostatne bez ich spojenia s ďalšími zásadami trestného konania. Už v podstate v prvej uvedenej zásade je vymedzený základný účel trestného konania, kedy orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti a to v rozsahu nevyhnutnom

³ OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*, s. 49.

⁴ Išlo o zásadu, ktorá bola v tomto znení zákona prezentovaná ako zásada zistenia skutočného stavu veci, čo pre orgány činné v trestnom konaní znamenalo, že musia zistiť všetky okolnosti trestnej veci tak, že sa zistovali všetky detaily, aj tie, ktoré nemali význam pre konečné rozhodnutie, čím sa neúmerne zaťažovali. Vo všetkých učebniciach trestného práva procesného zo sedemdesiatych a osemdesiatych rokov minulého storočia bola zásada objektívnej pravdy prezentovaná ako najdôležitejšia zásada celého trestného konania. Je možné však skonštatovať, že objektívna pravda je vždy subjektívnou pravdou toho, kto o danej skutočnosti rozhoduje.

na ich rozhodnutie. Dôležitým prvkom v tomto smere je rozsah dokazovania, ktorý spočíva vo vydaní príslušného rozhodnutia zo strany orgánov činných v trestnom konaní, kde tento orgán rozhoduje o určitej skutočnosti v určitom procesnom štádiu. Je zrejmé, že iný rozsah dokazovania (a tým pádom aj zistený skutkový stav pre rozhodnutie) sa vyžaduje na začatie trestného stíhania, iný na vznesenie obvinenia a iný rozsah na podanie obžaloby, či vydanie príslušného meritórneho rozhodnutia. Uvedená zásada sa teda vzťahuje predovšetkým na orgány činné v trestnom konaní, ktoré dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti, ale v zmysle zásad kontradiktórneho procesu bolo právo obstarat' dôkazy zverené aj stranám, a tým pádom sa aj tieto podieľajú na zisťovaní skutkového stavu veci.

Vo vzťahu k prezumpcie nevinu má zásada kontradiktórnosti dva základné rozmery. Prvý rozmer sa viaže na činnosť orgánov činných v trestnom konaní a súd, ktorí musia na obvineného hľadiť ako na nevinného, bez ohľadu na svoje subjektívne presvedčenie o jeho vine. Musia brať do úvahy len zákonné dôkazy, ku ktorým musia pristupovať nezaujato a nestranne. Na druhej strane však obvinený nie je povinný dokazovať svoju nevinu, hoci prostredníctvom svojho práva obstarávať a vykonávať dôkazy to robiť môže.⁵

Vyhľadávacia zásada je predovšetkým zásadou, ktorá sa vzťahuje na činnosť orgánov činných v trestnom konaní, ktorí s rovnakou starostlivosťou musia zisťovať a objasňovať skutočnosti svedčiace proti obvineného ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech. Ide o tzv. dôkazné bremeno, ktoré majú predovšetkým orgány činné v trestnom konaní, pričom nové vymedzenie kontradiktórneho procesu toto právo priznáva aj stranám (napr. vypracovanie vlastného znaleckého posudku). Kým však pri orgánoch činných v trestnom konaní ide o vymedzenie zásady oficiality, pri stranách ide o zachovanie kontradiktórnosti pri realizácii úkonov trestného konania. Dôkazné bremeno, ktoré orgány činné v trestnom konaní majú a v zmysle ktorého musia objasňovať skutočnosti v prospech aj v neprospech, zásada kontradiktórnosti čiastočne upravuje, nakoľko orgány činné v trestnom konaní uvedené skutočnosti budú zisťovať len do okamihu nevyhnutnosti vo vzťahu k svojmu rozhodovaniu. Nakoľko sa však ťažisko dokazovania

⁵ OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*, s. 54–55.

presunulo na konanie pred súdom, kde je prokurátor len jednou zo strán celého konania, predpokladá sa, že toto rovnocenné postavenie predpokladá aktívnu účasť obvineného a jeho obhajcu na dokazovaní v zmysle preukázania svojej nevinu.

Princíp rýchlosti a hospodárnosti trestného konania sa dostáva čiastočne do rozporu so zásadou kontradiktórnosti. Z pohľadu trestného konania sa vyžaduje, aby bolo prejednanie a rozhodnutie vo veci zrealizované v primeranej lehote, čo predpokladá nie príliš dlhú dobu (aby nedochádzalo k priet'ahom v trestnom konaní), ale tiež nie krátku dobu (aby bol skutkový stav veci dostatočne zistený). Ak strany v trestnom konaní obstarávajú a predkladajú vlastné dôkazy, môže sa stať, že takáto činnosť bude o niečo zložitejšia a časovo náročnejšia. V závere je však nevyhnutné skonštatovať, že je potrebné nájsť určitú rovnováhu medzi týmito dvoma princípmi tak, aby nedochádzalo ku zbytočným priet'ahom zo strany obvineného, ale taktiež aby sa dodržiavali určené lehoty v trestnom konaní v záujme rýchlosti a hospodárnosti trestného konania.⁶ V konaní pred súdom je však na predsedovi senátu, ktorý hlavné pojednávanie vedie, aby toto nebolo zdŕžiavané výkladmi a prejavmi strán, ktoré nemajú vzťah k prejedávanej veci.⁷

2.2 Kontradiktórnosť a právo strán na obhajobu

Zásada kontradiktórnosti má azda najvýraznejší vplyv na právo na obhajobu, pričom môžeme skonštatovať, že uvedené zásady sa navzájom dopĺňajú. Právo na obhajobu predstavuje celý systém oprávnení obvineného a jeho obhajcu, ktoré vyplývajú predovšetkým z Ústavy SR,⁸ ale taktiež aj z ustanovení TP, pričom ide o širší záber oprávnení v porovnaní zo zásadou kontradiktórnosti. Vo vzťahu ku právu na obhajobu zásada kontradiktórnosti slúži predovšetkým na ochranu tohto práva, hlavne teda byť informovaný o stave veci, o nových skutočnostiach, o nových dôkazoch tak, aby bol zo strany obhajoby priestor na predloženie svojich argumentov, ako aj možnosť o všetkých skutočnostiach diskutovať. Kontradiktórnosť predstavuje pre obvineného (a rovnako aj pre všetky ostatné subjekty) právo byť vypočutý.

⁶ OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*, s. 59.

⁷ § 253 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z.

⁸ Čl. 50 ods. 3 Ústavy SR – *obvinený má právo, aby mu bol poskytnutý čas a možnosť na prípravu obhajoby a aby sa mohol obhajovať sám alebo prostredníctvom obhajcu.*

2.3 Kontradiktórnosť a súdne konanie

Najvýraznejšie sa zásada kontradiktórnosti (jej prvky) uplatňujú v konaní pred súdom, kde môžeme nájsť viaceré ustanovenia TP, ktoré spomínanú zásadu využívajú pri realizácii dokazovania, či iných relevantných úkonoch. V súdnom konaní môžeme prvky kontradiktórnosti pozorovať v súvislosti s uvedenými zásadami:

- zásadou rovnosti strán,
- zásadou ústnosti,
- zásadou bezprostrednosti a
- zásadou verejnosti.

Rovnosť strán v konaní pred súdom je daná predovšetkým § 2 ods. 14, ktorý stanovuje, že strany sú si v konaní pred súdom rovné. Ide o novo formulovanú zásadu kontradiktórneho typu konania, ktorá vyplýva aj z Ústavy SR, ktorá v čl. 47 ods. 3 deklaruje, že „*všetci účastníci konania sú si v konaní pred súdom rovní*.“ Rovnosť strán vychádza zo základného ústavného princípu rovnosti všetkých pred zákonom v zmysle čl. 12 ods. 1 Ústavy SR.⁹ Zásada rovnosti strán sa veľmi úzko prelína so zásadou kontradiktórnosti. Trestné konanie predstavuje spor, ktorý sa odohráva prostredníctvom reči, kontradiktórnej diskusie, v rámci ktorej majú strany rovnakú možnosť prezentovať svoje dôkazy. V prípade, že sa v konaní naruší kontradiktórna povaha (napr. strana nie je oboznámená so všetkými právne relevantnými skutočnosťami), ide o porušenie zásady rovnosti strán. Rovnosť strán v trestnom konaní garantuje, že obidve strany majú možnosť viesť diskusiu k určitému dôkazu, ktorý jedna strana navrhla a vykonala. Taktiež, že obidve strany majú možnosť predkladať dôkazy a argumenty v súvislosti s obhajobou svojich záujmov.¹⁰

Zásada ústnosti predstavuje pre súd spôsob, ktorým sa oboznamuje zo skutkovým stavom veci. Z ustanovení Trestného poriadku vyplýva, že konanie pred súdom je ústne, čiže jednotlivé dôkazy (výsluchy) sa realizujú ústnym vypočutím jednotlivých osôb. V zmysle zásad kontradiktórne vedeného procesu sa výsluch prenecháva stranám, resp. najskôr tej, ktorá navrhla vykonanie tohto dôkazu.¹¹

⁹ Čl. 12 ods. 1 Ústavy SR - Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach.

¹⁰ OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*, s. 64.

¹¹ § 261 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z.

Zásada bezprostřednosti je naviazaná na zásadu zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností, nakoľko v zmysle tejto zásady rozhoduje súd len na základe tých dôkazov, ktoré boli v tomto konaní vykonané (bez ohľadu na spôsob vykonania (ústne/písomne)). Podstatou tejto zásady je, že súd, ktorý je zodpovedný za vydanie príslušného rozhodnutia, toto rozhodnutie zakladá na skutočnostiach, ktoré vnímal svojimi zmyslami pri vykonávaní dôkazov, čo nadväzuje na pravidlo nezmeniteľnosti súdu. Kontradiktórne realizované dôkazy v konaní pred súdom vytvárajú dostatočnú záruku na vydanie meritórneho rozhodnutia súdu v zmysle zásady zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností.

Realizácia kontradiktórneho procesu je veľmi úzko naviazaná aj na zásadu verejnosti. Zmyslom práva na verejné prejedanie veci v spojení s kontradiktórnymi prvkami je možnosť pre obžalovaného verifikovať dôkaz pred verejnosťou, ktorá sa konania zúčastňuje. Týmto sa zabezpečuje aj určitá kontrola zo strany verejnosti v prípade kontradiktórnej diskusie k dôkazom, ktoré boli vykonané jednotlivými stranami.

Zásada kontradiktórnosti má v súdnom konaní pravdepodobne najširší rozmer, no cieľom príspevku nie je riešiť konanie pred súdom, ale práve možnosti uplatnenia tejto zásady v prípravnom konaní, čo je uvedené v nasledujúcej kapitole.

3 Kontradiktórnosť v prípravnom konaní

Ako už bolo uvedené zásada kontradiktórnosti sa najvýraznejšie uplatňuje v konaní pred súdom, hoci ani v tomto štádiu nemôžeme hovoriť o vyslovene plnom jej uplatňovaní, ale len o jej prvkoch. Je však možné skonštatovať, že tieto prvky kontradiktórnosti sa v určitom obmedzenom režime uplatňujú aj v prípravnom konaní. Prípravné konanie, ako úsek od začatia trestného stíhania, sa realizuje formou vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. Orgány činné v trestnom konaní (policajt a prokurátor), ktorí sú aktívni v tomto štádiu trestného konania, postupujú v zmysle § 201 samostatne, okrem prípadov, na ktoré je potrebný príkaz sudcu pre prípravné konanie (spravidla ide o najzávažnejšie zásahy do základných ľudských práv a slobôd). Všetky úkony, ktoré sa v tomto štádiu vykonávajú, musia byť v súlade so zákonom. Dôkazy, ktoré sa v tomto štádiu trestného stíhania

vyhľadávajú musia byť zadovažované v súlade s vyhľadávacou zásadou a v zmysle zásady oficiality, bez ohľadu na to, či ide o dôkazy v prospech alebo v neprospech obvineného. Vo väčšine prípadov realizuje vyšetrovanie alebo skrátené vyšetrovanie policajt, no zákon v zmysle § 230 TP umožňuje aj prokurátorovi, aby sám vykonal celé vyšetrovanie alebo skrátené vyšetrovanie. Inak prokurátor plní funkciu dozoru v rámci postupu pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní, v rámci ktorej mu zákon priznáva súhrn oprávnení v zmysle § 230 TP.

To, že sa zásada kontradiktórnosti neuplatňuje priamo v rámci prípravného konania, vyplýva aj z ustanovenia § 10 ods. 14, ktorý vyslovene uvádza, že o stranách, ktoré sú si navzájom rovné je možné hovoriť až v konaní pred súdom. Rovnako na túto skutočnosť aj upozorňuje § 10 ods. 11 TP, druhá veta, ktorý uvádza, že kto sa považuje za stranu v konaní pred súdom. Môžeme však konštatovať, že uvedené ustanovenia popisujú zásadu rovnosti strán a nie zásadu kontradiktórnosti. Kontradiktórnosť ako taká predpokladá vedenie sporu medzi dvomi subjektami, ktoré majú možnosť a sú oprávnené diskutovať o určitom probléme (o dôkaze) a za účelom riešenia tohto sporu predkladajú svojou vlastnou aktivitou rôzne argumenty, ktorých výsledkom je rozhodnutie príslušného subjektu, ktorý svoje rozhodnutie založí práve na týchto argumentoch obidvoch strán. Práve zásada zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností znamená pre orgány činné v prípravnom konaní povinnosť pripustiť kontradiktórny spor už v tomto štádiu trestného konania. Nie je možné už v prípravnom konaní nebrať do úvahy argumenty obvineného, na základe ktorých by svoje právo (predovšetkým právo na obhajobu svojich záujmov), nemohol využiť. Na druhej strane je však v právomoci policajta odmietnuť návrh na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania v prípade, že argumenty niektorého subjektu v rámci možnosti preštudovať spis po skončení vyšetrovania a skráteného vyšetrovania nie sú relevantné a policajt tento návrh nepovažuje za potrebný.

Možnosť využívať zásadu kontradiktórnosti v prípravnom konaní však musí vychádzať zo zákonného znenia Trestného poriadku. To znamená, že orgán činný v trestnom konaní pri postupe a pri realizácii úkonov trestného konania, musí rešpektovať zákonné ustanovenia, za základe ktorých bude mať obvinená osoba možnosť a právo byť oboznámená so všetkými

materiálmi vo vzťahu k jej trestnému stíhaniu. Uvedená skutočnosť vyplýva predovšetkým z § 34 ods. 1 a § 122 ods. 2 TP, ktoré stanovujú, že obvinený má právo byť od začiatku konania proti svojej osobe vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu, ako aj k dôkazom, ktoré tomu nasvedčujú a tiež má právo uvádzať okolnosti, navrhovať, prekladať a obstarávať dôkazy, ktoré slúžia na obhajovanie jeho záujmov. Uvedené základné právo obvineného je právnym predpokladom uplatňovania zásady kontradiktórnosti už v prípravnom konaní. Je teda možné konštatovať, že uplatnenie zásady kontradiktórnosti v prípravnom konaní je tvorená dvomi základnými rozmermi, ktoré sa vzťahujú predovšetkým na osobu obvineného:

- Právom na informácie ohľadne trestného konania, ktoré je vedené proti nemu a
- Právom vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam.

3.1 Právo na informácie

Vzhľadom na charakter trestného konania vedeného proti určitej osobe je potrebné, aby táto osoba mohla vhodným spôsobom obhajovať svoje záujmy (buď sama alebo prostredníctvom svojho obhajcu). Dôležitým predpokladom je teda, aby táto osoba bola dostatočne informovaná o všetkých skutočnostiach, ktoré sa vzťahujú na prebiehajúce trestné konanie. Uvedené právo na informácie je možné chápať vo viacerých rovinách. Ide predovšetkým o:

- informácie, ktoré musí osobe poskytnúť orgán činný v trestnom konaní z úradnej povinnosti a
- Informácie, ktoré sú spojené s využívaním tzv. procesných práv obvineného.

Z úradnej povinnosti sú orgány činné v trestnom konaní pri prvom výsluchu obvineného povinné poskytnúť informácie, ktoré sa dotýkajú skutku a jeho právnej kvalifikácie (§ 122 ods. 1 TP, posledná veta). Uvedené skutočnosti je potrebné obvinenému oznámiť bez ohľadu na to, či mu bolo doručené uznesenie o vznesení obvinenia v písomnej podobe.¹² Ak v priebehu

¹² V písomnej podobe sa v uznesení o vznesení obvinenia uvádza presné označenie osoby tak, aby nemohla byť zamenená s inou osobou, opis skutku tak, aby nemohol byť zamenený s iným skutkom, zákonné pomenovanie trestného činu tohto skutku aj s uvedením príslušného ustanovenia Trestného zákona (bližšie pozri aj § 206 ods. 3 TP).

prípravného konania dôjde k zmene právnej kvalifikácie, je príslušný orgán činný v trestnom konaní povinný na to obvineného písomne upozorniť.¹³ Inštitútom vznesenia obvinenia si môže obvinený začať uplatňovať svoje práva v trestnom konaní, ktoré mu vyplývajú z tohto jeho statusu. Z dôvodu aktívneho využívania zásady kontradiktórnosti v prípravnom konaní je však potrebné striktne dodržiavať ustanovenie § 206 vo vzťahu k vymedzeniu dôvodov na vydanie takéhoto rozhodnutia. „*Ak je na podklade trestného oznámenia alebo zistených skutočností po začatí trestného stíhania dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba policajt bez meškania vydá uznesenie o vznesení obvinenia.*“ Uvedené ustanovenie teda presne vymedzuje základné zákonné dôvody na vydanie uznesenia o vznesení obvinenia, pričom je potrebné, aby tento postup sa zrealizoval čo najskôr. V praxi sa stávalo, že niektoré osoby bolo po začatí trestného stíhania vypočúvané v procesnom postavení svedka a následne v rovnakom trestnom konaní mali procesné postavenie obvineného. Zápisnica o výsluchu svedka sa v tomto prípade nemôže použiť ako dôkaz a nemôže byť ani podkladom pre rozhodnutie súdu.¹⁴ Po vznesení obvinenia, ktoré predstavuje z podhľadu realizácie úkonov trestného konania pravdepodobne najdôležitejšie rozhodnutie v úvodnej fáze prípravného konania, môže teda obvinený začať uplatňovať svoje práva, ktoré mu zákon priznáva. Aby ich mohol úspešne realizovať musí mať informácie o priebehu prípravného konania. Tieto mu orgán činný v trestnom konaní v zmysle zákona zasiela, pričom ide spravidla o tie najvýznamnejšie rozhodnutia, ktoré sa ho bezprostredne dotýkajú. Tu môžu patriť napr. rozhodnutie o skončení prípravného konania, ku ktorému obvinený môže zaujať stanovisko. Výnimkou je obžaloba, ku ktorej sa vyjadriť nemôže.

V priebehu prípravného konania, po vznesení obvinenia, môže obvinený využívať rôzne **procesné práva**, pričom sa predpokladá jeho aktívna účasť pri ich uplatňovaní. Zásada kontradiktórnosti v prípravnom konaní totiž aktívnu účasť predpokladá. Nielen účasť zo strany orgánov činných v trestnom konaní, ktorí konajú z úradnej povinnosti, ale predovšetkým

¹³ Bližšie pozri aj § 216 ods. 6, ale tiež aj § 234 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z., druhá veta.

¹⁴ Bližšie pozri aj LINDTNER, D. Porušovanie práva obvineného zo strany prokurátora [online]. [cit. Dňa 2. 1. 2016]. Dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a473-porushovanie-prava-obvineneho-zo-strany-prokuratora>

zo strany obvineného a jeho obhajcu, či poškodeného. Základnými prvkami využívanými v rámci kontradiktórneho procesu sú:

- účasť obvineného na úkonoch,
- právo nazerať do spisu,
- právo na preštudovanie spisu po skončení vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania.

Účasť obvineného na úkonoch vo vyšetrovaní alebo v skrátenom vyšetrovaní je dôležitým kontradiktórnym prvkom uplatňujúcim sa v prípravnom konaní. Ide o inštitút upravený v § 213 TP, ktorý upravuje možnosť obvineného a jeho obhajcu pri úkonoch vo vyšetrovaní. Ustanovenie rozlišuje medzi uplatňovaním práv vo vzťahu k materiálnej obhajobe (čiže vlastnej obhajobe obvineného bez využitia obhajcu) a osobitne vo vzťahu k formálnej obhajobe (obhajobe prostredníctvom obhajcu). Samotný rozsah oprávnení je diferencovaný, pričom väčší rozsah oprávnení má obhajca, u ktorého je účasť na úkonoch garantovaná zákonom; u obvineného ide o fakultatívnu možnosť. V druhom prípade sa teda stráca možnosť kontradiktórneho prípravného konania, resp. je to v právomoci orgánu činného v trestnom konaní, aby na základe svojho subjektívneho uváženia rozhodol, či sú naplnené podmienky účasti obvineného na úkone.¹⁵ V prípade, že obvinený využíva formálnu obhajobu, možnosti využitia kontradiktórneho konania sú dostupnejšie, nakoľko v týchto prípadoch je policajt povinný oznámiť obhajcovi čas a miesto konania úkonu, ktorého výsledok môže byť použitý ako dôkaz v konaní pred súdom, ak o to obhajca požiada. Medzi najdôležitejšie úkony, na ktorých má právo zúčastniť sa obvinený alebo jeho obhajca sú výsluchy svedkov.

Výsluch svedka môže mať charakter neopakovateľného a neodkladného úkonu a obsah výsluchu svedka môže byť dôležitý aj na účely ďalšieho postupu v trestnom konaní. Výsluchy svedkov sa realizujú od začiatku trestného stíhania, pričom niektoré z nich ešte pred vznesením obvinenia.

¹⁵ Podmienky stanovuje § 213 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. – Policajt môže povoliť účasť obvineného na vyšetrovacích úkonoch a umožniť mu klást vypočúvaným svedkom otázku. Postupuje tak najmä vtedy, ak obvinený nemá obhajcu a úkon spočíva vo výsluchu svedka, pri ktorom je dôvodný predpoklad, že ho nebude možné vykonať v konaní pred súdom, iba ak by zabezpečovanie jeho prítomnosti alebo jeho prítomnosť mohli ohroziť vykonanie tohto úkonu.

Dôvodom na realizáciu týchto výsluchov je samotný inštitút vznesenia obvinenia, ktorý má veľmi prísne nastavené podmienky.¹⁶ Skutočnosti dôležité pre vydanie uznesenia o vznesení obvinenia nemusia byť známe hneď po začatí trestného stíhania, a preto je potrebné niektoré skutočnosti zistiť práve prostredníctvom výsluchov svedkov. Keďže však výsluchy svedkov môžu byť zrealizované po začatí trestného stíhania (ve veci), obvinený sa z pochopiteľných dôvodov nemohol žiadneho výsluchu zúčastniť a tým pádom sa nemohol ani vyjadriť ku skutočnostiam, ktoré vyplývali z tohto výsluchu. Po vznesení obvinenia sa môže obvinený prostredníctvom inštitútu v zmysle § 213 TP k tomuto výsluchu vyjadriť len v prípade, že dôjde k doplneniu tohto výsluchu zo strany orgánov činných v trestnom konaní. V tomto prípade (v prípade doplneného výsluchu) však pôjde len o informácie, ktoré svedok v predchádzajúcej výpovedi neuviedol a ktoré orgán činný v trestnom konaní potrebuje na postup v konaní, prípadne je potrebné vyjasniť rozpory, ktoré obsahovala jeho predošlá výpoveď.¹⁷ Osobitný prípad by vznikol, ak by chcel prokurátor svoju obžalobu oprieť predovšetkým o výsluch svedka, ktorý bol zrealizovaný pred vznesením obvinenia. Túto skutočnosť upravil Najvyšší súd SR vo svojom stanovisku,¹⁸ kde konštatuje, že v prípade, že by bola výpoveď svedka jediným usvedčujúcim dôkazom alebo vo významnej miere rozhodujúcim dôkazom, o ktorý chce prokurátor, ako nositeľ dôkazného bremena v konaní pred súdom, oprieť obžalobu, je nevyhnutné takého svedka vypočuť až po vznesení obvinenia (alebo svedka vypočutého pred týmto úkonom znovu vypočuť), a tak zachovať právo obvineného na obhajobu (právo na kontradiktórny postup). Taktiež Najvyšší súd aj konštatoval, že ostatné výsluchy, ktoré sú realizované ešte pred vznesením obvinenia je možné v trestnom konaní použiť, ak boli realizované po začatí trestného stíhania. Následne je na zvážení

¹⁶ Musí byť dostatočne odôvodnený záver, ktorý vyplýva z trestného oznámenia alebo z iných zistených skutočností po začatí trestného stíhania, že trestný čin spáchala určitá osoba - § 206, ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z.

¹⁷ ŠKOHLE, D. Kontradiktórnosť v súvislosti výsluchom svedka v prípravnom konaní. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. 4. 2016*. Praha: Leges, 2016, s. 292.

¹⁸ Stanovisko trestnoprávného kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 30/2010 uverejnené v Zbierka stanovísk NS a rozhodnutí súdov SR 4/2010 [online]. [cit. dňa: 2. 1. 2016]. Dostupné na internete: http://www.supcourt.gov.sk/data/files/92_stanoviska_rozhodnutia_4_2010.pdf

orgánu činného v trestnom konaní, pri posúdení dôkaznej situácie, aby zvážili možnosť kontradiktórneho výsluchu svedka po vznesení obvinenia. Je však aj na samotnom obvinenom, aby takto vykonaný dôkaz (pred vznesením obvinenia) navrhol vykonať aj po vznesení obvinenia za prítomnosti obhajcu, čo následne posudzuje orgán činný v trestnom konaní, ktorý to musí sám vyhodnotiť, či je to potrebné pre účely trestného konania vzhľadom na charakter konkrétneho prípadu. Vo všeobecnosti však platí pravidlo, že obvinený musí mať možnosť aspoň raz v priebehu trestného konania kontradiktórne¹⁹ vypočúť svedka.

V súvislosti s využívaním tohto inštitútu je potrebné poukázať na niektoré aplikačné problémy, ktoré v tejto oblasti vznikajú. Napr., že TP nezakotvuje povinnosť policajta oznámiť obhajcovi v predvolaní na výsluch svedka jeho totožnosť a k čomu má byť vypočutý, čo môže spôsobiť, že sa obhajca zúčastňuje aj výsluchov, ktoré nie sú z pohľadu zastupovania jeho klienta relevantné, čo následne môže spôsobiť nepriznanie nákladov o trovách obhajoby, ktoré súd vyhodnotí ako neúčelné.²⁰ Ďalším problémom je spôsob uplatňovania práv v rámci tzv. materiálnej obhajoby v zmysle § 213 ods. 1 TP, kde je povolenie účasti obvinenému na úkone podmienené subjektívnym názorom policajta. Uvedenú skutočnosť napádajú predovšetkým advokáti.²¹ Na druhej strane je však nevyhnutné zachovať charakter prípravného konania, ktoré nemá nahradzovať hlavné pojednávanie, s čím sa plne stotožňujem. Ak by sa obvinený mohol obligatórne zúčastňovať všetkých úkonov vo vyšetrovaní, kontradiktórnosť a jeho postavenie strany by bolo realizované už v tomto štádiu trestného konania, čo nie je z pohľadu rýchlosti

¹⁹ ŠKOHÉL, D. Kontradiktórnosť v súvislosti výsluchom svedka v prípravnom konaní. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. 4. 2016. Praha: Leges, 2016, s. 296.

²⁰ OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*, s. 87.

²¹ Bližšie pozri aj ČENTĚŠ, J., KOLCUNOVÁ, M. Aktuálne problémy kontradiktórnosti v prípravnom konaní. In: MARKOVÁ, V. (ed.). *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Zborník príspevkov z 3. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 174–182.

a efektívnosti prípravného konania uskutočniteľné. Ďalším problémom môže byť napr. aj zaznamenávanie priebehu úkonu zo strany obvineného, ktorý sa na úkone zúčastňuje (napr. si nahráva výsluch svedka) a pod.²²

Ďalšou možnosťou obvineného zasahovať a uplatňovať si svoje procesné práva v priebehu prípravného konania je možnosť **nazerať do spisu**, čím môže nepretržite sledovať skutkový a právny stav veci.²³ V zmysle § 69 TP však orgán činný v trestnom konaní môže obvinenému toto právo obmedziť, ak v spise nie je možné urobiť opatrenia, ktoré by mohli viesť k zmareniu alebo podstatnému sťaženiu dosiahnutia účelu trestného konania, čo však musí preskúmať prokurátor. Po skončení vyšetrovania a skráteného vyšetrovania má ešte obvinený možnosť zasiahnuť svojimi návrhmi na doplnenie dokazovania v rámci možnosti **preštudovať spis** v zmysle § 208 TP. V tomto prípade, je orgán činný v trestnom konaní povinný predložiť celý vyšetrovací spis²⁴ aj s určením primeranej lehoty na preštudovanie.

3.2 Právo vyjadriť sa

Právo obvineného na vyjadrenie spočíva vo vyjadrení sa k dôkazu, ktorý je predmetom dokazovania, ako aj ku procesnej činnosti orgánov činných v trestnom konaní. Vyjadriť sa môže písomne, ako aj ústne, pričom môže ísť o rôzne podnety, návrhy, či žiadosti (napr. žiadosť o preskúmanie postupu policajta, sťažnosť proti uzneseniu a pod.) Vyjadrenie svojej argumentácie môže byť súčasťou aj iného úkonu vo vyšetrovaní, napr. svojho vlastného výsluchu, či prípadne aj v súvislosti s uplatnením postupu podľa § 213 ods. 1 TP. V prípade, že výpoveď obvineného a svedka, prípadne spoluobvineného v závažných okolnostiach spolu nesúhlasia, môže byť využitá konfrontácia. Ale len za predpokladu, že tento nesúlad vo výpovediach nie je možné odstrániť inak. Ide o menej využívaný dôkazný prostriedok, nakoľko sú osoby postavené tvárou v tvár, čo predstavuje náročný spôsob realizácie úkonu a predpokladá dôslednú prípravu osoby, ktorá

²² Tamtiež.

²³ OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*, s. 90.

²⁴ Výnimka je len v prípade totožnosti chráneného, ohrozeného svedka a utajeného svedka, ako aj v prípade krycích údajov o totožnosti agenta, ktoré musia zostať utajené.

bude úkon realizovať. Práve v súvislosti s realizáciou tohto úkonu môžeme hovoriť o tzv. kontradikcii²⁵, ktorej výsledkom má byť odstránenie rozporov vo výpovediach jednotlivých osôb.

Právo na vyjadrenie ako súčasť kontradiktórneho procesu je aj súčasťou vyjadrenia sa obvineného vo vzťahu k vzatiu do väzby. Návrh na vzatie do väzby podáva prokurátor, pričom o tomto návrhu rozhoduje sudca pre prípravné konanie. Pred samotným rozhodovaním o väzbe je potrebné bezodkladne doručiť obvinenému tento návrh, aby sa s ním mohol oboznámiť, a teda aby mal možnosť aj vyjadrenia sa k tomuto návrhu, čím je zabezpečená kontradiktórnosť v tomto konaní.

4 Záver

Kontradiktórnosť v prípravnom konaní teda nemá svoje plné uplatnenie pri realizácii všetkých úkonov a môžeme konštatovať, že sa uplatňuje len v obmedzenom režime, aj vzhľadom ku skutočnosti, že prípravné konanie nie je verejné, čiže aj prístup verejnosti a ostatných subjektov trestného konania, ktoré sa na tomto konaní zúčastňujú, je obmedzený. Trestný poriadok však vo viacerých ustanoveniach pripúšťa možnosť týmto subjektom podávať návrhy, prípadne sa vyjadriť k dôkazom, či inú možnosť ich účasti na úkonoch v prípravnom konaní. Vo viacerých smeroch je to však veľmi úzko spojené s možnosťami, ktoré má orgán činný v trestnom konaní v zmysle právnej úpravy a niektoré z oprávnení môžu tieto subjekty uplatňovať len osobitnom režime a to v miere, ktorá je niektorých prípadoch ovplyvnená subjektívnym pohľadom policajta, či prokurátora. Do veľkej miery je možnosť na kontradiktórne konanie ovplyvnené aj samotným obvineným, u ktorého tiež môžeme skonštatovať objektívne, ale aj subjektívne dôvody na neuplatnenie tejto zásady.

Medzi objektívne dôvody môžeme zaradiť tie, ktoré obvinený nemôže ovplyvniť, nakoľko rozhodovanie o nich je závislé od rozhodovania policajta ako orgánu, ktorý prípravné konanie realizuje tak, aby bol zabezpečený účel trestného konania, resp. aby nebolo zmarené objasňovanie skutočností dôležitých pre trestné konanie. Za týchto podmienok nemusí orgán činný

²⁵ Kontradikcia – protirečenie je termín, ktorý je využívaný v rámci zásady kontradiktórnosti a jeho obsahom je spor, protichodné vyhlásenie, rozpor, protikladné tvrdenie apod.

v trestnom konaní informovať obvineného o všetkých skutočnostiach²⁶, no musí rešpektovať právo na obhajobu. Hlavne vo vzťahu k zmareniu alebo sťaženiu objasnenia skutočnosti dôležitej pre trestné konanie ako dôvodu neposkytnutia informácií o trestnom konaní,²⁷ vznikajú otázky, či je skutočne v záujme objasnenia veci, že informácie nebudú poskytnuté. Taktiež vo vzťahu k inštitútu nazerania do spisu je v právomoci orgánu činného v trestnom konaní rozhodnúť, že existujú „závažné dôvody“²⁸ na odmietnutie nazretia, pričom tieto dôvody sú výrazne ovplyvnené skutočnosťou, ktorá by mohla zmariť alebo podstatne sťažiť objasnenie skutočností dôležitých pre trestné konanie. V takomto prípade, keďže je rozhodnutie závislé od subjektívnych dôvodov na strane orgánu činného v trestnom konaní, je ťažké nájsť hranice týchto závažných dôvodov. Právo nazerať do spisu pred rozhodovaním o väzbe bolo v roku 2009 upravené novelou TP č. 5/2009 Z. z., ktorá túto možnosť zakotvila, pričom išlo o doplnenie v zmysle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Samotné nazerania do spisu v priebehu prípravného konania je však dočasné, nakoľko pri preštudovaní spisu po skončení vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania má už obvinený možnosť sa oboznámiť so všetkými dôkazmi.

Subjektívne dôvody obmedzenia zásady kontradiktórnosti v prípravnom konaní vychádzajú z vôle obvineného, resp. sú ňou ovplyvnené. Jedným z týchto dôvodov je napr., že obvinený nemá záujem na prebiehajúcom trestnom konaní a vyhýba sa trestnému stíhaniu napr. pobytom v cudzine alebo že sa skrýva. Taktiež subjektívne ovplyvnená zásada kontradiktórnosti je aj v prípade, že obvinený neprejavuje záujem o úkony realizované orgánmi činnými v trestnom konaní. V týchto prípadoch je však povinnosť orgánov činných v trestnom konaní informovať obvineného o postupe predovšetkým doručovaním písomností.

Uvedené dôvody spájané s uplatňovaním zásady kontradiktórnosti v prípravnom konaní veľmi úzko súvisia predovšetkým s uplatňovaním práva na obhajobu zo strany obvineného. Prípravné konanie ako konanie, ktoré

²⁶ Nemusi napr. informovať o skutočnostiach, ktoré by ohrozovali tajomstvá chránené osobitným zákonom, údaje týkajúce sa totožnosti svedkov, ak by ich život, zdravie alebo bezpečnosť bola ohrozená apod.

²⁷ § 6 ods. 1 a 2 zákona č. 301/2005 Z. z.

²⁸ § 69 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z.

predchádza konaniu pred súdom má významný vplyv na formovanie obžaloby a dôkazov, ktoré budú na súde vykonané a tým pádom aj na konečné rozhodnutie. Riadne dodržiavanie práva na obhajobu v prípravnom konaní je predpokladom úspešného ukončenia trestného konania, pričom dôležitým predpokladom je dodržiavanie kontradiktórne vedeného prípravného konania tak, aby obvinený mal skutočne reálne možnosti uplatňovať svoje práva pri úkonoch realizovaných orgánmi činnými v trestnom konaní. V prípade, že niektoré úkony neboli zrealizované v súlade s týmto právom, je veľký predpoklad, že po podaní obžaloby bude táto so strany predsedu senátu (samosudcu) vrátená do prípravného konania. Aj z tohto dôvodu by práve orgány činné v trestnom konaní (predovšetkým policajti realizujúci skrátené vyšetrovanie a vyšetrovanie) mali dôsledne rešpektovať ustanovenia Trestného poriadku v zmysle naplnenia účelu trestného konania.

Literature

- BALÚN, L. Niekoľko poznámok k účasti obvineného a obhajcu na úkonoch vo vyšetrovaní a v skrátenom vyšetrovaní. In: FEDOROVÍČOVÁ, I., MARKOVÁ, V. (eds.). *Predsúdne konanie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2008, s. 14–19. ISBN 978-80-8054-454-6.
- ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2012, 864 s. ISBN 978-80-89122-75-2.
- ČENTÉŠ, J., KOLCUNOVÁ, M. Aktuálne problémy kontradiktórnosti v prípravnom konaní. In: MARKOVÁ, V. (ed.). *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Zborník príspevkov z 3. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 174–182. ISBN 978-80-8054-636-6.
- CHYLO, J. Právo na obhajobu. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. 4. 2016. Praha: Leges, 2016, s. 129–136. ISBN 978-80-7502-153-3.
- IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2010. ISBN 978-80-8078-309-9.

KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania*. Šamorín: Heuréka, 2013, 141 s. ISBN 978-80-89122-91-2.

LINDTNER, D. *Porušovanie práva obvineného zo strany prokurátora* [online]. [cit. Dňa 2. 1. 2016]. Dostupné: <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a473-porushovanie-prava-obvineného-zo-strany-prokurátora>

NETT, A. K problematice účasti obvineného při vyšetřovacích úkonech. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. 4. 2016. Praha: Leges, 2016, s. 137–141. ISBN 978-80-7502-153-3.

OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*. Bratislava: C. H. Beck, 2014, 232 s. ISBN 978-80-89603-21-3.

ŠKOHEL, D. Kontradiktórnosť v súvislosti výsluchom svedka v prípravnom konaní. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. 4. 2016. Praha: Leges, 2016, s. 291–297. ISBN 978-80-7502-153-3.

VALAŠIK, M. Zabezpečenie dôkazu obhajacom. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. 4. 2016. Praha: Leges, 2016, s. 152–157. ISBN 978-80-7502-153-3.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Contact – e-mail

veronika.markova@minv.sk

Vývoj inštitútov ochrany pred domácim násilím s poukázaním vplyvu angloamerickej právnej kultúry¹

Zuzana Medelská Tkáčová

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Slovenská republika

Abstract in original language

Článok ponúka históriu vývoja inštitútov ochrany najmä trestného práva pred domácim násilím v Slovenskej republike so zameraním na proces implementácie anglo-amerických právnych inštitútov ochrany pred domácim násilím do slovenského právneho poriadku. V článku je venovaný priestor aj hodnoteniu stavu de lege lata a ku koncu návrhom de lege ferenda.

Keywords in original language

Domáce násilie; vývoj; obeť; ochrana pred domácim násilím; týranie; blízka osoba.

Abstract

The article offers historical analysis of development of protection against domestic violence mainly in criminal law, focusing on the implementation process of Anglo-American legal institutes that protect against domestic violence to Slovak legal order. The article also assesses de lege lata state of Slovak legal order and at the end proposes recommendations de lege ferenda.

Keywords

Domestic Violence; Development; Victim; Protection Against Domestic Violence; Abuse; Close Person.

¹ Táto práca bola podporované Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644.

1 Úvod

Domáce násilie je spoločenský patologický jav, ktorý sa vyskytoval v istej miere naprieč celou históriou ľudstva. Avšak až v priebehu posledného storočia sa tento problém začal dostávať aj do verejných diskusií, najmä za pomoci feministických hnutí v Spojených štátoch Amerických (ďalej len USA) v priebehu 60tych rokov minulého storočia, a začal sa riešiť ako reálny spoločenský problém, nakoľko predtým bol chápaný ako výlučne súkromná vec rodiny. Ešte aj v dnešnej dobe, aj vo vyspelých krajinách ku ktorým sa Slovenska republika zaradzuje, je však domáce násilie v rámci spoločnosti tabuizované. Hoci sa o ňom rozpráva na politickej či akademickej úrovni a boli založené centrá na pomoc pre obe domáceho násilia, široká laická verejnosť, ale najmä osoby, ktoré dennodenne zažívajú domáce násilie, sa o ňom boja rozprávať, či dokonca sa za to hanbia, nakoľko si myslia že oní sú tí zlí, ktorí si zaslúžia to čo sa im deje, alebo majú pocit že aj keby to niekomu povedali, nezmení sa nič k lepšiemu. Keďže Slovenská republika je demokratický štát, mal by svojich občanov ochraňovať aj pred takýmito protiprávnymi činmi, ktorým domáce násilie je. To sa snaží robiť viacerými spôsobmi, aj prostriedkami trestného práva, na ktorých vývoj je v tomto článku poukázané.

2 Historický vývoj inštitútov proti domácejmu násiliu v SR s poukázaním na vplyv angloamerickej kultúry

Na území Slovenskej republiky bol v roku 1950 vydaný Trestný zákon č. 86/1950 Zb., ktorý sa problematike domáceho násilia extenzívne nevenoval. Ustanovenie, pod ktoré by sa dalo subsumovať domáce násilie by bolo najmä ustanovenie § 212 týranie zverenej osoby: „Kto týra osobu, ktorá je v jeho opatere alebo výchove, potresce sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“ „Ochrana pred týraním sa vzťahovala len na osoby v starostlivosti a výchove.“² Niektoré činy domáceho násilia by bolo možné subsumovať aj do skutkových podstat § 210 zanedbanie povinnej výživy,

² ZÁHORA, J. Vývoj právnej úpravy postihujúcej domáce násilie na Slovensku. In: *Domáce násilie - nová prax a nová legislatíva v Európe*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 15.–16. októbra 2007. Bratislava: Eurokódex, 2008, s.117. ISBN 978-80-88-931-96-6.

§ 229 obmedzovanie osobnej slobody, § 230 pozbavenie osobnej slobody, § 233 Vydieranie, § 235 útlak a iných. Celistvá úprava, ktorá by reagovala na domáce násilie však chýbala.

V roku 1960 bol chválený nový Trestný zákon č. 140/1961 Zb., v ktorom § 215 Týranie zverenej osoby vychádzal z koncepcie predchádzajúceho zákona: „Kto týra osobu, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove, potresce sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“ Podľa komentára k zákonu z roku 1964, týranie bolo charakterizované surovosťou a trvanlivosťou.³ „Pre naplnenie znaku trestného činu podľa § 215 nie je rozhodujúce, či starostlivosť alebo výchova vyplýva priamo zo zákona, úradného výroku alebo zmluvy.“⁴ V týchto časoch sa ani v angloamerických krajinách nevyskytovali extenzívnejšie úpravy proti domácejmu násiliu. Koncom 19. storočia boli síce vydané v Anglicku (1891) aj v USA (1850) zákony, ktoré zakazovali mužom byť ich ženy, čo dovtedy vo veľkej miere využívali a bralo sa to ako prostriedok výchovy manželky.⁵ To však nie je možné chápať ako zákonné prostriedky bojujúce proti domácejmu násiliu, hoci ponúkli isté zlepšenie najmä pre ženy. V Anglicku v roku 1878 bol schválený *Matrimonial Causes Act*, ktorý dovoľoval opustiť ženám manželov, ktorý na nich páchali domáce násilie.

Ako už bolo spomenuté, až v 60tych rokoch minulého storočia sa o domácom násilí začalo len viac diskutovať, takže právne úpravy ktoré platili v Slovenskej republike boli skôr štandardom ako výnimkou v tejto problematike. Na rozdiel od nás však vývoj v tejto problematike v angloamerickej právnej kultúre pokračoval. V Anglicku bol otvorený prvý prítok na pomoc ženám a deťom utekajúcim od domáceho násilia v roku 1971. Dokonca v 80tych rokoch 20. storočia začalo aj preškoľovanie policajtov, aby vedeli ako majú reagovať v prípadoch domáceho násilia.⁶ Pojem domáce násilie, ktoré znamenalo „týranie partnera, alebo násilie v domácnosti“

³ BREIER, Š. a kol. *Trestní zákon, komentář*. Praha: Orbis, 1964, s. 553.

⁴ THOLT, V., BARÁT, A., BENČÍK, M. *Trestný zákon, Trestný poriadok a súvisiace predpisy*. Bratislava: Obzor, 1979, s. 186.

⁵ KLEINBERG, S. J. *Women in the United States, 1830–1945*. Rutgers University Press, 1999, s. 143. ISBN 0-8135-2729-5.

⁶ HARWIN, N. Putting a Stop to Domestic Violence in the United Kingdom: challenges and Opportunities. *Violence Against Women*, 2006, s. 556–568.

bol použitý v USA už v roku 1973⁷. V 80tych rokoch sa problém, ktorý sa dovtedy riešil väčšinou bez právnej pomoci stal v USA trestným činom. Jednotlivé štáty USA samostatne pristupovali k definovaniu pojmov domáceho násilia a k riešeniu tejto problematiky. Ešte v 80tych rokoch sa vytvorili národné štátne programy na pomoc obetiam domáceho násilia, ktorých hlavnou úlohou bolo pomáhať obetiam domáceho násilia. Na začiatku 90tych rokov sa začali zriaďovať centrá pomoci pre obe domáceho násilia a príbytky pre obe domáceho násilia, vytvorili sa preventívne programy na odhaľovanie domáceho násilia, pracovné skupiny, ktoré boli špeciálne vyškolené na pomoc obetiam domáceho násilia, pričom v roku 1984⁸ sa začalo podporovať celoštátne zatýkanie osôb páchajúcich domáce násilie, už nebol potrebný „zatykač“ a páchatelia domáceho násilia boli políciou rovno bratí do väzby. Taktiež sa zaviedli povinné psychologické sedenia jednak pre páchatelov ale aj pre obe domáceho násilia. V roku 1990 bol v USA vydaný *Victims Rights and Restitution Act* na ochranu obetí. V štáte Kalifornia bola zakázaná držba zbraní osôb, ktoré boli obvinené aj odsúdené za domáce násilie.⁹ Prvá legálna definícia pojmu domáce násilie na národnej úrovni bola uzákonená v roku 1994 vo *Violence against Women Act*: „Pojem domáce násilie zahŕňa trestné činy alebo priestupky, alebo násilné trestné činy spáchané súčasným alebo bývalým manželom alebo intímny partnerom obete, rodičom spoločného dieťaťa obete, osobou ktorá s obeťou žila alebo žije v spoločnej domácnosti ako druh alebo intímny partner, osobou postavením podobnou manželovi...“¹⁰ K problematike domáceho násilia v Spojených štátoch Amerických bol v roku 1994 tiež vydaný *Violent Crime Control and Law Enforcement Act*, ktorý autorizoval a na základe ktorého boli financované školenia pre sudcov, súdnych úradníkov, policajtov a osôb z krízových centier, ktoré prichádzali do styku s obeťami domáceho násilia, na získanie vedomostí o domácom násilí a sexuálnom obťažovaní, najmä z pohľadu ako pristupovať k obetiam a ako objasňovať takéto trestné činy. V Anglicku sa od roku 1997 stalo prioritou pri boji proti domácejmu násiliu

⁷ House of common sitting, HC Deb 16 July 1973 vol 860 cc 218-28.

⁸ Attorney General's Task Force on Family Violence, 1984.

⁹ CALIFORNIA'S DOMESTIC VIOLENCE RESOURCE. *History of Battered Women's movement* [online]. 1999, [cit. 12. 12. 2016]. Dostupné na: <<http://www.icadvinc.org/what-is-domestic-violence/history-of-battered-womens-movement/>>.

¹⁰ United States Code Title 42, § 13925.

prevencia, ochrana ale najmä poskytovanie podpory pre obeť domáceho násilia, čo je od toho času vykonávané pomocou lokálnych ako aj celonárodných, mimovládnych ale aj vládnych organizácií.

V Slovenskej republike čo sa týka domáceho násilia z pohľadu trestného práva v spomínanom období nedochádzalo k žiadnym zmenám. Priestor im bol venovaný až v roku 1999, kedy sa novelou Trestného zákona č. 183/1999 premenovala skutková podstata týrania zverenej osoby na týranie blízkej osoby a zverenej osoby¹¹. Táto právna úprava ponúkala širšie vymedzenie skutkovej podstaty, kedy sa už nezameriavala len na zverené osoby ale aj na osoby blízke, pričom ochrana podľa tohto ustanovenia bola ponúkaná rovnako všetkým osobám, ktoré boli definované § 89 ods. 7 ako osoba blízka¹².

Výrazná zmena k lepšiemu pri boji proti domácejmu násiliu nastala prijatím novely zákona č. 421/2002 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb., čo bolo spôsobené aj kampaňou Piata žena. Táto novela priniesla do trestného práva viacero inštitútov, ktoré je možné vnímať

¹¹ (1) Kto týra blízku osobu alebo osobu, ktorá je v jeho starostlivosti alebo vo výchove, spôsobujúc jej fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie

A) opakovaným bitím, neoprávneným uzatváraním, nadmerným vyvolávaním strachu alebo stresu, alebo iným neprimeraným, alebo neodôvodneným trestaním,

B) opakovaným neoprávneným odopieraním stravy, základného ošatenia, základnej hygieny, zdravotnej starostlivosti alebo bývania,

C) nútením k žobrote alebo k opakovanému vykonávaniu prác spôsobujúcich jej neúmernú fyzickú námahu vzhľadom na jej vek, zdravotný stav alebo fyzickú, alebo psychickú vyspelosť, alebo k vykonávaniu iných činností, ktoré sú škodlivé ľudskému zdraviu, alebo

D) opakovaným, alebo nadmerným vystavovaním vplyvu látok, ktoré sú škodlivé ľudskému zdraviu, potresce sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov alebo zákazom činnosti.

(2) Odňatím slobody na tri roky až desať rokov sa páchatel potresce, ak spácha čin uvedený v odseku 1

A) obzvlášť surovým spôsobom alebo

B) na viacerých osobách.

(3) Rovnako ako v odseku 2 sa páchatel potresce, ak poruší činom uvedeným v odseku 1 osobitnú povinnosť, ktorá mu vyplýva z jeho zamestnania, alebo povinnosť, na ktorej splnenie sa osobitne zaviazal, alebo ak pokračuje v páchaní takeho činu po dlhší čas.

(4) Odňatím slobody na desať rokov až pätnásť rokov sa páchatel potresce, ak spôsobí činom uvedeným v odseku 1 ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť.

¹² § 89 ods. 7 zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení zákona č. 183/1999 Z.z.: „Blízkou osobu sa rozumie príbuzný v pokolení priamom, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec a manžel; iné osoby v pomere rodinnom alebo obdobnom sa pokladajú za osoby sebe navzájom blízke len vtedy, keby ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá právom pocítovala ako ujmu vlastnú.“

ako výrazný krok vpred. Prvou z nich bolo rozšírenie definície blízkej osoby, kedy okrem predchádzajúcej definície sa za takúto osobu považuje už aj „bývalý manžel, druh, bývalý druh, rodič spoločného dieťaťa a osoba, ktorá je vo vzťahu k nim blízkou osobou, a osoba, ktorá s páchateľom žije alebo žila v spoločnej domácnosti“.¹³ Tu je možné vidieť vplyv legislatívy USA, kedy v roku 1994 *Violence against Women Act* podáva veľmi podobnú definíciu páchateľa domáceho násillia. Zákonodarcia sa teda snažil rozšíriť okruh páchateľov ale aj možných obetí trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, vydierania, znásilnenia, sexuálneho násillia sexuálneho zneužívania ale aj násillia proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi. (§ 89 ods. 7 Trestného zákona po účinnosti novely č. 421/2002 Z.z.) Touto novelou sa zaviedla aj možnosť uloženia ochranného opatrenia ochranného liečenia v prípade, ak „páchateľ spáchal násillný trestný čin voči blízkej osobe alebo zverenej osobe, ak možno vzhľadom na osobu páchateľa dôvodne predpokladať, že bude v násillnom konaní pokračovať.“ (§ 72 ods. 2 písm. c) Aj v tomto ustanovení je možné vidieť vplyv angloamerickej právnej kultúry, nakoľko ochranné liečenie a konzultácie boli v USA zavedené už v 90tych rokoch a dokonca ich bolo možné ponúknuť aj obetiam domáceho násillia. Ďalšou novinkou, ktorá bola prebraná z angloamerickej právnej kultúry, bolo primerané obmedzenie uvedené v § 89 ods. 23 písm. c) „zákaze priblížiť sa k poškodenému na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a zdržiavať sa v blízkosti obydillia poškodeného.“ Medzi niektoré ďalšie zmeny patrilo zvýšenie základnej trestnej sadzby na dva až osem rokov, zavedenie kvalifikovaných skutkových podstat, ak boli vymedzené trestné činy (násillie proti skupine obyvateľovi a proti jednotlivcovi, vydieranie, sexuálne násillie, sexuálne zneužívania)spáchané na blízkej osobe. Touto novelou bol upravený aj zákon č. 141/1961 Zb. Trestný poriadok, kde sa zaviedla povinnosť mať opatrovníka pre poškodených ktorí boli maloletí, ak išlo o trestné činy spáchané na blízkej alebo zverenej osobe, či vypustenie potreby súhlasu poškodeného ak išlo o trestné činy spáchané medzi blízkymi osobami. Tu je však možné poukázať na judikát z Ústavného súdu Českej republiky, kedy poškodená osoba sama žiadala zrušenie odsudzujúceho rozsudku voči páchateľovi domáceho násillia, pretože bola mylne

¹³ § 89 ods. 7 zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení zákona č. 421/2002 Z.z.

poučená o možnosti vziať späť svoj súhlas s trestným stíhaním, ale hlavne sa cítila ukrátená na svojich ústavných právach, nakoľko už nemala možnosť dispozície s trestným stíhaním, aj keď skutok nebol škodlivý a nebezpečný pre spoločnosť.¹⁴ Angloamerický vplyv je možné vidieť na zákonomnom umožnení využívať zariadenia, ktoré umožňujú prenos zvuku a obrazu pri osobách mladších ako 15 rokov. Táto novela v doterajšom čase najkomplexnejšie riešila problém domáceho násilia.

V roku 2004 vo Veľkej Británii bola prijatá doposiaľ najrozsiahlejšia právna úprava problematiky domáceho násilia v krajine a to Domestic violence, crime and victim Act, ktorý spravil z porušenia príkazu neobťažovania podľa civilného práva upraveného vo Family Law Act 1996 trestný čin s maximálnou trestnou sadzbou 5 rokov (implementované od Júla 2007). Tento zákon taktiež pozmeňoval aj súdne zákazy, kedy súdom umožnil ich uložiť aj osobám, proti ktorým sa vedie trestné konanie za akýkoľvek trestný čin, na základe mieri uváženia pravdepodobnosti dôkazov, za účelom ochrany osoby alebo osôb, ktoré sú obeťami aj domáceho násilia.¹⁵

Zmeny v trestnom práve v Slovenskej republike pri riešení problematiky domáceho násilia boli po novele z roka 2002 len minimálne. So schválením zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon „boli spresnené znaky trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby tak, aby eliminovali domáce násilie vyvolávajúce fyzické alebo psychické utrpenie a zapovedali európskym štandardom.“¹⁶ Zvýšila sa dolná hranica tejto skutkovej podstaty na tri roky, stanovili sa kvalifikované skutkové podstaty.

Novela zákona o Policajnom zbore č. 491/2008 Z.z., ktorým sa menil a dopĺňal aj Trestný zákon a Trestný poriadok priniesla nové oprávnenia a povinnosti pre príslušníkov Policajného zboru. Dostali právomoc

¹⁴ Nález Ústavného soudu ČR 3/US/2523/10 zo dňa 10. 2. 2011.

¹⁵ MATCZAK, A., HATZIDIMITRIADOU, E., LINDSAY, J. *Review of domestic violence policies in England and Wales*. London: Kingston and St. George's University of London, 2011, s. 9. ISBN 978-0-9558329-7-0.

¹⁶ ZÁHORA, J. Vývoj právnej úpravy postihujúcej domáce násilie na Slovensku. In: *Domáce násilie - nová prax a nová legislatíva v Európe*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 15.–16. októbra 2007. Bratislava: Eurokódex, 2008, s. 120. ISBN 978-80-88-931-96-6.

na vykázanie osoby z bytu na 48 hodín¹⁷ a zároveň povinnosť „poučiť“ ohrozenú osobu o možnosti podať návrh na vydanie predbežného opatrenia podľa a podľa možnosti poskytnúť jej v písomnej forme informácie o organizáciách na pomoc poškodeným, vrátane informácií o službách nimi poskytovaných a poskytnúť kontakt na organizácie poskytujúce pomoc obetiam domáceho násillia.“¹⁸

Ďalšie čiastkové zmeny, ktoré sa dotkli problému domáceho násillia boli pridanie novej skutkovej podstaty Nebezpečného prenasledovania § 360a¹⁹ podľa novely č. 262/2011 Z.z., predĺženie premčania až na tri roky po tom, čo osoba na ktorej bol spáchaný trestný čin sexuálneho zneužívania alebo trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby dovřšila osemnásť rokov podľa novely č. 204/2013 Z.z., či definovanie kto je kontrolovaná osoba²⁰ a kto je chránená osoba²¹ podľa zákona č. 78/2015 Z.z., o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, kedy jednou z možností, ako chrániť osobu pred domácim násillím je uloženie primeraného obmedzenia zákazu „styku s určitými osobami alebo zákaz úmyselne sa priblížiť k určitej osobe na vzdialenosť menšiu ako päť metrov, pred domácim

¹⁷ § 27 a ods.(1) zákona č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore: „Policajt je oprávnený vykázať z bytu alebo domu alebo iného priestoru spoločne obývaného s ohrozenou osobou a aj z jeho bezprostredného okolia (ďalej len „spoločné obydlie“) osobu, u ktorej možno na základe zistených skutočností očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby, najmä vzhľadom na predchádzajúce takéto útoky; súčasťou vykázaní zo spoločného obydlia je aj zákaz vstupu vykazanej osobe do spoločného obydlia počas 48 hodín od vykázaní. Policajt je oprávnený vykázať zo spoločného obydlia takúto osobu aj počas jej neprítomnosti.“

¹⁸ Zákon č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore § 27a ods. (6).

¹⁹ Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení zákona č. 262/2011 Z.z. § 306a: „(1) Kto iného dlhodobo prenasleduje takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu o jeho život alebo zdravie, život alebo zdravie jemu blízkej osoby alebo podstatným spôsobom zhoršiť kvalitu jeho života, tým, že:

- A) sa vyhráža ublížením na zdraví alebo inou ujmu jemu alebo jemu blízkej osobe,
 - B) vyhľadáva jeho osobnú blízkosť alebo ho sleduje,
 - C) ho kontaktuje prostredníctvom tretej osoby alebo elektronickej komunikačnej služby, písomne alebo inak proti jeho vôli,
 - D) zneužije jeho osobné údaje na účel získania osobného alebo iného kontaktu, alebo
 - E) ho inak obmedzuje v jeho obvyklom spôsobe života,
- Potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.“

²⁰ Fyzická osoba, ktorá je na základe rozhodnutia povinná podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami.

²¹ Fyzická osoba, ku ktorej má kontrolovaná osoba rozhodnutím uložený zákaz priblíženia sa na určenú vzdialenosť.

násilím je aj primeraná obmedzenie, alebo zákaz zdržiavať sa v blízkosti obydlija určenej osoby...“²², čo je možné podľa tohto zákona monitorovať aj technickými prostriedkami a navyše je umožnené aj varovať chránenú osobu o priblížení sa kontrolovanej osoby podľa § 7 predmetného zákona. Avšak podľa mnohých odborníkov tieto technické prostriedky nie sú dostatočne využívané v praxi.

Zmena v problematike domáceho násillia nastala aj novelou č. 397/2015 Z.z., kedy zákonodarcu z ustanovenia o týraní blízkej a zverenej osoby, ktoré je najčastejšie chápané ako trestný čin domáceho násillia, vypustil zo skutkovej podstaty pojem týranie. Skutková podstata tohto trestného činu teda podľa § 208 od 1. 1. 2016 znie: „Kto blízkej osobe alebo osobe, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove, spôsobí fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie...“ Dá sa teda povedať, že máme trestný čin Týrania blízkej a zverenej osoby bez potreby týrania na jeho naplnenie a vzniká problém pri tom, či tento trestný čin má znaky trvaceho trestného činu alebo je ho možné naplniť aj jednorazovým konaním. „V súčasnosti teda neexistuje jednotný názor na to ako vykladať predmetnú základnú skutkovú podstatu trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby. Nie je preto možné prognózovať aký výklad sa napokon ustáli a už vôbec nie, či sa v Slovenskej republike bude táto skutková podstata vykladať jednotne (zrejme skôr nebude).“²³ Okrem toho ako pozitívum sa do zákona č. 301/2005 Z.z. Trestného poriadku pridalo právo poškodenému na sprievod dôverníka (§ 48a).

Ešte v roku 2013 bol schválený Národný akčný plán pre prevenciu a elimináciu násillia na ženách na roky 2014 až 2019. „Jeho hlavným cieľom je vytvorenie, implementácia a koordinácia komplexnej celoštátnej politiky pre oblasť prevencie a eliminácie násillia na ženách.“²⁴ Ten dával za úlohu aj „posilniť právny a inštitucionálny rámec za účelom uznania práv žien a ich ochrane proti všetkých formám násillia na ženách... zabezpečiť kvalitnú

²² § 82 ods. 1 písm. i a j. Zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok.

²³ ŠAMKO, P. Je možné spáchať trestný čin týrania blízkej osoby bez týrania? *Právne listy* [online]. 6. 2. 2016 [cit. 19. 12. 2016]. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a435-je-mozne-spachat-trestny-cin-tyrania-blizkej-osoby-bez-tyrania>>.

²⁴ HOLUBOVÁ, B. *Správa o násillí páchanom na ženách na Slovensku za roky 2012 a 2013. Záverečná správa z VÚ č. 2287*. [online]. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2014, [cit. 20. 12. 2016]. Dostupné na: <<http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2014/Holubova/2287.pdf>>.

a efektívnu pomoc pomocou štandardizovaných postupov pre pomáhajúce profesie a orgány činné v trestnom konaní.²⁵ Hoci táto stratégia dáva rámec na riešenie a zapracovanie problematiky do právneho poriadku, taktiež nerieši domáce násilie v celku, ale len jeho jednu časť. Jednu časť, opäť násilie páchané na ženách, upravuje aj Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu, tzv. Istanbulský dohovor, ktorý bol síce Slovenskou republikou podpísaný, ale stále nebol ratifikovaný. Dá sa teda usúdiť, Slovenská republika sa posúva vpred pri riešení problematiky domáceho násilia tak v trestnom práve ale aj iných právnych odvetviach, za čo však patrí vďaka najmä medzinárodným dohovorom, ktoré ju nútia prijímať a implementovať inštitúty, ktoré pomáhajú proti boju s domácim násilím, hoci veľakrát len na papieri.

3 Záver

Z historického exkurzu je možné vyčítať, že hoci zákonodarca o probléme domáceho násilia vie, a v niektorých prípadoch sa ju aj snaží riešiť, na Slovensku chýba celistvá úprava tejto problematiky. To môže byť spôsobené aj faktom, že o domáce násilie sa „bije“ aj Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny a zároveň orgány činné v trestnom konaní, pričom ich postup nie je koordinovaný a jednotný, nepoznajú navzájom jednotlivé kompetencie, ktorými disponujú. Veľkým nedostatkom je absencia právnej definície domáceho násilia. Nakoľko mnoho inštitútov práve v oblasti domáceho násilia bolo prebraných a mierne modifikovaných do nášho právneho poriadku, niekedy aj za cenu toho, že ich nebolo možné reálne využívať, bolo by vhodné sa opäť inšpirovať definíciami domáceho násilia aj z krajín angloamerickej právnej kultúry. Veľká Británia definuje domáce násilie ako: „... zneužívanie sily páchanej najmä (ale nielen) mužom na žene, ktorí žijú v spoločnom vzťahu, ale aj po rozchode. Domáce násilie zahŕňa celý rad foriem vrátane fyzického a sexuálneho násilia, vyhrážania a zastrašovania, emocionálneho a sociálneho zneužívania a ekonomického strádania,“ alebo ako „každý incident alebo vzor incidentov kontroly, donucovacieho alebo vyhrážajúceho správania sa, násilia alebo zneužívanie medzi osobami staršími ako 16 rokov ktoré sú alebo boli intímnymi partnermi alebo členmi

²⁵ Tamtiež.

rodiny bez ohľadu na ich pohlavie a sexualitu;²⁶ alebo Austrálie: zneužívanie sily páchanej najmä (ale nielen) mužom na žene, ktorí žijú v spoločnom vzťahu, ale aj po rozchode. Domáce násilie zahŕňa celý rak foriem vrátane fyzického a sexuálneho násilia, vyhrážania a zastrašovania, emocionálneho a sociálneho zneužívania a ekonomického strádania.²⁷

Ďalším problémom je aj ochrana obete domáceho násilia. „Štát trestá páchatel'ov za to, že porušili zákon, nie preto, že ublížili iným ľuďom. A poškodený sú pre trestné konanie zaujímaví len ako svedkovia, nie ako tí, bez ktorých by vlastne trestné konanie vlastne nebolo.“²⁸ V prípadoch domáceho násilia ide o bludný kruh, kedy obete domáceho násilia nechcú spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní na objasňovaní prípadov preto, že štát zlyháva pri ochrane ich práv a vôbec im nepomáha. Zaujíma ho len odsúdenie páchatel'a a nie pomoc obeti. Keďže obete odmetajú spolupracovať alebo vôbec tieto činy nahlasovať, domáce násilie sa vyznačuje vysokou latenciou, čo spôsobuje že neexistujú ani relevantné štatistiky na preukázanie potreby venovať sa problematike domáceho násilia. „Potrestanie „domáceho násilníka“ trestom odňatia slobody je len oddialenie pokračovania domáceho násilia.“²⁹ Je možné konštatovať, že v Slovenskej republike chýba právna úprava systematickej práce s obet'ami. Tu by sa zákonodarca opäť mohol inšpirovať z USA a Veľkej Británie, kde už v 90tych rokoch minulého storočia otočili pri trestnom konaní pozornosť na obeť a pomáhajú nie len páchatel'om ale aj obetiam aby sa opakovane nestávali obet'ami. V podstate Európska Únia sa tejto problematike už venovala a vydala Smernicu 2012/29/EÚ ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, ktorá mala byť implementovaná do slovenského právneho poriadku už v roku 2015. Zákon sa však ešte len pripravuje a mal by byť až v polovici roku 2017.

²⁶ Definícia pojmu domáce násilie vo Veľkej Británii. HOME OFFICE. Domestic violence and abuse. gov.uk [online]. 8. 3. 2016 [cit. 12. 11. 2016]. Dostupné na: <<https://www.gov.uk/guidance/domestic-violence-and-abuse>>.

²⁷ Definícia pojmu domáce násilie v Austrálskej legislatíve. In: ČIRTKOVÁ, L. Domáci násilí in násilí. *Kriminalistika*, XXXIX, 2006, č. 3.

²⁸ ŠÍPOŠOVÁ, J. *Proces implementácie Smernice EP a Rady 2012/29/EU o obetiach trestných činov v právnom poriadku SR*. [online]. Bratislava: Justičná Akadémia, 13. 11. 2014 [cit. 12. 12. 2016]. Dostupné na: <http://www.ja-rs.sk/files/Prispevok_Spivosova.pdf>.

²⁹ Tamtiež.

Problematickým je aj samotné ustanovenie § 208 Trestného zákona, ktoré je najčastejšie využívané ako skutková podstata pod ktorú sa klasifikuje aj domáce násilie. Nakoľko pri tomto trestnom čine sa nejedná len o blízke osoby, ale aj o zverené osoby, štatistiky neukazujú dostatočne, koľko z týchto trestných činov bolo spáchaných domácim násilím. V Českej republike zákonodarca rozdelil do dvoch skutkových podstát, § 198 Týranie svěřené osoby a § 199 Týranie osoby žijící ve společném obydlí³⁰.

Záverom je možné skonštatovať, že pri problematike domáceho násillia bola legislatíva Slovenskej republiky výrazne ovplyvňovaná angloamerickou právnou kultúrou, ktorá rýchlejšie a aktívnejšie pristupovala k tejto problematike. Je však nutné taktiež poznamenať, že Slovenská republika skôr reagovala na požiadavky medzinárodných organizácií a Európskej únie akoby sama proaktívne pristupovala k riešeniu domáceho násillia.

Literature

Attorney General's Task Force on Family Violence, US, 1984.

BREIER, Š. a kol. *Trestní zákon, komentář*. Praha: Orbis, 1964, s. 553.

CALIFORNIA'S DOMESTIC VIOLENCE RESOURCE. *History of Battered Women's movement*. [online], 1999, [cit. 12. 12. 2016]. Dostupné na: <<http://www.icadvinc.org/what-is-domestic-violence/history-of-battered-womens-movement/>>.

ČIRTKOVÁ, L. Domáci násillí. In: *Kriminalistika*, XXXIX, 2006, č. 3.

HARWIN, N. Putting a Stop to Domestic Violence in the United Kingdom: challenges and Opportunities. *Violence Against Women*, 2006, s. 556–568.

HOLUBOVÁ, B. 2014. *Správa o násillí páchanom na ženách na Slovensku za roky 2012 a 2013. Záverečná správa z VÚ č. 2287* [online]. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2014, [cit. 20. 12. 2016]. Dostupné na: <<http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2014/Holubova/2287.pdf>>.

HOME OFFICE. Domestic violence and abuse. [online]. *gov.uk*, 26. 06. 2016, [12. 11. 2016]. Dostupné na: <<https://www.gov.uk/guidance/domestic-violence-and-abuse>>.

³⁰ Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení neskorších predpisov.

House of common sitting, HC Deb 16 july 1973 vol 860 cc 218-28.

KLEINBERG, S. J. *Women in the United States, 1830–1945*. Rutgers University Press, 1999. s. 143. ISBN 0-8135-2729-5.

MATCZAK, A., HATZIDIMITRIADOU, E., LINDSAY, J. *Review of domestic violence policies in England and Wales*. London: Kingston and St. George's Univeristy of London, 2011, s. 9. ISBN 978-0-9558329-7-0.

Nález Ústavního soudu ČR 3/US/2523/10 zo dňa 10. 2. 2011.

ŠAMKO, P. Je možné spáchať trestný čin týrania blízkej osoby bez týrania? [online] In: *Právne listy*, 6. 2. 2016 [cit. 19. 12. 2016]. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a435-je-mozne-spachat-trestny-cin-tyrania-blizkej-osoby-bez-tyrania>>.

ŠÍPOŠOVÁ, J. *Proces implementácie Smernice EP a Rady 2012/29/EU o obeťiach trestných činov v právnom poriadku SR*. [online]. Bratislava: Justičná Akadémia, 13. 11. 2014, [cit. 12. 12. 2016]. Dostup<www.ja-rs.sk/files/Prispevok_Spiousova.pdf>.

THOLT, V., BARÁT, A., BENČÍK, M. *Trestný zákon, Trestný poriadok a súvisiace predpisy*. Bratislava: Obzor, 1979, s. 186.

ZÁHORA, J. 2008. Vývoj právnej úpravy postihujúcej domáce násilie na Slovensku. In: *Domáce násilie - nová prax a nová legislatíva v Európe*. Zborkík príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 15.-16. októbra 2007. Bratislava: Eurokódex, 2008. s.116-122. ISBN 978-80-88-931-96-6.

Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon.

Zákon č. 140/1961 zb. Trestný zákon.

Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení zákona č. 183/1999 Z.z.

Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení zákona č. 421/2002 Z.z.

Zákon č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore v znení zákona č. 491/2008 Z.z.

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon.

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení zákona č. 262/2011 Z.z

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení zákona č. 204/2013 Z.z.

Zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok.

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení zákona č. 78/2015 Z.z.

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení zákona č. 397/2015 Z.z.

Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení neskorších predpisov.

Contact – e-mail

zuzana.medelska@mim.sk

Korunní svědek – minulost, současnost, budoucnost

Zdeněk Michora

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá korunním svědkem jako institutem pocházejícím ze zemí se systémem common law. Nejprve je popsána jeho geneze, načež je pozornost zaměřena na jeho současnou podobu ve vybraných zemích (USA a Německo). Meritem příspěvku je úvaha o jeho aplikovatelnosti v České republice s přihlédnutím k platnému institutu spolupracujícího obviněného jako specifické podoby institutu korunního svědka. Závěrem je zamyšlení o jeho možné budoucnosti nejen ve světle rekodifikace českého trestního procesu.

Keywords in original language

Korunní svědek; spolupracující obviněný; vynětí z obžaloby.

Abstract

This paper deals with the crown witness as the institute originate from the countries with common law system. Firstly, it describes its genesis, and then it's focused on its current form in selected countries (USA and Germany). Main part of the paper is about the question of the applicability of this institute in the Czech Republic, taking into account the institute of cooperating accused as a specific form of crown witness. Finally, there is a reflection of its possible future, related with the recodification of Czech criminal procedure.

Keywords

Crown Witness; Cooperating Accused; Immunity from Prosecution.

1 Úvod

V současné době se český trestní proces stále více potýká s problematikou přejímání prvků z trestního procesu v zemích se systémem *common law*. Taková inspirace je jistě vhodná, ovšem pouze za předpokladu,

že zákonodárce důkladně zváží soulad nových institutů se základními zásadami trestního procesu a patřičně vyváží případné kolize. Více než kdy jindy je v tomto procesu nutné znát historii přejímaných institutů, dobové události jako iniciátory přijetí konkrétní právní úpravy, zahraniční literaturu kritizující její případné nedostatky a zejména soudní praxi, jež v konečném důsledku danou právní úpravu aplikuje, vykládá či dotváří.

Jedním z takových institutů je korunní svědek. Jak bude dále v příspěvku uvedeno, český zákonodárce se zabýval otázkou, zda vůbec, potažmo v jaké formě jej do českého trestního řízení zakomponovat. Návrhy o jeho zavedení doprovázely poměrně důrazné kritické ohlasy, jež v malém ilustrují problematiku přejímání prvků z jiného právního systému. S ohledem na předmět příspěvku se mi jako nejvhodnější jeví užít komparativní metodu. Pro porovnání jsem vybral právní úpravu institutu korunního svědka v USA jako země se systémem *common law*, v hojně míře užívající institut korunního svědka, a právní úpravu v Německu jako země s kontinentálním právním systémem, jež při zavedení institutu korunního svědka provází stejné otázky, jako při úvahách českého zákonodárce. S ohledem na platný institut spolupracujícího obviněného jako umírněné formy korunního svědka a s ohledem na probíhající rekodifikační práce jsem se rozhodl také stručně nastínit historii korunního svědka, jeho možné formy, a definovat otázky, které by si měl položit zákonodárce v zemích s kontinentálním právním systémem při úvahách o jeho zavedení.

2 Vývoj korunního svědka

Jak jsem podotkl úvodem, institut korunního svědka má původ v zemích s právním systémem *common law*. Slovní spojení korunní svědek je překladem z anglického *crown witness*. Ve Velké Británii se však tímto pojmem v obecné rovině míní hlavní svědek obžaloby (doslova svědek koruny – královny). Důvod označení pachatele trestného činu zjištěného spolupracujícího s orgány činnými v trestním řízení při odhalení ostatních spolupachatelů za korunního svědka je nejasný.

První zmínky o spolupráci pachatele závažného protiprávního jednání při objasňování činu výměnou za jeho beztrestnost však nepocházejí z území dnešní Velké Británie. Kořeny institutu korunního svědka sahají

až do Antiky.¹ Již ve starověkém Řecku byli informátoři využíváni v případech velezrady. Pokud se jejich informace ukázala jako pravdivá, byla jim udělena beztrestnost. V opačném případě byli odsouzeni k smrti. Ve starověkém Římě existovala skupina, jež by se spíše dala označit za špehy než informátory, kteří při úspěšném „udání“ získali část majetku odsouzeného. Tato skupina se od té prvé lišila tím, že se ke kompromitujícím informacím dostávala účelově, nikoliv spontánně.

Přesto se za kolébku korunního svědka dá označit až Velká Británie. Již ve středověku mohl pachatel závažného trestného činu se souhlasem soudu usvědčit své spolupachatele, načež pokud byl spolupachatel usvědčen, dostal korunní svědek milost a byl vyhnán do exilu. Jestliže označený spolupachatel usvědčen nebyl, byl korunní svědek popraven.² Od 17. století řešili představitelé Anglie obtížnou vymahatelnost práva tím, že (možná po vzoru antického Říma) odměňovali informátory podíly z peněžitého trestu, jež byl na základě oznámení udělen pachateli. V 18. století mohl korunní svědek uzavřít se soudem dohodu, že pokud usvědčí nejméně 2 spolupachatele závažných trestných činů, nebude sám stíhán.

V USA se využití korunního svědka rozšířilo v období po zavedení prohibice v souvislosti s rozmachem organizovaného zločinu. Rovněž zde byl korunní svědek využíván po 1. světové válce v souvislosti s bojem proti bolševismu. Dále se začal v druhé polovině 20. století aplikovat například v Irsku v boji proti terorismu (*supergrass*) či v Itálii při potlačování organizovaného zločinu – mafie (*pentiti*).

3 Pojem korunního svědka

Podle Blackova právního slovníku se za korunního svědka považoval spolupachatel trestného činu, který obvinil ostatní z téhož činu a v případě rozhodnutí soudu byl připuštěn jako svědek, který podával svědectví proti svým společníkům. Ten, kdo se sám doznal vinným ze závažného trestného činu a obvinil ostatní z téhož trestného činu, aby se sám zachránil

¹ BLOOM, R. M. *Rating: The Use and Abuse of Informants in the American Justice system*. Westport: Praeger, 2002, s. 3.

² LANGBEIN, J. H., LERNER, R. L., SMITH, B. P. *History of the Common Law: The Development of Anglo-American Legal Institutions*. Austin: Aspen Publishers, 2009, s. 682–686.

před potrestáním. Pokud se mu nepodařilo usvědčit ty, které obvinil, byl okamžitě pověšen.³ I česká právnická obec definovala tento institut. Podle Hendrychova právnického slovníku se korunním svědkem rozumí pachatel trestného činu, jemuž bylo přislíbeno, že nebude stíhán, nebo bude mírněji potrestán, pokud svou výpovědí usvědčí jiné spolupachatele.⁴ Podle J. Musila je korunním svědkem podle převažujícího názoru vnímán „*spolupachatel trestného činu nebo účastník na trestném činu, který uzavře s orgány činnými v trestním řízení dohodu o tom, že bude pravdivě vypovídat ve prospěch obžaloby a přispěje tak k odhalení nebo usvědčení jiného spolupachatele nebo účastníka a který je za podání takového svědectví státem honorován tím, že se mu poskytne privilegium nestíhatelnosti, beztrestnosti nebo zmírnění trestu, eventuálně též zvláštní ochrana před pomstou*“.⁵

Definiční znaky korunního svědka jsem již podrobně rozebíral v jiném článku.⁶ Korunního svědka lze ve světle shora uvedených definic považovat za nadřazený pojem zmíněných forem v jednotlivých zemích.

Z výše uvedeného lze dovodit, že v obecné rovině jsou možné dvě varianty realizace tohoto institutu. V prvním případě pachateli zaniká trestní odpovědnost, jinými slovy vůbec není trestně stíhán, popř. je jeho trestní stíhání zastaveno. V případě druhém jsou benefity zaměřeny nikoliv na rovinu viny, ale na rovinu úvah o druhu a výši trestu. Realizace je tedy možná jak hmotněprávní cestou, tak procesněprávní cestou. Tato dvě rozlišení však nejsou jediná a v praxi se vyskytuje mnoho forem tohoto institutu. K rozlišení jednotlivých nuancí může pomoci právě jejich komparace.

4 Korunní svědek v Česku

První úvahy o zavedení institutu korunního svědka do českého trestního řízení souvisí s rozvojem organizovaného zločinu v 90. letech 20. století v důsledku změny režimu a neefektivní reakce zákonodárce na rozvoj tržní ekonomiky. K „hmatatelnému“ pokroku došlo až s přijetím zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti

³ BLACK, H. C., NOLAN, J. R., NOLAN-HALEY J. M. *Blackův právnický slovník*. 6. vyd. 1. v ČR. Překlad V. BALÁŠ Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 105, heslo „*Approvat*“.

⁴ PŮRY, F., ŠÁMAL, P. In: HENDRYCH, D. a kol. *Právnický slovník*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, heslo „*Korunní svědek*“.

⁵ MUSIL, J. Korunní svědek – ano či ne? (1. díl). *Trestní právo*, 2003, roč. 8, č. 4, s. 21.

⁶ Srov. MICHORA, Z. Expanzivní oportunita v kontextu rekodifikace trestního procesu a spolupracující obviněný. *Trestněprávní revue*, 2017, č. 1.

s trestním řízením, účinného od 1. 7. 2001, jehož účelem je poskytnutí zvláštní ochrany a pomoci svědkům a dalším osobám včetně obviněného, kterým v souvislosti s trestním řízením zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí, pokud ochrany nelze zajistit jiným způsobem. Pomoc státem probíhá v několika rovinách, od osobní ochrany až po změnu identity těmto osobám a jejich rodině, včetně jejich přestěhování a pomoci se sociálním začleněním v novém prostředí.

V souvislosti s tímto zákonem předložil odbor bezpečností politiky Ministerstva vnitra ČR v roce 2002 návrh zákona o korunním svědkovi v paragrafovém znění.⁷ Návrh pojal institut korunního svědka metodou dočasného přerušování trestního stíhání, tedy že obviněnému bude zastaveno trestní stíhání při odkládací podmínce, že splní všechny předpoklady kladené zákonem. Rozhodování bylo svěřeno státnímu zástupci v přípravném řízení. Podmínky pro přiznání statusu korunního svědka (byť návrh s tímto pojmem neoperoval) byly souhlas obviněného s tímto postupem; poskytnutím informací zcela výjimečným způsobem přispět k odhalení zvláště závažného zločinu v souvislosti s organizovanou skupinou nebo zločinným spolčením; podat o těchto skutečnostech úplnou a pravdivou výpověď; prohlášení obviněného, že spáchal skutek, ze kterého byl obviněn, a o jiných trestných činech, které spáchal; a pokud to jeho poměry umožňují, závazek k náhradě škody. Takový postup nebyl možný, pokud se jednalo o organizátora nebo návodce trestné činnosti; pokud obviněný spáchal závažnější trestný čin, než ke kterému vypovídal; pokud byla trestnou činností způsobena smrt; nebo pokud se jednalo o zvláště nebezpečného recidivistu. V závěru návrhu byla umožněna mírnější varianta pro obviněného, který nesplňoval podmínky pro udělení statusu korunního svědka,⁸ v podobě institutu spolupracujícího obviněného – pokud splní v zásadě obdobné podmínky, soud mu uloží trest pod dolní hranici trestní sazby. K úplnosti bych dodal, že proti rozhodnutí o dočasném přerušování trestního řízení měl obviněný a poškozený právo stížnosti s odkladným účinkem. Do „finálního“ zastavení trestního stíhání se na obviněného nahlíželo jako na svědka.

⁷ RŮŽIČKA, M. In: VÁLKOVÁ, H., STOČESOVÁ, S. (ed.). *Nad institutem korunního svědka*. Sborník příspěvků z odborného semináře. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2003, s. 23.

⁸ To podle mého výkladu například znamenalo, že byla dána některá z negativních podmínek (šlo by např. o organizátora).

Výhrady proti návrhu spočívaly zejména v tom, že tento institut je nesystémový, tedy že je zásahem do zásady legality a oficiality – korunní svědek, byť pachatel zvlášť závažného zločinu, neměl být vůbec „odstíhán“. Za nerovnost před zákonem byl též považován fakt, že za korunního svědka měl být označen jen pachatel zvlášť závažného zločinu, nikoliv kteréhokoliv trestného činu. Kriticky bylo nahlíženo i na to, že se měl korunní svědek doznat k veškeré trestné činnosti, nikoliv jen ze „stíhané“. Návrh též neřešil konkrétní potenciálních spolupracujících obviněných. Možná z důvodu, že návrh byl toho času příliš odvážný, nebyl zákonodárcem přijat.

Institut korunního svědka v umírněné formě, známé částečně z výše zmíněného návrhu, byl do právního řádu České republiky zaveden až novelou trestního řádu zákonem č. 41/2009 Sb. v podobě spolupracujícího obviněného. Konkrétně jde o ustanovení § 178a a násl. tr. řádu.⁹ Podle současné právní úpravy lze za spolupracujícího označit pouze obviněného v řízení o zločinu, pokud

- a) oznámí státnímu zástupci skutečnosti, které jsou způsobily významně přispět k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny, a zaváže se podat jak v přípravném řízení, tak i v řízení před soudem úplnou a pravdivou výpověď o těchto skutečnostech,
- b) dozná se k činu, pro který je stíhán, přičemž nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho doznání bylo učiněno svobodně, vážně a určitě, a
- c) prohlásí, že souhlasí s tím, aby byl označen jako spolupracující obviněný.

Přidělit status spolupracujícího obviněného může toliko státní zástupce, pokud to vzhledem k povaze trestného činu, k jehož objasnění se obviněný zavázal, a to i s přihlédnutím k trestnému činu uvedenému v doznání obviněného, k osobě obviněného a k okolnostem případu, zejména zda a jakým způsobem se obviněný podílel na spáchání trestného činu, k jehož objasnění se zavázal a jaké následky svým jednáním způsobil, považuje za potřebné. Finální úvaha o tom, zda byl status přidělen oprávněně a jakým způsobem

⁹ Trestní zákoník poté v § 39 odst. 1, § 41 písm. m), § 46 odst. 2 a § 58 odst. 4 tr. zákoníku upravuje zvláštní režim pro ukládání trestu spolupracujícím obviněnému.

se usvědčující výpověď odrazí ve výši trestu obviněného, je ovšem na soudu. Ten po novele tr. zákoníku zákonem č. 193/2012 Sb. dokonce podle § 46 odst. 2 tr. zákoníku upustí od potrestání spolupracujícího obviněného, jsou-li splněny podmínky stanovené v § 178a odst. 1 a 2 tr. řádu, pokud trestný čin spáchaný spolupracujícím obviněným není závažnější než zločin, k jehož objasnění tento přispěl, dále jestliže se na zločinu nepodílel jako organizátor nebo návodce, dále jestliže jím nezpůsobil úmyslně těžkou újmu na zdraví nebo smrt nebo konečně nejsou-li dány důvody pro mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody.

V Česku je tak platná umírněná varianta korunního svědka – stále soud rozhoduje o vině spolupracujícího obviněného, v rámci trestu však může za splnění zákonných podmínek upustit od jeho potrestání. Úprava je provedena v trestním řádu, nikoliv v samostatném zákoně. Status přiděluje státní zástupce, ale konečně rozhodnutí je na soudu. Ten má „manévrovací prostor“ zúžen zejména na úvahu, v jaké míře spolupracující obviněný splnil podmínky spolupráce a v jaké míře se mu tato spolupráce zohlední ve výši trestu. Ohledně jiného druhu trestu než odnětí svobody není zcela zřejmé, jak tuto spolupráci zohlednit (vyjma podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody, popř. s dohledem).¹⁰

5 Korunní svědek v Německu

Německo prvotně přijalo úpravu institutu korunního svědka již v roce 1981. Ta se týkala uplatnění tohoto institutu pouze v případech drogové kriminality. Podle § 31 BtMG¹¹ může soud zmírnit trest, či upustit od potrestání pachatele trestného činu výroby, přechovávání či distribuce narkotik, pokud vypovídal dobrovolně a jeho výpověď významně přispěla k odhalení těchto trestných činů, přičemž odhalená trestná činnost musí svým významem přesahovat trestný čin spáchaný korunním svědkem, nebo pokud tak učinil v době, kdy mohlo dojít k překaze těchto trestných činů.

¹⁰ Samozřejmě vyjma zvláštního postupu v případě upuštění od potrestání.

¹¹ Betäubungsmittelgesetz (zákon o narkotikách).

Institut korunního svědka (*Kronzeuge*) byl posléze od roku 1989 upraven dokonce zvláštním zákonem.¹² Již od začátku měl však tento zákon omezenou časovou působnost – do konce roku 1999, načež nebyl prodloužen. Tato varianta byla zaměřena především na boj s terorismem a poměrně stručně a výstižně (v pěti paragrafech) vymezovala podmínky spolupráce korunního svědka s orgány činnými v trestním řízení. Aplikace zákona byla zpočátku určena jen na teroristické činy (teroristickou skupinu), později byla rozšířena i na organizovanou kriminalitu. Jako benefit pro korunního svědka umožnila buď zmírnit jeho trest, nebo od něj upustit. Se souhlasem generálního prokurátora mohl soud i zastavit jeho trestního stíhání, zejména s ohledem na prevenci budoucích trestných činů a s ohledem na to, jakým způsobem se korunní svědek podílel na trestné činnosti. Zatímco v boji proti drogové kriminalitě se v Německu institut korunního svědka osvědčil, v ostatních oblastech jsou jeho výsledky nejednoznačné.¹³

Od následujícího roku 2000 byl v Německu institut korunního svědka upraven pouze pro několik vymezených trestných činů, a to přímo v trestním zákoně. V zásadě se jedná o nám známou účast na organizované zločinecké skupině.¹⁴ Soud může podle svého uvážení zmírnit trest nebo upustit od potrestání pachatele, který se dobrovolně a vážně snaží zabránit trvání organizované zločinecké skupiny nebo páchání trestných činů odpovídajícím jejím cílům, nebo dobrovolně svoje vědomosti sdělí příslušnému orgánu, takže je možno zabránit trestným činům, o kterých ví. Potrestán dále nesmí být spolupracující pachatel v rámci trestního řízení o trestném činu praní špinavých peněz a souvisejícího zatajování neoprávněně nabytého majetku.¹⁵

Po teroristických útocích z 11. 9. 2001 se tehdejší ministr spravedlnosti Herta Däubler-Gmelin pokusil rozšířit tento institut, po odporu Die Grünen (Strany zelených), jež byla koaličním partnerem SPD (Sociálnědemokratické

¹² Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuches, der Strafprozeßordnung und des Versammlungsgesetzes und zur Einführung einer Kronzeugenregelung bei terroristischen Straftaten (zákon o zavedení programu shovívavosti v teroristických trestných činech a o změně některých právních předpisů).

¹³ SPRINGER, P. In: VÁLKOVÁ, H., STOČESOVÁ, S. (ed.). *Nad institutem korunního svědka*. Sborník příspěvků z odborného semináře. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2003, s. 30.

¹⁴ Ust. § 129 a 129a trestního zákona (Strafgesetzbuch).

¹⁵ Více srov. TURNER, J. I. *Plea Bargaining Across Borders: Criminal Procedure*. New York: Aspen Publishers, 2009, s. 109.

strany Německa), byl návrh „smeten ze stolu“. ¹⁶ SPD však nakonec rozšíření institutu přece jen prosadila, ale až ve vládnoucí koalici s CDU (Křesťanskodemokratickou unií), a s účinností od 1. 9. 2011. Podle § 46 b StGB může soud zmírnit trest, či upustit od potrestání pachatele závažného trestného činu v případě, že buď svou výpovědí dobrovolně přispěl k odhalení závažných trestných činů podle § 100a odst. 2 StPO, ¹⁷ které mají souvislost s trestným činem pachatele, přičemž důkazy získané z výpovědi musí být nepostradatelné k odhalení takových trestných činů, nebo pokud dobrovolně sdělil orgánům činným v trestním řízení informace, které přispěly k dokonání těchto trestných činů. Nejedná se tak pouze o organizovanou kriminalitu, ale o nejzávažnější kriminalitu obecně – vraždu, sexuální trestné činy, praní špinavých peněz, úplatkářství apod.

Německá právní úprava tak má na rozdíl od české významnější aplikační rozsah institutu korunního svědka. Institut již není upraven zvláštním zákonem, kdy z legislativního hlediska jde o poměrně stručné pojetí přímo v trestním zákoně (z tohoto pohledu se z části blíží české zvláštní účinné lýtosti podle § 362 tr. zákoníku). Neumožňuje stejně jako česká právní úprava úplné vynětí korunního svědka z obžaloby. Rozhodování o korunním svědkovi je v Německu svěřeno soudu a proces přidělení statusu není podrobně upraven, což je jistě pro potenciálního korunního svědka demotivační faktor.

6 Korunní svědek v USA

Spojené státy americké byly, co se týče spolupráce s obviněným, vždy „napřed“. V uvozovkách proto, že jejich právní řád, ať už na státní či federální úrovni, umožňuje několik více či méně formálních dohod spolupráce s obviněným. Na druhou stranu některé tyto dohody neskýtají mnoho záruk na spravedlivé rozhodnutí.

Institut korunního svědka upravuje na federální úrovni *Code of Laws of the United States of America*, což je jednoduše řečeno kodifikace federálního práva. ¹⁸ Konkrétně je tomu tak v § 6001-6005 části 5 svazku 18 týkajícího

¹⁶ SPRINGER, P. In: VÁLKOVÁ, H., STOČESOVÁ, S. (ed.), op. cit., s. 31–32.

¹⁷ Strafprozeßordnung (trestní řád). Ustanovení § 100a 2 vyjmenovává závažné trestné činy, při jejichž vyšetřování lze nařídít odposlech a záznam telekomunikačního provozu.

¹⁸ Úpravami institutu korunního svědka v jednotlivých státech USA se v příspěvku pro stručnost a přehlednost nebudu zabývat.

se trestního práva včetně jeho procesní části.¹⁹ Rozebíraná část je nazvaná *witness immunity* (doslova imunita svědka, vhodně přeloženo jako vynětí z obžaloby). Pokud osoba předvolaná v trestním řízení před velkou porotu odmítne s odkazem na 5. dodatek Ústavy Spojených států amerických vypo- vídat či poskytnout jiné důkazy ve svůj neprospěch, může jí být ze strany soudu na žádost veřejné žaloby poskytnuta imunita, aby nemohla být stíhána za trestné činy, jež z jejího svědectví či jiných jí poskytnutých důkazů vyjdou najevo. Podmínkou takového postupu je veřejný zájem na získaných důka- zech, jednoduše řečeno zda se jedná o „malou rybu“, která však může přinést užitečné informace ohledně „žraloků“. Úvaha, zda taková osoba stojí za to, aby nakonec nebyla potrestána, je na veřejném žalobci. Tento postup je s mírnými odchylkami možný i v řízení před jiným významným orgánem – např. ministerstvem či Kongresem. Důležitým faktem je, že před- volaný svědek nemůže, pokud je mu imunita poskytnuta, odmítnout vypo- vídat, a to i za situace, kdy má obavy o své bezpečí apod.

Právní řád USA rozlišuje dva typy imunit:

1. Transakční imunita (*transactional immunity*)

Tento typ imunity zaručuje svědkovi nestíhatelnost z trestného činu, ke kterému se přiznal. Žádné informace získané z výpovědi či jiného poskytnutého důkazu, a to ani informace z nich přímo či nepřímo odvozené (v dnešní terminologii tzv. plody), proti němu nelze užít v trestním řízení. Stále však může být stíhán za trestné činy křivé výpovědi (*perjury*) nebo falšování důkazů (*giving a false statement*).²⁰ Transakční imunita je hojně využívána na státní úrovni.²¹

¹⁹ Rozebírané ustanovení bylo do právního řádu USA v dnešní podobě vloženo v souvis- losti s přijetím Organised Crime Control Act z roku 1970.

²⁰ ŠAMAL, P. In: VALKOVÁ, H., STOČESOVÁ, S. (ed.). *Nad institutem korunního svědka*. Sborník příspěvků z odborného semináře. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2003, s. 45.

²¹ TAYLOR, L. *Witness Immunity*. Springfield: Charles C Thomas, 1983, s. 30. S transakč- ní imunitou se potýkala praxe federálních soudů (ještě za staré právní úpravy z konce 19. století) – pokud se svědek obdařený imunitou ve výpovědi například jen okrajově dotknul případu vraždy, ve kterém figuroval, byl automaticky chráněn i před touto trestní věcí, byť s projednávanou věcí nesouvisela. To však soudní praxe posléze vyloučila.

2. Účelová imunita (*use immunity*)

Účelová imunita je vlastně užší verzí prvního typu. Orgány činné v trestním řízení stále nemohou použít žádné informace získané z výpovědi či jiného poskytnutého důkazu, a to ani informace z nich přímo či nepřímo odvozené, ale v případě, že důkazy získají jiným způsobem na těchto důkazech nezávislých, potažmo pokud se prokáže, že tyto důkazy mohly být získány i bez výpovědi svědka, může být svědek stíhán i pro doznané trestné činy. Účelová imunita je běžná na federální úrovni.²²

Pojmové rysy korunního svědka vidím i v dohodovacím řízení (*plea bargaining*). V USA je tento postup velmi využíváný. Podle některých studií je dohodou mezi obviněným a veřejným žalobcem o doznání viny a přijetí trestu vyřešeno až 90 % trestních věcí. Tato dohoda má pouze doporučující charakter, který musí finálně stvrdit soud. Dohodnout se lze buď na obvinění, což je nejběžnější varianta, kdy za doznání některých skutků veřejný žalobce nestíhá skutky ostatní; dále se dá dohodnout na snížení trestu výměnou za doznání viny; a konečně lze sjednat i v praxi nejméně běžnou dohodu o doznání některých skutečností výměnou za to, že z dokazování budou vynechány jiné skutečnosti. Důležitým faktem zůstává, že v rámci takové dohody je otevřen prostor pro vyjednávání ohledně předání informací obviněným výměnou za nižší trest.

Ve Spojených státech amerických je možný i jistý neformální postup veřejného žalobce, který výměnou za informace udělí svědkovi imunitu před stíháním, o čemž učiní formální zápis (*nolle prosequi*).²³ Svědek se tak soudu vyhne úplně. Takový postup však je z hlediska základních zásad kontinentálního trestního procesu značně problematický.

7 Místo závěru

V příspěvku jsem se zabýval historií a komparací jednotlivých právních úprav korunního svědka. Korunní svědek vznikl ve středověké Anglii, ale světového formátu nabyl až kolem 20. století v zejména v souvislosti s terorismem, potažmo s organizovaným zločinem.

²² Ibid., s. 46.

²³ Ibid., s. 46.

Výsledkem komparace právních úprav institutu korunního svědka v USA a v Německu může být tvrzení, že česká právní úprava obsahuje umírněnou variantu korunního svědka – spolupracujícího obviněného, jež je příbuzná s korunním svědkem v německém právním řádu. Právní úprava platná v USA je do podmínek kontinentálního trestního řízení bez významných úprav nepřenositelná. Ani v Německu nakonec neuspěla varianta, kdy korunní svědek nebyl vůbec trestně stíhán. Institut korunního svědka je v kontinentální Evropě i v angloamerickém právním systému možno aplikovat jen tehdy, pokud je dán veřejný zájem na odhalení závažné trestné činnosti, a zároveň nelze daného cíle dosáhnout jinak – šetrněji k základním zásadám trestního řízení. Skutečnost, zda je institut upraven zvláštním zákonem, patrně z hlediska aplikační praxe není až tak významná. Může však sloužit přehlednosti a lepší orientaci potenciálnímu korunnímu svědkovi.

Ze shora uvedeného též vyplývají nuance rozlišující různé formy korunního svědka. Zákonodárce by si tak měl položit následující otázky: V řízení o jakém trestném činu by měl být institut použit; musí korunní svědek participovat na projednáváním trestném činu, či může být pachatelem zcela jiného trestného činu; jaké benefity (motivace) mu udělit (nestíhatelnost, upuštění od potrestání, zmírnění trestu); kdo může rozhodnout o aplikaci institutu (soud, Nejvyšší soud, státní zástupce, nejvyšší státní zástupce, či v kooperaci); jaké dát záruky k zamezení zneužití; jak zaručit následnou ochranu korunního svědka aj.

Literature

- BLACK, H. C, NOLAN, J. R, NOLAN-HALEY J. M. *Blackův právní slovník*. 6. vyd., 1. v ČR. Překlad V. BALÁŠ. Praha: Victoria Publishing, 1993, 781 s.
- BLOOM, R. M. *Rating: The Use and Abuse of Informants in the American Justice system*. Westport: Praeger, 2002, 224 s.
- HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, 1459 s.
- LANGBEIN, J. H., LERNER, R. L., SMITH, B. P. *History of the Common Law: The Development of Anglo-American Legal Institutions*. Austin: Aspen Publishers, 2009, 1184 s.

- MICHORA, Z. Expanzivní oportunita v kontextu rekodifikace trestního procesu a spolupracující obviněný. *Trestněprávně revue*, 2017, č. 1.
- MUSIL, J. Korunní svědek – ano či ne? *Trestní právo*, 2003, roč. 8, č. 4, s. 21–24.
- TAYLOR, L. *Witness Immunity*. Springfield: Charles C Thomas, 1983, 185 s.
- TURNER, J. I. *Plea Bargaining Across Borders: Criminal Procedure*. New York: Aspen Publishers, 2009, 194 s.
- VÁLKOVÁ, H., STOČESOVÁ, S. (ed.). *Nad institutem korunního svědka*. Sborník příspěvků z odborného semináře. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2003, 94 s.

Contact – e-mail

347962@mail.muni.cz

Význam znaleckého posudku v trestnom konaní (Európsky prehľad)

Mónika Nogel

Széchenyi István University, Research Center for Forensic Sciences and Criminology, Maďarsko

Abstract in original language

Znalecký posudok rieši vedecké, odborné otázky v trestnom procese, a tak hraje dôležitú rolu v trestnom konaní. Charakter trestného konania je determinovaný pozíciou znalca. V Európe je prekvapujúca konvergencia v použití znaleckého posudku v dokazovaní. Témou výskumu je porovnanie úlohy znalca a význam znaleckého posudku v Maďarsku, na Slovensku a vo Veľkej Británii.

Keywords in original language

Znalecký posudok; trestný proces; dokazovanie.

Abstract

Expert testimony is widely used throughout different justice systems. They relate to professional, scientific or technical matters and serve as evidence in legal proceedings. So, the basic character of criminal procedure in any country determines the position of the expert. Across counties of the European Union there is a surprising convergence in the use of expert evidence. Current study's subject is the comparison of expert's and expert evidence's status in Hungary, Slovakia and UK.

Keywords

Expert Witness; Expert Testimony; Evidence Law; Criminal Procedure.

1 Úvod

V trestnom konaní sa rozhoduje o skutkových a o právnych otázkach.¹ Objasnenie faktov sa uskutoční v dokazovaní. Základom trestného konania

¹ ERDEI, Árpád. *Tény és jog a szakszervevényben*. KJK Budapest, 1987, s. 16.

je teda dokazovanie.² Dokazovanie v trestnom konaní je činnosť orgánov činných v trestnom konaní, regulovaný v zákone, v ktorej majú úlohu aj iné účastníci, ktorí majú dané práva a povinnosti.³ Výsledkom dokazovania súd zaujme stanovisko v otázke, či sa zločin uskutočnil alebo nie, a keď áno, kto a v akej forme a miere je za čin trestne zodpovedný. Závažnosť dokazovania môžeme nájsť v ciele justičnej činnosti, keď výsledok dokazovania rozhodne o tom, že v danej situácii v akej miere bolo možné nájsť pravdu.

Znalecký posudok rieši vedecké, odborné otázky v trestnom procese, a tak hraje dôležitú rolu v dokazovaní.⁴ Znalecké dokazovanie je v stredom pozornosti odvtedy, odkedy začal vývoj v technike a vo vede.⁵ Týmto vývojom sa zvýšil areál tém, ktoré vyžadujú špeciálnu odbornú znalosť, spoločenské vzťahy sa stali čoraz komplikovanejšími, a tieto zmeny sa zjavili v justícii tak, že sa zmenila štruktúra trestného konania.⁶

Stalo sa každodenným, že právne otázky sa nadväzujú na odborné otázky z rôznych disciplín, a práve preto sa ich riešenie stala ťažšou.⁷ Paralelne sa pred súdom zväčšila požiadavka použitia prírodovedeckých výsledkov.⁸

Tieto zmeny spôsobili kvalitatívne zmeny v súdnom procese⁹ a v činnosti súdnych znalcov, čo prinútilo štátov v Európe na kompletnú analýzu a úpravu znaleckej činnosti.¹⁰

² PUSZTAI, László. *Az okirati bizonyítás szabályozása a büntetőeljárásban*. Kriminológiai és Kriminálisztikai tanulmányok 16., Közigazgatási és jogi Könyvtadó Budapest, 1979, s. 359.

³ KOVÁCS, Gábor, BARTKÓ, Róbert. *Büntetőeljárás jog I.* Universitas Győr, 2015, s. 20.

⁴ KOVÁCS, Gábor, TURZÓ, Csaba. Reform Changes in Hungarian Forensic Sciences. In: *International Association of Forensic Sciences: Annual Meeting*. 2011, s. 300.

⁵ KOVÁCS, Gábor. Igazságügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban. In: BIHARI, Mihály, PÁTYI, András (szerk.). *Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére*. 65. születésnapjára, Győr: Universitas-Győr Kht., 2010, s. 310.

⁶ KOVÁCS, Gábor, NOGEL, Mónika. The accreditation of forensic laboratories as a component of realizing the european forensic science 2020 concept. *European Police Science and Research Bulletin Summer*, 2014, s. 24.

⁷ KOVÁCS, Gábor. Szakkonzultánsok és társszakértők. Szakértői bizonyítás tévúton, *Med et Jur*, 1, 2016, s. 33.

⁸ KOVÁCS, Gábor, LOVÁSZ, Zoltán. A közlekedési baleseteket befolyásoló egyes fiziológiai tényezők komplex szakértői értékelése. *Magyar Jog*, 54:(3), 200, s. 152.

⁹ BRUNON, Holyst. *A kriminalisztika fejlődési perspektívái*. Budapest: BM Kiadó, 2001, s. 58.

¹⁰ KOVÁCS, Gábor, NOGEL, Mónika. Comparative analysis of the legal regulation of forensic experts. In: SECRETARIAT OF THE EAFS2015 CONFERENCE (szerk.). *7th European Academy of Forensic Science Conference Abstract Book*. European Academy of Forensic Science, 2015.

2 Znalci v Európe

Charakter trestného konania je determinovaný pozíciou znalca.¹¹ V Európe je prekvapujúca konvergencia¹² v použití znaleckého posudku v dokazovaní.¹³ Neexistuje konsenzus v otázke, ani všeobecná definícia na to, kto je súdny znalec (judicial expert).¹⁴

Správa Európskej komisie pre efektívnosť súdnictva (European Commission for the Efficiency of Justice- CEPEJ) z roku 2014 definuje činnosť súdneho znalca takto: „konanie odborníka vyznačením alebo schváleným úradom/ súdom ktoré prispeje v procese vynesení rozhodnutia, podporou technického alebo skutkového dôkazu“. Podľa výskumu znalec je odborník (lekár, architekt atď.) vybraný sudcom na vykonanie znaleckej činnosti.¹⁵ Dokument zdôrazňuje rolu znalcov v asistencii súdu poradiť sa s komplexnými a špeciálnymi otázkami.

Podľa Európskej komisie pre efektívnosť súdnictva v Európe existujú rôzne typy súdnych znalcov, ktorí majú v jednotlivých štátoch rôznu úlohu. Podľa charakteru poslania znalcov je ich možné kategorizovať do troch skupín:

- Technické znalci: pomôžu súdu v technických a vedeckých otázkach. Sú vyznačení súdom.
- Súdny svedok - „expert-witness“: pomôžu účastníkom trestného konania dokázať a spevniť ich argumenty. Sú popýtaní účastníkmi konania. Inštitúcia prevažuje v common-law systémoch.
- Právny expert: súd ho kontaktovať na vyjasnenie špeciálnych právnych otázok. Pomôžu súdu v príprave justičnej práce, ale nezúčastnia sa v rozhodovaní.

¹¹ PÁDÁR, Zsolt, NOGEL, Mónika, KOVÁCS, Gábor. Accreditation of forensic laboratories as a part of the „European Forensic Science 2020“ concept in V4 countries In: *26th Congress of the International Society for Forensic Genetics*, 2015, s. 342.

¹² KERTESZ, Imre. Igazságügyi szakértők az európai jogközelítés útján. *Magyar Jog*, 2002, s. 21.

¹³ KOVÁCS, Gábor. *A helyszíni szemle normatív szabályozása*. Jog Állam Politika: Jog-És Politikatudományi Folyóirat 6:(2), 2014, s. 67–81.

¹⁴ Report on „European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice“. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf

¹⁵ Proceedings of the Symposium on Juridical Expertise recommendations, Brussels (2012) 1. §

Tabuľka zobrazuje funkciu znalcov v Európskych krajinách:

States/entities	"Expert witnesses", who are requested by the parties to bring their expertise to support their argumentation	"Technical experts" who put their scientific and technical knowledge on issues of fact at the court's disposal	"Law experts" who might be consulted by the judge on specific legal issues, or requested to support the judge in preparing the judicial work (but do not take part in the decision)
Albania			
Andorra			
Armenia			
Austria			
Azerbaijan			
Belgium			
Bosnia and Herzegovina			
Bulgaria			
Croatia			
Cyprus			
Czech Republic			
Denmark			
Estonia			
Finland			
France			
Georgia			
Germany			
Greece			
Hungary			
Iceland			
Ireland			
Italy			
Latvia			
Lithuania			
Luxembourg			
Malta			
Republic of Moldova			
Monaco			
Montenegro			
Netherlands			
Norway			
Poland			
Portugal			
Romania			
Russian Federation			
Serbia			
Slovakia			
Slovenia			
Spain			
Sweden			
Switzerland			
The FYROMacedonia			
Turkey			
Ukraine			
UK-England and Wales			
UK-Northern Ireland			
UK-Scotland			
Number of countries	32	44	10
Israel			

Yes
No
NAP

Je nutné sa zmeniť o vízii rady EU európskej forenznnej vedy do roku 2020. Účelom tohto návrhu je uplatniť minimálne normy kvality pre vyšetrovanie na mieste činu a narábanie s dôkazmi od miesta činu až po súdnu sieň.¹⁶

3 Význam znalca v Maďarsku

V Maďarsku sa odohrala reforma znaleckého systému nedávno, dokonca je možné povedať, že zatiaľ ani nie sme na konci priebehu. Právnicki a judikatura všimli nedostatky systému¹⁷ a začali analýzu regulácie na začiatku desaťročia.¹⁸ Verejnosť začala zaoberať témou v súvislosti kauzou Evy Rezešovej. Onedlho kodifikátori pripravili nový zákon o súdnych znalcoch. Zákon 29 z roku 2016¹⁹ nadobudla platnosť 15. júna 2016. Práca na detailných vykonávacích normách pribíha dodnes.

Platný zákon o trestnom konaní (zákon č. 19 z roku 1998)²⁰ deklaruje nielen zásadu voľného dokazovania, ale aj zásadu voľného hodnotenia dôkazov. Takže podľa zákona znalecký posudok nemá žiadnu výnimočnú moc. Napriek tomu znalecký posudok má prakticky svojráznu rolu v dokazovaní, lebo napriek predpisu voľného dokazovania súd nemá právo na automatické eliminovanie posudku v prípade, že zistí nedokonalosť alebo chybu v posudku.²¹ V prípade záporného svedectva alebo iného dôkazu nemá súd žiadne zaviazanie na ústrk, ale so znaleckým posudkom to nie je také jednoduché. Môžeme konštatovať, že keď súd má pochybnosti v súvislosti s posudkom, je nutné ďalšie znalecké konanie: vysvetlenie od znalca, žiadať o doplnenie znaleckého vyšetrovania, zapojiť ďalšieho znalca a v prípade potreby ich vyslychať paralelne – až potom sa dostane súd do pozície, kde môže rozhodnúť o neakceptovaní znaleckého posudku.

¹⁶ KOVÁCS, Gábor. Gondolatok az Európai Forenzikus Tudomány 2020 elképzelésről. In: PATYI, András, LAPSÁNSZKY, András (szerk.). *Rendszerváltás, demokrácia és államreform az elmúlt 25 évben: Ünnepi kötet Verebélyi Imre 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest: Wolters Kluwer, 2014, s. 335.

¹⁷ PÁDÁR, Zsolt, KOVÁCS, Gábor. Misinterpretation of sample contamination in a Hungarian casework. *Forensic Science International Genetics Supplement Series*, 6:1, 2015, s. 425.

¹⁸ KOVÁCS, Gábor, NAGY, Klára. The milestones of the creation of European Forensic Science Area in Hungary. In: KELLER, Éva. *AAP 2015 Programme and Abstract Book: 24th International Meeting on Forensic Medicine Alpe-Adria-Pannonia*, 2015, s. 56.

¹⁹ Zákon č. 29/2016 o znalcoch (Maďarsko).

²⁰ Zákon č. 19/1998 o trestnom konaní (Maďarsko).

²¹ TREMMEL, Flórián. *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus, 2006 s. 130.

Podľa trestného poriadku vyšetrovateľ, prokurátor alebo súd musí pribrať znalca do procesu v prípade, že k dokazovaniu alebo zisteniu faktu je potrebná špeciálna odborná znalosť.²² Sú prípady, keď je nutné pribrať znalca do konania: keď ide o závislosť na drogách²³, o duševnom stave, o potrebe liečenia donútením, keď identifikácia prebieha biologickým vyšetrením, v prípade exhumácie.²⁴

V praxi znamená najväčší problém skutočnosť, že presná definícia na odbornú znalosť neexistuje. Ďalším problémom je že hranice kompetencie znalcov²⁵ sú v mnoho prípadoch nejasné.²⁶

V posudku sa znalec nemôže venovať odborným otázkam, ktoré patria do kompetencie iného odboru. Znalci v konaní nemajú právo vyjadrovať sa právnym otázkam.

Do trestného konania možno pribrať ako znalca fyzickú osobu, znalecký ústav, inú štátnu organizáciu, firmu, s členstvom v zozname znalcov, ktorý je spravovaný Ministerstvom Spravodlivosti. Keď v zozname nie je možné nájsť znalca na danú otázku, vtedy je možné do konania pribrať odborníka mimo zoznamu (takzv. ad hoc znalec). Právna norma môže špecifikovať znalca alebo inštitút, ktorý v isté odborné otázky môže posúdiť.

Predpisy na vylúčenie znalca z procesu, na znalecké vyšetrenie, na formu a na predloženie posudku, ako aj normy na výsluch experta nájdeme tiež v trestnom poriadku, všeobecné pravidlá znaleckej činnosti obsahuje zákon o znalcoch.

Ako už bolo spomínané, do trestného konania sa znalec dostane spravidla rozhodnutím vyšetrovateľa, prokurátora a súdu. Obhajoba má tiež

²² KOVÁCS, Gábor. A helyszíni szemle normatív szabályozásának igénye és lehetőségei a büntetőeljárásban In: SZOBOSZLAI-KISS, Katalin, DELI, Gergely (szerk.). *Tanulmányok a 70 éves Bibari Mihály tiszteletére*. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2013, s. 292.

²³ KOVÁCS, Gábor. A kábítószerrel kapcsolatos büntető-jogalkalmazási problémák egyes igazságügyi orvosszakértői aspektusai. *Kriminológiai Közlemények*, 65, 2008, s. 80.

²⁴ KOVÁCS, Gábor. New Instruments in the General Part of the New Criminal Code In: SMUK, Péter (szerk.). *The Transformation of the Hungarian Legal System 2010-2013*. Budapest: CompLex Wolters Kluwer, 2013, s. 389–419.

²⁵ KOVÁCS, Gábor. Szakkonzultáns és társszakértő szerepe az orvosszakértői bizonyításban. *Magyar Jog*, 63:11, 2016, s. 653.

²⁶ KOVÁCS, Gábor. Szakterület felülvizsgálat: A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara Szakterület Felülvizsgáló Bizottságának működéséről. *Med et Jur*, 1:(1), 2010, s. 25.

právo proponovať pribratie znalca do procesu, dokonca môže aj priložiť už hotový posudok, ale súd nie je povinné proponovanie schváliť. Súd rozhodne aj o tom, či priložený posudok prijme. Keď rozhodnutie súdu je v tejto otázke negatívny, priložený posudok v procese nebude mať rolu znaleckého posudku, ale bude mať funkciu listinného dôkazu.²⁷ V praxi súd zriedkavo prijme posudok priložený obhajobou²⁸. Je veľmi nezvyčajné, aby verdikt spočíval na posudku znalca ktorý nebol vybraný súdom, ale obhajobou. Argumenty zdôrazňujú finančnú zaviazanosť, súkromného znalca“, pričom zabúdajú, že všeobecné právne normy a aj trestný poriadok platí na znalca aj vtedy, keď posudok pripraví na popýtanie obžalovaného alebo obhajcu. Kritici nie sú vedomí, že aj znalec pribratý súdom môže pochybiť a aj znalec popýtaný obhajobou môže mať pravdu.²⁹

4 Znalecká činnosti v trestnom konaní na Slovensku

Znalecká činnosť je všeobecne upravená v zákone č. 382/2004. Z.z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch. Všeobecne možno uviesť, že zákon o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľov upravuje podmienky znaleckej činnosti (...) práva a povinnosti znalcov, ako aj podmienky činnosti znaleckých ústavov, a pôsobnosť Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky pri výkone ich činnosti.³⁰

Zákon v § 16 vymedzuje znaleckú činnosť ako špecializovanú odbornú činnosť vykonávanú za podmienok ustanovených v zákone znalcami pre zadávateľa. Zákon upravuje úkony znaleckej činnosti, ktorými sú najmä znalecký posudok a jeho doplnok, odborné stanovisko alebo potvrdenie a vysvetlenie.

Problematicu znaleckej činnosti v trestnom konaní upravuje Trestný poriadok (zákon 301/2005 Z.z.)³¹ označenom ako, odborná činnosť

²⁷ Nástroje dokazovania sú: svedectvo, znalecký posudok, svedectvo obžalovaného, listinný a vecný dôkaz.

²⁸ KOVÁCS, Gábor. Dilemmák a magánszakértői vélemények értékelésében. *Med et Jur*, 7:1, 2016, s. 21.

²⁹ KOVÁCS Gábor. Szakértő vagy tanú? Felkért szakértő kavics a cipőben. *Med et Jur*, 5:4, 201, s. 14.

³⁰ ČENTĚŠ Jozef. Niekoľko poznámok k znaleckej činnosti v trestnom konaní. In: *Teoretické a praktické problémy v dokazovaní – pocta prof. JUDr. Vladimírovi Matěrnovi DrSc. k 80. narodeninám*. Bratislava, 2008, s. 34.

³¹ Viď KOVÁČ, Peter. Expert witness and expert testimony in New Slovak Criminal Procedure Code. *Soudní lékařství*, 2006, s. 1.

a znalecká činnost“³². V porovnání s predchádzajúcou právnou úpravou je táto činnosť spracovaná precíznejšie. Možno pripomenúť, že problematika znaleckej činnosti vykonávanej znalcami zapísanými v zozname znalcov a pracoviskami špecializovanými na znaleckú činnosť, a tiež problematika inej odbornej činnosti bola v predchádzajúcej právnej úprave regulovaná najmä ustanovením § 105 zákona č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom podstate všeobecne. Takýto stav spôsoboval vznik diferencovaných názorov na výklad obsahu týchto činností.³²

Podľa trestného poriadku ak sú na objasnenie skutočnosti dôležitej pre trestné konanie potrebné odborné znalosti, vyžiada orgán činný v trestnom konaní a v konaní pred súdom predseda senátu odborné vyjadrenie mimo znaleckú činnosť vykonávanú podľa osobitného zákona – teda zákona o znalcoch. V jednoduchých prípadoch sa možno uspokojiť s písomným potvrdením, o ktorého správnosti nie sú pochybnosti. Orgán činný v trestnom konaní alebo súd vyžiada odborné vyjadrenie alebo písomné potvrdenie predovšetkým od organizácie špecializovanej na činnosť, ktorá je obsahom odborného vyjadrenia alebo písomného potvrdenia. Táto organizácia v odbornom vyjadrení alebo písomnom potvrdení uvedie meno osoby, ktorú možno vypočúť ako svedka k obsahu odborného vyjadrenia alebo písomného potvrdenia. Ak to okolnosti prípadu vyžadujú, tomu, kto spracováva odborné vyjadrenie, sa umožní, aby sa v potrebnom rozsahu oboznámil s obsahom spisu, najmä s vykonanými dôkazmi. Na jeho návrh možno tiež vykonať dôkazy, ktoré potrebuje na účely podania odborného vyjadrenia. Odborné vyjadrenie alebo písomné potvrdenie možno vyžiadať aj od štátneho orgánu, ktorý odborné vyjadrenie alebo písomné potvrdenie predloží vždy bez náhrady.³³

Znaleckú činnosť upravuje zákon takto: Ak pre zložitosť objasňovanej skutočnosti nie je postup hore uvedený postačujúci, príberie orgán činný v trestnom konaní a v konaní pred súdom predseda senátu znalca na podanie znaleckého posudku. Ak ide o objasnenie skutočnosti obzvlášť zložitej, príberú sa dvaja znalci. Dvoch znalcov treba pribrať vždy, ak ide o pitvu

³² KOLESÁR, Ján. Návrat k spôsobu príberania znalca do trestného konania. *Justičná revue*, 56, 2004, s. 7–13.

³³ Odborná činnosť vid' § 141 zákona č. 301/2005 Z. z.

mŕtvoly. Orgán činný v trestnom konaní alebo súd priberie do trestného konania na podanie znaleckého posudku predovšetkým znaleckú organizáciu špecializovanú na činnosť, ktorá je obsahom znaleckého posudku. Ak v príslušnom odbore alebo odvetví nie je zapísaná žiadna osoba alebo osoba zapísaná v zozname znalcov nemôže podať znalecký posudok, alebo podanie znaleckého posudku by bolo spojené s neprimeranými ťažkosťami alebo nákladmi, možno do konania pribrať aj inú osobu s potrebnými odbornými a občianskymi predpokladmi, ak s tým súhlasí. Taká osoba je povinná pred vykonaním znaleckej činnosti zložiť sľub podľa osobitného zákona; ak ide o právnickú osobu, sľub zloží fyzická osoba poverená touto právnickou osobou vykonaním znaleckej činnosti. Znalec musí byť pri pribratí upozornený na povinnosť bez odkladu oznámiť skutočnosti, pre ktoré by mohol byť vylúčený alebo ktoré mu vo veci bránia byť činný ako znalec. Musí byť tiež poučený o význame znaleckého posudku z hľadiska všeobecného záujmu a o trestných následkoch vedome nepravdivého znaleckého posudku.³⁴

Posudkom znalca teda sa rozumie jeho úsudok urobený na základe odborných znalostí a tých skutočnostiach, na objasnenie ktorých bol povolaný.³⁵

V posudku sa znalec nemôže venovať odborným otázkam, ktoré patria do kompetencie orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Znalci podávajú posudok len o skutkových otázkach, pričom nesmú prijímať právne závery, resp. vyjadrovať sa k právnym otázkam.³⁶

Znalecký posudok tak, ako je používaný v slovenskom trestnom práve, je prakticky bez významnejších pochybností braný ako riadny dôkaz. Zákon dáva možnosť, že na vlastné náklady obhajoba opatrí znalecký posudok vlastnou iniciatívou. Vychádzajúc z rovnosti strán pred zákonom súd bude musieť vziať do úvahy i tento dôkaz. Prax však až jednoznačná nie je. Môžeme stretnúť s konštatovaním, že znalecký posudok označuje obhajobou predložený materiál za účelový vedený snahou spochybniť vinu obžalovaného. Dostaneme sa tu teda do situácie, kedy máme na jednej strane dôsledne formálne vypracovaný znalecký posudok, na druhej strane rovnaký

³⁴ § 142-144 zákona č. 301/2005 Z. z.

³⁵ HUSÁR, Eugen a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 131.

³⁶ IVOR, Jaroslav a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 479.

znalecký posudok, ale bez predchádzajúceho postupu. Napriek tomu, že ten, kto bude v zmysle zásady voľného hodnotenia dôkazov hodnotiť, môže uprednostniť práve ten formálny.³⁷

Môžeme teda konštatovať, že pri podobnej právnej úprave maďarské a slovenské trestné právo má tie isté problémy v tejto otázke.

5 Náčrt znaleckého dokazovania vo Veľkej Británii

V minulých desaťročiach sa spoľahlivosť znaleckých dôkazov v anglosaských štátoch dostala do centra pozornosti, ako aj ich hodnotenie.³⁸ Dôvodom je požiadavka vyhnúť sa pomýleným rozsudkom, spočívajúcich na chybných znaleckých rozsudkoch. V Anglicku v roku 2009 Rada Vedy a Technológie (House of Common's Science and Technology Commitee) začala konzultačný proces s cieľom obnovenia znaleckého dokazovania, to z dôvodu, že Najvyšší súd (Supreme Court) a Apelačný súd (Court of Appeal) vyzdvihol viackrát vo svojich rozsudkoch, že vierohodnosť znaleckého posudku je nezbytný pre sudcov v rozhodovaní a sudcovia súdov prvého stupňa majú len málo poučenia v tejto oblasti.³⁹

Úlohu znalca, presnejšie znaleckého svedka – expert-witness – nemožno jednoducho konkretizovať. Jeho úloha je v danom procese odpovedať na konkrétne otázky účastníkov. Znalec nestanovuje fakty, robí určenia.⁴⁰ V Anglicku expert-witness je popýtaný účastníkmi konania, súd sám od seba nevyberie znalca. Aj obhajoba aj obžaloba môže priviesť svojho znalca, alebo sa môžu spoločne dohodnúť na jeho osobe.⁴¹

³⁷ KOLESÁR, Ján. Ako ďalej v znaleckom dokazovaní v trestnom procese? In: *Teoretické a praktické problémy v dokazovaní – pocta prof. JUDr. Vladimírovi Matbernovi DrSc. k 80. narodeninám*. Bratislava, 2008, s. 114.

³⁸ The Admissibility Of Expert Evidence In Criminal Proceedings in England and Wales. A New Approach to the Determination of Evidentiary Reliability. Consultation paper, no. 190.

³⁹ GRÓSZ, Tamás. A szakértői bizonyítás megújításának kísérlete Angliában és Walesben. *Büntetőjogi Szemle*, 2013, s. 9.

⁴⁰ ROUX, Claude, CRISPINO, Frank, RIBAU, Oliver. From Forensics to Forensic Science. *Current Issues in Criminal Justice*, Vol. 24, No. 1, 2012, s. 1.

⁴¹ HUYGHE, Steve, CHAN, Adrian. *The evolution of expert witness law under UK and US jurisdictions*. Dostupné z: <http://docplayer.net/13777765-The-evolution-of-expert-witness-law-under-uk-and-us-jurisdictions.html>

Trestný poriadok (The criminal procedure rules - the criminal practice directions) obsahuje predpisy o znalcoch v časti 19. Podľa zákona povinnosťou znalca je pomôcť sudcovi dosiahnuť cieľ konania s posudkom (objektívnym a neskresleným⁴², ktorý je v rámci jeho kompetencie), aktívne pomáhať súdu v splnení povinnosti v súlade s pokynmi zo strany súdu. Znalec musí okamžite nahlásiť každú závalu a prekážku. Tieto povinnosti majú prednosť pred záväzkami voči osobe, od ktorej znalec inštrukcie dostáva alebo kto za jeho služby zaplatí.

V Anglicku Akadémia Expertov (TAE – The Academy of Experts) funguje ako multidisciplinárne odborné a kvalifikačné spoločenstvo, ktoré zhromažďuje najprominentnejších odborníkov. Akadémia vydala mnoho štandardov a príručiek, a metodológiu, organizuje školenia pre znalcov.⁴³

6 Konklúzia

Môžeme konštatovať, že najväčšie rozdiely sú medzi právnou reguláciou kontinentálnych a anglo-amerických (common law) štátov.⁴⁴ Zásada požiadavky obojstrannej dôvery v oblasti dokazovania⁴⁵ však požaduje zblíženie regulácie.⁴⁶ Členom Európskej Únie je najväčšou úlohou vyhovieť požiadavkám koncepcie európskej forenzej vedy do roku 2020.⁴⁷

⁴² CZEBE, András, KOVÁCS, Gábor. The Impact of Bias in Latent Fingerprint Identification. In: BARANYI, Péter. *6th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom)*, 2015, s. 659.

⁴³ CSIRMAZ, László. Az Európai Unió igazságügyi szakértőkkel kapcsolatos szabályozása. In: *Kúria Joggyakorlat elemző csoport: Összefoglaló vélemény-A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban*. Dostupné z: http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemenye_2.pdf

⁴⁴ ALBRECHT, Hans-Jörg. A büntetőjog európaizálása és a belső biztonság Európában. *Belügyi Szemle*, 2000, s. 17.

⁴⁵ KOVÁCS, Gábor, NAGY, Klára. Data Exchange between Criminal Records in the EU. In: SECRETARIAT OF THE EAFS2015 CONFERENCE (szerk.). *7th European Academy of Forensic Science Conference, Abstract Book*. European Academy of Forensic Science, 2015, s. 756.

⁴⁶ NOGEL, Mónika. Akreditácia poskytovateľov forenzných služieb vykonávajúcich laboratórne činnosti v oblasti molekulárnej genetiky v štátoch Vyšehradskej skupiny, a jej význam vo vytvorení Európskeho priestoru pre forenznú vedu. In: ÚSTAV SOUDNÍHO LÉKAŘSTVÍ PRAHA (szerk.). *4th Czech-Slovak Congress of Forensic Medicine: Abstract book*. 2014, s. 60.

⁴⁷ PÁDÁR, Zsolt, NOGEL, Mónika, KOVÁCS, Gábor. Accreditation of forensic laboratories as a part of the “European Forensic Science 2020” concept in countries of the Visegrad Group. *Forensic Science International Genetics Supplement Series*, 6:(1), 2015, s. 412.

Literature

Zákon č. 29/2016 o znalcoch (Maďarsko).

Zákon č. 19/1998 o trestnom konaní (Maďarsko).

Zákon č. 301/2005 Z. z.

ALBRECHT, Hans-Jörg. A büntetőjog európaizálása és a belső biztonság Európában. *Belügyi Szemle*.

CSIRMAZ, László: Az Európai Unió igazságügyi szakértőkkel kapcsolatos szabályozása. In: *Kúria Joggyakorlat elemző csoport: Összefoglaló vélemény-A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban*. Dostupné z: http://www.kuria-biro-sag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemen_y_2.pdf

CZEBE, András, KOVÁCS, Gábor. The Impact of Bias in Latent Fingerprint Identification. In: BARANYI, Péter. *6th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom)*. 2015, s. 659.

ČENTÉŠ, Jozef. Niekoľko poznámok k znaleckej činnosti v trestnom konaní. In: *Teoretické a praktické problémy dokazovania – pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc., k 80. narodeninám*. Bratislava, 2008, s. 34.

GRÓSZ, Tamás. A szakértői bizonyítás megújításának kísérlete Angliában és Walesben. *Büntetőjogi Szemle*, 2013, s. 9.

HUSÁR, Eugen a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 131.

HUYGHE, Steve, CHAN, Adrian. *The evolution of expert witness law under UK and US jurisdictions*. Dostupné z.: <http://docplayer.net/13777765-The-evolution-of-expert-witness-law-under-uk-and-us-jurisdictions.html>

IVOR, Jaroslav a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 479.

KOLESÁR, Ján. Ako ďalej v znaleckom dokazovaní v trestnom procese? In: *Teoretické a praktické problémy dokazovania – pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc., k 80. narodeninám*. Bratislava, 2008, s. 114.

KOLESÁR, Ján. Návrat k spôsobu priberania znalca do trestného konania. *Justičná revue*, 56, 2004, s. 7–13.

KOVÁCS Gábor. Szakértő vagy tanú? Felkért szakértő kavics a cipőben. *Med et Jur*, 5:4, 201, s. 14.

KOVÁCS, Gábor. New Instruments in the General Part of the New Criminal Code In: SMUK, Péter (szerk.). *The Transformation of the Hungarian Legal System 2010-2013*. Budapest: CompLex Wolters Kluwer, 2013, s. 389–419.

KOVÁCS, Gábor, NAGY, Klára. The milestones of the creation of European Forensic Science Area in Hungary. In: KELLER, Éva. *AAP 2015 Programme and Abstract Book: 24th International Meeting on Forensic Medicine Alpe-Adria-Pannonia*, 2015, s. 56.

KOVÁCS, Gábor, NAGY, Klára. Data Exchange between Criminal Records in the EU In: SECRETARIAT OF THE EAFS2015 CONFERENCE (szerk.). *7th European Academy of Forensic Science Conference, Abstract Book*. European Academy of Forensic Science, 2015, s. 756.

KOVÁCS, Gábor. A helyszíni szemle normatív szabályozásának igénye és lehetőségei a büntetőeljárásban In: SZOBOSZLAI-KISS, Katalin, DELI, Gergely (szerk.). *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2013, s. 292.

KOVÁCS, Gábor. A kábítószerrel kapcsolatos büntető-jogalkalmazási problémák egyes igazságügyi orvosszakértői aspektusai. *Kriminológiai Közlemények*, 65, 2008, s. 80.

KOVÁCS, Gábor. Dilemmák a magánszakértői vélemények értékelésében. *Med et Jur*, 7:1, 2016, s. 21.

KOVÁCS, Gábor. Szakterület felülvizsgálat: A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara Szakterület Felülvizsgáló Bizottságának működéséről. *Med et Jur*, 1:(1), 2010, s. 25.

KOVÁCS, Gábor. Szakkonzultáns és társszakértő szerepe az orvosszakértői bizonyításban. *Magyar Jog*, 63:11, 2016, s. 653.

KOVÁČ, Peter. Expert witness and expert testimony in New Slovak Criminal Procedure Code. *Soudní lékařství*, 2006, s. 1.

- NOGEL, Mónika. Akreditácia poskytovateľov forenzných služieb vykonávajúcich laboratórne činnosti v oblasti molekulárnej genetiky v štátoch Vyšehradskej skupiny, a jej význam vo vytvorení Európskeho priestoru pre forenznú vedu In: ÚSTAV SOUDNÍHO LEKARSTVÍ PRAHA (szerk.). *4th Czech-Slovak Congress of Forensic Medicine: Abstract book*. 2014, s. 60.
- PÁDÁR, Zsolt, NOGEL, Mónika, KOVÁCS, Gábor. Accreditation of forensic laboratories as a part of the “European Forensic Science 2020” concept in countries of the Visegrad Group. *Forensic Science International Genetics Supplement Series*, 6:1, 2015, s. 412.
- PÁDÁR, Zsolt, KOVÁCS, Gábor. Misinterpretation of sample contamination in a Hungarian casework. *Forensic Science International Genetics Supplement Series*, 6:1, 2015, s. 425.
- ROUX, Claude, CRISPINO, Frank, RIBAU, Oliver. From Forensics to Forensic Science. *Current Issues in Criminal Justice*, Vol. 24, No. 1, 2012, s. 1.
- The Admissibility of Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales. *A New Approach to the Determination of Evidentiary Reliability*. Consultation paper no. 190.
- TREMME, Flórián. *Bizonyítékok a büntetőeljáráásban*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus, 2006, s. 130.

Contact – e-mail

krikri@sze.hu

nogel@nogel.hu

Lobing a jeho možnosti regulácie

Stanislav Pavol, Martin Skaloš

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta,
Slovenská republika

Abstrakt

Lobing ako činnosť zameraná na ovplyvňovanie výsledných rozhodnutí verejnej sféry je v súčasnosti prítomný vo všetkých demokratických krajinách. Väčšinou je verejnosťou spájaný s neetickými, ba až nelegálnymi praktikami vplyvu na verejných činiteľov. Príspevok ma za cieľ najmä hľadať možnosti jeho regulácie v slovenskom právnom systéme v porovnaní s angloamerickou úpravou.

Keywords in original language

Lobing; ovplyvňovanie; verejná sféra; verejní činitelia; regulácia.

Abstract

Lobbying as an activity aimed to influence of the final decisions of the public sphere which is now presented in all democratic countries. It is mostly associated by the public with unethical or even illegal practices to influence public officials. The article is mainly focused to search for possibilities of regulation in the Slovak legal system in comparison with Anglo American law.

Keywords

Lobbying; Influence; Public Sphere; Public Officials; Regulation.

1 Úvod

Presadzovanie a formulovanie rôznych záujmov v demokracii neprebíha iba prostredníctvom politických strán. „Dôležitú rolu hrajú rovnako rôzne typy záujmových, resp. nátlakových skupín, ktorých podiel na artikulácii a presadzovaní špecifických záujmov členov spoločnosti (najčastejšie odborov či profesijných organizácií, ale rovnako aj rôznych spolkov, združení a pod.) rozširuje členitý a mnohovýrovňový

*priestor medzi mocenskou sférou a štátom na jednej strane a občanmi na strane druhej.*¹ V občianskej spoločnosti predstavujú záujmové skupiny prepojenie decíznej verejnej sféry s občanmi a ich záujmami.

V odbornej literatúre sa stretneme s rôznymi klasifikáciami záujmových skupín a sfér ich pôsobenia, avšak z hľadiska nášho príspevku nie je dôležitý typ záujmovej skupiny, aj keď sa stretávame s majoritou skupín pôsobiacich v ekonomickej sfére, dôležitý je spôsob realizácie ich záujmov vzhľadom k rozhodovacím orgánom. Okrem pojmu „záujmová skupina“ sa stretávame aj sa pojmom „nátlaková skupina“. Ako uvádza Gajdoš, tieto pojmy majú dnes veľmi podobný význam a často sú zamieňané.²

Záujmová skupina však nemusí vždy používať nátlak. Schendelen charakterizuje zmenu záujmovej skupiny na nátlakovú aktívnym jednaním pri potrebe racionálneho riešenia určitého problému.³ V príspevku sa zaoberáme skupinami používajúcimi legálne spôsoby pri presadzovaní svojich požiadaviek (ich typ nie je dôležitý), a nie skupinami využívajúcimi nelegálne spôsoby vplyvu na decíznu sféru. Morálny aspekt predstavuje tiež dôležitú úlohu pri ich činnosti, aj keď nie je determinujúcim faktorom.

2 Definícia lobingu

Lobing je spojený s rozvojom moderného štátu. Spolu s rozšírením vplyvu štátu vo sférach spoločnosti sa zvýšila jeho rola v rozhodovaní. To viedlo k potrebe zapojenia väčšieho množstva aktérov do tvorby politických rozhodnutí. *„Vlády začali zasahovať do stále viacerých sociálnych sfér a všetky druhy občianskych aktérov cítili potrebu lobiť vo svojom záujme a politický systém začal stále viac emulovať prístup ponuky a dopytu ako v ekonomickom trhu.*“⁴

Gajdoš korene lobingu situuje do Veľkej Británie, kde sa jeho súčasná podoba začala kryštalizovať ešte pred USA.⁵ Pojem lobby zo začiatku ozna-

1 ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál, 2007, s. 115.

2 GAJDOŠ, M. Vymezení pojmu lobbying [online]. IPEK, <http://www.ipek.cz/projekty/pojemlob/>

3 SCHENDELEN, R. *Jak lobbovat v Evropské unii aneb Machiavelli v Bruselu*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 357.

4 SCHEPERS, S. Analysis: „Lobbying is outdated“ [online]. *EurActiv*, 13. 1. 2006, <http://www.euractiv.com/en/pa/analysis-lobbying-outdated/article-151543>

5 GAJDOŠ, M. Vymezení pojmu lobbying [online]. IPEK, <http://www.ipek.cz/projekty/pojemlob/>

čoval chodby a kuloáre britskej Dolnej snemovne, neskôr aj rozhovory prebiehajúce v týchto priestoroch, až sa začal používať aj na pomenovanie nátlakových skupín snažiacich sa ovplyvniť poslancov Hornej a Dolnej snemovne.

V súčasnosti sa za krajinu s najrozvinutejšími technikami lobingu považujú Spojené štáty. *„Prax lobingu sa rozvinula v Spojených štátoch tak dobre, že to vyzerá, ako keby mal lobing pôvodne americké korene.“*⁶ Lobing je v súčasnosti prítomný vo všetkých demokratických krajinách, aj keď nie je legislatívne upravený alebo verejne akceptovaný. Väčšinou je verejnosťou spájaný s neetickými a nelegálnymi praktikami vplyvu na autority verejnej politiky, preto je dôležité jeho vymedzenie z hľadiska korupcie, čo zohráva nielen dôležitý aspekt lobingu vzhľadom k verejnej sfére a jej činiteľom, ale aj k samotným lobistom a lobistickým firmám z dôvodu ich akceptácie verejnosťou ako nie niečo negatívne, ale ako súčasť demokratickej spoločnosti napomáhajúca k rovnováhe verejných záujmov a vplyvu na vyvažovanie moci decíznej sféry prostredníctvom požiadaviek k dosiahnutiu široko akceptovateľného konsenzu.

Možnosť vstupu a reprezentácie záujmov skupín v rámci decízneho procesu vytvára širokú informačnú bázu, ktorú môžu jednotlivé autority využiť v rámci rozhodnutí, aby bol zabezpečený najviac možný konsenzus a efektivita prijatých opatrení. Správne nastavený systém lobingu napomáha ako verejnej sfére, tak aj súkromnej, kde sa v rámci celkového decízneho procesu agregujú jednotlivé záujmy s možnosťou ich reprezentácie a ich zhodnotenia pri prijímaní rozhodnutí, ako aj spätnej väzby jednotlivých rozhodnutí. Lobing tak v konečnom dôsledku napomáha celkovej tvorbe politiky a rozvoju občianskej spoločnosti, ktorá získava ďalšiu možnosť participácie na politických rozhodnutiach. Pozitíva lobistickej činnosti najviac akcentuje Európska komisia, ktorá záujmové skupiny využíva ako „pracovnú silu“, ktorá jej zabezpečuje potrebné informácie.

Všetkými uznávaná a jednoznačná definícia lobingu neexistuje. Zákony v jednotlivých krajinách upravujúce lobing vychádzajú z definícií akcentujúcich rôzne aspekty lobingu. V USA, ako krajine s najdlhšou históriou

⁶ GAJDOŠ, M. Lobbying v Evropské unii [online]. IPEK, http://www.ipek.cz/soubory/01_KOMPLET.html

a skúsenosťami s reguláciou lobingu, definujú lobing z hľadiska lobistickej aktivity ako „*lobistické kontakty a snaha o podporu týchto kontaktov, vrátane prípravných a plánovacích aktivít, použitie výskumu alebo inej činnosti, ktorá je zamýšľaná v čase jej vykonávania pre využitie v kontaktoch a koordináciu s lobistickými aktivitami iných.*“⁷ Lobistické kontakty predstavujú každú písomnú, ústnu alebo elektronickú komunikáciu s verejnými autoritami.

Európska komisia definuje lobizmus ako „*všetky činnosti vykonávané s cieľom ovplyvniť proces tvorby politiky a rozhodovania európskych inštitúcií*“.⁸ Poľský zákon o regulovaní lobingu ho definuje ako „*každé legálne pôsobenie zamerané na ovplyvnenie legislatívneho alebo regulačného pôsobenia Verejnej Autority*“⁹, slovenský neprijatý návrh zákona z roku 2004 lobing definoval z hľadiska podnikania ako „*poskytovanie služieb v rámci podnikania na základe voľnej živnosti, ktorých predmetom je lobistický kontakt alebo činnosti, ktorých účelom je napomáhať uskutočneniu lobistického kontaktu, najmä organizovanie a koordinovanie lobistických kontaktov*“.¹⁰

„Ideálna“ definícia by podľa Gajdoša mala vymedziť lobing voči korupcii, voči reprezentácii prostredníctvom volených zástupcov ako zdroja informácií a odborných expertíz s presným vymedzením jeho aktérov a jeho cieľov.¹¹ Jemu najlepšie vyhovujúca je definícia L. Graziana ako „*špecializovaná a odborná reprezentácia prostredníctvom širokej škály prostriedkov. Ktoré v zásade vylučujú korupčnú výmenu služieb; vo svojej povahe veľmi odlišná od obcej nešpecializovanej reprezentácie, ktorú zaistujú volení zástupcovia. Ako reprezentant partikulárnych záujmov lobista dodáva informácie a technicko-odborné expertízy, ktoré môžu byť užitočné a niekedy rozhodujúce pri definovaní legislatívnej a správnej regulácie.*“¹²

„*Cieľom lobingu je ovplyvniť výsledok legislatívneho alebo regulačného procesu prostredníctvom pôsobenia záujmovej skupiny alebo jej predstaviteľa na voleného politika, respektíve štátneho úradníka.*“¹³ Pritom sa záujmové skupiny zameriavajú na zákony, smernice, vyhlášky, nariadenia, resp. všetko, čo ovplyvňujú verejné autority

⁷ Public law 104-65-dec. 19, 1995 – Lobbying Disclosure Act of 1995, sec.3, 7.

⁸ Európska komisia, KOM(2006) 194. 2006, s. 5.

⁹ OECD, GOV/PGC/ETH(2006)7/ANN, 2006, s. 2.

¹⁰ Návrh zákona z... 2004 o lobingu § 2 cl.2.

¹¹ GAJDOŠ, M. Vymezení pojmu lobbying [online]. IPEK, <http://www.ipek.cz/projekty/pojemlob/>

¹² GAJDOŠ, M. Vymezení pojmu lobbying [online]. IPEK, <http://www.ipek.cz/projekty/pojemlob/>

¹³ PAVLOVIČ, B. *Lobing v Európskej únii*. Bratislava: MZV SR, 2007, s. 13.

alebo o čom majú právo rozhodovať, aj keď to je úplná maličkosť ako lehota, forma vety, slovo, čiarka alebo číslo. Nemenej dôležitým prvkom je tiež zistenie, koho treba ovplyvniť, aby lobistické skupiny vedeli daný cieľ zrealizovať, čo sa v rámci jednotlivých krajín a politických systémov odlišuje. V praxi sa tiež stretáme s pojmami ako public affairs (verejné záležitosti), public relations (vzťahy s verejnosťou) a government relations (vzťahy s vládou), ktoré však z dôvodu globalizácie a dynamickej povahy vývoja jednotlivých činností taktiež nemajú presnú vymedzenú definíciu či obsah. V rôznych krajinách sú prijímané a vysvetľované rôzne, vzhľadom k endemickým predstavám, skúsenostiam charakterizujúcich tieto pojmy a ich praktickú činnosť.

Lobing je najčastejšie spájaný s government relations, avšak ako technika je obsiahnutý aj v ostatných činnostiach a najviac sa odlišuje od public relations ako manažmentu vzťahu medzi organizáciou a vonkajším prostredím, avšak aj vonkajšie prostredie vytvára vplyv na verejné authority. Ako uvádza McGrath, pojem lobing nereflektuje všetky aktivity uskutočňované profesionálnymi lobistami.¹⁴

Lobing môžeme rozdeliť podľa viacerých kritérií. Z hľadiska výsledného cieľa pôsobenia v horizontálnej rovine štátnej správy na legislatívny a exekutívny, vo vertikálnej na vplyv na najvyššiu úroveň, VÚC a najnižšiu municipálnu úroveň. Toto rozdelenie implikuje rozdielnosti politických systémov každej krajiny, pričom v rámci Európskej únie získava ďalšiu, nadnárodnú úroveň.

Ďalej môžeme lobing rozdeliť z hľadiska pôsobenia na priamy a nepriamy:

- priamy lobing - mechanizmus priameho ovplyvňovania je označovaný ako access – prístup¹⁵, kedy jednotlivé skupiny vstupujú do priameho kontaktu s politickými inštitúciami a je tvorený vhodným vytypovaním osoby alebo inštitúcie s rozhodovacou právomocou, priamym kontaktom a následným ovplyvňovaním.
- nepriamy lobing - nepriamy spôsob lobingu ako pôsobenie prostredníctvom médií a verejnej mienky, môže slúžiť ako doplnok k priamemu vplyvu.

¹⁴ McGRATH, C. *Comparative Lobbying Practices*. Washington, London, Brussels [online]. University of Ulsters, s. 27, <http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2002/mcgrath2.pdf>

¹⁵ ŠAROCH a kol. *Teorie a praxe lobbyingu a jeho regulace v EU - přehledový přístup*. Mladá Boleslav: ŠAVŠ, 2006, s. 16.

Lobing môžeme rozdeliť aj na verejný a neverejný, profesionálny a neprofesionálny, či lobing skupinových a individuálnych záujmov, ktorý „*v protiklade s lobingom skupinových záujmov, je pre spoločnosť nežiaduci, vzhľadom na uprednostňovanie záujmov individuálnych osôb a spoločností, čo narušuje princíp voľnej súťaže*“.¹⁶ V odbornej literatúre sa stretneme aj s pojmom grassroots lobbying – „lobing od koreňov“, ktorý predstavuje „*kontaktovanie politikov cez veľký počet členov organizácie alebo jej podporovateľov na vyjadrenie postoja podpory alebo odmietania politických návrhov*“.¹⁷ (Zameraný je na mnohopočetný kontakt (prostredníctvom listov alebo protestov) verejných autorít občanmi. Tento spôsob využívaný najmä v Spojených štátoch ešte nie je v ostatných krajinách plne rozvinutý.

3 Možnosti regulácie lobingu

Najdôležitejšími otázkami z hľadiska regulácie lobingu a jeho aktivít je dôvod regulácie lobingu (resp. impulz, ktorý vedie k zavedeniu pravidiel regulácie lobingu) a spôsob jeho regulácie. Medzi dôvody prečo lobing regulovať určitou formou inštitucionalizácie je sprehradenie a uľahčenie participácie záujmových skupín v procese prijímania rozhodnutí vo verejnej sfére prostredníctvom jasne stanovených pravidiel pre všetky zúčastnené strany, vytvorenie určitého „mantinelu herného poľa“ a vytvorenie zákonného prístupu k verejným autoritám. A to nielen pre záujmové skupiny presadzujúce určitý záujem, ale aj pre politikov ako volených či menovaných reprezentantov verejnej sféry. Záujmové skupiny prostredníctvom vplyvu na verejnú sféru dodávajú informácie determinujúce rozhodnutia politikov ako aj informácie týkajúce sa spätnej väzby ako reakcie verejnosti a skupín zastupujúcich záujmy určitých občanov na rozhodnutia decíznej sféry prostredníctvom vlastných prostriedkov, čiže v konečnom dôsledku štát nevynakladá žiadne finančné prostriedky na potrebné informácie, čím je vytváraná potrebná podpora a aj legitimita daných rozhodnutí.

Nemenej dôležitú úlohu zohráva v tomto procese integrita a transparentnosť rozhodovacích procesov ako „*majoritná sila legislatívnej úpravy lobingu*“¹⁸

¹⁶ M.E.S.A. 10. *Inštitucionalizácia lobingu ako protikorupčný nástroj – Situačná Analýza* [online]. Bratislava, 2002, s. 17. http://www.mesa10.sk/subory/archiv/1033423200_LOBING.pdf

¹⁷ McGRATH, C. *Comparative Lobbying Practices*. Washington, London, Brussels [online]. University of Ulsters, s. 27, <http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2002/mcgrath2.pdf>

¹⁸ OECD, GOV/PGC/ETH(2007)4, 2007, s. 12

vytvárajúca tlak na lobujúcich, ako aj lobovaných. K regulácii lobingu prístupujú krajiny zväčša po „prevalení“ aféry spochybňujúcej transparentnosť procesov vo verejnej politike ovplyvňovaním verejných autorít za nezákonné kompenzácie a následnej potrebe riešenia danej situácie.

Lobing ako forma vplyvu na verejnú politiku existuje aj v krajinách, ktoré lobing žiadnym spôsobom neregulujú. Prvou krajinou, ktorá sa tieto aktivity rozhodla riešiť legislatívnou formou, boli Spojené štáty prostredníctvom zákonnej regulácie.

Spôsob, ako regulovať lobing, reflektuje sociálno – politický a administratívny kontext každého štátu, pričom *„nemôžeme povedať, že všetky regulácie lobingu vychádzajúce z identického chápania verejných záujmov alebo že by paragrafy porovnateľné s inými jurisdikciami mali fakticky rovnaký účel alebo rovnaký efekt.“*¹⁹

Reguláciu lobingu môžeme rozdeliť podľa niekoľkých aspektov:

1. Z hľadiska subjektu na reguláciu lobistov (USA) alebo reguláciu lobovaných (Veľká Británia).
2. Z hľadiska aplikácie pravidiel na reguláciu zákonnú (napr. USA) alebo reguláciu prostredníctvom exekutívneho nariadenia (Austrália).
3. Z hľadiska spôsobu delíme reguláciu lobingu na priamu prostredníctvom presne definovaných prvkov lobingu, práv a povinností subjektov vykonávajúcich lobing.

Chari & Murphi rozoznávajú tri stupne regulácie systémov: málo, stredne a vysoko regulované systémy. Pri málo regulovaných systémoch existuje register lobistov, avšak neexistuje detailné priblíženie ich činnosti a objektu lobingu prostredníctvom verejne prístupných záznamov. Taktiež potrestanie lobistov pri porušení stanovených pravidiel je na nízkej úrovni. Stredne regulované systémy vykazujú vyšší stupeň regulácie lobistov prostredníctvom zákazov darov, povinnosti hlásenia politických príspevkov atď., avšak aktivity ako napr. konzultácie „zadarmo“ poskytované lobistami pre politikov nie sú pokryté danými reguláciami. Vysoko regulované systémy sú zamerané na komplexné podchytenie lobistických aktivít prostredníctvom povinnej registrácie, podrobných správ lobistov o svojej činnosti a celkových finančných výkazoch, ktoré sú zverejňované v elektronickej podobe. Podrobne

¹⁹ OECD, GOV/PGC/ETH(2007)4, 2007, s. 7.

stanovené pravidlá regulácie sú podporené prísnyimi postihmi (peňažné tresty, zákaz činnosti alebo až uväznenie) v prípade ich nedodržania.

Druhý spôsob predstavuje regulácia prostredníctvom kódexov, ktoré sú nástrojom samoregulácie ako politikov, tak aj profesionálnych lobistov.²⁰ Vychádzajú zo straty reputácie pri porušení jeho ustanovení, čo môže mať pre oba subjekty vážne dôsledky. Dôveryhodnosť tvorí významný prvok prístupu k verejným autoritám zo strany záujmových skupín, pričom politici by mohli stratou dôveryhodnosti utrpieť porážku vo volebnom boji.

Nepriamy spôsob, bez priamej inštitucionalizácie lobingu, je zameraný na úpravu procedurálnej stránky legislatívneho procesu a na úpravu partikulárnych oblastí verejnej politiky (napr. zákon o štátnej službe). Je zameraný na inštitúcie a verejné authority, ktorým stanovuje zákonné podmienky vykonávania ich činnosti z hľadiska korupcie, ako aj tvorby jednotlivých zákonov, nariadení, prideľovania licencií, dotácií atď.

Vo svete sa však môžeme stretnúť aj s kombináciami týchto riešení. Kódexy sú využívané ako doplnok k legislatíve, buď v rámci zákonnej úpravy alebo ako prostriedok zvýšenia dôveryhodnosti vytvorený samotnými lobistickými organizáciami. Taktiež zákony upravujúce lobistické aktivity sú implementované v rámci platných jurisdikcií a preto sa nemusia zaoberať oblasťami, ktoré sú upravené už v inom zákone.

4 Regulácia lobingu v Spojených štátoch amerických

Lobing ako činnosť charakteristická ovplyvňovaním rozhodovacích procesov sa najviac rozvinula v Spojených štátoch, kde predstavuje dynamické a rýchlo rastúce odvetvie s veľkým množstvom finančných tokov. V roku 1996 bolo vo Washingtone D.C. približne 10 000 lobistických friem, ale v roku 2003 ich počet stúpol na 25 000 s obratom niekoľko miliárd dolárov.²¹

²⁰ Laboutková uvádza tri druhy kódexov: Etický kódex (Code of Ethics) - objasňujúci v širšom slova zmysle princípy lobingu, Kódex správania (Code of Conduct) – deskriptívneho charakteru ako návodu správania v konkrétnych situáciách a Kódex praxe (Code of Practice) – upravujúceho technický aspekt predošlých kódexov. (ŠAROCH a kol. *Teorie a praxe lobbyingu a jeho regulace v EU - přehledový přístup*. Mladá Boleslav: ŠAVŠ, 2006).

²¹ RŮŽIČKA, J. Lobbying ve Spojených státech [online]. IPEK, <http://www.ipek.cz/projekty/lobbying-ve-spojonych-statech/>

História lobingu ako činnosti vnímanej verejnosťou z hľadiska potreby regulácie sa začala na konci občianskej vojny v 19. storočí. Spája sa s rozmachom železničnej dopravy a zaužívanými praktikami lobistov železničných firiem. House of Representatives sa vzhľadom na tieto udalosti pokúsil v roku 1876 o schválenie registrácie lobistov, avšak neúspešne. V nasledujúcom období bol lobing častou témou politickej agendy. *„Požiadavky reformovania lobingu boli prebliadané až po obdobie prezidenta Franklina Delano Roosevelta, ktorý bol reforme potenciálne priaznivo naklonený.“*²²

Prvým úspešným krokom k regulácii činnosti lobistov predstavoval Public Utility Holding Company Act (pre firmy s aktivitami v inžinierskych sieťach) z roku 1935, ktorý bol o rok neskôr rozšírený o ďalšie sektory, ako napr. obchodné loďstvo (Merchant Marine Act). Zakazoval vplyv agentov jednotlivých spoločností na kongres a iné inštitúcie, pokiaľ títo neboli zaregistrovaní.

Prvým zákonom regulujúcim činnosť lobistov na federálnej úrovni bol Foreign Agents Registration Act (FARA) z roku 1938. *„Primárnym účelom FARA bolo limitovať vplyv zahraničných agentov a propagandy na verejnú politiku Spojených štátov.“*²³ Bol prijatý k zabráneniu vplyvu Hitlerovej propagandy v Spojených štátoch, neskôr slúžil k obmedzeniu komunistickej propagandy. Požadoval registráciu agentov zo zahraničia alebo tých, ktorí zastupovali zahraničného účastníka (vláda, politická strana, firma, národ atď.).

Až v roku 1946, v období povojnovej reformy kongresu, bol prijatý zákon Federal Regulation of Lobbying Act (FRLA) regulujúci všetky aktivity lobingu na federálnej úrovni. Jeho cieľom bolo vytvoriť systém regulujúci domácich lobistov prostredníctvom registrácie a pravidelných štvrt'ročných správ o finančných a iných aktivitách zameraných na ovplyvnenie legislatívneho procesu. FRLA bol však výhradne zameraný na vplyv na legislatívny zbor a nepokrýval ostatné verejné authority a ani celú škálu aktivít, ktoré využívali lobisti k dosiahnutiu svojich cieľov (ako napr. grassroots lobing).

²² CHARI, R., MURPHY, G. *Examining and Assessing the Regulation of Lobbyists in Canada, the U.S.A, the EU institutions, and Germany: A Report for the Department of the Environment, Heritage and Local Government* [online], s. 31, <http://www.environ.ie/en/LocalGovernment/LocalGovernmentAdministration/Lobbyists/PublicationsDocuments/FileDownload,14572,en.pdf>

²³ Origins, Evolution and Structure of the Lobbying Disclosure Act. Public Citizen.

Mnohí lobisti využívali jeho „loopholes“ a všeobecne bol považovaný za málo účinný. „*Ústavnosť zákona o lobingu potvrdilo aj rozhodnutie Najvyššieho súdu v spore z roku 1954 U, s. versus Harris (347 U, s. 612), i keď podstatne zákon zúžilo.*“ (*Vstup zájmových skupín do rozhodovacích a legislatívnych procesov v orgánoch verejnej moci: Centrálna koordinačná jednotka boja proti korupcii.*) Rozhodnutie Najvyššieho súdu vyňalo z povinnosti registrovať sa tých, ktorí lobovali prostredníctvom vlastných prostriedkov, nepovažovali lobing za svoju primárnu aktivitu alebo sa nedostávali do priameho kontaktu so zákonodarcami. Zákon sa aj cez jeho veľké nedostatky nepodarilo podstatne znoveližovať až do roku 1995, kedy bol prijatý nový zákon regulujúci lobing.

Vo FRLA však boli po prvý krát legislatívne upravené a zadefinované činnosti ako lobing, čo viedlo k vytvoreniu inštitucionálnej kostry lobistických aktivít a ich zlegalizovanie, resp. ich vymedzenie voči korupcii ako legálnej činnosti zameranej na ovplyvnenie legislatívnych procesov.

Zákon Lobbying Disclosure Act (LDA) z roku 1995 nahradil FRLA a ako zmenený zákon regulujúci lobing sa snažil odstrániť nedostatky neefektívnej a medzitým aj zastaranej legislatívnej úpravy z roku 1946. Vo svojej podstate aplikoval požiadavky odbornej obce na presne a jasne vymedzené definície ako podmienky pre efektívnu reguláciu. Takisto presne vymedzil výnimky, ktoré nespádajú ako činnosť pod lobing a vytvoril nové pravidlá podávania správ lobistami. LDA vznikol ako reakcia na škandály ohľadom lobistických aktivít, v ktorých boli zapojení aj členovia Kongresu (napr. Wedtech scandal).

LDA sa zameriava na rozsiahle a presne stanovené definície a podmienky tvoriace základ aplikácie zákona v praxi. Stanovuje limity splnenia podmienok registrácie prostredníctvom finančných a časových limitov. V samotnom úvode Kongres ozrejmuje dôvody vedúce k potrebe novej zákonnej úpravy. Chápe dôležitosť toho ako vníma platený lobing verejnosť, neefektívnosť predošlého zákona a jeho pomoc k zvýšeniu verejnej dôvery k integrite samotnej vlády. Čiže uznáva lobing ako činnosť spojenú s demokratickým spôsobom vládnutia so zvýraznením dôležitosti verejnej kontroly a potrebou zákona ako spôsobu transparentnenia jednotlivých činností ovplyvňovania verejnej politiky zájmovými skupinami, ako aj zvýšenia samotnej transparentnosti volených a menovaných verejných autorít. LDA definuje lobistov

ako „*každý jednotlivec zamestnaný alebo najatý klientom za finančnú alebo inú kompenzáciu za služby, ktoré zahŕňajú viac ako jeden lobistický kontakt, okrem jednotlivca, ktorého lobistické aktivity predstavujú menej ako 20 percent času venovaného službám, ktoré jednotlivec poskytol klientovi za 6 mesiacov.*“²⁴ Táto definícia rozoznáva dva druhy lobistov, tzv. inhouse a outside lobistov.

In-house lobisti ako zamestnanci zastupujú záujmy svojho zamestnávateľa a outside lobisti sú najímaní skupinami mimo ich organizácie. Lobista sa musí registrovať u Secretary of the Senate a Clerk of the House of Representatives do 45 dní od prvého lobistického kontaktu alebo po prijatí zákazky zabezpečiť tento kontakt.

Povinnosť registrácie je ohraničená tiež finančným limitom, ktorý bol stanovený vo výške minima 5000 dolárov za jedného klienta (pri lobistických firmách) alebo 20000 dolárov pre celkové výdaje firmy zamestnávajúcej vlastných lobistov.

LDA zefektívnil aplikáciu zákona začlenením exekutívnej sféry verejnej politiky do definícií zákona (napr. prezident, viceprezident atď.) a rozšírením pomenovaním jednotlivých verejných autorít a administratívnych pracovníkov, ktorých ovplyvňovanie je považované za lobing. Samotný lobing definuje v rámci lobistických aktivít zameraných na lobistický kontakt – ústny, písomný alebo v elektronickej podobe – s cieľom ovplyvniť federálnu legislatívu, regulácie, pravidlá, granty, menovanie osôb do určených pozícií Senátom atď. LDA stanovil lobistom odovzdávať každý pol rok správu o svojej činnosti obsahujúcu údaje približujúce ich činnosti za predošlý pol rok, ako napr. čísla návrhov zákonov, v ktorých sa angažoval, zoznam úradov, ktoré kontaktoval, odhad príjmov atď.

V LDA je implementovaný FARA ako zákon upravujúci zahraničné vplyvy, avšak ak lobista reprezentuje komerčnú súkromnú spoločnosť, je mu umožnené registrovať sa pod zákonom LDA. LDA prešiel do súčasnosti niekoľkými úpravami. Poslednou úpravou zo 14. septembra 2007 bol zákon Honest Leadership and Open Government Act (HLOGA), ktorý reagoval na potreby partikulárnych zmien častí LDA, ktoré vyvrcholili rôznymi škandálmi okolo bývalého republikánskeho lobistu Jacka Abramoffa. HLOGA

²⁴ Public Law 104-65, 104th Congress, sec. 3, 10.

doplnil a spresnil definície podľa súčasných potrieb a v rámci odstránenia nedostatkov LDA. Zmenil spôsob podávania správ lobistami z polročného na štvrt'ročné a výrazne znížil finančné prahy pre potrebu registrácie na 2500 dolárov ako minimálny príjem pre lobistické firmy a na 10000 dolárov pre výdavky firiem zamestnávajúcich in-house lobistov a tiež znížil časové obdobie aplikácie definície lobistu zo 6 na 3 mesiace. Zaviedol povinnosť lobistov odovzdávať polročné správy ohľadom príspevkov a honorárov poskytovaných lobistickými firmami verejným autoritám. Reagoval aj na potreby všeobecného zjednodušenia a sprístupnenia dokumentov prostredníctvom povinného elektronického vyplňovania všetkých dokumentov. Ďalej zvýšil maximálnu hodnotu finančnej pokuty na 200 000 dolárov a trestu odňatia slobody na maximálne 5 rokov.

HLOGA sa tiež zameriaval na tzv. fenomén „revolving door“ povinnosťou oznámiť, či lobista pracoval pre verejnú sféru v období 20 rokov dozadu pred tým, ako sa stal lobistom. Zaviedol zákazy („cooling off“ period) vykonávania lobistickej činnosti v rámci 2 rokov po skončení výkonu funkcie pre bývalých Senátorov, ostatných vysokých funkcionárov exekutívy (Viceprezident atd.) a 1 rok zákazu pre Kongresmanov, úradníkov Senátu atd.

Fenomén revolving door je problémom, ktorým sa zaoberajú nielen v Spojených štátoch, aj keď z dôvodu dlhšej a intenzívnej praxe lobingu sa najviac rozvinul práve tam. Predstavuje nebezpečenstvo zneužitia nielen informácií, ale hlavne kontaktov, ktoré authority získali počas svojej práce v rámci verejného sektora. Netýka sa to iba výhod znalostí postupov a charakteru procesu prijímania rozhodnutí (práve pre to sú úspešnými podnikateľmi v oblasti zastupovania záujmov), ale možného zneužitia informácií neverejného charakteru, resp. podmienenosti svojich rozhodnutí na svojich postoch v závislosti od svojich budúcich aktivít (týmto aspektom sa však zaoberajú skôr antikorupčné zákony). Od roku 1998 do 2004 sa zo 198²⁵ bývalých členov Kongresu „vrátilo“ do lobistických organizácií 86 členov Kongresu (43,3%). Obdobie od roku 2005 až do mája 2008 je charakteristické nárastom „prebehľíkov“, ktorých počet sa zvýšil až na 195.²⁶ Práve bývalí členovia sú zakladateľmi lobistických firiem, ktoré patria medzi tie najúspešnejšie.

²⁵ Congressional Revolving Doors: The Journey from Congress to K Street, Public Citizen.

²⁶ The Revolving Door: Lawmaker To Lobbyist. CBS News, 2008.

Aj keď sa prostredníctvom poslednej úpravy LDA sprísnilo jednotlivé pravidlá upravujúce lobing, LDA je svojimi podmienkami miernejšie ako väčšina zákonov upravujúcich lobing v jednotlivých štátoch USA (každý štát ma prijatú vlastnú úpravu regulácie lobingu). V 20 štátoch sa musia lobisti zaregistrovať ešte pred vyvíjaním činnosti považovanej za lobing, v ďalších 17 sa musia zaregistrovať od 1 do 5 dní a v 12 štátoch musia podávať mesačné správy o svojej činnosti.²⁷

*„Okrem zákona o lobingu existujú aj Etické kódexy ako Snemovne reprezentantov, tak Senátu. Vlastný Etický kódex má aj Americas League of Lobbyists, ktorá združuje lobistov.“*²⁸

Spojené štáty so svojimi rozsiahlymi skúsenosťami s lobingom ako prvé reagovali na potrebu transparentnosti lobistických procesov prostredníctvom legislatívnej regulácie lobistov. Hlavnými dôvodmi schválenia zákona a následných úprav boli jednotlivé škandály poukazujúce na nekalé praktiky v rámci ovplyvňovania verejnej sféry. Každé väčšie obídienie alebo výrazné porušenie zákona o lobingu viedlo k rozprúdeniu širokej diskusie v rámci regulácie lobingu, prípadne k následnému sprísneniu jednotlivých pravidiel. LDA ako zákon sa sústreďuje na reguláciu lobistov na rozdiel od regulácie lobovaných a stanovenými podmienkami reflektuje svoje zameranie na následnú kontrolu pred prevenciou nezákonného správania.

Spôsob regulácie v Spojených štátoch predstavuje bazálny príklad tvorby regulácie lobingu. Nielen lobing ako činnosť tu existuje najdlhšie, ale aj s jeho reguláciou majú v Spojených štátoch najdlhšiu prax. Sami sa nevyhli problémom, ktoré sa snažili riešiť prostredníctvom zmien pravidiel. Poslednou úpravou sa pravidlá ešte viac sprísnilo, čo je však len dôsledkom využívania jednotlivých medzier v zákone.

Samotný lobing sa vyvíja, jeho spôsoby a stratégie sa postupne menia a prispôbujú novým okolnostiam. Preto je dôležité v prípade potreby reagovať zmenou pravidiel, aby sa prípadné diery v zákone podarilo odstrániť.

Reguláciu lobingu v Spojených štátoch považujeme za prísnu, aj keď možnosti jej obídienia sa lobistom naskytnú pri každej zmene zákona, preto

²⁷ Origins, Evolution and Structure of the Lobbying Disclosure Act. Public Citizen.

²⁸ RŮŽICKÁ, J. Lobbying ve Spojených státech [online]. IPEK, <http://www.ipek.cz/projekty/lobbying-ve-spojenych-statech/>

sa často lobing spomína hlavne v rámci korupčného charakteru správania. Nie je podľa nás dôležitý iba charakter zákona vzhľadom k jeho postihom, ale aj jeho výsledná efektívnosť, ktorá je v Spojených štátoch výsledkom širokých možností participácie na samotnom politickom procese, aj keď podľa nášho názoru sú finančné pokuty poddimenzované. Ich výška by mala presiahnuť hranicu miliónov dolárov, keďže príjmy lobistických firiem sú na tejto úrovni, aby vo väčšej miere odradila lobistov od korupčného správania.

5 Regulácia lobingu v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie

Úplne opačný prístup k regulácii lobingu, ako je v Spojených štátoch, existuje vo Veľkej Británii. Regulácia, resp. obmedzenia sa namiesto lobistov zameriavajú na lobovaných.

Tak, ako v Spojených štátoch, aj tu má lobing dlhú tradíciu, ale prístup k jeho regulácii vychádza z iných základov. Prvý pokus vytvoriť register lobistov, ktorí sa dovtedy riadili iba prostredníctvom neformálnych pravidiel, stroskotal v roku 1990. K riešeniu sa podarilo dospieť až v roku 1995. Premiér John Major v roku 1994 zriadil tzv. Nolanov výbor – Výbor pre štandardy vo verejnom živote. *„Nolanov výbor bol zriadený na preskúmanie znepokojení vzhľadom k správaniu všetkých verejných funkcionárov spolu s dohodami súvisiacimi s finančnými a komerčnými aktivitami a vytvoriť odporúčania ku všetkým súčasným dohodám, ktoré by mohli vyžadovať zabezpečenie najvyšších štandardov bezúbojnosti vo verejnom živote.“*²⁹

Nolanov výbor sa však nezameral na lobistov, ako je tomu v Spojených štátoch, ale priamo na členov parlamentu ako prevádzkovateľov jednotlivých záujmov, čo súviselo s vtedajšou politickou atmosférou v rámci škandálu „cash for questions“. Výsledkom činnosti Nolanovho výboru bolo vytvorenie kódexu správania sa jednotlivých členov parlamentu. Reakciou podnikateľskej sféry na prepuknutie škandálu „cash for questions“ bola regulácia lobistov prostredníctvom samoregulácie.

V roku 1994 vznikla z piatich najväčších lobistických firiem Asociácia profesionálnych politických konzultantov 21, ktorá zastrešovala väčšinu lobistov,

²⁹ MALONE, M. Regulation of Lobbyists in Developed Countries [online]. *Institute of Public Administration: Dublin*, s. 19, <http://www.environ.ie/en/Publications/LocalGovernment/Administration/FileDownload,2048,en.pdf>

aby regulovala profesionálov prostredníctvom kódexov, dobrovoľnej registrácie jednotlivých členov pôsobiacich v lobistickej sfére a prostredníctvom zverejnenia ich jednotlivých klientov. Výbor zamietol vytvorenie povinného registra lobistov. Namiesto toho odporučil Dolnej snemovni uložiť poslancom povinnosť zverejniť všetky príjmy, ktoré sa týkali ich činnosti v rámci poskytovania služieb alebo poradenstva. „*Jedným z dôvodov tohto odporúčania bolo, že výboru sa nepodarilo dospieť k uspokojivej definícii pojmov ,lobista‘ či ,lobistická firma‘.*“³⁰ Výbor sa teda sústredil na reguláciu lobovaných namiesto lobistov, prostredníctvom kódexov jednotlivých inštitúcií a pozícií vo verejnej politike. Reguloval ich správanie ako potencionálnych lobistov a zástupcov partikulárnych záujmov v rámci jednotlivých inštitúcií. Zakázal im obhajovať alebo prezentovať jednotlivé záujmy za finančné alebo iné výhody.

Kódex správania bol prijatý tiež pre Snemovňu Lordov a od roku 1995 majú lordi povinnosť registrácie jednotlivých záujmov v troch kategóriách. Lordi s vlastnými parlamentnými konzultačnými firmami s priamymi finančnými väzbami na lobistické firmy a dobrovoľná kategória zobrazujúca iné záujmy jednotlivých lordov. Lordi, ktorých sa týkajú prvé dve kategórie, majú zákaz hlasovať alebo hovoriť v záujme svojich klientov.

Kódex bol prijatý aj pre ministrov ako vysokých funkcionárov exekutívy a pokúsil sa riešiť problém „revolving door“ prostredníctvom zriadenia Výboru pre obchodné stretnutia, s ktorým musia ministri konzultovať jednotlivé stretnutia a zamestnanecké vzťahy v období dvoch rokov po opustení svojich postov.

V súčasnosti prebieha diskusia ohľadom vytvorenia povinného registra lobistov, ktorý presadzuje asociácia The Alliance for Lobbying Transparency ako koalícia rôznych organizácií (Spinwatch, Greenpeace atď.), ktorá má kritický postoj k súčasnému systému samoregulácie lobistov. Navrhuje zriadenie povinného registra všetkých lobistov so zverejnením zdrojov ich činnosti.

Systém vo Veľkej Británii vychádza zo silných väzieb na tradície a neformálne pravidlá v rámci verejnej sféry a prenecháva zodpovednosť na jednotlivých funkcionároch, ktorým sú prostredníctvom kódexov stanovené

³⁰ PAVLOVIČ, B. *Lobing v Európskej únii*. Bratislava: MZV SR, 2007, s. 58.

pravidlá správania sa vo verejnom živote. Naopak, organizácie zaoberajúce sa aktivitami spadajúcimi pod lobing, vytvorili registre svojich členov, aby zvýšili transparentnosť svojho povolania a vytvorili pozitívnu bázu pre zastupovanie záujmov svojich klientov v rámci zvýšenia kredibility lobistov prostredníctvom členstva v týchto asociáciách. Je dôležité, aby v prípade porušenia pravidiel lobistami ich združujúce organizácie na to poukázali a verejným spôsobom vinníka potrestali, aby štátnym inštitúciám, ako aj verejnosti ukázali, že samoregulácia je pozitívnym prínosom v tejto negatívne vnímanej činnosti.

Myslíme si, že práve tu a týmto spôsobom by sa lobing mohol etablovať ako pozitívne vnímaná činnosť, ako činnosť, ktorá je významným prvkom demokracie a participácie občanov a ich záujmov v diecéznych procesoch.

6 Regulácia lobingu v Slovenskej republike

Aj na Slovensku je vplyv na rozhodnutia verejných funkcionárov stále aktuálnou témou. Lobing ako činnosť, ktorá sa s týmto ovplyvňovaním spája, nie je v súčasnosti na Slovensku priamo upravená zákonom alebo vládnym nariadením.

Avšak nepriamo (ako zákony zasahujúce oblasť korupčného správania) sa týmito aktivitami zaoberajú napr. zákon o štátnej službe (č. 312/2001), o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov (o konflikte záujmov č. 357/2004), o slobodnom prístupe k informáciám (č. 211/2000), zákon o hospodárskom a sociálnom partnerstve (zákon o tripartite č. 106/1999), rôzne uznesenia vlády (Legislatívne pravidlá vlády SR, systém pripomienkového konania, atď.), ako aj Etický kódex štátneho zamestnanca. Týmto sú upravené možnosti ovplyvnenia, resp. pripomienkovania jednotlivých návrhov zákonov v priebehu ich prípravy.

Zákon o štátnej službe zakazuje v rámci povinností štátneho zamestnanca v § 53 prijímanie darov a iných výhod súvislosti so svojou službou, ako aj *„nezneužívať informácie nadobudnuté pri vykonávaní štátnej služby na vlastný prospech alebo na prospech iného“*³¹, čo platí aj po skončení štátnozamestnanckého pomeru. Podľa § 54 je každý štátny zamestnanec povinný deklarovať svoj majetok (nad hodnotu 500 000 SK).

³¹ Zákon o štátnej službe, Z. z. č. 312/2001, § 53, odsek 1, písmeno i).

Zamestnanci vo funkcii mimoriadneho významu sú povinný (podľa § 55) „viest zoznam stretnutí s osobami v služobnom úrade, ktoré nie sú zamestnancami služobného úradu“³², ako aj s osobami mimo úradu (ak sú účastníkmi konania, alebo ich záujmy ovplyvňujú konanie štátneho zamestnanca). V prípade zamestnanca vo funkcii mimoriadneho významu sa podávanie majetkových priznaní týka aj jemu blízkych osôb (oznamujú aj svoje pracovné vzťahy atď.). Zákon sa odvoláva na Etický kódex, ktorý upravuje zásady správania sa štátneho zamestnanca pri vykonávaní jeho služby. Etický kódex apeluje na nezneužitie postavenia štátneho zamestnanca v rámci získavania výhod počas jeho služby, ako aj po jej skončení, ktoré by vyplývali z jeho postavenia. Zákon o konflikte záujmov stanovuje povinnosť oznámiť osobný záujem verejného funkcionára, ktorý sa zúčastňuje na rokovaní orgánu, na ktorom sa prerokúva vec, na ktorej má osobný záujem. Oznámenie sa týka aj jeho funkcie, príjmov, činností, ako aj majetkových pomerov. Zákon sa zaoberá aj obmedzeniami po skončení výkonu funkcie, ktoré stanovuje v rozsahu 1 roka (prezident, členovia vlády, atď.) po skončení výkonu verejnej funkcie, avšak iba ak v priebehu 2 rokov pred skončením svojej funkcie rozhodli o výhodách, poskytnutí štátnej pomoci, uzatvorili zmluvu s uchádzačom v rámci verejného obstarávania atď. pre fyzické alebo právnické osoby. Zakazuje zamestnanie sa u týchto osôb (ak je jeho plat vyšší ako 10 násobok minimálnej mzdy), právne konať v mene týchto osôb atď. Rok po skončení musí verejný funkcionár podať oznámenie o svojich zamestnaniach a platených činnostiach, ktoré slúži ako následná kontrola plnenia pravidiel zákona. Zákon sa obmedzuje iba na prípady, v ktorých priamo alebo nevyhnutne verejný funkcionári rozhodovali a postzamestnanecké obmedzenia sa netýkajú poslancov NR SR.

Zákon o slobodnom prístupe k informáciám stanovuje pravidlá zverejnenia a prístupu k jednotlivým informáciám hlavne pre verejnosť, čo sa týka aj termínov a programov rokovania výborov, textov návrhov zákonov, materiálov predložených na rokovanie vlády atď.

Zákon o tripartite upravuje partnerstvo hospodárskych a sociálnych partnerov (zástupcov zamestnancov a zástupcov zamestnávateľov), v rámci Rady hospodárskej a sociálnej dohody, ktorá v súčinnosti týchto partnerov

³² Zákon o štátnej službe, Z. z. c. 312/2001, § 55, odsek 2, písmeno a).

dohoduje stanoviská a odporúčania záväzných právnych predpisov vo sférach ich pôsobnosti. Predstavuje možnosť lobingu týchto organizácií, aj keď len v rámci odporúčaní.

Možnosť ovplyvnenia návrhov zákonov vlády predstavuje spôsob pripomienkového konania. Materiály sa zverejňujú v elektronickej podobe prostredníctvom internetu. Týmto spôsobom sa do procesu pripomienkovania mohla zapojiť široká verejnosť, ako aj skupiny, ktorých záujmu sa zákon dotýka.

Jednou z ďalších možností vplyvu na rozhodovanie vo verejnej sfére sú poradné orgány vlády, ktorých stanoviská majú odporúčací charakter, avšak môžu ovplyvniť rozhodnutie vlády. Vláda ich zriaďuje prostredníctvom zákona (č. 575/2001). Iba Hospodárska rada vlády a Legislatívna rada sú zriaďované obligatórne.

Práve Legislatívna rada vlády sa zaoberá všetkými návrhmi právnych predpisov a to „*nielen z legislatívno-technickej stránky, zo stránky právnej čistoty, súladu s Ústavou SR, resp. s právnym poriadkom EÚ, ale má možnosť zasahovať aj do obsahovej stránky predkladaných materiálov*“³³, čím sa stáva významným potencionálnym cieľom lobistov.

Nepriama úprava lobingu v SR sa sústreďuje na monitoring štátnych funkcionárov, ktorí sú v určitom prípade obmedzení v rámci postzamestnaneckých opatrení (1 rok).

Tieto zákony sú však zamerané na odstránenie korupčného správania v štátnej správe ako vytvorenia možnosti prezentácie záujmov rôznych skupín. Prístup k ovplyvňovaniu návrhov právnych aktov predstavuje pripomienkové konanie, či dialóg v rámci sociálneho a hospodárskeho dialógu v tripartite. Slovenská republika sa však ako člen Európskej únie zúčastňuje taktiež na tvorbe rozhodnutí a právnych aktov organizácií EÚ. Samotná SR pôsobí v určitých prípadoch ako lobista, ktorý sa snaží presadiť svoj vlastný záujem. Záujmové skupiny sa do procesu prípravy legislatívy

³³ M.E.S.A. 10. *Institucionalizácia lobingu ako protikorupčný nástroj – Situačná Analýza* [online]. Bratislava, 2002, s. 9. http://www.mesa10.sk/subory/archiv/1033423200_LOBING.pdf

EÚ môžu zapojiť prostredníctvom Rezortných koordinačných skupín, ktoré pôsobia v rámci jednotlivých ministerstiev a na iných ústredných orgánoch štátnej správy.

V Bruseli pôsobia aj jednotlivé regióny v rámci Domu slovenských regiónov, ako aj súkromné spoločnosti združené do rôznych asociácií (nastokrát aj vo viacerých), prípadne aj samostatne (s vlastnou kanceláriou) alebo v zastúpení lobistickej organizácie. Na Slovensku sú v rámci zastupovania záujmov na európskej úrovni najaktívnejšie spoločnosti AJG (Amrop Jenewein Group) a CEC Government relations. (Pavlovič, 2007).

7 Záver

Berúc si za vzor právnu úpravu lobingu od Spojených štátoch amerických, pre Slovenskú republiku by bolo najvhodnejšie prijať v legislatívnom procese taký zákon na úpravu lobingu, ktorý by bol zameraný na právne postavenie a reguláciu lobistov, pričom zriadenie verejne prístupného registra lobistov a obmedzenie pre politikov pre ich postavenie lobistov, by viedla k väčšej kontrole zo strany verejnosti takejto činnosti a odstránilo by sa tak zároveň aj negatívne vnímanie činnosti lobingu zo strany občanov a verejnosti. Dôležitým aspektom lobingu je možnosť rýchleho a finančne nenáročného prístupu verejnej sféry k potrebným informáciám, možnosť prezentácie svojich záujmov súkromnou sférou, ktorá je cieľom výsledných procesov, ako aj možnosť transparentnenia týchto procesov pred verejnosťou prostredníctvom ich verejného charakteru.

Literature

Monografie a skriptá

- ADAMOVÁ, K., KRÍŽKOVSKÝ, L. *Politologie*. Praha: CODEX, 1997, 381 s. ISBN 80-85963-22-1.
- BOUWEN, P. *A Comparative Study of Business Lobbying in the European Parliament, the European Commission and the Council of Ministers*. Köln: MPIfG, 2002, 41 s. ISSN 0944-2073
- GRIFITH, G. The Regulation of Lobbying. NSW Parliamentary Library Research Service. *Briefpaper*, No 5/08, 2008, 50 s. ISSN 1325-5142,

- KALNINŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. Latvian Institute of International Affairs*. 2005, 84 s. ISBN 9984-751-69-4.
- JANDA, K. *Výzva demokracie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, 421 s. ISBN 80-85850-54-0.
- KULAŠIK, P. *Politológia*. Hlohovec: Efekt-copy, 2007, 322 s. ISBN 978-80-969820-8-0.
- LEHMAN, W., BOSCHE, L. *Lobbying in the European union: Current rules and practices*. Luxembourg: European Parliament, 2003, 58 s. ISBN 92-823-1758-7.
- MICHALOWITZ, I. *Assessing Conditions for Influence of Interest Groups*. Wien: Institut für Höhere Studien, 2005, 31 s. ISSN 1605-803.
- PAVLOVIC, B. *Lobing v Európskej únii*. Bratislava: MZV SR, 2007, 80 s. ISBN 80-88726-18-2.
- ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál, 2007, 208 s. ISBN 978-80-7367-348-2.
- ROBERTSON, D. *A Dictionary of Modern Politics. London: Europa publications*. 3. edícia, 2002, 515 s. ISBN 1-85743-093-X.
- ROVNÁ, L. *Kdo vládne v Británii*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2004, 280 s. ISBN 80-86429-27-X
- ŠAROCH a kol. *Teorie a praxe lobbyingu a jeho regulace v EU-prehledový přístup*. Mladá Boleslav: ŠAVŠ, 2006, 46 s. ISSN 1802-2723.
- SCHENDELEN, R. *Jak lobbovat v Evropské unii aneb Machiavelli v Bruselu*. Brno: Barrister & Principal, 2003, 357 s. ISBN 80-86598-75-6.

Internetové zdroje, analýzy a štúdie

- GAJDOŠ, M. Lobbying v Evropské unii [online]. IPEK. http://www.ipek.cz/soubory/01_KOMPLET.html
- GAJDOŠ, M. Vymezení pojmu lobbying [online]. IPEK. <http://www.ipek.cz/projekty/pojemlob/>

- CHARI, R., MURPHY, G. *Examining and Assessing the Regulation of Lobbyists in Canada, the USA, the EU institutions, and Germany: A Report for the Department of the Environment, Heritage and Local Government* [online]. 170 s, <http://www.environ.ie/en/LocalGovernment/LocalGovernmentAdministration/Lobbyists/PublicationsDocuments/FileDownload,14572,en.pdf>
- McGRATH, C. *Comparative Lobbying Practices. Washington, London, Brussels* [online]. University of Ulsters, 27 s., <http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2002/mcgrath2.pdf>
- McGRATH, C. *Grass roots lobbying: Marketing politics and policy 'beyond the beltway'* [online]. University of Ulster, 2004, 26 s., <http://sherpa.bl.uk/1/01/PMMcgrath.pdf>
- McGRATH, C. The development and regulation of lobbying in the new member states of European Union [online]. In: *Journal of Public Affairs*, 8: 1–14, 2008, 32 s., <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/121357880/PDFSTART?CRETRY=1&SRETRY=0>
- PIROŠÍK, V. *Vybrané problémy legislatívneho procesu v Slovenskej republike* [online]. (Konferencia „Transparentní procesy v politickém rozhodování“, Praha, 18. a 19. 4. 2006), 2006, 26 s., http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/rs_atlantic/data/files/pirosik02.pdf
- RŮŽIČKA, J. Lobbying ve Spojených státech [online]. *IPEK*. <http://www.ipek.cz/projekty/lobbying-ve-spojonych-statech/>
- RŮŽIČKA, J.: *Regulating Lobbying in Czech Republic and Visegrad Four* [online]. *IPEK*, Budapest: Open Society Institute, 2006, 22 s., http://pdc.ceu.hu/archive/00003128/01/ruzicka_f2j.pdf
- SCHEPERS, S. Analysis: „Lobbying is outdated“ [online]. *EurActiv*, 13.1.2006. <http://www.euractiv.com/en/pa/analysis-lobbying-outdated/article-151543>

Contact – e-mail

pavol@akplegal.com

martin.skalos@umb.sk

Soudce pro přípravné řízení v českém trestním právu¹

Veronika Pochylá

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Text pojednává o institutu soudce pro přípravné řízení, což je pojem, o kterém se v posledních letech intenzivně hovoří v souvislosti s rekodifikací trestního práva procesního. Některými autory je tento institut srovnáván s institutem vyšetřujícího soudce, kterého naše trestní právo znalo do roku 1950. Cílem textu je přinést kritický pohled na problematiku soudce pro přípravné řízení, upozornit na legislativní změny, které bude v souvislosti s jeho konstitucionalizací nutno provést, poukázat na zásadní rozdíly v kompetencích a funkcích soudce pro přípravné řízení a vyšetřujícího soudce, v neposlední řadě pak nahlédnout do zahraničních právních řádů pro porovnání s instituty podobnými či srovnatelnými.

Keywords in original language

Vyšetřující soudce; přípravné řízení; soudce pro přípravné řízení; základní práva a svobody; úkony přípravného řízení.

Abstract

The article deals with the judge for preliminary proceedings as an institute discussed in recent years, mainly in connection with the recodification of criminal procedure law. Some criminal lawyers compare it to institute of an investigating judge from Code of criminal procedure from 1950. The text aims to provide a critical perspective on the issue of the judge for preliminary proceedings, to highlight the next legislative changes that will be necessary in connection with its constitutionalisation be done, to refer the fundamental differences in the powers and functions of the judge for preliminary proceedings and the investigating judge. Last but not least, the insight into foreign jurisdictions for comparison with similar or comparable institutions.

¹ Text vznikl za finanční podpory projektu IGA_PF_2016_018 – Aktuální problémy dokazování v přípravném řízení: perspektivy připravované rekodifikace trestního řádu.

Keywords

The Judge for Preliminary Proceedings; an Investigating Judge; Fundamental Rights and Freedoms; Acts Preparatory Proceedings.

1 Úvod

Přípravné řízení je prvotní procesně relevantní stádium trestního řízení. Jeho účelem je co nejrychleji a v potřebném rozsahu prověřit důkazy k objasnění všech základních skutečností, které jsou důležité pro posouzení případu (včetně osoby pachatele a následku trestného činu), a opatřit podklady pro rozhodnutí, zda má být v konkrétní věci podána obžaloba, či zda má být od dalšího trestního stíhání upuštěno.

Kvalitou přípravného řízení je často determinováno celé trestní řízení a kvalita důkazů vykonaných v přípravném řízení je často rozhodující pro samotné usvědčení pachatele, jeví se proto jako zcela legitimním požadavek jednotlivých států nad touto kvalitou přípravného řízení nějakým způsobem dohlížet, garantovat ji.

Následující studie nabízí mimo jiné stručný exkurz do zahraničních právních úprav států, které k otázce kontroly zákonnosti přípravného řízení přistupují prostřednictvím specializovaných institutů, stěžejní část však tvoří zamyšlení se nad institutem soudce pro přípravné řízení. O tomto institutu se v posledních letech hovoří zejména v souvislosti s chystanou rekodifikací trestního řádu, někteří autoři však před zavedením soudce pro přípravné řízení varují, neboť v něm spatřují návrat k vyšetřujícímu soudci jako typickému atributu inkviziční justice.

2 Zahraniční exkurz

2.1 USA

Právní úprava přípravného řízení ve Spojených státech amerických se od kontinentálního typu přípravného řízení značně liší. Pro USA (stejně jako např. i Velkou Británii, Jihoafrickou republiku, Itálii a Švédsko) je typický adversární proces, který se mimo jiné projevuje tím, že trestní řízení je v podstatě soubojem dvou rovných stran. Soud nemá ani důkazní

břemeno, ani odpovědnost za výsledek řízení.² Úloha předsoudního stadia je omezena na opatření nezbytných důkazů, prověření trestních oznámení a získání podkladů pro soudní rozhodnutí.³

Nicméně i v tomto modelu trestního řízení hraje důležitou roli tzv. soudce pro předsoudní řízení (pre-trial judge), který před jednáním samotným kontroluje a posuzuje kvalitu a dostatečnost dosud obstaraných důkazů a rozhoduje o dalším osudu trestní věci (např. zdali se ve věci bude konat přelíčení před porotou atd).⁴ Toto předsoudní řízení (či také předběžné slyšení, „preliminary hearing“) se koná v případech, kdy obviněný neuzavře dohodu o vině a trestu, resp. svoji vinu popírá, a jeho účelem je kromě kontroly dostatečnosti dosud nashromážděných důkazů zejména prověřování jejich kvality a zákonnosti procesu jejich obstarávání.⁵

2.2 Rakousko

Pro Rakousko byl až do reformy trestního řízení v roce 2004 typický model vyšetřujícího soudce po vzoru francouzského trestního řádu z roku 1808, kdy soudce zahajoval přípravné řízení, prováděl neodkladné a neopakovatelné úkony, de facto v sobě spojoval funkci vyšetřovatele, žalobce, obhájce a v neposlední řadě sám o věci rozhodoval (či příslušné rozhodnutí připravoval).⁶

Přestože se i v rakouském trestním právu procesním objevovaly tendence využít pozitivních zkušeností anglo-amerického trestního procesu, do značné míry zůstalo jen u pokusu⁷ a vyšetřující soudce jako prvek typický spíše pro inkviziční proces zůstal coby „pán předsoudního stadia trestního procesu“ součástí rakouského právního řádu až do roku 2008, kdy nabyl účinnosti zákon o reformě trestního řízení z roku 2004.

² SOTOLÁŘ, Alexander, SOVÁK, Zdeněk, ŠÁMAL, Pavel. K nové koncepci dokazování v řízení před soudem. *Právní rozhledy*, 1996, č. 6, s. 247.

³ Tamtéž.

⁴ HUNTER, Jill a kol. *The Trial. Principles, Process and Evidence*. Sydney: The Federation Press, 2015, s. 5.

⁵ ALLEN, Ronald, Jay a kol. *Criminal procedure: Investigation and right to counsel*. 2. vyd. New York: Wolters Kluwer Law & Business, 2011, s. 60.

⁶ RŮŽIČKA, Miroslav. *Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 650.

⁷ DOLEŽAL, M., CÍSAŘOVÁ, D. K diskuzi o přípravném řízení. *Socialistická zákonost*, 1968, č. 9–10, s. 597–598.

Současný rakouský trestní řád již přešel na model se státním zástupcem jako dominantním subjektem přípravného řízení a místo vyšetřujícího soudce zaujal tzv. soudce práv a svobod, který je nyní jakousi „druhou instancí“ v rámci přípravného řízení, jenž přezkoumává písemné výpovědi svědků a obviněných, kteří byli již vyslechnuti policií.

2.3 Francie

Pro francouzské trestní právo je stále výrazný model vyšetřujícího soudce (le juge d'instruction), který dohlíží nad vyšetřováním, provádí studium spisu a samostatně provádí i další vyšetřovací úkony. Pro tyto účely jsou vyšetřujícímu soudci státním zastupitelstvím předávány případy středně závažných trestných činů a závažných trestných činů společně s návrhy na dokazování. Na konci vyšetřování pak vyšetřující soudce sdělí příslušnému státnímu zástupci své stanovisko, zda má být věc posuzována soudem, či nikoliv, státní zástupce se však samostatně rozhoduje, zda obžalobu nakonec podá.⁸

Přestože je vyšetřující soudce tradiční součástí zejména francouzského trestního procesu, i zde se v posledních letech objevují kritické hlasy orodující za zrušení a vyčlenění tohoto institutu z právního řádu. Stejně jako v ostatních evropských státech, i ve Francii úloha vyšetřujícího soudce postupně klesá, v současné době působí již jen cca v 7 % případů.⁹

2.4 České země

Součástí trestního řádu platného i na území českých zemí byl vyšetřující soudce až do roku 1950, kdy nabyl účinnosti zákon č. 87/1950 Sb. (nový trestní řád), který s ním jako s orgánem činným v přípravném řízení dále nepočítal. Byly tak vyslyšeny kritické hlasy odborníků z řad teoretiků i praktiků, kteří tento institut odsuzovali jako neefektivní a neobjektivní „přežitek rakušáckých praktik“.¹⁰ Podle Solnaře např. nebyl vyšetřující soudce vůbec soudcem ve vlastním slova smyslu, neboť jeho úkolem bylo pouze shroma-

⁸ RUŽIČKA, Miroslav. *Věřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 629.

⁹ REPÍK, Bohumil. Mezinárodní konference o ochraně lidských práv při výkonu trestní spravedlnosti v postkomunistických zemích. *Právo a zákonost*, 1992, č. 4, s. 249.

¹⁰ DOLEŽAL, M., CÍSAŘOVÁ, D. K diskuzi o přípravném řízení. *Socialistická zákonost*, 1968, č. 10, s. 601.

ždování důkazů a jejich příprava pro státního zástupce. V tomto směru byl v podstatě nástrojem obžaloby, přestože jeho úkolem mělo být mimo jiné objektivně a nestraně hodnotit jak důkazy prováděné ve prospěch obžalovaného, tak i v jeho neprospěch.

Dalším zdrojem kritiky byla samotná erudovanost a odborná kompetence vyšetřujících soudců. Jak uvádí prof. Musil, funkce vyšetřujícího soudce byla ve své době chápána jako jistý předstupeň před jmenováním do funkce soudce¹¹, tedy vnímáno dnešní optikou se jednalo spíše o soudního čekatela. Ne vždy měl tedy takový soudce zkušenosti a znalosti pro to, aby aktivně vedl vyšetřování a zároveň objektivně hodnotil předkládané důkazy. Prof. Musil správně zhodnocuje, že takto obsazovaný a vnímaný institut zkrátka nemohl nabídnout dostatečné záruky zákonnosti a efektivnosti přípravného řízení.¹²

2.5 Slovensko

Dnem 1. 1. 2006 vstoupil na Slovensku v účinnost zákon č. 301/2005 Z. z., tedy rekodifikovaný trestný poriadok, který zavádí pro slovenský právní řád dosud nový institut – súdca pro prípravné konanie. Zákonné vymezení soudce pro přípravné konanie je uvedeno již mezi úvodními ustanoveními (výklad některých pojmů) a podle těchto ustanovení je soudcem pro přípravné konanie soudce soudu prvního stupně, který je rozvrhem práce pověřený rozhodovat o přípustnosti zásahů do základních práv a svobod (vazba, domovní a osobní prohlídka a jiné zajišťovací úkony). Zároveň je mu umožněno, aby rozhodoval i o vině obviněného, který byl buď zadržen při spáchání přečinu s trestní sazbou do pěti let, anebo přistižen při útěku, a to ve zkrácené lhůtě do pěti pracovních dní, pokud s tím obviněný souhlasí.¹³

Zákon stanoví soudci pro přípravné konanie i další pravomoci, jako např. rozhodování v souvislosti s právem na obhajobu (ustanovování

¹¹ MUSIL, Jan. Resortní začlenění orgánů přípravného řízení trestního. *Čs. kriminalistika*, 1990, č. 3–4, s. 147. Cit. dle RŮŽIČKA, Miroslav. *Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 75.

¹² MUSIL, Jan. Resortní začlenění orgánů přípravného řízení trestního. *Čs. kriminalistika*, 1990, č. 3–4, s. 147. Cit. dle RŮŽIČKA, Miroslav. *Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 76.

¹³ Důvodová zpráva k zákonu č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, cit. dle PETRIČKO, Daniel. Súdca v prípravnom konaní. In: ZÁHORA, Jozef (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2016, s. 215.

obhájců, náhradních obhájců, rozhodnutí o použití krycích údajů o svědkovi, tedy vytvoření tzv. legendy, atd).¹⁴

Zákonným vymezením kompetencí a úkolů soudce pro přípravné konání naplňuje tento institut mnohem lépe požadavek na institucionalizaci orgánu soudní kontroly přípravného řízení, který by nezaujatým a objektivním způsobem dozoroval zákonnost přípravného řízení.

3 Soudce pro přípravné řízení v českém trestním řádu *de lege ferenda*

Současná situace kolem rekodifikace trestního práva procesního nevypadá příliš optimisticky; v odborných kruzích se spíše než o novém trestním řádu začíná mluvit o novele stávající právní úpravy. A jednou ze zvažovaných „novinek“, o kterých např. hovořil prof. Šámal v dubnu 2015 na kongresu Právní prostor, má být právě zavedení institutu „soudce pro přípravné řízení“ či tzv. „předprocesního soudce“. Odbornou veřejností je tento institut někdy přirazován k již zmíněnému institutu vyšetřujícího soudce, který naše trestní právo procesní znalo do r. 1950, nicméně na tomto místě je třeba podotknout, že jakákoliv podobnost s tímto přežitým institutem soudce, který skutečně prováděl vyšetřování (tedy pátral po důkazech, vyslyšel obviněného i svědky a shromažďoval důkazy) se soudcem pro přípravné řízení, je čistě náhodná.

Soudcem činným v přípravném řízení by podle Věcného záměru zákona o trestním řízení soudním (trestního řádu) z r. 2008 měl být soudce okresního soudu, který v souladu s rozvrhem práce příslušného soudu rozhoduje o zásazích do základních práv a svobod v přípravném řízení, o stížnostech proti usnesením státního zástupce v případech stanovených zákonem a v dalších případech, stanoví-li tak zákon.¹⁵

V tomto pojetí, které se snaží vyhovět požadavku, aby garantem práv občanů v trestním řízení byl pouze soud jako jediný skutečně nezávislý a nestranný orgán v systému trestní justice, tedy nelze v žádném případě hovořit o vyšetřujícím soudci, ale o předprocesním nebo mimoprocením soudci nazývaném

¹⁴ ŠTIFT, Peter. Ingerencie sudcu pre prípravné konanie. In: ZÁHORA, Jozef (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektivy*. Praha: Leges, 2016, s. 208.

¹⁵ Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) z roku 2008, publikován na stránkách justice.cz

také někdy soudce přípravného řízení nebo soudce svobod. Tento soudce by se měl v podstatě výlučně podílet na rozhodování či kontrole rozhodnutí vyšetřujících orgánů dotýkajících se základních práv a svobod občanů, příp. na rozhodování, zda důkazní materiál shromážděný zcela samostatně orgány obžaloby je dostatečný k postavení obviněného před soud. Při této koncepci by předprocesní soudce nejen neprováděl žádné dokazování ani nepátral po důkazech dalších, ale nedával by ani žádné pokyny, ať už policejnímu orgánu provádějícímu vlastní vyšetřování či státnímu zástupci coby představiteli obžaloby.

4 Problémy spojené s konstitucionalizací soudce pro přípravné řízení

V souvislosti s úvahami nad konstitucionalizací soudce pro přípravné řízení se však zákonitě objevují nejrůznější praktické problémy, na které bude třeba nalézt uspokojivou odpověď ještě před přijetím tohoto institutu do našeho právního řádu.

4.1 Reforma soudnictví

V současné době o jednotlivých úkonech přípravného řízení rozhoduje na návrh státního zástupce soudce, který je přidělen rozvrhem práce (má tzv. pohotovost). Na specializaci takového soudce není brán zřetel, tzn. o vazbě, příkazu k zatčení či v případě zjednodušeného řízení před samo-soudcem rozhoduje soudce, který je běžně činný např. na úseku opatrovnickém. V případě zavedení institutu soudce pro přípravné řízení se předpokládá, že tímto soudcem bude (po vzoru Slovenské republiky) soudce se specializací v oblasti trestněprávní, který bude určený rozvrhem práce. Zejména u menších soudů by to (vzhledem ke stávajícímu správnímu členění ČR) však zároveň nutně znamenalo navýšení minimálně o jednoho soudce s takovouto specializací, což s sebou nese samozřejmě zvýšenou finanční zátěž na chod justice. Je proto nejprve nutné realizovat reformu soudnictví a teprve pak přistoupit k institucionalizaci soudce pro přípravné řízení.

4.2 Vyloučení soudce z dalšího rozhodování

Jednou z dalších praktických otázek souvisejících se zavedením soudce pro přípravné řízení je procesní úprava jeho případné angažovanosti v dalších fázích řízení samotného. Bude soudce, který rozhodoval coby

soudce v přípravném řízení, vyloučen i z dalšího projednání věci, resp. úkonů trestního řízení? V současné době je otázka vyloučení soudce, který rozhodoval v přípravném řízení, řešena rozdílně pro různé druhy úkonů.

§ 30 odst. 2 tr. řádu uvádí taxativní výčet úkonů, jež odůvodňují vyloučení soudce rozhodujícího nebo se podílejícího na těchto úkonech z dalšího projednávání věci. Podle citovaného ustanovení bude tedy z vykonávání úkonů trestního řízení vyloučen soudce, který v projednávané věci v přípravném řízení nařídil domovní prohlídku nebo prohlídku jiných prostor a pozemků, vydal příkaz k zadržení nebo příkaz k zatčení nebo rozhodoval o vazbě osoby, na níž byla poté podána obžaloba nebo s níž byla sjednána dohoda o vině a trestu. Aktuální trestní řád však nevyžaduje, aby z dalšího projednání věci byl vyloučen soudce, který se v průběhu přípravného řízení účastnil výslechu svědka či rekognice prováděných podle § 158a tr.

Otázkou však může být, zdali přítomnost soudce u výslechu svědka nebo rekognice prováděných jako neodkladný nebo neopakovatelný úkon je srovnatelná s jeho procesním postavením jako orgánu, který v přípravném řízení nařídil domovní prohlídku, rozhodoval o vazbě nebo o příkazu k zatčení? Tyto taxativně uvedené skutečnosti tvoří předpoklad pro to, aby byla osoba soudce vyloučena ex lege. Pokud však účelem vyloučení soudce z dalších úkonů prováděných v trestním řízení má být upevnění důvěry účastníků řízení i veřejnosti v nezápartisanost postupu orgánů činných v trestním řízení, neměl by výčet zahrnovat i vyloučení soudce v případě, že se v přípravném řízení účastnil výslechu svědka či rekognice prováděných jako neodkladný nebo neopakovatelný úkon podle § 158a tr. řádu?

Záměr zařadit mezi důvody vyloučení soudce z vykonávání úkonů trestního řízení podle § 30 odst. 2 tr. řádu i situace, kdy byl tento soudce účasten úkonů uvedených v § 158a tr. řádu, byl původně obsažen v návrhu novely trestního řádu (později provedené zákonem č. 265/2001 Sb.). Argumenty pro toto zařazení spočívaly zejména v tom, že je nevhodné, aby soudce po podání obžaloby vycházel nikoliv z bezprostředního hodnocení důkazů provedených v jednací síni, ale z hodnocení, která učinil při dokazování ještě před tím, než bylo vůbec zahájeno trestní stíhání.¹⁶ Nicméně zákonodárce tuto změnu

¹⁶ ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád I. § 157 až 314 s. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 378.

do trestního řádu nakonec nepřevzal, mimo jiné zřejmě i proto, že by mohlo docházet k situacím, kdy by takový postup byl zcela nelogický. Mohlo by se např. stát, že by z dalšího projednávání věci musel být vyloučen soudce účastníci se ve fázi prověřování některého z úkonu podle § 158a tr. řádu, které pro další průběh trestního řízení i konečné hodnocení důkazů v hlavním líčení nemá žádný (či podstatný) význam (výslech svědka, který o trestné činnosti nic neví, rekognice, při níž poškozený nikoho nepoznal atd.).¹⁷

Osobně v uvedeném příkladu zásadnější nelogičnost nespátřuji, resp. jej hodnotím spíše jako „menší zlo“ ve srovnání se situací, kdy soudce účastníci setakového výslechu čirekognice (myšleno podle § 158a tr. řádu) bude přihodnocení důkazů v hlavním líčení rozhodovat na základě svého předchozího úsudku, který si vytvořil již ve fázi prověřování. Podobně „nelogickým postupem“ by se dalo argumentovat i v případě vyloučení soudce, který před zahájením trestního stíhání nařídil domovní prohlídku, při které však nebyly nalezeny naprosto žádné věci, jež by bylo možno dál v řízení využít. Nicméně v případě již zmiňovaného příkazu k domovní prohlídce musí být bezesporu kladen větší zájem na to, aby ve věci samé nerozhodoval soudce, který se již v přípravném řízení přiklonil k potřebě provést u podezřelého domovní prohlídku, čímž de facto přisvědčil důvodnosti podezření této osoby.

Problém týkající se nejasnosti vyloučení soudce účastnického se úkonů podle § 158a tr. řádu z dalšího projednávání věci není uspokojivě řešen ani v odborné literatuře. Zatímco Jelínek uvádí, že: „Soudce, který se takového úkonu (myšleno § 158a tr. řádu) účastní, je podle našeho názoru vyloučen z rozhodování věci po podání obžaloby, což lze dovodit z § 30 odst. 1 tr. řádu...“¹⁸ a tedy zastává názor, že takový soudce by měl být ex lege vyloučen z důvodu poměru k projednávané věci, Šámal uvádí již zmíněnou nelogičnost automatického vyloučení takového soudce z dalšího rozhodování ve věci.^{19,20}

¹⁷ Tamtéž, s. 379.

¹⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. vyd. Praha: Leges, 2016, s. 847.

¹⁹ ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád I. § 157 až 314 s. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 379.

²⁰ Podle judikatury není důvodem pro automatické vyloučení soudce z dalšího rozhodování ve věci ani jeho subjektivní pocit o vlastní podjatosti, viz usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem-pobočka v Liberci ze dne 16. dubna 1997, sp. zn. 31 To 202/97.

Zároveň však i Šámal připouští, že pokud lze mít v důsledku účasti soudce u úkonu podle § 158a tr. řádu pochybnosti o jeho nepodjatosti pro poměr k projednávané věci nebo k osobám, jichž se úkon přímo dotýká, nic nebrání jeho vyloučení podle § 30 odst. 1 tr. řádu.²¹ Tedy na rozdíl od Jelínka nespárňuje v účasti soudce u takových úkonů důvod vyloučení ex lege, nýbrž bude podle něj záležet na konkrétních okolnostech.

Podle mého názoru není vždy nejefektivnější opatření automaticky vyloučit z dalšího rozhodování ve věci soudce, který se účastnil úkonu podle § 158a tr. řádu, a to ani zařazením úkonů uvedených v § 158a tr. řádu mezi úkony v § 30 odst. 2 tr. řádu, ani automatickou aplikací § 30 odst. 1 tr. řádu. Nejvhodnější řešení spatřuji v individuálním posouzení okolností a charakteru důkazů vytěžených postupem podle § 158a tr. řádu a jejich potenciální schopnosti ovlivnit úsudek rozhodujícího soudce, resp. jeho vztah k projednávané věci, a v případě pochybností o nepodjatosti takového soudce až následně rozhodnout o jeho vyloučení ve shodě s § 30 odst. 1 tr. řádu.

Přijmeme-li do trestního řádu institut soudce pro přípravné řízení, jenž bude mít souhrnně vymezeny kompetence a úkony, které budou do jeho působnosti spadat, měl by být zaujat i jednotný postoj v otázkách jeho případného vyloučení z dalšího řízení. V opačném případě bude nutno o jeho vyloučení vždy uvažovat dvoufázovitě:

1. jestli byl coby soudce pro přípravné řízení účasten úkonu, který jej automaticky vylučuje ze všech dalších úkonů podle § 30 odst. 2 tr. řádu (v takovém případě by dle mého názoru bylo zbytečné měnit stávající stav a tento institut vůbec zavádět),
2. posuzovat, jestli vzhledem k okolnostem a charakteru důkazů vytěžených při úkonech ostatních nebyl ovlivněn úsudek rozhodujícího soudce a nemělo by tedy být na místě rozhodnout o jeho vyloučení pro podjatost v souladu s § 30 odst. 1 tr. řádu.

4.3 Rozdělení kompetencí mezi orgány přípravného řízení

Zamyslíme-li se nad vymezením jednotlivých kompetencí a pravomocí mezi orgány činnými v přípravném řízení, dospějeme k dalšímu odlišujícímu znaku mezi institutem vyšetřujícího soudce a soudcem pro přípravné řízení.

²¹ ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád I.* § 157 až 314 s. *Komentář.* 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 379.

Vyšetřující soudce byl (a v některých evropských státech dosud stále je) osobou skutečně provádějící vyšetřování, tedy pátrající po důkazech proti obviněnému, vyslýchající obviněného i svědky a shromažďující další potřebné důkazy. V tomto slova smyslu se tedy jeho úloha a procesní vymezení shodovaly a vzájemně překrývaly s postavením a kompetencemi dalších orgánů – policejního orgánu a státního zástupce. Ani přes vzdělání, výchovu a příslušnost k soudcovskému stavu nebyl rozdíl mezi vyšetřováním soudce a policejního orgánu v důsledku povahy a psychologie jejich práce natolik dostatečný, aby byl schopen adekvátně zabezpečit práva obviněného.

Naproti tomu soudce pro přípravné řízení by neměl být orgánem, který supluje vyšetřování prováděné policejním orgánem či státním zástupcem. Jeho konstitucionalizace by znamenala přípustnou míru prolomení Montesquieuovy dělby moci, kdy do trestního řízení ve fázi předcházející řízení před soudem vstupuje orgán soudního typu, avšak pouze jako garant zákonnosti a spravedlivého průběhu jednotlivých úkonů.²² Jeho funkce by tedy byla spíše dohlížející, což se o nynějším postavení státního zástupce říci nedá; přestože má podle aktuální právní úpravy dohlížet na zákonnost jednotlivých úkonů právě státní zástupce, realita je často taková, že státní zástupce coby budoucí žalobce nepostupuje vždy v přípravném řízení zcela objektivně a nezáujatě. V případě přijetí institutu soudce pro přípravné řízení by bylo postavení státního zástupce jednodušší, neboť by se tím odstranila jeho určitá procesní schizofrenie, dále by policejnímu orgánu dával pokyny, navrhoval a podílel se na vyhledávání důkazů svědčících o vině i vinu vyvracejících, otázku zákonnosti jednotlivých vyšetřovacích úkonů by však převzal soudce pro přípravné řízení.

5 Závěr

Uvedená studie si kladla za cíl upozornit na stěžejní rozdíly mezi institutem soudce pro přípravné řízení a již překonaným institutem vyšetřujícího soudce, neboť vzhledem k aktuálním úvahám o novelizaci trestního řádu je více než reálné, že institut soudce pro přípravné řízení bude brzy součástí i českého právního řádu. Je proto třeba ještě před jeho zavedením upozornit na jeho diametrálně odlišné postavení od zmiňovaného vyšetřujícího soudce coby spíše inkvizitora trestního soudnictví.

²² Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) z roku 2007, publikován na stránkách justice.cz

Dále bylo poukázáno na současné praktické problémy přípravného řízení spočívající zejména v nedostatečné personální obsazenosti nižších soudů a nejednotném přístupu k vyloučení soudce pro přípravné řízení z dalšího rozhodování ve věci, neboť tato problematika není uspokojivě řešena ani v současné trestně-procesní úpravě. Pro účely přijetí institutu soudce pro přípravné řízení však bude zapotřebí nejen tyto dvě kategorie, ale i všechny další problematické sféry upravit a připravit tak pro soudce svobod nanejvýše vhodné a úrodné právní podhoubí.

Literature

ALLEN, Ronald, Jay a kol. *Criminal procedure: Investigation and right to counsel*. 2. vyd. New York: Wolters Kluwer Law & Business, 2011, 1078.

DOLEŽAL, M., CÍSAŘOVÁ, D. K diskuzi o přípravném řízení. *Socialistická zákonost*, 1968, č. 10.

HUNTER, Jill a kol. *The Trial. Principles, Process and Evidence*. Sydney: The Federation Press, 2015, 732 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. vyd. Praha: Leges, 2016, 1280 s.

REPÍK, Bohumil. Mezinárodní konference o ochraně lidských práv při výkonu trestní spravedlnosti v postkomunistických zemích. *Právo a zákonost*, 1992, č. 4.

RŮŽIČKA, Miroslav. *Přípravné řízení a stádium projednání trestní věci v řízení před soudem*. Praha: LexisNexis, 2005, 158 s.

RŮŽIČKA, Miroslav. *Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR*. Praha: C. H. Beck, 2005, 745 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 470 s.

ZÁHORA, Jozef. *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2016, 368 s.

Contact – e-mail

veronika.pochyla@upol.cz

Prvky angloamerického trestního řízení v současné praxi státních zastupitelství¹

Zdeněk Jiří Skupin, Marcela Lukášová

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Ani české trestní právo se nevyhnulo jistému sblížení s angloamerickou právní kulturou. Zcela zřetelně lze toto spatřovat v institutech, které byly do trestního práva zavedeny – např. dohoda o vině a trestu či spolupracující obviněný. Otázkou však zůstává, jak se v praxi k těmto institutům přistupuje, zda jsou státními zastupitelstvími využívány, popř. v jaké hojnosti. Proto se ve svém příspěvku věnujeme zmapování praxe vymezených okresních státních zastupitelství k vybraným institutům, na základě čehož následně rozvíjíme debatu o jejich vhodnosti a využitelnosti v prostředí České republiky.

Keywords in original language

Angloamerická právní kultura; trestní zákoník; dohoda o vině a trestu; spolupracující obviněný; státní zástupce; praxe.

Abstract

Czech criminal law cannot avoid approximation with Anglo-American legal culture. It can be observed especially in some institutes, which were incorporated to the criminal law – e.g. agreement on guilt and punishment or cooperating accused. Question which remains is that, how the Czech practice approaches to these institutes, whether the public prosecutor's office uses them and how often. Because of it our paper deals with examination of practice, which is connected to the selected institutes, of selected district public prosecutor's offices. On the basis of that, we are developing the debate about these institutes and their suitability and usability in the Czech criminal law.

¹ Příspěvek vznikl v rámci projektu specifického výzkumu MUNI/A/1347/2015 „Vývojové tendence sankční politiky“.

Keywords

Anglo-American Legal Culture; Penal Code; Agreement on Guilt and Punishment; Cooperating Accused; Public Prosecutor; Practice.

1 Úvod

V posledních letech je prolínání dvou největších právních systémů - angloamerického a kontinentálního - velice aktuální otázkou, jejíž aspekty se čím dál častěji projevují v praxi.

Jeden z nejdůležitějších rozdílů mezi angloamerickým a evropským právním systémem, spočívá již v samotných kořenech. Kontinentální právní systém je postaven především na recepci římského práva, jakožto práva psaného, který systém angloamerický ovlivnil pouze minimálně. Nejvýraznější odlišností mezi kontinentálním a angloamerickým právním systémem tak tedy je rozdíl v pramenech práva. Vývoj práva v posledních desetiletích ale význam spočívající v rozdílnosti pramenů značně utlumil. V zemích s angloamerickým právním systémem se stále častěji přijímají zákony a jiné právní předpisy a psané právo tak nabývá na významu. Naproti tomu v evropských zemích s kontinentálním systémem práva vzrostl význam judikatury vyšších soudů. Tyto tendence v podobě inspirování se angloamerickým právním systémem pronikly již i do českého trestního práva procesního.

Předkládaný příspěvek se tedy zabývá instituty inspirovanými angloamerickým právním systémem, které byly do zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“) postupně zavedeny, nebo které o své zavedení teprve usilují. Dopředu jsme si vytyčili tři instituty, u kterých nás zajímaly reálné počty použití v praxi vybraných státních zastupitelství. Jednalo se o dohodu o vině a trestu, rozhodnutí dle § 172 odst. 2 písm. c trestního řádu a spolupracujícího obviněného. U těchto jsme formou výzkumného dotazníku, na základě zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím (dále jen „informační zákon“), žádali o počty užití v jednotlivých letech. Tomuto byla věnována část A výzkumného dotazníku. Část B pak byla zaměřena na osobní názory státních zástupců, zejména využitelnost v praxi, vhodnost institutů v českém trestním řízení a jiné osobní názory. V části B byla též uvedena dohoda o vině a trestu a spolupracující obviněný, navíc nás však zajímal názor na zásadu oportunitity a soukromou žalobu

v trestním řízení. Tato část již nepodléhala vyžádání informací na základě informačního zákona. Možnost vyjádřit se k těmto institutům spočívala čistě na ochotě a vstřícnosti jednotlivých státních zástupců.

Cílem tohoto příspěvku, za pomoci informací získaných z výzkumných dotazníků, je názorně poukázat na četnost používání výše uvedených institutů a na základě toho, ve spojení s osobními názory státních zástupců, poukázat na jejich vhodnost či nevhodnost. Aby však problematika byla rozebírána komplexně, zaměříme v prvních několika kapitolách pozornost na obecné přiblížení principu fungování, význam a cíl daných institutů. Díky tomu pak v závěru budeme moci porovnat, zda instituty splňují svá očekávání v praxi.

2 Dohoda o vině a trestu

V dnešní době se stále častěji můžeme setkat s termínem „racionalizace trestní justice“, kdy tento termín je vnímám především jako prostředek i metoda pro administrativní zjednodušení a celkové zkrácení trestního řízení. Požadavek na zajištění rychlejšího průběhu trestního řízení je oprávněný, a to i s ohledem (mimo mezinárodněprávní a ústavněprávní požadavky) na fakt, že účinnější je trestněprávní reakce, čím dříve po spáchání trestného činu následuje. Není však možné upřednostňovat racionalitu trestního řízení na úkor snížení jeho kvality. Na toto téma se mezi odbornou veřejností dlouho vedly diskuze. Nic však nezabránilo tomu, aby 1. 9. 2012 nabyla účinnosti novela trestního řádu č. 193/2012 Sb., která se stala jakýmsi přelomem v této věci, když zavedla institut *dohody o vině a trestu*. Dohoda o vině a trestu byla do té doby známá především v zemích s anglosaským právním systémem (nejčastěji označovaná jako *plea bargaining*).

Podstatou tohoto institutu je uzavření dohody mezi obviněným a státním zástupcem, za současného zohlednění zájmů poškozeného, ve které se obviněný přiznává ke spáchání popsaného skutku. Obviněný tímto jednáním umožní urychlené projednání dané věci, vzdá se práva na plnohodnotné řízení před soudem a práva na dokazování viny v hlavním líčení, za což může očekávat ochotu státního zástupce přistoupit na mírnější trest. Dohoda obsahuje také výměru trestu nebo jiné sankce a náhradu škody

či bezdůvodného obohacení.² Aby dohoda nabyla účinky odsuzujícího rozsudku, musí být schválena soudem. Pokud soud se sjednanou dohodou souhlasí, schválí ji ve veřejném zasedání odsuzujícím rozsudkem. Soud však není beze zbytku takovou dohodou vázán, má poměrně široká oprávnění dohodu nepřijmout. Postup pro samotné schvalování dohody o vině a trestu je však poměrně složitý a v tomto příspěvku pro něj, bohužel, není prostor. Zaměříme se tedy pouze na podstatu, cíl a smysl této dohody.

Zákonodárce tímto institutem chtěl docílit zrychlení trestního řízení ve věcech, ve kterých obě strany mají shodné postoje a upřednostňují rychlé vyřízení vcelku nesporné věci. Celkově má tento institut přispět ke zjednodušení a zefektivnění trestního řízení a jeho užitím má dojít k nemalé úspoře prostředků jinak vynakládaných na plnohodnotné trestní řízení s těžištěm dokazování v hlavním líčení. S tím samozřejmě souvisí i odbremenění justice, čímž má být soudům umožněno věnovat více času i prostředků na složitější případy.

Tento institut je dalším projevem pokračování trendu zavádění odklonů, který byl nastolen do českého trestního práva v 90. letech minulého století, a v jejichž rámci se účelněji prosazují zájmy poškozených. Sám poškozený se má účastnit sjednávání dohody o vině a trestu a výsledkem jednání má být i dohoda mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody. To zajisté může výrazně přispět k ochotě státního zástupce přistoupit na danou dohodu i k ochotě soudce danou dohodu schválit. Do určité míry se má tímto postupem zabránit i sekundární viktimizaci, jelikož oběť trestného činu nebude neustále stresována opakovanými výslechy. Je také v zájmu poškozeného, aby trestní řízení trvalo co nejkratší dobu, aby dosáhl náhrady škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení co nejrychleji.

V konečném důsledku má být tento institut ku prospěchu i obviněnému, jelikož nemusí být vystaven, po neúměrně dlouhou dobu, traumatizující nejistotě dlouhého trestního řízení s velmi nejistým výsledkem. Naproti tomu poměrně záhy získává jistotu o výsledku trestního řízení a svým vstřícným přístupem může také docílit i výrazného zmírnění trestu. U tohoto bodu si dovoluujeme podotknout, že se nejedná o jeden z prvotních účelů dané

² BARONE, Peter A. *Plea Bargaining: The lived experience of female prosecutorial discretion and decision-making*. 1. vyd. Freiburg: Capella Univ., Diss., 2013, s. 235.

úpravy, spíše jde o její důsledek. V závěru toho je také nutno konstatovat, že s dohodou o vině a trestu dochází také k nápravě obviněného, jelikož ten dohodnutý trest lépe přijímá a trestní řízení tak plní svou výchovnou a preventivní funkci.³

3 Zásada oportunity

Zde bychom se rádi krátce věnovali zásadě oportunity, čili právu státního zástupce stíhat trestné činy, kdy se jedná o možnost, nikoliv o povinnost státního zástupce stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozví, jak je tomu u zásady legality. V principu se jedná o dvě krajnosti, mezi kterými existuje celá řada modelů, které buď stojí na principu legality s výjimkami ve prospěch oportunity, anebo naopak. V plném rozsahu je zásada oportunity uplatňována v anglosaské oblasti, kde otevírá široké možnosti pro mimosoudní vyřizování trestních věcí.

Oportunitu lze označit jako určité diskreční oprávnění státního zástupce, který má možnost se rozhodnout, zda podá obžalobu nebo nikoli, zda osobu bude trestně stíhat či stíhání nezačíná, respektive zda v něm nebude pokračovat. Podle současného pojetí je zásada oportunity také označována jako zásada neúčelnosti.

Podstatou dané zásady je možnost orgánu činného v trestním řízení posoudit, zda v daném případě je trestní stíhání pachatele, a také jeho následný postih, z hlediska veřejného zájmu účelné. Pokud dospěje k závěru, že je trestní řízení neúčelné, může, přestože jsou splněny obecné podmínky, rozhodnout o tom, že pachatele z důvodu účelnosti stíhat nebude. Prof. Šámal k této věci zdůrazňuje, že pokud se trestá každé porušení práva bez ohledu na veřejný zájem, trestné činy ztrácí svůj výjimečný charakter a mohou se tak stát chováním společensky přijatelným.⁴ Diskrece tedy zabraňuje nežádoucím účinkům striktního dodržování principu legality. Lze říci, že jistým stupněm diskrece (v různé míře) jsou nadány v podstatě všechny státní orgány, jelikož se jedná o tradiční nástroj pro realizaci práva.

³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád: Komentář II.* (§ 157–314s). 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2262.

⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému.* Praha: Eurokodex Bohemia, 1991, s. 134.

K uvedenému se také vyjadřuje prof. Fenyk, když hovoří o procesních oportunitních řešeních, která se v některých státech uplatňují. Tyto řešení jsou založena jednak na čistě procesních důvodech (komplikovanost a složitost vyšetřování; dlouhodobost trestního stíhání a s tím spojené vysoké náklady, nedostatek důkazů či uhrazení újmy) nebo na specifických důvodech (dlouhá doba mezi spácháním činu a rozhodnutím soudu, zásady trestní politiky odvozené od veřejného zájmu, negativní vliv trestního stíhání na fyzické a duševní zdraví oběti, rodinné prostředí obviněného, velký časový odstup než čin vyšel najevo, vliv trestného činu na morálku, veřejný pořádek a veřejné mínění o výkonu spravedlnosti, rozšířenost daného trestného činu ve společnosti, možnost poškození mezinárodních vztahů v důsledku probíhajícího trestního řízení) a také na důvodech obsahujících jak hmotněprávní, tak procesněprávní, ale i zcela specifické (mimoprávní) prvky.⁵ V tomto světle je tedy zřejmé, že zásada opportunity, respektive instituty, kterými se projevuje, jsou základním prostředkem pro řešení bagatelních trestných činů, kdy je veřejný zájem na potrestání pachatele nepatrný a samotné trestní stíhání takovýchto trestných činů je neúčelné.

4 Rozhodnutí dle § 172 odst. 2 písm. c trestního řádu

§ 172 upravuje jeden ze způsobů meritorního vyřízení věci, ve které bylo zahájeno trestní stíhání. V § 172 odst. 2 trestního řádu jsou vymezené okolnosti, na základě nichž může státní zástupce fakultativně zastavit trestní stíhání (dle § 188 odst. 2 trestního řádu). Zastavení trestního stíhání z fakultativních důvodů je v teorii také označováno jako zastavení trestního stíhání z důvodu neúčelnosti.

Je nutné zdůraznit, že rozhodnutí dle § 172 je projevem zásady opportunity, tudíž je na volné úvaze příslušného orgánu činného v trestním řízení, zda jsou splněny podmínky pro daný postup. K tomu, aby se nejednalo o rozhodnutí zakládající se na libovůli je potřeba, aby příslušný orgán činný v trestním řízení postupoval dle pevně stanovených pravidel, které budou v souladu jak se zásadami trestního řízení, tak i se základními lidskými právy a svobodami.

⁵ FENYK, Jaroslav. Zásada legality nebo opportunity v novém trestním řízení? In: *Dny práva 2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 32.

Důvod uvedený pod písmenem c), týkající se dosažení účelu trestního řízení, byl do trestního řádu poprvé zaveden novelou, kterou provedl zákon č. 265/2001 Sb.⁶ V souvislosti s přijetím trestního zákoníku však bylo toto znění zákonem č. 41/2009 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku přeformulováno do současné podoby. V daném ustanovení je tedy upravena výlučná pravomoc státního zástupce, který může zastavit trestní stíhání, to však nutně za splnění jisté podmínky, a to že trestní řízení dosáhlo svého účelu.

Účel trestního řízení spolu s účelem trestního řádu vymezuje § 1 trestního řádu. Základním účelem trestního řízení je souladně se zákonem odhalit pachatele skutku, který naplňuje znaky trestného činu dle hmotného trestního práva, tento skutek vyšetřit a postavit pachatele před soud, kterýžto rozhodne o jeho vině či nevině, a v případě viny uloží pachateli trestněprávní sankci, nebo popř. upustí od potrestání, a vedle toho také zajistí výkon uložené sankce. Účelem je také provedení zákonného procesu.⁷ Podle vymezené definice má rovněž trestní řízení působit k upevňování zákonitosti a k předcházení či zamezování trestné činnosti. V neposlední řadě také samozřejmě k výchově občanů. Tohoto účelu trestního řízení, v návaznosti na zastavení trestního stíhání, ale musí být dosaženo i s ohledem na níže uvedené podmínky.

Dle § 172 odst. 2 písm. c) bude dosažení účelu posuzováno s ohledem na význam a míru porušení či ohrožení chráněného zájmu, který byl daným trestným činem dotčen. Dále také bude přihlíženo ke způsobu provedení činu a k jeho následku či okolnostem, za nichž byl spáchán. Podstatné při posuzování bude chování obviněného po spáchání trestného činu, především snaha nahradit škodu či snaha odstranit jiné škodlivé následky. Podmínka náležitého chování obviněného musí být dána vždy.

Z pohledu dosažení účelu trestního řízení je chování obviněného po spáchání činu velice významnou okolností, jelikož se zohledňuje samotný přístup

⁶ Znění ke dni 31. 12. 2009: „*Státní zástupce může zastavit trestní stíhání, jestliže vzhledem k významu chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo.*“

⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář I.* (§ 1–156). 7. vyd. Praha: C. H. Beck 2013, s. 2689.

obviněného. Předpokladem je, vedle řádného vedení života (řádny občanský a rodinný život, nedopouštění se trestných činů, přestupků či jiných správních deliktů) po celou dobu od spáchání trestného činu až do rozhodnutí státního zástupce, také prokázání, že není třeba žádného dalšího opatření (ochranné opatření, trest, použití některého z odklonů), popř. návrhu na schválení dohody o vině a trestu, a je tak možné trestní stíhání zastavit. V zásadě nebude možné zastavit trestní stíhání u obviněného, který popírá svou trestnou činnost.

S ohledem na výše uvedené je zřejmé, že dosažení účelu trestního řízení přichází do úvahy zejména u trestných činů s menší závažností. Při posuzování takového méně závažného trestného činu je potřeba učinit závěr, že sice došlo ke spáchání trestného činu, nicméně na pokračování v trestním stíhání není dán veřejný zájem.⁸

5 Spolupracující obviněný

Institut spolupracujícího obviněného zavedl s účinností od 1. 1. 2010 trestní zákoník, k čemuž přistoupila i doprovodná novela trestního řádu č. 41/2009 Sb. Tento institut, upravený § 178a odst. 1 trestního řádu, vychází z anglo-amerického právního systému, ve kterém je používán širší pojem korunní svědek. Je možné se občas setkat s tím, a to zejména v médiích, že se spolupracující obviněný zaměňuje s pojmem korunní svědek. Tento pojem však české trestní právo nezná a v podstatě se jedná o zatraktivnění terminologie novináři.

Smyslem a účelem institutu spolupracujícího obviněného je přispět ke zjištění a odhalení pachatelů velmi závažných trestných činů, a to za pomoci osob, které se v určité, ale nepříliš významné míře, podíleli na trestné činnosti a jsou ochotny pomoci s rozkrytím struktury zločinecké organizované skupiny (či organizované skupiny) a v tomto ohledu sdělí podstatné informace o hlavních pachatelích či organizátorech. Z obecného hlediska je možné institut spolupracujícího obviněného posoudit jako způsob, jak výrazněji zohlednit pravdivé a úplné doznání obviněného.⁹

⁸ ŠÁMAL, *Trestní řád: Komentář II.* (§ 157–314s), op. cit., s. 2201.

⁹ ŠÁMAL, *Trestní řád: Komentář II.* (§ 157–314s), op. cit., s. 2315.

Konkrétní důvody pro zavedení spolupracujícího obviněného spočívají v mezinárodním tlaku na to, aby smluvní státy Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu¹⁰ podporovaly osoby, které se podílely na spáchání závažné trestné činnosti a jsou ochotny o tom poskytnout významné informace. O mezinárodním vlivu na zavedení tohoto institutu svědčí i skutečnost, že česká úprava je zcela v souladu s Rezolucí Rady Evropské unie č. 497Y0111(01) ze dne 20. prosince 1996, o jednotlivcích, kteří spolupracují při soudním řízení v boji proti mezinárodně organizovanému zločinu, na což ostatně upozorňuje i důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku i doprovodné novely trestního řádu.¹¹

Spolupracujícího obviněného lze definovat jako obviněného, který významně svou výpověď přispěje k objasnění zvláště závažné organizované trestné činnosti. Zákon umožňuje, aby byl za spolupracujícího obviněného označen takový obviněný, který státnímu zástupci oznámí skutečnosti, které jsou způsobitelné významně přispět k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny, nebo zločinu spáchaného ve spojení s organizovanou skupinou či ve prospěch organizované zločinecké skupiny, nebo jehož informace pomohou zabránit dokonání takového zločinu. Obviněný se musí zavázat podat svou úplnou a pravdivou výpověď jak v přípravném řízení, tak i v řízení před soudem a doznat se k činu, pro který je stíhán, přičemž o tomto nesmí panovat důvodné pochybnosti, že jeho doznání bylo učiněno vážně, svobodně a určitě. K tomuto také obviněný musí prohlásit, že souhlasí s tím, aby byl jako spolupracující obviněný označen. Státní zástupce ale musí takovéto označení za spolupracujícího obviněného považovat za potřebné s ohledem na povahu trestného činu, k jehož objasnění se obviněný zavázal, a to i s přihlédnutím k osobě obviněného, k trestnému činu uvedenému v doznání a k okolnostem případu (zda a jakým způsobem se na spáchání daného trestného činu obviněný podílel).

Z výše uvedeného plyne, že obviněný postavení spolupracujícího obviněného nezískává automaticky, ale teprve v obžalobě mu ho přiznává státní zástupce, pokud shledá výpověď takového obviněného skutečně přínosnou

¹⁰ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu.

¹¹ ŠÁMAL, *Trestní řád: Komentář II.* (§ 157–314s), op. cit., s. 2315.

při objasnění zvláště závažné organizované trestné činnosti a také pokud to není v rozporu s povahou trestné činnosti, za kterou je samotný obviněný stíhán. Pokud obviněný není v obžalobě označen jako spolupracující, není možné na něj tak v dalším řízení před soudem hledět.

Trestní řád umožňuje, aby už v obžalobě státní zástupce navrhl soudu, aby bylo zcela upuštěno od potrestání spolupracujícího obviněného. To je ale možné pouze v těch případech, kdy obviněný nespáchal trestný čin závažnější než zločin, k jehož objasnění přispěl, pokud se nepodílel jako organizátor či návodce na spáchání zločinu, k jehož objasnění přispěl. Nezpůsobil svým činem úmyslně těžkou újmu na zdraví nebo smrt. Také se nesmí jednat o stíhání pro úmyslný trestný čin s horní hranicí trestní sazby odnětí svobody nejmeně deset let (v případě že již byl pro takový trestný čin v minulosti odsouzen).

V případě že nebudou splněny podmínky pro upuštění od potrestání spolupracujícího obviněného, ten může i přesto dosáhnout jistých výhod. Spolupráce obviněného je samozřejmě považována za polehčující okolnost a s přihlédnutím k osobě obviněného a k okolnostem případu může být i důvodem pro uložení trestu pod spodní hranicí zákonné trestní sazby. Obviněný tak může dosáhnout nižšího trestu, než který by mu podle zákona jinak musel být uložen.

Statut spolupracujícího obviněného však trvá pouze tehdy, pokud obviněný svou výpověď nezmění. Pokud ji změní, tak o výhody uvedené výše přijde.

6 Soukromá žaloba

K určitému odbřemenění státních zástupců by mohlo vést zavedení institutu soukromé trestní žaloby, která vychází z angloamerického právního systému a nad jejímž zavedením se vedou v odborných kruzích bouřlivé diskuze.

V některých zahraničních úpravách (a to již na Evropském kontinentu¹²) je poškozenému přiznáno velmi významné právo podat soukromou žalobu v trestním řízení. Takovéto právo je prozatím českému trestnímu řádu cizí, nicméně v souvislosti s novou kodifikací trestního práva procesního se o jeho možnosti uplatnění navážno uvažuje. Díky tomu by totiž měla být

¹² GRIVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 40–66. Viz polská, rakouská, německá a ruská právní úprava.

zejména posílena pozice poškozeného v trestním řízení, kdy ten bude mít možnost podat návrh na zahájení trestního stíhání u vybraných skutkových podstat trestných činů, u kterých veřejný zájem na stíhání do značné míry ustupuje zájmu soukromému. Z toho důvodu by se přenechalo především iniciativě soukromého žalobce, aby přímo soukromou žalobou inicioval konání trestního řízení před soudem.

Věcný záměr nového trestního řádu z roku 2008 počítá s možností podání soukromé žaloby u konkrétních trestných činů, a to u trestného činu pomlvy, porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti, poškozování spotřebitele, porušení práv k ochranné známce a jiným označením, porušení chráněných průmyslových práv¹³ a také případně u dalších, doposud nevymezených trestných činů. K typickému případu, který je vždy v souvislosti s tímto uváděn – trestný čin pomlvy – je potřeba zmínit, že dnes je velmi obtížené, ne-li nemožné, prosadit trestním oznámením stíhání někoho pro pomlvu. Ve statistikách se uvádí velice omezený počet trestních stíhání za tento trestný čin, řádově se jedná o jednotky případů, byť trestních oznámení bude v zásadě mnohem více.¹⁴

Pro účely podání soukromé žaloby má být poškozený oprávněn nahlížet do spisů, opatřovat si příslušné podklady a materiály a v rozsahu nezbytném k jejímu podání požadovat prostřednictvím státního zástupce provedení jednotlivých úkonů od policejního orgánu.¹⁵

Soukromá žaloba by měla také sloužit, byť ve velmi omezeném rozsahu, jako jeden z nástrojů kontroly pravomoci státních zástupců rozhodnout o stíhání nebo nestíhání některých trestných činů.

Vedle toho, jako další prostředek kontroly státních zástupců, by měla být nově upravena i tzv. subsidiární, neboli podpůrná žaloba poškozeného, u které by bylo striktně stanoveno přezkumné oprávnění toho soudu, u kterého by byla podána.

¹³ Viz Věcný záměr trestního řádu, schválený Legislativní radou vlády dne 31. 7. 2008. [citováno 28. 11. 2016].

¹⁴ GRIVNA, Tomáš. Základní zásady trestního řízení ve světle rekodifikace trestního řádu. *Právní prostor* [online]. Publikováno 4. 6. 2015 [cit. 27. 11. 2016].

¹⁵ Věcný záměr trestního řádu, schválený Legislativní radou vlády dne 31. 7. 2008. [citováno 28. 11. 2016].

Nic dalšího a podrobnějšího se v tuto chvíli k předmětným instancím neuvádí, je tedy značně nelehké rozhodnout o úspěchu jejich budoucnosti. Otázkou také zůstává, jak se k těmto „novinkám“ postaví praxe a odborná veřejnost. My jsme si prozatím dovolili udělat menší průzkum formou našeho výzkumného dotazníku, kde nás zajímaly právě názory podané praktickými očima.

7 K výzkumné části obecně

Pro statistiky byla vybrána okresní státní zastupitelství spadající do všech soudních krajů (Praha – hlavní město, České Budějovice, Ústí nad Labem, Brno, Praha, Plzeň, Hradec Králové a Ostrava). Okresní státní zastupitelství spadající do těchto krajů byla rozdělena na malá a velká, kdy za malá byla pokládána státní zastupitelství s počtem do desíti státních zástupců, velká pak ta zbylá (tedy deset státních zástupců a více). Náhodným výběrem z takto stanovených kritérií byla vylosována okresní státní zastupitelství tak, aby vždy bylo v každém kraji vybráno po jednom malém a jednom velkém zastupitelství. Tímto způsobem se nám celkem podařilo vytrždit reprezentativní vzorek šestnácti okresních státních zastupitelství.

Mezi malá okresní státní zastupitelství byla vybrána: Praha 7 (6 státních zástupců), Rakovník (4 státní zástupci), Český Krumlov (4 státní zástupci), Rokycany (4 státní zástupci), Louny (7 státních zástupců), Semily (5 státních zástupců), Blansko (5 státních zástupců) a Jeseník (5 státních zástupců).

Mezi velká okresní státní zastupitelství byla vybrána: Praha 2 (16 státních zástupců), Kladno (12 státních zástupců), České Budějovice (14 státních zástupců), Plzeň-město (15 státních zástupců), Teplice (15 státních zástupců), Hradec Králové (14 státních zástupců), Brno-město (40 státních zástupců) a Karviná (26 státních zástupců).

Z takto určeného reprezentativního vzorku jsme se na základě informačního zákona, dotazovali na četnost užití institutů trestního řádu, a to konkrétně užití dohody o vině a trestu (jak počtu navržených, tak schválených), užívání opportunity státními zástupci stanovené ustanovením § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu (zastavení trestního řízení ve fázi přípravného řízení, a to na základě toho, že byl dosažen účel trestního stíhání vzhledem k významu a míře porušeného zájmu) a počtu označení obviněných podle ustanovení § 178a odst. 1 trestního řádu (spolupracující obviněný).

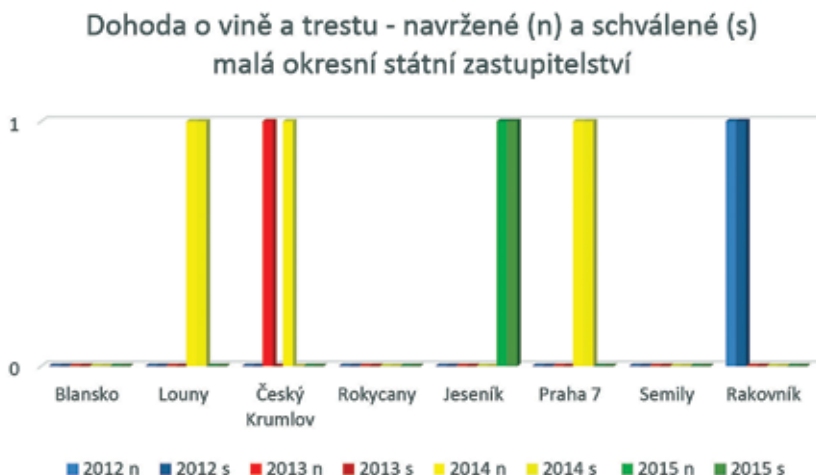
Zkoumané období bylo vymezeno lety 2011–2015, v případě dohody o vině a trestu je zkoumané období kratší a to od roku 2012–2015, neboť tato, jak již bylo zmíněno výše, se do trestního řádu dostala jeho novelou č. 193/2012 Sb. účinnou od 1. 9. 2012. Z důvodu toho, že je dohoda o vině a trestu v našem právním řádu poměrně mladý institut, je zřejmé, že státní zástupci s jejím užíváním byli v počátcích zdrženlivější, je proto nutné na tento fakt brát zřetel.

8 Statistiky malých okresních státních zastupitelství – část A

Z informací od okresních státních zastupitelství v Blansku a Rokycanech, lze říci, že tyto neevidují žádné užití zkoumaných institutů za dotazované období.

Louny a Praha 7 evidují pouze v roce 2014 jeden návrh a schválení dohody o vině a trestu, v Jeseníku je to pouze v roce 2015. V Českém Krumlově se pokusili v roce 2013 a v roce 2014 o uzavření jedné dohody o vině a trestu, tyto ale nebyly nakonec schváleny.

Z malých státních zastupitelství státní zastupitelství v Semilech v jednom případě zastavilo trestní řízení s odkazem na § 172 odst. 2. písm. c) trestního řádu, a to v roce 2011, v Rakovníku to bylo po jednom v roce 2011, 2012, 2013 a dvě v roce 2015, zároveň v Rakovníku byla navržena a schválena jedna dohoda o vině a trestu a to v roce 2012.

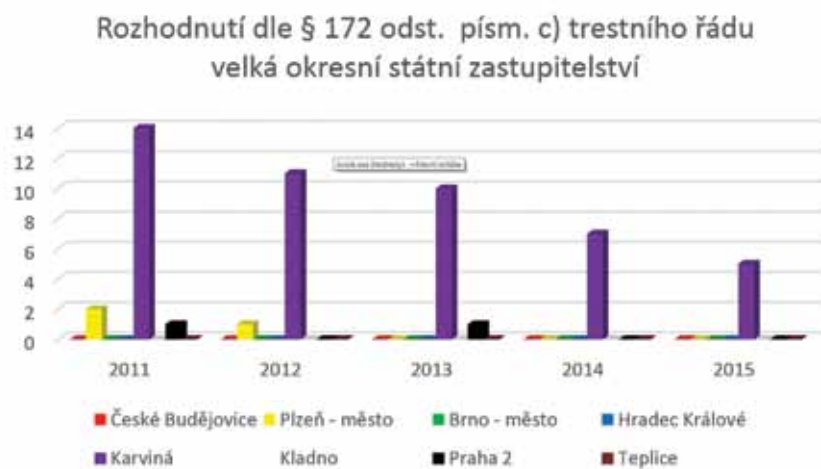
9 Statistiky velkých okresních státních zastupitelství – část A

Při rovnání s malými státními zastupitelstvími, velká státní zastupitelství používají zkoumané instituty o poznání častěji. Avšak i zde se objevuje jistá zdrženlivost, tu lze spatřovat například u okresních státních zastupitelství v Českých Budějovicích nebo v Kladnu, kdy tyto nevykazují jediný případ užití zkoumaných institutů za vymezené období.

Mnohem lépe je na tom Plzeň-město, které zaznamenalo jeden návrh a také schválení dohody o vině a trestu v roce 2013. V předchozích letech poté bylo zaznamenáno užití opportunity dle § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu, a to v roce 2012 jedenkrát a v roce 2011 dvakrát. Podobně na tom byla Praha 2, kde je evidováno pět dohod o vině a trestu jak navrhnutých, tak schválených (dvě v roce 2015 a tři v roce 2013), oportunita byla využita celkem dvakrát, konkrétně v roce 2013 a 2011. Státní zástupci v Hradci králové jsou nakloněni dohodě o vině a trestu ještě více než předešle zmíněná zastupitelství, neboť v roce 2015 bylo navrženo 16 dohod a 15 z nich soud schválil.

Dohodu o vině a trestu a spolupracujícího obviněného ve své činnosti ještě častěji využívají okresní státní zastupitelství v Brně-městě a v Teplicích, z čehož v Teplicích vedou záznam o jenom označení spolupracujícího obviněného v roce 2012, v případech dohod jsou na tom Teplice velmi dobře, neboť všechny navržené dohody byly také schváleny, číselně se jednalo o dvě za rok 2015, tři za rok 2014, čtyři za rok 2013 a jedna za rok 2012. V Brně-městě bylo na rozdíl od Teplic navrženo více dohod o vině a trestu, avšak všechny nebyly schváleny, jednalo se o šest navržených z toho čtyři schválené za rok 2015, čtrnáct navržených a osm schválených v roce 2014 a deset navržených a osm schválených v roce 2013. Označení obviněného podle § 178a odst. 1 trestního řádu Brno-město eviduje po jednom v roce 2014 a 2013.

Pomyslnou soutěž v počtu užití zkoumaných institutů vyhrálo Okresní státní zastupitelství v Karviné, neboť v roce 2011 vede jeden záznam o označení spolupracujícího obviněného. Dohod o vině a trestu bylo v roce 2015 schváleno sedm z osmi navržených, v roce 2013 to poté byly čtyři navržené a také schválené dohody. Státní zástupci v Karviné si zřejmě oblíbili rozhodování podle § 172 odst. 2 písm. c, tedy užití opportunity, neboť podle tohoto ustanovení bylo rozhodnuto pětkrát v roce 2015, sedmkrát v roce 2014, desetkrát v roce 2013, jedenáctkrát v roce 2012 a čtrnáctkrát v roce 2011.

10 K názorům státních zástupců obecně – část B

Další zkoumanou skutečností byly názory státních zástupců na vybrané instituty. Z hlediska § 2 odst. 4 informačního zákona, nebylo možno tohoto zákona využít, proto se jednalo o informace sdělené neformálně na základě dobré vůle toho kterého státního zástupce. Také z toho důvodu jsou zde prezentované názory anonymizované. Nutno podotknout, že i v tomto

případě, stejně jako u předcházejících kapitol týkajících se statistik, se jedná o vzorek názorů státních zástupců činných u rozdílných okresních státních zastupitelství.

Otázky byly zaměřeny ke zjištění názorů (využitelnost ve vztahu k četnosti užívání, praktičnost a vhodnost z pohledu praxe) státních zástupců následujících institutů: dohoda o vině a trestu, spolupracující obviněný, zásada opportunity a zvažovaný institut soukromé žaloby v trestním řízení.

11 Dohoda o vině a trestu – část B

Z odpovědí na dotazy k dohodě o vině a trestu je zřejmé, že se státní zástupci staví k jejímu samotnému konceptu spíše neutrálně až pozitivně. Co je však vytýkáno, je její současná právní úprava, která znemožňuje její širší využití, zejména procesní složitosti a komplikovanost. To se pak projevuje nezájmem obviněných, ale i samotných státních zástupců iniciovat i bez návrhu obviněného jednání o dohodě o vině a trestu.

Největší výtky náleží velké časové náročnosti; místo aby došlo k urychlení trestního řízení, dochází k jeho průtahům, kdy přípravné řízení probíhá v celé šíři a jednání o dohodě lze zahájit až ve chvíli, prokazují-li výsledky vyšetřování dostatečně, že se skutek stal, kdo jej spáchal a že se jedná o trestný čin,¹⁶ což je v podstatě až na konci vyšetřování, resp. po jeho skončení. Dle názorů státních zástupců trestní řízení také prodlužuje povinné zastoupení obhájcem, neboť se jedná o důvod nutné obhajoby, který také může být účasten všem úkonům, nebo řada nezbytných procesních úkonů, mezi které například patří: předvolání účastníků ke státnímu zástupci, výslech, soupis protokolů, soupis samotné dohody o vině a trestu, její návrh státním zástupcem k soudu, veřejné zasedání soudu k projednání dohody. Ze stejných důvodů dohodu není možné využít ve zkráceném řízení. Určité zrychlení může představovat pouze pro fázi před soudem, ale ve svém výsledku i tak dojde k zbytečným průtahům celého trestního řízení.

Další výraznou nevýhodou a brzdou častějšího užívání dohody je její omezení ve vztahu k zvláště závažnému zločinu, kdy ji v tomto případě nelze sjednat. V takovýchto případech by mohlo dojít i ke zrychlení trestního řízení. Naopak v běžných jednoduchých věcech, ve kterých není potřeba

¹⁶ § 175a odst. 1 trestního řádu.

vést rozsáhlé vyšetřování, ztrácí dohoda na účelu, neboť má-li státní zástupce dostatek důkazů o vině pachatele je podání obžaloby nebo návrhu na potrestání ekonomicky výhodnější, a to jak časově, tak finančně.

Negativní postavení státních zástupců vůči dohodě o vině a trestu vyvolává také její zneužívání ze strany obhájců. Tito dohodu účelově nabízí v případech, jsou-li si vědomi druhu uloženého trestu při odsouzení při uznání viny (převážně k trestu vyhoštění nebo zákazu činnosti). Na druhou stranu vyvíjí-li advokát iniciativu, jsou-li splněny zákonné předpoklady pro uzavření dohody a ovládá-li advokát procesní předpoklady pro tento institut, lze očekávat vstřícnost i ze strany státního zástupce.

Z toho jednoznačně plyne názor, že dohoda o vině a trestu není odmítána, co by institut, kritika se snaší ovšem na její upravení v zákoně, které nepřináší žádné ulehčení a zrychlení samotného trestního řízení. Zvláště pak ve fázi přípravného řízení dochází spíše k opaku, tedy k jeho zbytečnému prodloužení. Pro četnější užívání dohody proto bude nutno provést revizi jejího zákonného znění a zjednodušit celý proces sjednávání, tak aby došlo k jejímu „zatraktivnění“ jak pro samotné obviněné, tak pro státní zástupce. Otázkou zůstává, jakým způsobem dojít ke zjednodušení ustanovení o dohodě aniž by došlo ke snížení standardů ochrany základních práv a svobod.

12 Spolupracující obviněný – část B

Nápad případů vhodných pro označení obviněného jako spolupracujícího obviněného na úrovni okresních státních zastupitelství je minimální, to dokazují i výše zmíněné statistiky, stejně tak i vyjádření jednotlivých státních zástupců činných u okresních státních zastupitelství směřují k tomu, že s tímto institutem nemají žádné, resp. pouze minimální zkušenosti.

Na druhou stranu z jednotlivých vyjádření je patrný kladný vztah k tomuto institutu, drobná kritika směřuje k relativně přísně nastaveným podmínkám (zločiny + souvislost s organizovanou skupinou) a z toho důvodu můžeme vysledovat nízkou četnost užití. Nelze opomenout ani kritiku v návaznosti na zvlášť závažné zločiny, pro které institut nelze použít, proto by bylo vhodné rozšířit spolupracujícího obviněného i na ně.

I zde lze spatřovat tendence k účelovému nabízení institutu obviněným, který se domnívá, že takto dosáhne lepšího postavení a že bude rozhodovat

o míře své součinnosti a rozsahu jim poskytnuté výpovědi. S tím souvisí i problematika pohledu na institut ze strany veřejnosti (zejména na základě případů, které byly medializovány), které se může zdát, že orgány činné v trestním řízení takto „obchodují“ se spravedlností. Obdobné případy se bezesporu mohou jevit i jako nepřipustné ovlivňování spolupachatele při usvědčení někoho, kdo svou trestní odpovědnost odmítá přiznat.

Z předešlých odstavců jasně plyne pozitivní naklonění k institutu spolupracujícího obviněného a zajisté by i státní zástupci uvítali jeho rozšíření jak na zvlášť závažné zločiny, tak i na trestnou činnost s organizovanou skupinou nesouvisející. Proti tomuto bychom nebyli ani my, avšak mohla by vzniknout obava ze zneužívání spolupracujícího obviněného ze strany spolupachatelů. Avšak ani zde nevidíme výrazný problém, neboť ten kdo označuje v obžalobě obviněného za spolupracujícího obviněného je zase státní zástupce po zvážení všech nezbytných okolností.

13 Zásada oportunity – část B

Většina státních zástupců se shoduje, že současné nastavení zásady oportunity je vyhovující. I přestože je oportunita státními zástupci využívána, jejímu výraznějšímu užití brání zejména zásahy Nejvyššího státního zastupitelství na základě § 174a trestního řádu, které limitují využití této zásady v plném rozsahu, neboť musí být striktně dodržovány důvody dle § 171–173 trestního řádu.

Širšímu využití oportunity vtělené do § 172 odst. 2 písm. c) také brání skutečnost, že ani v současné době není dostatečně teoreticky zpracováno její použití v trestním procesu. Mimo to se v praxi vyskytují jen zřídka případy, které naplní relativně přísné podmínky tohoto ustanovení. Konkrétní kritéria se spíše zvažují ještě před zahájením trestního stíhání a případy u nichž by bylo možno po skončení dokazování v přípravném řízení dospět k závěru, že účelu trestního řízení bylo dosaženo, se prakticky nevyskytují. Také proto se státní zástupci raději uchylují k užití praxí osvědčeného institutu podmíněného zastavení trestního stíhání.

V případě § 172 odst. 2 písm. a) a b) trestního řádu se, přes jejich vhodnost, dává v praxi přednost institutu užití odložení věci ve fázi prověřování dle § 159a odst. 4 trestního řádu.

Z předchozích řádků jasné plyne neatraktivnost opportunity ze strany státních zástupců, ti se shodují, že současné nastavení je dostatečné, takže by se neklonili ani k jejímu případnému rozšíření. Zvláště pak za situace, kdy je možné rozhodnutí dle § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu suplovat již zaběhnutými a praxí vyhovujícími instituty jako je odložení věci nebo podmíněné zastavení trestního stíhání.

Zároveň i my se kloníme k tomuto názoru, že není nutno jakkoli rozšiřovat oportunní zásadu, neboť právě státní zastupitelství by mělo být ovládáno zásadou „v pochybnostech obžalovat“ a teprve až soud by měl rozhodovat v návaznosti na zásadu „v pochybnostech zprostit obžaloby.“ S případným rozšířením zásady opportunity až na úroveň, že by došlo k výraznému omezení, potažmo vytěsnění zásady legality, nelze souhlasit. Tímto způsobem by se významná část rozhodovací činnosti, jako činnosti soudu, který je určen k rozhodování sporů a rozhodování o vině nebo nevině, přesunula do roviny státního zastupitelství, jakožto orgánu, který není ovládán zásadou nezávislosti a nestrannosti, s čímž nelze ani z hlediska ústavnosti souhlasit.

14 Soukromá žaloba – část B

V současné době si státní zástupci nedokáží představit a považují za zbytečné zavedení konceptu soukromé žaloby do trestního řízení. Obava směřuje k zahlcení soudů spory nemající trestněprávní charakter, „vyřizování si účtů“ žalobami, nebo nepředstavitelnou komplikovaností dokazování bez předchozího shromáždění důkazů v přípravném řízení.

Určitým přiblížením soukromé žalobě je současné pojetí adhezního řízení, kdy státní zástupci hodnotí „aktivity“ poškozených jako nezájem o řešení sporu soukromoprávně, což přikládají buď neznalosti trestního procesu, nebo neochotě vynakládat vlastní prostředky na řešení svých problémů cestou soukromoprávní žaloby.

Velmi zajímavou myšlenku přinesl názor jednoho nejmenovaného státního zástupce, který se soustředil na soukromé žaloby ve smyslu prolomení zásady oficiality a propojení žaloby s trestnými činy vyjmenovanými ustanovením § 163 trestního řádu (souhlas poškozeného), kdy by sám poškozený podal žalobu a státní zástupce by poté rozhodoval, zda žalobu převezme a bude

vystupovat, jako by žalobu podal sám. O takové žalobě by se dalo například uvažovat v případě, kdy „dojde při dopravní nehodě ke zranění členů rodiny a trestní řízení může mít negativní dopad i na samotné poškozené“. Avšak i přes takové případy by na soukromé žaloby nutně musely dopadat podmínky § 163a trestního řádu.

S názorem uvedeným výše lze jen souhlasit, je nepředstavitelné, že by byla možnost, do současné podoby trestního řízení, zasáhnout soukromou žalobou. Hrozba zahlcení soudů banalitami netrestněprávního charakteru je velmi vysoká. To by se nepochybně odrazilo na prodloužení již tak poměrně dlouhého trestního řízení, v opačném případě by muselo dojít k neúměrnému navýšení soudního personálu, který by případný nával soukromých žalob vyřizoval a s tím také spojena problematika přesunutí jistých pravomocí z osoby soudce na tento personál, nehledě na ústavnost takového přesunu. Druhá navrhovaná situace, tedy případ, že by soukromé osoby podaly žalobu a státní zástupce by pak rozhodoval, zda žalobu převezme, či nikoliv je také nevhodná, dá se říci, že i zbytečná, neboť by se ve své podstatě od současné situace prakticky nezměnilo nic. Soukromá žaloba by byla navázána na případy uvedené v § 163 trestního řádu a omezena § 163a trestního řádu, pouhá změna by byla v iniciátorovi řízení, tedy zda by zahájil řízení poškozený a následně by nastupoval státní zástupce *ex officio* nebo by řízení zahájil rovnou orgán činný v trestním řízení *ex officio* (na případný podnět poškozeného).

15 Závěr

S celosvětovou globalizací dochází také ke sbližování právních kultur, a to i tak relativně vzdálených jako je ta kontinentální a anglosaská (angloamerická). V českém trestním právu procesním lze nepochybně tuto skutečnost sledovat na průniku typických angloamerických prvků trestního řízení, resp. výraznou inspiraci těmito instituty, do českého trestního řízení. Takovými instituty jsou pak dohoda o vině a trestu, spolupracující obviněný, zásada oportunitu a zvažovaná soukromá žaloba v trestním řízení.

Článek si vytyčil za cíl přiblížit čtenáři výše zmíněné instituty jak z pohledu teoretického, tak z pohledu praktického, kdy důraz byl kladen na praxi státních zastupitelstev, které se s nimi setkávají nejčastěji. Kladené otázky

zejména směřovaly k poodhalení skutečností četnosti užívání, praktické využitelnosti, ale také k případnému budoucímu vývoji a osudu zkoumaných institutů nebo současnému nastavení prolínání právních systémů.

Nejpodstatnější část příspěvku se zabývala výzkumem, jenž byl zpracován na základě dotazníku, jehož výsledky nepřinesly překvapivé odpovědi, ale odpovědi, které se daly předpokládat. Konkrétně, že prolínání institutů majících svůj původ v angloamerickém právním prostředí do prostředí práva kontinentálního (českého) není dokonalé a vykazuje řadu vad (zejména procesní složitosti, nebo opak zamýšleného působení), které způsobují jejich neatraktivitu pro další užití v praxi. Tyto skutečnosti potvrzují jak výzkumy četnosti užívání jednotlivých institutů, tak samotné názory jednotlivých státních zástupců.

Je tedy nepochybné, že současná úprava zkoumaných institutů, tak jak je nastavena, je nedostačující a bude nutno provést její revizi. Zároveň při budoucí inspiraci cizími instituty je nutno velmi vážít, zda tyto novoty najdou v našem kontinentálním systému uplatnění a budou v něm také fungovat.

Avšak s uspokojením lze konstatovat, že tento příspěvek splnil svůj vytyčený cíl, a to identifikovat nedostatky soudobé právní úpravy a připravit půdu pro budoucí diskuze o vhodných úpravách k četnějšímu užívání zkoumaných institutů.

16 Poděkování

Tímto chceme srdečně poděkovat všem osloveným státním zástupcům z jednotlivých státních zastupitelství, kteří vyplnili část B našeho výzkumného dotazníku, za jejich ochotu a vstřícnost.

Literature

BARONE, Peter A. *Plea Bargaining: The lived experience of female prosecutorial discretion and decision-making*. 1. vyd. Freiburg: Capella Univ., Diss., 2013, s. 282.

FENYK, Jaroslav. Zásada legality nebo oportunité v novém trestním řízení? In: *Dny práva 2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 31–32.

GRIVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 121. ISBN 80-246-1107-4.

GRIVNA, Tomáš. Základní zásady trestního řízení ve světle rekodifikace trestního řádu. *Právní prostor* [online]. Publikováno 4. 6. 2015 [cit. 27. 11. 2016]. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/zakladni-zasady-trestniho-rizeni-ve-svetle-rekodifikace-trestniho-radu>

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu. In: *Sbírka mezinárodních smluv: Česká republika*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, Sbírka mezinárodních smluv č. 75/2013, částka 44, s. 10088–1685.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář I. (§ 1–156)*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1898. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád: Komentář II. (§ 157–314 s.)*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1899–3730. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: Eurokodex Bohemia, 1991, s. 134–135.

Věcný záměr trestního řádu, schválený Legislativní radou vlády dne 31. 7. 2008. [citováno 28. 11. 2016]. Dostupný z <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?k=4980&o=23&j=33&d=281460>

Contact – e-mail

391284@mail.muni.cz

392870@mail.muni.cz

Dohoda o vine a treste a „angloamerické možnosti“ zefektívnenia jej právnej úpravy

Eva Szabová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Slovenská republika

Abstract in original language

Dohoda o vine a treste predstavuje významný prostriedok trestného práva procesného - odklon, ktorý je aktuálne v podmienkach Slovenskej republiky využívaný najčastejšie. Aj napriek uvedenej skutočnosti je však frekvenciu uplatňovania dohody o vine a treste v porovnaní s krajinami s angloamerickým právnym systémom potrebné označiť za pomerne nízku. Predkladaný príspevok preto podrobuje detailnej analýze právnú úpravu dohody o vine a treste uplatňovanú v krajine, ktorú možno právom označiť za akési miesto zrodu tohto významného trestnoproceného inštitútu – právnú úpravu Spojených štátov amerických. Cieľom príspevku je identifikovať konkrétne prvky obsiahnuté v predmetnom právnym systéme a zvážiť možnosť ich uplatnenia v podmienkach Slovenskej republiky

Keywords in original language

Dohoda o vine a treste; poškodený; restoratívna justícia; odvolanie; dovolanie; vyjadrenie poškodeného.

Abstract

Plea bargain represents very important legal tool of criminal procedural law – diversion that is currently the most frequently used in the Slovak Republic. Despite this fact the frequency of application of the plea bargain in comparison with countries with Anglo-American legal system should be described as relatively low. The present contribution therefore undergo detailed analysis of legislation related to the plea bargain that is applied in the country which can rightly be described as the kind of place of the birth of this important legal tool – legislation of the United States. The aim of this paper is to identify specific elements contained in this legal system and consider the possibility of their application in the Slovak Republic.

Keywords

Plea Bargain; Injured Party; Restorative Justice; Appeal; Higher Appeal, Impact Statement.

1 Úvod

Dohodu o vine a treste možno v najvšeobecnejšej rovine definovať ako inštitút trestného práva procesného spadajúci do kategórie osobitných trestnoprocesných nástrojov označovaných pojmom „odklony trestného konania“. V tejto súvislosti je nevyhnutné uviesť, že predmetné inštitúty, dohodu o vine a treste nevynímajúc, stelesňujú na úrovni trestného práva procesného tzv. alternatívne riešenie trestných vecí, ktoré vytvára významnú súčasť systému restoratívnej justície. Pre úplnosť výkladu je potrebné podotknúť, že do kategórie odklonov môžeme de lege lata, okrem dohody o vine a treste, zaradiť niekoľko inštitútov, ktoré svojou povahou predstavujú prostriedky odkláňania sa od klasického priebehu trestného konania. Inak povedané ide o skupinu nasledovných trestnoprocesných inštitútov:

- podmienené zastavenie trestného stíhania,
- podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného,
- zmier,
- trestný rozkaz.¹

Dohoda o vine treste predstavuje prostriedok, ktorý je momentálne v podmienkach Slovenskej republiky v aplikačnej praxi využívaný zo všetkých vyššie vypočítaných odklonov najčastejšie. Uvedené tvrdenie možno podporiť poukazom na informácie nachádzajúce sa v poslednej Štatistickej ročenke o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2015. Údaje v nej obsiahnuté totiž vypovedajú o tom, že počet trestných vecí, v prípade ktorých prišlo k uzavretiu dohody o vine a treste dosiahol v sledovanom roku hodnotu 4878 z celkového počtu 43 772 trestných vecí², čo predstavuje percentuálnu hodnotu 11,14 %. Pokiaľ ide o údaje dotýkajúce sa uplatňovania

¹ KLÁTIK, Jaroslav. Koncepcia restoratívneho trestania a systém alternatívneho riešenia trestných vecí v Slovenskej republike. *Justičná revue*, 2008, roč. 60, č. 1, s. 84. ISSN 1335-6461.

² Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2015, s. 25.

ostatných odklonov, v tejto súvislosti možno príkladmo poukázať na to, že v prípade podmieneného zastavenia trestného stíhania sa jeho aplikácia pohybuje na úrovni 4,02 % a v prípade zmieru dokonca iba na veľmi nepatrnej hodnote 0,75 %. Na základe predmetných údajov je potrebné vyhodnotiť, že využívanie inštitútu v podobe dohody o vine a treste je v porovnaní s ostatnými odklonmi skutočne najširšie. V tejto súvislosti je však predsa len vhodné podotknúť, že v rámci uplatňovania dohody o vine a treste možno v roku 2015 pozorovať pomerne značný pokles v porovnaní s rokmi predchádzajúcimi. Predmetný trend pritom možno sledovať počnúc rokom 2014. V nadväznosti na uvedené je však vhodné poukázať na to, že určitý pokles je v štatistickej ročenke vykázaný aj v súvislosti s ostatnými, zvyšnými odklonmi.³ Na základe týchto skutočností možno vysloviť myšlienku, že bude pomerne zaujímavé sledovať, či sa vývoj v oblasti uplatňovania odklonov, osobitne dohody o vine treste, bude aj naďalej uberať naznačeným smerom a či bude nevyhnutné aj v rámci zhodnocovania roka 2016 skloňovať regres vo sfére využívania inštitútu, ktorému doposiaľ patrilo v oblasti trestného práva procesného tak významné postavenie.

2 Dohoda o vine a treste v legislatíve USA

Dohodu o vine a treste možno charakterizovať ako relatívne nový, mladý právny inštitút. Do právneho poriadku Slovenskej republiky bol totiž tento prostriedok alternatívneho riešenia trestných vecí zavedený v rámci rekodifikácie Trestného poriadku (zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov), s účinnosťou od 1. januára 2006. V rámci rekodifikovania predmetného trestnoprocésneho kódexu bolo snahou zákonodarcu vytvoriť takú podobu právnej úpravy dohody o vine a treste, ktorá by viedla k aplikovaniu dohody v 70–80 % trestných vecí. Na podklade vyššie uvedených hodnôt

³ V roku 2014 boli percentuálne hodnoty uplatňovania troch vybraných odklonov nasledovné:

- dohoda o vine a treste: 13,79 %,
 - zmier: 1,27 % a
 - podmienené zastavenie trestného stíhania: 4,89 %.
- V roku 2013 boli pritom predmetné hodnoty nasledovné:
- dohoda o vine a treste: 15,08 %,
 - zmier: 1,57 % a
 - podmienené zastavenie trestného stíhania: 5,72 %.

Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2015, s. 25–26.

dotýkajúcich sa reálneho využívania dohody o vine a treste v praxi možno konštatovať, že popísané očakávania slovenského normotvorcu sa naplniť nielenže nepodarilo, ale s ohľadom na veľmi nízky, v posledných rokoch dokonca klesajúci počet prípadov využívania dohody pri riešení trestných vecí, im možno dokonca prisúdiť prívlastok „utopistické“. V tejto súvislosti sa zákonite natíska otázka, aké faktory, či skutočnosti predmetný, nepriaznivý stav zapríčiňujú. Pomerne často sa v tomto kontexte skloňujú dôvody ako fakultatívny charakter dohody o vine a treste, absencia povinnosti na strane prokurátora odôvodniť neprijatie návrhu obvineného smerujúceho k uzavretiu dohody o vine a treste či jednoduchá nedôvera prokurátorov ale rovnako tiež obvinených k inštitútu, ktorý je pre kontinentálne právo inštitútom ešte stále pomerne mladým, atypickým. Dohoda o vine a treste je totiž nástrojom, ktorý zásadne naruša niekoľko kľúčových zásad, na ktorých je vybudované kontinentálne trestné konanie – ako príklad možno uviesť vyhľadávaciu zásadu či zásadu zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností⁴. Dôvod nízkej frekvencie využívania dohody v praxi je však potrebné hľadať tiež v nastavení právnej úpravy *de lege lata*, ktorú nemožno v žiadnom prípade označovať za ideálnu. Domnievame sa, že je preto viac ako vhodné nazrieť do právnej úpravy štátu, ktorého zákonodarca docielil, že uzatváranie dohody o vine a treste predstavuje integrálnu, nevyhnutnú súčasť riešenia trestných vecí. Takouto krajinou sú Spojené štáty americké (ďalej iba „USA“), ktorých aplikačná prax nasvedčuje, že inštitút dohody o vine a treste je v rámci ich legislatívneho priestoru bezpochyby najrozvinutejším.

Práve USA sú totiž oprávnené považované za akúsi kolísku inštitútu dohody o vine a treste nesúceho v americkom systéme označenie „plea bargain“. Vyslovenú skutočnosť možno podoprieť dôkazom vypovedajúcim o frekvencii uplatňovania dohody o vine a treste v podmienkach USA – percentuálna hodnota trestných vecí riešených v jednotlivých štátoch USA práve prostredníctvom tohto inštitútu sa totiž v súčasnosti pohybuje na úrovni

⁴ ŠRAMEL, Bystrík. Dohoda o vine a treste a spravodlivosť ako obchod. In: ZÁHORA, Jozef (eds.). *Aktuálne otázky prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2014, s. 326. ISBN 978-80-7502-030-7.

vyššej ako 90 %⁵. V nadväznosti na uvedené je však potrebné podotknúť, že aj napriek všetkým doposiaľ vysloveným skutočnostiam dotýkajúcim sa „amerického“ uplatňovania dohody o vine a treste nie je možné v súvislosti s právnou úpravou dohody v USA hovoriť výlučne o pozitívach, ktoré je nevyhnutné automaticky považovať za akúsi inšpiráciu či vzor pre slovenského či českého normotvorcu. Povedané inými slovami na právnú úpravu USA je potrebné nazrieť aj z opačného, kritického uhľu pohľadu. Práve z uvedeného dôvodu bude príspevok vo svojej ďalšej časti poukazyvať nielen na pozitívne aspekty, ktoré by bolo možné zaviesť v súvislosti s dohodou aj v našich podmienkach, ale aj na prvky, v súvislosti s ktorými nie je v žiadnom prípade možné hovoriť o inšpirácii, ale práve naopak, skôr o potrebe vyvarovania sa ich zaradeniu do kontinentálneho právneho systému. Domnievam sa totiž, že v súvislosti s právnou úpravou dohody v USA je nevyhnutné brať neustále na osobitný zreteľ samotnú podstatu tohto inštitútu a konania s ním spojeného. V súvislosti s „americkou“ dohodou o vine a treste totiž možno konštatovať, že gros dohadovacieho (negociačného) konania predstavuje vyjednávanie o priznaní sa, resp. o podobe samotného obvinenia, čo vyplýva aj zo samotného pomenovania tohto inštitútu ako *plea bargain*. Uvedená skutočnosť je odzrkadlením značne široko nastavenej diskrečnej právomoci prokurátora, právomoci smerujúcej k akémusi formovaniu obvinenia podľa voľnej takmer neobmedzenej úvahy tohto zástupcu štátu. Tento fakt nachádza svoju reflexiu v podobe konečnej dohody, ktorá môže mať tri základné formy. Ide o nasledovné formy dohody o vine a treste:

- dohoda o obvinení (*charge bargain*), v ktorej sú už obsiahnuté konkrétne obvinenia,
- dohoda o obvinení uzavretá v situácii, kedy k vzneseniu obvinenia ešte neprišlo. Práve tento typ dohody je využívaný zo strany prokurátorov najčastejšie, keďže ide o dohodu, ktorá je pre prokurátora najvýhodnejšia - v nasledujúcom konaní pred súdom totiž súd rieši len otázku prijatia priznania sa a nie otázku zmeny či doplnenia

⁵ ZÁHORA, Jozef. Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In: STRÉMY, Tomáš (eds.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 194, ISBN 978-80-7502-034-5.

obvinení. Zjednodušene povedané v tomto prípade nie je diskrečná právomoc prokurátora dotýkajúca sa vznesenia obvinenia podrobená absolútne žiadnej následnej súdnej kontrole,

- tretím typom dohody je dohoda, v rámci ktorej prokurátor formuluje odporúčanie dotýkajúce sa výšky trestu, ktoré však pre súd nie je záväzné. Prokurátor tak de facto nepriamo určuje aj výšku trestu a to tým, že vytvára, formuje obvinenie podľa svojej úvahy. Uvedená skutočnosť je zrejmá aj zo štatistických údajov, podľa ktorých bola napr. v roku 2012 priemerná výška trestu odňatia slobody uloženého za drogovú trestnú činnosť osobám, s ktorými prokurátor uzavrel dohodu, päť rokov, pričom v prípade obvinených, ktorí boli podrobení štandardnému súdnemu konaniu, to bolo 16 rokov.

Vychádzajúc z uvedeného rozdielu dotýkajúceho sa samotnej podstaty dohody o vine a treste je preto zrejmé, že v súvislosti s angloamerickou právnou úpravou dohody je potrebné veľmi opatrne zvažovať, ktoré prvky predmetného systému by bolo možné v našich podmienkach považovať za inšpiratívne, resp. použiteľné.

3 Prvky legislatívy USA využiteľné v podmienkach SR

V nadväznosti na všetky doposiaľ uvedené skutočnosti je možné identifikovať niekoľko prvkov obsiahnutých v legislatíve USA dotýkajúcej sa dohody o vine a treste, ktoré vykazujú potenciál využiteľnosti v podmienkach tak Českej ako aj Slovenskej republiky (ďalej iba „SR“), resp. potenciál zefektívnenia právnej úpravy dohody o vine a treste uplatňovanej na našom území. Na prvom mieste je vhodné poukázať na prvok previazaný so širším zapojením poškodenej osoby do priebehu dohadovacieho konania. Tak v ČR ako aj v SR totiž aktuálne čoraz viac narastajú snahy o presadzovanie prvkov restoratívneho systému, ktorý sa práve, okrem iného, spája, aj s rozširovaním oprávnení poškodenej osoby v rámci trestného konania. Prvok právnej úpravy USA, ktorý je previazaný s osobou poškodenou trestnou činnosťou, je spojený s povinnosťami prokurátora súvisiacimi s týmto subjektom trestného konania. V jednotlivých amerických štátoch je to totiž práve prokurátor, kto zohráva skutočne významnú aktívnu úlohu na úseku ochrany a poskytovania pomoci osobám poškodeným trestnou činnosťou obvineného. V prvom rade je v tejto súvislosti potrebné poukázať na povinnosť

osobných konzultácií a stretnutí prokurátora s obet'ou. V rámci uvedených konzultácií má prokurátor povinnosť detailne vysvetliť obeti skutočnosti, ktoré zdôvodňujú uzavretie dohody o vine a treste s ohľadom na konkrétny prípad, priebeh dohadovacieho konania ako aj zamýšľaný obsah predmetnej dohody.⁶ Tieto povinnosti prokurátora vo vzťahu k obeti pritom nie je možné v žiadnom prípade vnímať iba ako isté „pro forma povinnosti“, ktoré právna úprava zakotvuje s cieľom poskytnúť „na oko“ ochranu obetiam trestných činov. Na ich splnenie je v rámci jednotlivých amerických legislatív kladený pomerne veľký dôraz – počas procesu schvaľovania uzavretej dohody o vine a teste totiž súd okrem iného hodnotí tiež splnenie predmetných povinností. V prípade ich nesplnenia pritom nie je postačujúce vyjadrenie prokurátora o tom, že ich splnenie nebolo reálne možné. Táto „nemožnosť“ totiž musí byť zo strany prokurátora podložená konkrétnymi skutočnosťami – inak povedané musí byť z jeho strany riadne preukázaná. Okrem toho je potrebné podotknúť, že v prípade, že prokurátor uvedené povinnosti splnil, samotné oznámenie splnenia povinností nie je tiež pre súd postačujúce. Súd totiž obligatórne posudzuje, či je možné predmetné splnenie vyhodnotiť ako „dostatočné“ - negatívne zistenie pritom automaticky vedie k neschváleniu predloženého návrhu dohody o vine a treste. Inak povedané právna úprava USA kladie v súvislosti s ochranou obetí prokurátorom na plecia značné povinnosti, k poctivému plneniu ktorých sú prokurátori „motivovaní“ hrozbou v podobe neschválenia dojednanej dohody zo strany súdu.

Skutočnosť, že prokurátor v angloamerickom právnom systéme naozaj plní úlohu významného ochrancu obetí trestných činov možno potvrdiť tiež poukazom na právne úpravy niektorých amerických štátov. Tieto totiž umožňujú obetiam tesne pred samotným rozhodnutím o schválení dohody vystúpiť pred súdom s vyjadrením dotýkajúcim sa ich pocitov a názorov pokiaľ ide o návrh dohody o vine a treste ako aj spáchanú trestnú činnosť, pričom v prípade neúčasti týchto osôb na súdnom konaní prezentuje uvedené vyjadrenie práve samotný prokurátor.⁷ Prokurátor tak v rámci americkej

⁶ U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime. Victim input into plea agreements. *Legal Series Bulletin*, 2002, s. 2. 1999–VF–GX–K007.

⁷ U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime. Victim input into plea agreements. *Legal Series Bulletin*, 2002, s. 3. 1999–VF–GX–K007.

legislatívy síce zohráva na úseku trestného konania primárne úlohu subjektu zastupujúceho štát, no na podklade uvedeného možno konštatovať, že prokurátor súčasne vo veľkej miere vystupuje nielen v záujme ale pokiaľ ide o prípad uvedený na poslednom mieste dokonca priamo v mene obetí trestných činov.

Ďalším zo skupiny prvkov, ktoré je možné považovať za prvky vykazujúce atribút inšpiratívnosti, je prvok dotýkajúci sa aktívnej účasti poškodeného na dohadovacom konaní. Právne úpravy jednotlivých štátov USA idú v tomto smere už na prvý pohľad značne ďaleko. Zakotvujú totiž právo každej obete vypracovať v prípade vykonávania dohadovacieho konania tzv. impact statement (impact testimony). Impact statement možno definovať ako určité vyjadrenie, v ktorom poškodení koncipujú vlastné myšlienky a postoje súvisiace s prebiehajúcim dohadovacím konaním. Obete tak poukážu na fyzické ako aj finančné následky, ktoré vyvolalo spáchanie trestného činu vo vzťahu k ich osobe, ako aj na následky emočného charakteru, na ktoré sa kladie osobitný dôraz. Blížšie povedané v rámci koncipovania predmetného vyjadrenia venuje poškodená osoba zvýšenú pozornosť popisu toho, ako trestný čin ovplyvnil jej vlastný život ako aj život osôb jej blízkych, toho, aký následok mal trestný čin na jej schopnosť pracovať, navštevovať školu, univerzitu, na jej medziľudské vzťahy, a rovnako tiež popisu toho, či bola obeť po spáchaní trestného činu nútená vyhľadať psychologickú pomoc. Vyjadrenie poškodeného pritom môže byť uskutočnené tak vo forme písomnej ako aj vo forme ústnej, pričom k predneseniu ústneho vyjadrenia dochádza priamo na súdnom konaní, na ktorom sa rozhoduje o schválení dohody o vine a treste. Obeť pritom nie je povinná vybrať si jednu z uvedených foriem uskutočnenia vyjadrenia – pristúpiť môže k obojm súčasne, a to v rámci jedného a toho istého konania.⁸ Pre úplnosť výkladu je vhodné poukázať na zaujímavosť, ktorú možno spozorovať v rámci poskytovania predmetného vyjadrenia - právne úpravy niektorých štátov USA totiž vyžadujú vykonanie vyjadrenia v podobe impact statement pod prisahou.⁹

⁸ New Hampshire Department of Justice. *Victim Impact Statement. The Crime Victim's Right to a Voice at Sentencing*. S. 5.

⁹ WELLING, N. Sarah. Victim participation in plea bargains. *Washington university law quarterly*. 1987, vol 65, no. 2, p. 348. ISSN 0043-0862.

V nadvázlosti na popis predmetného prvku vyskytujúceho sa v legislatíve USA možno s ohľadom na českú právnu úpravu konštatovať, že určitý náznak jeho zakotvenia možno badať už v rámci aktuálne platného Trestného rádu (ďalej iba „TR“). Ide konkrétne o ustanovenie § 175a ods. 5 druhá veta, v zmysle ktorého poškodený disponuje právom vyjadriť sa k rozsahu a spôsobu náhrady škody počas dohadovacieho konania. Na strane druhej je však potrebné okamžite konštatovať značnú limitáciu predmetného oprávnenia – patrí totiž výlučne poškodenému, ktorý je na vykonávanom dohadovacom konaní reálne prítomný. Okrem toho pokiaľ by sme opätovne nahliadli na úpravu vyššie popisovaného oprávnenia v rámci legislatívy USA, je nevyhnutné dospieť k zisteniu zásadného významu - väčšina štátov USA totiž udeľuje predmetné právo nielen samotnej obeti (poškodenému), ale tiež osobám jej blízkym. Povedané inými slovami na rozdiel od právnej úpravy ČR daným právom disponuje nielen primárna ale tiež sekundárna obeť trestného činu. V tejto súvislosti pritom možno zdôrazniť tú skutočnosť, že právom vykonania predmetného vyjadrenia disponuje dokonca aj osoba maloletá (dieťa), ktorá nevypracúva dané vyjadrenie prostredníctvom zákonného zástupcu, ale priamo osobne. V tejto súvislosti sa zákonite natíska otázka, akú podobu má takto uskutočnené vyjadrenie. Predmetné vyjadrenie, samozrejme, zodpovedá schopnostiam dotknutého dieťaťa, inak povedané, právna úprava štátov USA pripúšťa, aby v takomto prípade malo vyjadrenie podobu kresby znázorňujúcej pocity dieťaťa súvisiace so spáchaním trestného činu. Rodič dieťaťa ako druhotná obeť pritom môže vypracovať dve ďalšie vyjadrenia, a to jedno vlastné vyjadrenie a ďalšie vyjadrenie, ktoré uskutočňuje v mene maloletého dieťaťa, ako jeho zákonný zástupca.

Pre úplnosť výkladu je potrebné doplniť, že predmetné vyjadrenia poškodených nie sú spojené iba so spôsobom a rozsahom nahradenia škody, ako je tomu v prípade vyššie citovaného ustanovenia obsiahnutého v Trestnom ráde Českej republiky. V zmysle právnej úpravy USA sa impact statements dotýkajú aj otázky viny páchatel'a, otázky schválenia dohody o vine a treste a dokonca tiež otázky navrhovanej výšky trestu, ktorú môže samotný poškodený vo svojom stanovisku uviesť odlišne od výšky trestu, na ktorej sa dohodol prokurátor s obvineným. Predmetné vyjadrenie poškodeného

však musí byť vždy zdôvodnené, podložené konkrétnymi argumentmi, faktami. Skutočnosť, že vyjadrenia poškodených majú aj reálny dopad na rozhodovanie súdu o schválení, resp. neschválení predloženej dohody o vine a treste, dokazujú mnohé prípady, kedy súd práve na podklade vyjadrenia poškodeného zmenil výšku testu či odmietol návrh uzatvorenej dohody v konečnom dôsledku schváliť.

Fakt vypovedajúci o značnej váhe, ktorú vyjadrenia vo forme impact statements požívajú v právnom prostredí USA, je možné podoprieť tiež poukazom na zásadný význam vyššie spomínanej konzultačnej povinnosti prokurátora – v rámci predmetných konzultácií totiž prokurátor vysvetľuje obetiam „klasický“ priebeh trestného konania, ktoré sa vykonáva v prípade neschválenia predloženej dohody či predpokladaný výsledok a dopad tohto konania na poškodeného, čím sa snaží predísť nerealistickým očakávaniam obetí v súvislosti s potrestaním spáchania trestnej činnosti. Okrem toho je vhodné uviesť, že z dôvodu značnej sily, ktorú požívajú vyjadrenia poškodených v rámci dohadovacieho konania, sa v USA rozvinuli rôzne profesionálne organizácie, ktoré pomáhajú obetiam naformulovať tieto stanoviská tak, aby boli čo najprospešnejšie nielen pre obeť, ale tiež pre štát, resp. pre prokurátora.¹⁰

Vychádzajúc zo všetkých vyššie uvedených skutočností možno dospieť ku konštatovaniu, že prvky „americkej“ právnej úpravy dohody o vine a treste dotýkajúce sa ochrany poškodenej osoby v rámci vykonávaného dohadovacieho konania by nielen mohli, ale v súvislosti s neustálym presadzovaním snáh o zavádzanie modelu restoratívnej justície, aj mali byť pre slovenského zákonodarcu inšpiráciou, pokiaľ ide o budúce zefektívňovanie právnej úpravy viažucej sa k odklonu v podobe dohody o vine a treste.

Ďalší prvok americkej právnej úpravy, ktorému možno prisúdiť atribút inšpiratívnosti a ktorému je potrebné venovať zvýšenú pozornosť predstavuje prvok súvisiaci s možnosťou subjektov zúčastnených na dohadovacom konaní brániť sa voči uzavretej dohode o vine a treste. V tejto súvislosti je v prvom rade potrebné poukázať na prístup, ktorý v tejto oblasti zvolil slovenský zákonodarcu – ten totiž v rámci právnej úpravy dohody o vine

¹⁰ U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime. Victim input into plea agreements. *Legal Series Bulletin*, 2002, s. 4. 1999–VF–GX–K007.

a treste vylúčil v absolútnom rozsahu všetky štandardne dostupné, bežne využívané opravné prostriedky, a to sťažnosť, odvolanie, ako aj dovolanie. Blížšie povedané v zmysle slovenského Trestného poriadku nemožno v rámci dohadovacieho konania podať ani sťažnosť, pokiaľ by sme uvažovali o možnosti napadnúť uznesenie súdu o neschválení dohody o vine a treste, a rovnako ani odvolanie ako riadny a dovolanie ako mimoriadny opravný prostriedok smerujúci proti rozsudku, ktorým súd potvrdil schválenie uzatvorenej dohody. Táto nemožnosť využitia daných opravných prostriedkov sa pritom vzťahuje na všetky subjekty zúčastnené na dohadovacím konaní, pričom osobitne zásadne to vyznieva v súvislosti s osobou obvineného a poškodeného. V súvislosti s obvineným však možno uviesť, že v rámci otázok, ktoré sú mu kladené na súde v zmysle ustanovenia § 333 ods. 3 TP, je vo vzťahu k nemu vykonávané tiež riadne poučenie o nemožnosti napadnúť rozsudok súdu odvolaním, pričom prípad, kedy by s touto skutočnosťou obvinený nebol stotožnený, by pre súd automaticky znamenal nevyhnutnosť pristúpiť k neschváleniu predloženej dohody o vine a treste. Na strane druhej v prípade súhlasu obvineného s dohodou, nesúhlasné stanovisko poškodeného nemá žiadny vplyv na jej schválenie súdom. Jediným dôsledkom uskutočnenia takéhoto vyjadrenia zo strany poškodeného je jeho automatické odkázanie na občianske súdne, prípadne iné konanie bez možnosti uplatnenia odvolania. Zjednodušene povedané udelenie súhlasu s dohodou zo strany obvineného de facto automaticky znamená pozbavenie práva na podanie odvolania pre poškodeného.

Pokiaľ ide o osobu obvineného v tejto súvislosti je potrebné doplniť, že Trestný poriadok vo svojom ustanovení § 334 ods. 4 síce umožňuje podať voči rozsudku schvaľujúcemu dohodu o vine a treste dovolanie, a to za predpokladu naplnenia dovolacieho dôvodu spočívajúceho v porušení práva na obhajobu, no pri posudzovaní reálnej uplatniteľnosti tejto zákonnej výnimky je nevyhnutné siahnuť po výklade, ktorý k tejto otázke zaujal Najvyšší súd SR vo svojom rozhodnutí uverejnenom pod číslom 2 Tdo/32/2007. Najvyšší súd SR totiž v jeho rámci judikuje, že predmetné právo na podanie dovolania patrí výlučne Ministrovi spravodlivosti SR. Najvyšší súd SR pritom vychádzal zo skutočnosti, že podanie dovolania prichádza v zmysle príslušných ustanovení TP do úvahy výlučne za predpokladu,

že oprávnená osoba (s výnimkou ministra spravodlivosti) využila svoje zákonné právo podať voči konkrétnemu rozhodnutiu riadny opravný prostriedok. Keďže v prípade rozsudku o schválení dohody o vine a treste zákon podanie odvolania vylučuje, automaticky je vylúčená aj možnosť naplnenia tejto základnej podmienky na podanie dovolania. V nadväznosti na uvedené je však dôležité podotknúť, že obvinený, ktorý podľa citovaného judikátu Najvyššieho súdu SR nedisponuje právom na podanie dovolania, získal na podklade ďalšieho rozhodnutia pochádzajúceho z činnosti tohto súdneho orgánu oprávnenie iniciovať jeho podanie ministrom spravodlivosti a to prostredníctvom uplatnenia podnetu podľa § 369 ods. 1 TP. Predmetný judikát uverejnený v Zbierke rozhodnutí a stanovísk Najvyššieho súdu SR pod značkou Tpj 45/2016-12 je potrebné označiť za osobitne zásadný. Dôvodom daného konštatovania je tá skutočnosť, že doterajšia rozhodovacia činnosť Najvyššieho súdu SR vychádzala z premisy, v zmysle ktorej obvinený nie je osobou, ktorú možno subsumovať pod kategóriu subjektov disponujúcich oprávnením na uplatnenie podnetu v zmysle citovaného ustanovenia¹¹. Povedané inými slovami Najvyšší súd SR koncipoval v rámci judikátu Tpj 45/2016-12 výnimku z doposiaľ všeobecne nastaveného pravidla o absolútnom vylúčení obvinenej osoby z možnosti iniciovať podanie dovolania prostredníctvom podnetu

V súvislosti s právnou úpravou opravných prostriedkov smerujúcich proti dohode o vine a treste je vhodné podotknúť, že situácia v Českej republike nie je ani zďaleka tak kritická, ako je tomu v podmienkach Slovenskej republiky. Český zákonodarcu totiž v tomto smere umožňuje tak podanie sťažnosti, ako aj podanie odvolania a dovolania, za predpokladu splnenia konkrétnych zákonných podmienok, a to vo vzťahu k obom vyššie spomínaným subjektom, teda tak vo vzťahu k obvinenému ako aj vo vzťahu k osobe poškodeného.

Pokiaľ ide o právnu úpravu USA v jej rámci možno identifikovať prvok, ktorý by v analyzovanej oblasti mohol predstavovať inšpiráciu nielen pre Slovenskú, ale rovnako tiež pre Českú republiku. Ide o prvok spojený s právom na podanie odvolania, ktorým disponuje osoba obvinenej. Pokiaľ ide o českú právnu úpravu v určitom aspekte dochádza v tejto oblasti

¹¹ Pozri napr. Rozhodnutie NS SR, sp. zn. 3 Tdo 45/2011.

k zhode s právnou úpravou USA – ide konkrétne o vymedzenie dôvodu, pre ktorý môže obvinený svoje odvolacie oprávnenie uplatniť. Týmto dôvodom je pritom nesúlad rozsudku s dohodou, ktorej schválenie štátny zástupca súdu navrhol. Právna úprava USA ide však v otázke koncipovania dôvodov na podanie odvolania o niečo ďalej – zakotvuje totiž právo na uplatnenie odvolania aj v prípade neplatnosti priznania sa obvineného. Odvolaním podaným z predmetného dôvodu pritom obvinený môže dosiahnuť nápravu nezákonného stavu v podobe späťvzatia uskutočneného priznania a podrobenia sa štandardnému konaniu na súde.

Čo sa týka možnosti napadnúť opravným prostriedkom rozhodnutie súdu o neschválení dohody o vine a treste aj v tomto smere možno označiť právnú úpravu USA za progresívnejšiu – predmetnú možnosť totiž táto právna úprava zakotvuje explicitným spôsobom. Na tomto mieste je však súčasne potrebné upriamiť pozornosť na jednu pomerne zásadnú skutočnosť, ktorá v kontexte právnej úpravy USA nadobúda už charakter negatívny. Je totiž síce pravdou, že obvinený má právo napadnúť aj rozhodnutie súdu o nechválení dohody o vine a treste, no na strane druhej je dôležité uviesť, že s predmetným rozhodnutím sa spája pomerne rozsiahla diskrečná právomoc súdu. Neexistuje totiž zákonné ustanovenie, ktoré by upravovalo konkrétne podmienky, za splnenia ktorých môže súd pristúpiť či už k schváleniu alebo odmietnutiu predloženej dohody – toto rozhodnutie je tak v plnom rozsahu ponechané na voľnej úvahe súdu. Okrem toho v prípade odmietnutia schválenia dohody súd nemá zákonnú povinnosť špecifikovať dôvody, ktoré ho k predmetnému kroku viedli. Povedané inými slovami počas celého dohadovacieho konania vykonávaného v USA dochádza k pomerne širokému uplatneniu diskrečnej právomoci a to tak zo strany prokurátora, čo bolo spomenuté už v úvode tohto príspevku, a rovnako tiež zo strany príslušného súdu počas schvaľovania predloženej dohody o vine a treste.

V rámci identifikácie prvkov obsiahnutých v právnej úprave USA, v súvislosti s ktorými už v žiadnom prípade nemožno skloňovať atribúty kladného charakteru, je možné poukázať na ďalší zásadný aspekt, ktorý vykazuje pomerne zásadnú kontroverznosť. Ide konkrétne o prvok v podobe zapojenia súdu do procesu vyjednávania dohody o vine a treste. Účasť sudcu na vyjednávaní síce na jednej strane možno vnímať ako určité pozitívum,

keďže sudca je vo všeobecnosti vnímaný ako subjekt disponujúci lepšími predpokladmi pre stanovenie vhodného trestu ako prokurátor, no s týmto prvkom amerického právneho systému sa spája skôr značná kritika. V tomto ohľade sa poukazuje predovšetkým na určitý psychologický efekt - na obvinenú osobu je totiž týmto spôsobom vyvíjaný tlak pokiaľ ide o prijatie ponuky uskutočnenej zo strany prítomného sudcu. Pokiaľ totiž obvinený odmietne ponuku sudcu akceptovať, vystavuje sa tej skutočnosti, že riadne konanie, do ktorého následne vstúpi, bude vedené tým istým sudcom, ktorého návrh dohody odmietol. Práve táto skutočnosť môže zákonite vyvolať istú mieru neobjektívnosti a prísnosti na strane sudcu v následnom konaní. Vedomosť o nej tak zákonite vytvára tlak na obvineného pokiaľ ide o prijatie návrhu dohody zo strany prítomného sudcu. V tejto súvislosti je však vhodné doplniť, že otázka prítomnosti sudcu na vyjednávaní dohody o vine a treste nie je v USA upravená jednotne. Federálne právo síce dokonca zakotvuje zákaz prítomnosti sudcu na predmetnom konaní, no na strane druhej predmetný zákaz nemá charakter zákazu ústavného. Z uvedeného dôvodu legislatívy mnohých štátov USA takéto právo účasti sudcom garantujú, pričom veľmi často dochádza aj k jeho reálnemu využívaniu.¹²

4 Záver

Na podklade všetkých vyššie formulovaných skutočností je možné dospieť ku konštatovaniu, že angloamerický právny systém ako taký, ako aj samotnú právnu úpravu dohody o vine a treste nemožno vnímať ako bezodný zdroj inšpirácie pre systém kontinentálneho typu. Predmetný systém totiž vykazuje nielen atribúty inšpiratívneho charakteru, ale tiež mnoho prvkov, v súvislosti s ktorými možno hovoriť skôr o snahe vyhnúť sa ich uplatňovaniu v našich právnych podmienkach. Povedané inými slovami skutočnosť, že USA je akýmsi miestom zrodu dohadovacieho konania, sama o sebe nezakladá prezumpciu absolútnej, bezvýhradnej správnosti nastavenia tejto právnej úpravy.

¹² WELLING, N. Sarah. Victim participation in plea bargains. *Washington university law quarterly*, 1987, vol 65, no. 2, p. 314–317. ISSN 0043-0862

Literature

KLÁTIK, Jaroslav. Koncepcia restoratívneho trestania a systém alternatívneho riešenia trestných vecí v Slovenskej republike. *Justičná revue*, 2008, roč. 60, č. 1, s. 73–85. ISSN 1335-6461.

Rozhodnutie NS SR, sp. zn. 3 Tdo 45/2011.

Rozhodnutie NS SR, sp. zn. 2 Tdo/32/2007.

Rozhodnutie NS SR, sp. zn. Tpj 45/2016-12.

ŠRAMEL, Bystrík. Dohoda o vine a treste a spravodlivosť ako obchod. In: ZÁHORA, Jozef (eds.). *Aktuálne otázky prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2014, s. 321–28. ISBN 978-80-7502-030

Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2015.

U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime. Victim input into plea agreements. *Legal Series Bulletin*, 2002, 7 s. 1999–VF–GX–K007.

New Hampshire Department of Justice. Victim Impact Statement. The Crime Victim's Right to a Voice at Sentencing, 13 s.

WELLING, N. Sarah. Victim participation in plea bargains. *Washington university law quarterly*. 1987, vol 65, no. 2, p. 301–356. ISSN 0043-0862.

ZÁHORA, Jozef. Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In: STRÉMY, Tomáš (eds.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 180–202. ISBN 978-80-7502-034.

Contact – e-mail

eva.szabova@truni.sk

Budoucnost zapojení laického prvku do rozhodování trestních věcí

Filip Ščerba

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Príspevok nabízí zamyšlení nad různými variantami dalšího zapojování tzv. laického prvku do rozhodování trestního věcí v České republice. Východiskem je teze, že k úvahám o možném rozšíření laického prvku např. v podobě zavedení porot po vzoru zemí náležejících k anglosaskému právnímu systému, může být přistoupeno až tehdy, podaří-li se obhájit stávající podobu účasti laiků na rozhodování trestního věcí v roli přísedících, neboť tento prvek trestní justice bývá v poslední době kritizován. Príspevok nabízí přehled a hodnocení argumentů pro i proti zachování přísedících v současném systému českého trestního práva.

Keywords in original language

Laický prvek; přísedící; trestní justice; trestní soudy.

Abstract

The article offers reflection about different variations of future use of non-professionals in decision-making of criminal cases in the Czech Republic. Considerations regarding to possibility of implementation of juries may take place only if the current model of involving of lay judges into the decision-making of criminal cases, which has been often criticized during last years, would be defended. The article also offers an overview and an evaluation of arguments pro and con conservation of lay judges in current system of the Czech criminal law.

Keywords

Lay Judges; Criminal Justice; Court.

1 Úvod

Zapojení neprávnicků, tedy tzv. laického prvku do rozhodování trestních věcí, má svou hlubokou tradici, a to jak v zemích náležejících do anglosaského systému práva, tak v zemích spadajících do oblasti práva kontinentálního. Právo české, resp. právo uplatňované na našem území, v tomto směru není výjimkou.¹ Zmiňované právo anglosaské je v souvislosti s využíváním laického prvku známé zejména díky využívání porot. Poroty lze zřejmě označit za nejvýraznější formu zapojení laiků do rozhodování trestních věcí, neboť jde o výhradně laický sbor, který rozhoduje o té nejdůležitější otázce, jež je předmětem trestního řízení, tj. o otázce viny.²

Je třeba ihned připomenout, že poroty nejsou výsadou jen anglosaského práva, využívány jsou i v zemích kontinentální Evropy – za všechny lze zmínit např. Rakousko.³ Přece jen však je kontinentálnímu systému práva vlastní spíše jiná forma zapojení laiků do rozhodování (nejen) trestních věcí, a to rozhodování v senátech, v němž jsou vedle soudce-profesionála zastoupeni právě i laicové.

Tak je tomu i v českém trestním právu, které porot nevyužívá, avšak spoluúčast laiků coby přísedících ve tříčlenných senátech na rozhodování trestních věcí je poměrně výrazná. Podle současné právní úpravy rozhodují senáty složené z předsedy, tj. soudce-profesionála, a dvou přísedících (tedy laiků) v prvním stupni všechny trestní věci, s výjimkou těch, u kterých je dána věcná příslušnost okresního soudu a zároveň horní hranice sazby trestu odnětí svobody nepřevyšuje pět let – pak totiž rozhoduje samosoudce, neboli soudce-profesionál (srov. § 314a tr. řádu).

V posledních letech bývá nastolována otázka smysluplnosti zapojení laického prvku do rozhodování soudů. Zřejmě nejvýznamnější byla v tomto směru

¹ Blíže viz např. PROUZA, Daniel, HÁJEK, Michal. Laický prvek při soudním rozhodování v trestních věcech aneb přísedící ano či ne? *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 7, s. 201–203. ISSN 1213-5313.

² K zapojení porot v britském trestním právu viz např. HUNGERFORD-WELCH, Peter. *Criminal Procedure and Sentencing*. Seventh edition. London: Routledge-Cavendish, 2009, s. 505 a násl. ISBN 978-0415442923; k činnosti porot v trestním právu USA viz např. COHEN, Neil P., HALL, Donald J., ADELMAN, Stanley E. *Criminal Procedure: The Post-Investigative Process, Cases and Materials*. Third edition. Newark/San Francisco: LexisNexis, 2008, s. 544 a násl. ISBN 978-1422423998.

³ Blíže viz ŘÍHA, Jiří. Soustava trestních soudů v Rakousku. *Trestněprávní revue*, 2015, roč. 14, č. 6, s. 149–150. ISSN 1213-5313.

aktivita Ministerstva spravedlnosti ČR, které v roce 2010 připravovalo návrh směřující k úplnému zrušení přisedících na okresních soudech (šlo o materiál Ministerstva spravedlnosti ČR č. j. 607/2010-LO-SP/7). Tento návrh se nakonec ani nedostal na projednávání vládou a jeho realizace byla takřikajíc odložena na neurčito. To však samozřejmě nemusí nutně znamenat, že podobná myšlenka byla zcela opuštěna – lze připomenout např. zavádění trestní odpovědnosti právnických osob či dohody o vině a trestu, kdy takové návrhy byly nejdříve (třeba i několikrát) odmítnuty, ale nakonec došlo k jejich přijetí. Zmínit je ostatně vhodné také poslanecký návrh poslance Plíška ze září 2015 (sněmovní tisk č. 599),⁴ který sice směřuje jen ke zrušení přisedících v rámci občanského soudního řízení (a netýká se tedy řízení trestního), avšak lze jej vnímat jako potvrzení tendencí směřujících k omezení laického prvku v českém soudnictví.

Cílem tohoto příspěvku je sumarizovat argumenty pro i proti zachování účasti laického prvku na rozhodování trestních věcí a nabídnout jejich zhodnocení. Pozornost přitom bude zaměřena na stávající model zapojení laiků do trestní justice, tedy na roli přisedících v senátech rozhodujících v prvním stupni soudního řízení trestního. Teprve jestliže zůstane obhájena tato forma účasti laiků, je možné zvažovat další posílení laického prvku, např. právě v podobě zavedení porot.

2 Pro a proti

Jako základní východisko pro identifikaci problémů spojených s účastí laického prvku při rozhodování trestních věcí lze využít poznatky ze soudů, které shromáždilo Ministerstvo spravedlnosti ČR právě v souvislosti se zmiňovaným návrhem na zrušení přisedících na okresních soudech. Ze stanovisek soudů vyplynuly následující námitky:⁵

1. o výkon funkce přisedících není dlouhodobě větší zájem,
2. řada přisedících přistupuje k výkonu funkce liknavě, nedostavuje se bez omluvy a v řadě případů je z tohoto důvodu jednání nutné odročovat,

⁴ Dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7 & T=599> [cit. 21. 11. 2016].

⁵ Uváděno podle VANTUCH, Pavel. Je vhodné zrušit přisedící v trestních věcech u okresních soudů? *Trestní právo*, 2011, roč. 15, č. 7-8, s. 14–15. ISSN 1211-2860.

3. účast přísedících u soudních jednání je v převážné míře pasivní a formální,
4. přísedící nejsou zpravidla patřičně odborně vzděláni a nemají ani potřebné právní znalosti; soudce musí své přísedící „neprávníky“ před samotným jednáním seznámit s právní úpravou a judikaturou týkající se konkrétní věci, což řízení zdržuje,
5. soudce nemůže vydat žádné rozhodnutí, i když se nejedná o rozsudek ve věci samé (jako např. platební rozkaz, připuštění změny žaloby, zastavení řízení pro zpětvzetí žaloby či pro nezaplacení soudního poplatku, odmítnutí žaloby) sám, ale vše musí rozhodovat v senátu, což opět může působit průtahy v řízení.
6. přísedící mohou svým vystupováním, zejména typem položených otázek, podřývat vážnost senátu a snižovat důvěru veřejnosti v soudní systém. Na přísedící nejsou totiž kladeny žádné nároky na vzdělání, jak bylo uvedeno výše, ale ani na určitou odbornost (např. v oblasti daňové, dopravy, drogové problematiky apod.).

V perspektivě těchto námitek byla zdůrazňována zásadní okolnost, že dva přísedící mohou předsedu senátu, tj. profesionála, přehlasovat. V neposlední řadě je poukazováno též na možné úspory výdajů ze státního rozpočtu, které by zrušení přísedících přineslo.

Je jistě vhodné blíže rozebrat alespoň některé z uvedených námitek, a to i s využitím té části odborné literatury, která se k nim připojuje.

ad 2) Liknavý přístup přísedících, ale také jejich objektivní (např. zdravotní) problémy logicky mohou způsobovat průtahy v trestním řízení, zejména v podobě nutnosti odročovat hlavní líčení. „Předseda senátu navíc musí při nařizování, případně odročování soudních jednání často akceptovat požadavky přísedících z hlediska časového v návaznosti na jejich pracovní povinnosti, mimopracovní aktivity, či jejich osobní a rodinné poměry (dovolené, lázeňské pobyty atd.), potažmo zdravotní stav (pracovní neschopnost apod.), které je v účasti na soudních jednáních časově limitují, což nepřispívá ke zrychlení řízení před soudem a jeho efektivitě.“⁶

⁶ PROUZA, Daniel, HÁJEK, Michal. Laický prvek při soudním rozhodování v trestních věcech aneb přísedící ano či ne? *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 7, s. 207. ISSN 1213-5313.

Pokud navíc dojde k zániku funkce přisedícího a státní zástupce či obviněný nesouhlasí s pouhým přečtením podstatného obsahu protokolu o hlavním líčení, je třeba provést celé hlavní líčení znovu (§ 219 odst. 3 tr. řádu), což pochopitelně může představovat zásadní průtahy trestního řízení, jakož i další případné komplikace (například nutnost podrobovat svědky, opakovanému výslechu, a to včetně oběti trestného činu). K takové situaci dokonce může dojít v jednom řízení i opakovaně.

ad 3) Neaktivita přisedících často souvisí s právní složitostí projednávaného případu. Jak již bylo zmíněno, případné dotazy přisedících namísto toho, aby směřovaly k objasnění skutkového stavu věci bez důvodných pochybností, tak podřývají vážnost senátu, který má přitom ve věci fundovaně rozhodnout. Snižují tím v podstatě úroveň právní kultury, přínos je v tomto ohledu takřka zanedbatelný a v některých případech i negativní. A přestože přisedící do jisté míry mají legitimizovat soudní činnost a mají být zárukou spravedlivého rozhodnutí, nabízí se logicky otázka, jak spravedlivá a vyvážená mohou být rozhodnutí spoluutvářena přisedícími v právně složitých případech.⁷

Uvedený problém lze nejprůkazněji demonstrovat zřejmě na případech projednávání ekonomické kriminality, jež bývá považována za mimořádně složitou i pro samotné orgány činné v trestním řízení, které se jí zabývají. Tzv. karuselové podvody či některé další případy daňových trestných činů, trestné činy páchané v souvislosti s veřejnými zakázkami, úpadkové delikty a celá řada dalších představují velmi složité kauzy, které byly objasňovány třeba i několik let a i zkušený soudce (specializovaný na hospodářskou kriminalitu) musí strávit třeba i desítky hodin studováním trestního spisu, aby se v daném případě zorientoval. Laickým přisedícím může následně poskytnout velmi podrobné „zaškolení“ do případu, anebo jim kauzu vysvětlí jen stručně, popř. vůbec. V prvním případě dostává smysluplnost laického prvku další vážné trhliny, neboť přisedící získávají na kauzu náhled, který jim byl představen soudcem profesionálem, takže logicky budou již předem značně ovlivněni jeho postojem. Ve druhém případě budou o věci rozhodovat dva lidé, kteří jí prakticky nemohou porozumět v potřebném rozsahu a kvalitě.

⁷ PROUZA, Daniel, HÁJEK, Michal. Laický prvek při soudním rozhodování v trestních věcech aneb přisedící ano či ne? *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 7, s. 206. ISSN 1213-5313.

ad 4) Skutečnost, že na osobu přisedícího nejsou kladeny žádné konkrétní nároky, ať už jde o vzdělání, zkušenosti či morální vlastnosti,⁸ lze považovat za jednu z největších překážek pro dosažení cíle, který bývá uváděn naopak mezi hlavními výhodami laického prvku, tj. přínos pro rozhodování některých specifických trestních věcí, u nichž je výhodou odbornost v některé z disciplín mimo trestní právo (např. ekonomie, daňová problematika apod.), kterou může disponovat právě některý z přisedících. Přisedící nejsou podrobeni vstupnímu a pravidelnému odbornému vzdělávání, zejména pak v oblasti trestního práva za účelem osvojení základních poznatků především z oblasti trestního práva hmotného a procesního, případně v dalších oborech, konkrétně ekonomie, účetnictví, daňové, drogové problematiky, psychologie, soudního lékařství apod. Problematické je i uplatnění *zkušenostního vkladu přisedících* (ať již profesního nebo sociálního). Škála případů, se kterými se mohou při své činnosti setkat, je totiž tak široká, že k jejich průniku s autentickou zkušeností přisedícího dojde jen zřídka.⁹

Výše uvedená kritika má rovněž své odpůrce, kteří se tedy vyslovují pro zachování laického prvku. Některé odborné články publikované po zveřejnění zmíněného návrhu Ministerstva spravedlnosti uvedené námitky zpochybňovaly a relativizovaly. Např. autoři dr. A. Rudý a dr. P. Slunečko ve svém článku uvádí, že tvrzení Ministerstva spravedlnosti o nezájmu o funkci přisedících, jakož i o liknavém přístupu přisedících k výkonu jejich funkce, jsou nepodložená. Námitku týkající se pasivity přisedících odmítají s tím, že pokud přisedící spolurozhodují o tak závažných otázkách, jaké jsou řešeny v rámci trestního řízení, je formálnost jejich účasti již pojmově vyloučena;¹⁰ s tímto tvrzením uvedených autorů ovšem nelze souhlasit, neboť důležitost posuzované věci sama o sobě nezaručuje aktivní a zodpovědný přístup jejich řešitelů.

⁸ Požadavky vyplývající z ustanovení § 60 odst. 1 a 2 zák. č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů, je nutno v tomto směru považovat za velice obecné a nedostačující.

⁹ PROUZA, Daniel, HÁJEK, Michal. Laický prvek při soudním rozhodování v trestních věcech aneb přisedící ano či ne? *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 7, s. 206. ISSN 1213-5313.

¹⁰ RUDÝ, Alexandr, SLUNÉČKO, Petr. O přisedících. *Trestní právo*, 2011, roč. 15, č. 12, s. 18–19. ISSN 1211-2860.

Doc. Vantuch pak k tomu nejprve uvádí, že podle jeho zkušeností se případy, kdy se přisedící nedostaví k jednání soudu a hlavní líčení se musí odročovat, objevují jen výjimečně. Případnou pasivitu přisedících pak spojuje s přístupem předsedy senátu k přisedícím.¹¹

V reakci na tyto protiargumenty, tedy hlasy zaznívající na podporu zachování laického prvku, resp. jeho modifikace, je třeba předně přiznat, že byt' by popsané faktické problémy skutečně existovaly, samy o sobě by neměly postačovat k závěru, že je třeba změnit celý systém trestního soudnictví, resp. odstranit (či podstatně redukovat) jeden z jeho základních a tradičních pilířů v podobě účasti laického prvku. Uvedené faktické problémy lze totiž řešit i jiným způsobem, kdy by tedy zapojení laického prvku bylo v některých směrech modifikováno, avšak nikoli odstraněno (redukováno).

Je proto třeba se zaměřit na principiální výhody laické prvku pro systém trestního soudnictví a posoudit, zda je jejich význam takový, aby stálo za to laický prvek uchovat.

V komentáři k Ústavě se uvádí, že účelem využívání laického prvku má být zřejmě prohloubení demokratičnosti výkonu soudnictví i zajištění jisté formy jeho kontroly ze strany veřejnosti.¹² Podobný názor, dokonce ještě v silnější podobě, vyjadřují již zmiňovaní autoři dr. A. Rudý a dr. P. Slunečko, kteří rozhodování vícečlenného orgánu považují za rozhodnutí demokratičtější, kompetentnější a v souladu s právem.¹³

Tyto aspekty jistě nelze podceňovat, na druhou stranu z toho není možné dovozovat, že by čistě profesionální soudnictví bylo nedemokratickým modelem (ostatně Ústava sama nezakotvuje laický prvek jako *obligatorní* součást soudnictví, ale pouze jako jeho fakultativní doplnění – srov. čl. 94 odst. 2 Ústavy). Kontrola soudnictví ze strany veřejnosti je pak zajišťována i dalšími, a možno říci že důležitějšími způsoby, a to jednak v rámci zásady

¹¹ VANTUCH, Pavel. Je vhodné zrušit přisedící v trestních věcech u okresních soudů? *Trestní právo*, 2011, roč. 15, č. 7-8, s. 15–16. ISSN 1211-2860.

¹² SLÁDEČEK, Vladimír, MIKULE, Vladimír, SUCHÁNEK, Radovan, SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1088. ISBN 978-80-7400-590-9.

¹³ RUDÝ, Alexandr, SLUNÉČKO, Petr. O přisedících. *Trestní právo*, 2011, roč. 15, č. 12, s. 18–19. ISSN 1211-2860.

veřejnosti ve smyslu § 2 odst. 10 tr. řádu,¹⁴ a jednak prostřednictvím činnosti médií, jež dlouhodobě jeví o trestní řízení vysoký zájem a poměrně intenzivně o nich veřejnost informují. Je-li jako argument pro existenci přisedících uváděno, že jde o překážku vzniku kabinetní justice, je třeba připomenout, že většina věcí (a to nejen v trestním řízení, ale i v řízení civilním) je souzena samosoudcem – tvrdit, že řešení těchto samosoudcovských věcí vykazuje znaky kabinetní justice, by bylo značně nepřipadné. Zcela nedůvodné je pak zřejmě tvrzení o tom, že rozhodování kolektivního orgánu je *a priori* kompetentnější a v souladu s právem, v porovnání s rozhodováním jediného soudce – dva lidé, kteří dané věci nerozumí, ani o tuto věc nemají hlubší zájem (což u laiků bude situací nikoli neobvyklá, ne-li přímo typická) jistě nijak nepřispějí ke kompetentnosti soudu ani k tomu, aby soudní rozhodnutí bylo v souladu se zákonem – v nejednom případě tomu budou dokonce na překážku.

Zřejmě nejdůležitější přínos účasti laického prvku na rozhodování trestních věcí má spočívat v korigování justičních stereotypů, předsudků a rutiny.¹⁵ Proti tomu lze sice namítnout, že u laických přisedících je zřejmě přece jen vyšší pravděpodobnost existence jistých předsudků vůči osobám stíhaným pro trestnou činnost, avšak jinak lze zapojení laiků (je-li aktivní a odpovědné) považovat za určitou překážku příliš rutinnímu, schématickému a šablonovitému posuzování a rozhodování trestních věcí, ke kterému soudce-profesionál může dříve či později sklouznout.

Opomíjet nelze ani výhody samotného senátního rozhodování. Zvláště u závažnějších trestných činů se může jevit diskutabilní, aby o nich rozhodoval jediný člověk (samosoudce), který nebude mít možnost se s nikým poradit o tom, jak hodnotit důkazy, jak posoudit otázku viny, jaký zvolit trest, atd. Dr. Polák např. klade otázku (v souvislosti s úvahami o zrušení laických přisedících u okresních soudů), zda opravdu chceme, aby samosoudce byl oprávněn uložit třeba i desetiletý trest odnětí svobody (např. při

¹⁴ Blíže viz např. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. § 1–156. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 48–50. ISBN 978-80-7400-465-0.

¹⁵ PROUZA, Daniel, HÁJEK, Michal. Laický prvek při soudním rozhodování v trestních věcech aneb přisedící ano či ne? *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 7, s. 207. ISSN 1213-5313.

rozhodování o loupeži podle § 173 odst. 1 tr. zák.).¹⁶ Pokud by odpověď na tuto otázku měla být záporná, jde o významný argument ve prospěch zachování laického prvku; jediná další možnost by totiž spočívala v tom, aby bylo rozhodování takovýchto věcí svěřeno senátu složenému ze tří soudců profesionálů, což by však nepochybně představovalo řešení, které by bylo finančně nákladné, a proto z politického hlediska zřejmě obtížně prosaditelné. Je nicméně vhodné připomenout, že i v občanském soudním řízení často samosoudce rozhoduje o velmi důležitých věcech, např. o mnohamilionových částkách, o svěření dítěte do péče či o omezení svéprávnosti.

S rozhodováním v senátě pak souvisí i další pozitivní prvek, který bývá s přítomností laiků při rozhodování trestních věcí spojován. Přisídící totiž svými laickým pojetím nutí soudce z povolání, aby objasnili, ospravedlnili a tím i přezkoumali vlastní pozici.¹⁷ Tento argument však lze zpochybňovat tím, že v současném systému trestní justice, umožňujícím i několikaleté přezkoumání dané věci, je soudce z povolání zřejmě výrazněji motivován k obhájení svého rozhodnutí vědomím existence nadřízených soudů, které mohou jeho rozhodnutí zrušit. Důraz, který je v současnosti (zcela správně) kladen na zachování principů spravedlivého procesu, nutí soudce k tak kvalitnímu odůvodnění jejich rozhodnutí, které obстоjí při případném přezkumu. To se přece jen zdá být spolehlivější zárukou toho, že rozhodnutí bude učiněno až po důkladné úvaze, než spoléhat na vliv laických přísedících.

I zastánci zachování laického prvku vesměs připouštějí alespoň některé z výše uvedených problémů, které se objevují v souvislosti s fungováním laiků v systému trestního soudnictví. Tyto problémy však nechtějí řešit odstraněním či podstatným oslabením účasti laiků na rozhodování trestních věcí, ale provedením určitých změn.

Opakovaně se objevuje zejména myšlenka, že by občané, kteří mají zájem se stát přísedícími, byli podrobováni systematické přípravě a průběžnému vzdělávání, např. v Justiční akademii. S tím souvisí i potřeba lepšího honoreování přísedících s cílem přilákat k této činnosti více zájemců a zvýšit prestiž

¹⁶ POLÁK, Pravoslav. Pseudoreforma senátního rozhodování. *Trestněprávní revue*, 2011, roč. 10, č. 3, s. 85. ISSN 1213-5313.

¹⁷ ESER, Albín. Laičtí přísedící v německém trestním řízení. *Právní rozhledy*, 1995, roč. 3, č. 4, s. 140. ISSN 1210-6410.

přisedících.¹⁸ Objevuje se též názor, že Ministerstvo spravedlnosti může iniciovat výběr přisedících z oblastí, v nichž profesionální soudci nemají většinou odborné dostatečné znalosti, takže takoví přisedící by mohli být skutečným přínosem pro rozhodování v některých věcech souvisejících s takovou odborností;¹⁹ nabízí se však otázka, *jak* by mělo Ministerstvo spravedlnosti takový výběr iniciovat.

Nezávisle na případném systematickém vzdělávání přisedících pak mohou být provedeny určité úpravy i ve způsobu ustanovování přisedících do funkce. Stávající úprava obsažená v zákoně č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů, totiž také obsahuje některé problematické momenty. Jako nevhodné se jeví zejména ustanovení § 64 odst. 3 zákona o soudech a soudcích, podle kterého kandidáty na přisedící mohou navrhnout pouze příslušní zastupitelé obecního zastupitelstva, což poněkud redukuje demokratický způsob ustanovování přisedících. Nejasná jsou navíc i kritéria, podle kterých zastupitelé kandidáty hodnotí. Jako alternativu lze doporučit model, kdy by kandidáti na přisedící, anebo již zvolení přisedící při návrhu na jejich opakované jmenování, procházeli výběrovým řízením, a to za účasti vedení soudu, kde by měli vykonávat funkci, se zvláštním důrazem na osobnostní, morální, lidské a odborné kvality těchto kandidátů, a také se zřetelem na vyhodnocení jejich motivace k výkonu této funkce. Tento způsob výběru by měl přispět k výběru kvalitnějších a odpovědnějších přisedících.²⁰

3 Závěr

Zdá se tedy, že hlavní argumenty vystupující na podporu zachování laického prvku se opírají především o historickou tradici a hluboké kořeny, které využívání laického prvku zapustilo do práva uplatňovaného na území našeho státu. Při veškerém respektu k významu právních tradic, z pragmatického hlediska a při snaze o dosažení efektivnějšího fungování trestní justice

¹⁸ Srov. VANTUCH, Pavel: Je vhodné zrušit přisedící v trestních věcech u okresních soudů? *Trestní právo*, 2011, roč. 15, č. 7-8, s. 15. ISSN 1211-2860; POLÁK, Pravoslav. Pseudoreforma senátního rozhodování. *Trestněprávní revue*, 2011, roč. 10, č. 3, s. 85. ISSN 1213-5313.

¹⁹ VANTUCH, Pavel: Je vhodné zrušit přisedící v trestních věcech u okresních soudů? *Trestní právo*, 2011, roč. 15, č. 7-8, s. 17. ISSN 1211-2860.

²⁰ PROUŽA, Daniel, HÁJEK, Michal. Laický prvek při soudním rozhodování v trestních věcech aneb přisedící ano či ne? *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 7, s. 204. ISSN 1213-5313.

se další uchovávání laického prvku při rozhodování (nejen) trestních věcí ve stávajícím rozsahu jeví jako nadbytečné, či přímo zatěžující.

Osobně se tedy přikláním k tomu řešení, které (jak již bylo zmíněno) bylo i na úrovni Ministerstva spravedlnosti zvažováno v roce 2010 a které spočívá **ve zrušení přísedících na okresních soudech**. Trestní věci před okresním soudem by tedy byly řešeny výhradně samosoudcem.

Rízení před krajskými soudy jako soudy prvního stupně by nadále vedly zásadně senáty složené z předsedy a přísedících (laiků). Výjimku by však měly zřejmě představovat některé zvláštní skupiny trestných činů, u nichž trestní řád stanoví věcnou příslušnost krajského soudu, bez ohledu na výši trestní sazby. Konkrétně jde o trestné činy definované v § 17 odst. 1 písm. b) a c) tr. řádu, které zákon svěřuje do věcné příslušnosti krajského soudu proto, že se zde předpokládá vyšší skutková, a zejména právní složitost věci, takže jejich projednávání a rozhodování vyžaduje hlubší erudici a specializaci soudců.²¹ Z tohoto důvodu se nejeví jako účelné, aby na rozhodování těchto právně obtížných případů participovali laikové.

Jak však bylo zmíněno, toto řešení má v současnosti nemálo odpůrců. I ti se však přiklání k potřebě modifikace stávajícího systému. Uskutečněním výše popsaných změn by mohlo být docíleno toho, aby se na rozhodování trestních věcí podílely osoby vzdělané (alespoň v základech) a průběžně vzdělávané v oblasti trestního práva a disponující případně další odborností. Spíše než o laiky by tedy šlo o jakési poloprofesionály. Takový přístup se jeví jako určitý rozumný kompromis mezi současným modelem zapojení laiků do rozhodování trestních věcí, který lze zřejmě skutečně vnímat jako problematický, a mezi krajním řešením těchto problémů v podobě úplného zrušení, či podstatné redukce laického prvku.

K tomuto kompromisnímu řešení by však vedla poměrně složitá, a zejména nákladná cesta. Popsané vzdělávání laiků, jejich lepší odměňování, jakož i jejich případný náročnější výběr, by si pochopitelně vyžádalo vyvinutí nemalého úsilí a vynaložení značných finančních prostředků. Prosazování takové varianty by pak bylo dosti nepopulární, ve vnímání politiků by si toto řešení dokonce možná vysloužilo i přívlastek „odvážné“ (rozuměj „neprůchozí“).

²¹ Srov. ŠÁMAL, Pavel, MUSIL, Jan, KUČHTA, Josef a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 142. ISBN 978-80-7400-496-4.

Literature

- COHEN, Neil P., HALL, Donald J., ADELMAN, Stanley E. *Criminal Procedure: The Post-Investigative Process, Cases and Materials*. Third edition. Newark/San Francisco: LexisNexis, 2008, 806 s. ISBN 978-1422423998.
- ESER, Albín. Laičtí přísedící v německém trestním řízení. *Právní rozhledy*, 1995, roč. 3, č. 4, s. 136–140. ISSN 1210-6410.
- HUNGERFORD-WELCH, Peter. *Criminal Procedure and Sentencing*. Seventh edition. London: Routledge-Cavendish, 2009, 977 s. ISBN 978-0415442923.
- POLÁK, Pravoslav. Pseudoreforma senátního rozhodování. *Trestněprávní revue*, 2011, roč. 10, č. 3, s. 84–86. ISSN 1213-5313.
- PROUZA, Daniel, HÁJEK, Michal. Laický prvek při soudním rozhodování v trestních věcech aneb přísedící ano či ne? *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 7, s. 201–208. ISSN 1213-5313.
- RUDÝ, Alexandr, SLUNÉČKO, Petr. O přísedících. *Trestní právo*, 2011, roč. 15, č. 12, s. 15–20. ISSN 1211-2860.
- ŘÍHA, Jiří. Soustava trestních soudů v Rakousku. *Trestněprávní revue*, 2015, roč. 14, č. 6, s. 148–151. ISSN 1213-5313.
- SLÁDEČEK, Vladimír, MIKULE, Vladimír, SUCHÁNEK, Radovan, SYLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, 1320 s. ISBN 978-80-7400-590-9.
- ŠÁMAL, Pavel, MUSIL, Jan, KUČTA, Josef a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 1056 s. ISBN 978-80-7400-496-4.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. § 1–156. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 1920 s. ISBN 978-80-7400-465-0
- VBANTUCH, Pavel. Je vhodné zrušit přísedící v trestních věcech u okresních soudů? *Trestní právo*, 2011, roč. 15, č. 7-8, s. 14–20. ISSN 1211-2860.

Contact – email

filip.scerba@upol.cz

Dohoda o vině a trestu u zvlášť závažných daňových zločinů

Michael Šefčík

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Tento příspěvek se zabývá otázkou, zda je vhodné rozšířit možnost aplikace dohody o vině a trestu na případy zvlášť závažných daňových zločinů. Nejprve jsou zkoumány historické souvislosti, za kterých byla přijata současná normativní regulace, dle které není u zvlášť závažných zločinů možno sjednat dohodu o vině a trestu. Následně jsou diskutovány některé nedostatky současné právní úpravy způsobující, že dohoda o vině a trestu není v současné době využívána. Nechybí ani komparace se zahraniční právní úpravou.

Keywords in original language

Dohoda o vině a trestu; zvlášť závažný zločin; daňové trestné činy.

Abstract

This article deals with the question whether it is suitable to spread the possibility of application of agreement on guilt and punishment on cases of most serious tax crimes. The article starts with a research on historical consequences that leads to accepting such a normative regulation that disables usage of agreement on guilt and punishment in cases of most serious crimes. The issues causing the lack of current usage of agreement on guilt and punishment are discussed. There is a comparative analysis of foreign legal regulation in the article.

Keywords

Agreement on Guilt and Punishment; Most Serious Crimes; Tax Crimes.

1 Úvod do problematiky

Dohoda o vině a trestu byla do trestního řádu vtělena s účinností od 1. 9. 2012 zákonem č. 193/2012 Sb. Od té doby nebyla úprava tohoto

institutu prakticky měněna. Jedním z klíčových znaků dohody o vině a trestu je i to, že ji nelze sjednat u zvláště závažných zločinů.¹

Zvláště závažným zločinem ale může být také např. zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby, je-li jím způsobena škoda velkého rozsahu, nebo je-li spácháno alespoň ve značném rozsahu organizovanou zločineckou skupinou.² Vystává tedy otázka, zda by nebylo vhodné možnost použití dohody o vině a trestu rozšířit i na některé vybrané zvláště závažné zločiny, a to zejména ty, kde nedochází k újmě na životu, zdraví, svobodě, důstojnosti v sexuální oblasti a podobných hodnotách. Motivace zavedení dohody o vině a trestu u všech daňových trestných činů by potom mohla být postavena na myšlence, že je-li účelem trestněprávní regulace daňových trestných činů zabránit tomu, aby veřejné rozpočty trpěly škody v podobě úbytku peněžních prostředků, je na místě při samotném trestním procesu navazujícím na protiprávní jednání pachatele postupovat co možná neekonomičtěji a snažit se dosáhnout dohody o vině a trestu. V dohodě o vině a trestu by potom měl být sjednán takový trest, který by znamenal příjem pro veřejné rozpočty (např. peněžitý trest) a nikoliv jejich další výdaje (např. nepodmíněný trest odnětí svobody).

Cílem tohoto příspěvku je ověřit, nebo vyvrátit platnost hypotézy, dle které neexistuje žádný veřejný zájem či jiný důvod, kvůli kterému by právní úprava neměla umožňovat sjednat dohodu o vině a trestu u daňových trestných činů v případech, kdy se jedná o zvláště závažný zločin.

Úvodem je nutno zdůraznit, že příspěvek se zabývá výhradně trestnými činy daňovými, nebude tedy zkoumána otázka, zda je vhodné zavádět možnost sjednání dohody o vině a trestu u všech zvláště závažných zločinů. Zkoumání takové otázky by totiž vyžadovalo mnohem větší prostor, a to z důvodu rozličnosti všech možných zvláště závažných zločinů.

2 Historické souvislosti zavedení dohody o vině a trestu

V této části příspěvku se zaměřím na zjišťování okolností a důvodů, které vedly ke vtělení dohody o vině trestu do českého právního řádu právě

¹ § 175a odst. 8 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

² § 14 odst. 3, 240 odst. 1, 2 písm. c), 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

v současné podobě. Jinými slovy řečeno, jde o hledání odpovědi na otázku, proč nebylo umožněno sjednání dohody o vině a trestu u všech trestných činů (tedy i zvláště závažných zločinů).

Jak již bylo výše řečeno, dohoda o vině a trestu byla v našem právním řádu zakotvena až s účinností od 1. 9. 2012. Jedná se tudíž o poměrně mladý institut, který nelze označit za tradiční českému trestnímu právu.

Z důvodové zprávy k zákonu č. 193/2012 Sb., vyplývá, že mezi hlavní důvody rozšíření odklonů v trestním řízení o dohodu o vině a trestu patřil požadavek na rychlejší vyřizování trestních věcí, s čímž souvisí i to, že obviněný pak nemusí snášet omezení spojená s trestním řízením déle, než je nutné a stejně jako poškozený pak není po zbytečně dlouho dobu vystaven nejistotě ohledně výsledku řízení. Díky dohodě o vině a trestu pak mohou být oběti trestných činů spolehlivěji chráněny před sekundární viktimizací, které nemusí o trestném činu, jehož se staly obětí, vypovídat vícekrát.³

Zajímavostí je, že v původním návrhu zákona se počítalo, že dohodu o vině a trestu nebude možné sjednat pouze u trestných činů proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci (hlava IX trestního zákoníku), trestných činů proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy (hlava XIII trestního zákoníku) a v řízení o trestných činech, kterými byla nebo měla být způsobena úmyslně smrt, nejde-li o trestný čin zabití (§ 141 trestního zákoníku) nebo o trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 142 trestního zákoníku) a také v řízení proti uprchlému.⁴ K tomu uvádí důvodová zpráva toliko následující: „Dohodu o vině a trestu bude možné sjednat u všech trestných činů, s výjimkou těch, kterými byla způsobena úmyslně smrt, nejde-li o trestný čin zabití (§ 141 trestního zákoníku) nebo o trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 142 trestního zákoníku) a některých dalších trestných činů. Tato úprava vychází z obdobných zábraničních úprav (např. z polského trestního řádu – srov. čl. 387 a násl., slovenského trestního řádu č. 301/2005 Z. z., anebo úpravy platné

³ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In: *Sněmovní tisk č. 510/0, část 1/2, v 6 volebním období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky* [online]. Publikováno 2011 [vid. 29. 10. 2016], s. 28–30.

⁴ Bod 22. vládního návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In: *Sněmovní tisk č. 510/0, část 1/2, v 6. volebním období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky* [online]. Publikováno 2011 [vid. 29. 10. 2016], s. 8.

v SRN) a upravuje zjednodušený postup v případech, kdy obviněný prohlásí, že se cítí být vinen skutkem, pro který je stíhán, a sjedná za účasti obhájce se státním zástupcem dohodu ohledně trestu, příp. ochranného opatření, a ohledně rozsahu a způsobu náhrady škody.“⁵ Jak je patrné, důvodová zpráva blíže nevysvětluje důvody, pro které by nemělo být u určitých trestných činů možné sjednat dohodu o vině a trestu. Nevysvětleno také zůstává, proč je v textu důvodové zprávy opomenuto, že se navrhovala nemožnost sjednání dohody o vině a trestu i u trestných činů uvedených v hlavě IX a hlavně XIII trestního zákoníku. Je pouze odkazováno na zahraniční právní úpravy, ze kterých vládní návrh zákona vycházel.

Úprava návrhu zákona, dle které není možné sjednat dohodu o vině a trestu u zvláště závažných zločinů, byla provedena až při projednání v ústavně právním výboru.⁶ Dle tehdejší zpravodajky ústavně právního výboru se tak mělo stát z důvodu, aby se nejdříve institut dohody o vině a trestu otestoval a potom, vyhodnotí-li se výsledky jeho fungování kladně, by se mohl používat plošně u všech trestných činů.⁷ Nezodpovězenou otázkou zůstává, jak dlouho by takové vyhodnocování mělo probíhat a také proč by se nemohla dohoda o vině a trestu používat o širší palety trestných činů, i kdyby byla vyhodnocena jako nevhodný či nefungující institut, když dohoda o vině a trestu nemusí být sjednávána povinně. V případech, kdy je její sjednání nevhodné, není nic jednoduššího, než postupovat standardním způsobem, tedy podáním obžaloby či návrhu na potrestání.

3 Nedostatky normativní regulace dohody o vině a trestu

Na tomto místě je rovnou vhodné podotknout, že k současné podobě právní úpravy dohody o vině a trestu bývá vznášena řada výhrad. K těm méně sporným nedostatkům po mém soudu patří zejména určité nejasnosti ohledně jednání o dohodě o vině a trestu. „*Není například upraveno, jakým*

⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In: *Sněmovní tisk č. 510/0, část 1/2, v 6. volebním období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky* [online]. Publikováno 2011 [vid. 29. 10. 2016], s. 29.

⁶ Výrok II. usnesení ústavně právního výboru z 39. schůze dne 18. ledna 2012.

⁷ Stenografický zápis z 36. schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v 6. volebním období ze dne 13. 3. 2012. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. [vid. 29. 10. 2016].

způsobem bude třeba dotčené osoby ke sjednání dohody o vině a trestu předvolávat, jaké budou následky nedostavení se atd. Přestože se to může zdát jako zanedbatelný problém, skutečností je, že materiálně nejsou státní zástupitelství nijak ke sjednávání takových dohod vybavena (zejména pokud jde o „jednací síně“, eskortní místnosti apod.). Asi jen obtížně si lze například představit, aby ke sjednávání dohody v případě vážně stíhaného obviněného, tj. za přítomnosti vězeňské stráže, obhájce a případných poškozených, došlo v kanceláři státního zástupce.“⁸ Obdobně se vyjadřuje též Svrček, když uvádí, že u dohody o vině a trestu se přenáší podstatná část formálních povinností ze soudu na státního zástupce, když státní zástupce je tím kdo vede řízení o sjednání dohody o vině a trestu.⁹

Další z nedostatků dohody o vině trestu bývá také spatřován v nepoužitelnosti prohlášení obviněného o spáchání trestného činu v dalším řízení, nedošlo-li k dohodě o vině a trestu (srov. § 314 s trestního řádu). „*Obviněný tak může navrhnout státnímu zástupci uzavření dohody o vině a trestu, prohlásit, že trestný čin spáchal, aby tak „otestoval“ stanovisko státního zástupce k otázce trestu. Jakmile stanovisko státního zástupce zjistí a nebude mu vyhovovat, dohodu neuzavře. V praxi tak nejenže státní zástupce „odkryje karty“, ale v dalším řízení nebude možno s tímto stanoviskem obviněného jakkoli pracovat. K iniciaci sjednávání dohody přitom může obviněný přistupovat zcela libovolně, bez další procesní odpovědnosti, vědom si toho, že jeho stanovisko nemá žádné procesní důsledky. Výsledkem tak může být pouze bezúčelná korespondence s dozorovým státním zástupcem, což opětovně zvýší administrativní náročnost tohoto institutu. Právě v tomto ohledu se ukazuje nedůslednost české úpravy, která nepřijala navazující institut uznání viny, který umožňuje mnohem efektivější obdourání náročného procesu dokazování.“¹⁰*

Jak je vidět z výše uvedeného, je za současného právního stavu motivace státního zástupce přistoupit na sjednávání dohody o vině trestu nevalná, což ve spojení se skutečností, že sjednání dohody o vině a trestu je pro obviněného samozřejmě nenárokové, snižuje praktickou využitelnost tohoto institutu i v situacích, kdy by sjednání dohody o vině a trestu bylo v budoucnu zavedeno u vybraných (daňových) zvláště závažných zločinů. Popsaný

⁸ BASÍK, Michal. Několik poznámek k dohodě o vině a trestu. *Státní zástupitelství*, 2012, roč. 10, č. 4, s. 55.

⁹ SVRČEK, Lukáš. Dohoda o vině a trestu po roce v českém trestním procesu aneb jak je tento institut v praxi (ne)využíván. *Státní zástupitelství*, 2014, roč. 12, č. 6, s. 38.

¹⁰ BASÍK, Michal, 2012, op. cit., s. 55.

problém dále bude u daňové kriminality typicky hlubší, protože nezřídka se jedná o kauzy, kde probíhá rozsáhlé, pracné a časově náročné dokazování. Pokud by obviněný pachatel závažné daňové kriminality zkoušel státnímu zástupci spekulativně navrhopat sjednání dohody o vině a trestu, je (nebyly-li by přijaty jiné legislativní změny, než zavedení možnosti sjednat dohodu o vině a trestu i u vybraných či všech zvláště závažných zločinů) nanejvýš pravděpodobné, že státní zástupce jednání o takové dohodě vůbec nezačíná, aby si ušetřil zbytečnou práci v i bez toho obsáhlém trestním řízení. Pro ilustraci zde lze na příkladu karuselových podvodů demonstrovat, jak může být dokazování v trestním řízení, v němž se řeší daňová kriminalita, obsáhlé dokazování. Prvním krokem v prokazování karuselových podvodů je rozkrývání dodavatelsko-odběratelských vztahů.¹¹ To může být značně spletité, vezmeme-li v úvahu, že na podvodném řetězci je nezřídka účastno i několik desítek subjektů. U dosud největšího odhaleného kolotočového podvodu, kde výše způsobené škody činila 4,5 miliardy Kč, bylo nutné prošetřit 120 článků (subjektů) účastnících se řetězce.¹² Uvedený příklad ve spojení s tím, že pachatelé karuselových podvodů obvykle vycházejí z předpokladu, že jim nelze vyvrátit prodeje a koupě obíhajícího zboží, a tak vedou poměrně pečlivě účetnictví, aby svoje tvrzené nároky na odpočet daně z přidané hodnoty byly s to případně doložit,¹³ jenom dokresluje představu o náročnosti dokazování u karuselových podvodů (jakožto v současné době velmi často diskutovaného druhu daňové kriminality).

4 Komparace se zahraničními právními úpravami

V této kapitole bude srovnána česká právní úprava dohody o vině a trestu s podobnými instituty v zahraničí. Mělo by zde být zodpovězeno zejména na otázku, zda zahraniční právní úpravy umožňují sjednání dohody o vině a trestu (či aplikaci obdobného institutu) u všech trestných činů.

Na tomto místě je tudíž vhodné pátrat v zahraničních právních úpravách. Např. na Slovensku lze dohodu o vině a trestu aplikovat v případě všech

¹¹ KOUPIL, Vít. Karuselové podvody – jak je poznat a vést v nich dokazování. *Státní zastupitelství*, 2014, roč. 12, č. 5, s. 11.

¹² Obří podvod s DPH: Kontrolní hlášení pomůže rozkrýt karuselový obchod, věří Babiš. *ihned.cz* [online]. Aktualizováno 2. 9. 2015 [vid. 30. 10. 2016].

¹³ KOUPIL, Vít, 2014, op. cit., s. 11.

restných činů.¹⁴ V praxi byla Krajskou prokuraturou v Trenčíně sjednána dohoda o vině a trestu i s pachatelem, který se dopustil vraždy v souběhu s porušováním domovní svobody tím, že se vloupal do domu, kde spala poškozená, v úmyslu vykonat na ní soulož. Poškozená se však vzbudila, a tak ji pachatel udusil.¹⁵ V tomto ohledu je tedy slovenská právní úprava značně kontrastní vůči české. Někteří autoři potom v reakci na zmíněnou slovenskou zkušenost ještě před přijetím současné české právní úpravy dohody o vině a trestu navrhovali jako vhodnější řešení vyjmutí některých skutkových podstat, zejména týkajících se ochrany lidského života či důstojnosti, z možnosti sjednání dohody o vině a trestu.¹⁶

V Německu je institut podobný dohodě o vině a trestu nazvaný v překladu „dohoda mezi soudem a účastníkem řízení“ upraven v § 257c německého trestního řádu. Zmíněné ustanovení neobsahuje limitaci trestných činů, na něž jej lze použít.¹⁷

S ohledem na skutečnost, že dohoda o vině a trestu je angloamerickým prvkem v právu, je nutno věnovat se i obdobné úpravě v USA. Podle federálních pravidel trestního procesu (angl. *Federal Rules of Criminal Procedure*) může obviněný kromě neuznání viny, vinu uznat (institut *guilty plea*), nebo vinu uznat s tím, že rozhodnutí soudu prvního stupně bude přezkoumatelné odvolacím soudem (institut *nolo contendere*).¹⁸ Americká úprava nemá limitaci stran trestných činů, u nichž lze uznat vinu. Není však bez zajímavosti, že soud musí, předtím než přijme uznání viny, zkoumat, zda je pro uznání viny dáno faktické opodstatnění.¹⁹

5 Závěr a doporučení de lege ferenda

Protože nebyly objeveny žádné skutečnosti, které by bránily zavedení možnosti aplikace dohody o vině a trestu ve všech případech (tedy i u zvlášť

¹⁴ Srov. § 232 a 233 zákona č. 301/2005 Z. z., trestného poriadku, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵ MAGVAŠIOVÁ, Anna, ČENTĚŠ, Jozef. K aplikácii inštitútu konania o dohode o vine a treste. *Trestněprávní revue*, 2008, roč. 7, č. 1, s. 15–18.

¹⁶ BRŇÁKOVÁ, Simona, KORBEL, František. Dohoda o vině a trestu. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. Publikováno 1. 1. 2010 [vid. 29. 10. 2016].

¹⁷ § 247c der *Strafprozessordnung*. *Bundesministerium für Justiz und Verbraucherschutz* [online]. [vid. 3. 11. 2016].

¹⁸ Rule 11 of Federal Rules of Criminal Procedure. *Legal Information Institute* [online]. [vid. 13. 11. 2016].

¹⁹ Tamtéž.

závažných daňových zločinů), lze doporučit rozšíření možností její aplikace. Obdobně se vyjadřuje i Svrček, když uvádí, že rozšíření dohody o vině a trestu na zvlášť závažné zločiny by nepřineslo významná negativa.²⁰

Ve druhé kapitole byly rozebírány okolnosti, za kterých byla přijata právní úprava dohody o vině a trestu, dle níž není možné dohodu o vině a trestu sjednat u zvlášť závažných zločinů. Jelikož jediným důvodem zákonodárce pro zvolení právě takovéto úpravy bylo, aby se diskutovaný institut nejprve vyzkoušel, není v současné době důvod, proč možnost použití dohody o vině a trestu nerozšířit i na zvlášť závažné daňové zločiny.

Nelze přejít ani skutečnost, že ani další tři ze zahraničních právních řádů (USA, Německo, Slovensko), jimiž byla právní úprava dohody o vině a trestu inspirována, neobsahují žádnou limitaci aplikace obdobného institutu.

Lze tedy uzavřít, že platí hypotéza, dle které neexistuje žádný veřejný zájem či jiný důvod, kvůli kterému by právní úprava neměla umožňovat sjednat dohodu o vině a trestu u daňových trestných činů v případech, kdy se jedná o zvlášť závažný zločin.

Zejména ve třetí kapitole bylo vidět, že současná úprava dohody o vině a trestu trpí některými nedostatky, které vedou k tomu, že v praxi nebývá příliš hojně využívána. K tomu, aby dohoda o vině a trestu byla zajímavá i pro státní zástupce, by bylo vhodné zrušit povinnost prokazovat skutečnosti, které jsou obviněnému kladeny za vinu, a které tento uzná (dozná).²¹ Mělo by být možno uznat jen některé skutečnosti, které jsou obviněnému kladeny za vinu, což by pak vyústilo v dokazování jen ostatních skutečností, které obviněný nedoznal a které jsou tedy sporné. S obdobným návrhem přichází např. Basík.²² Samozřejmě v případě, kdy by obviněný doznal vše, co je mu kladeno za vinu, by již ve věci žádné dokazování neprobíhalo. Při zavedení takové změny by se dohoda o vině a trestu stala zajímavější pro státní zástupce, protože by jim ušetřila řadu práce zejména v přípravném řízení.

²⁰ SVRČEK, Lukáš, 2014, op. cit., s. 38.

²¹ V § 175a odst. 1 trestního řádu je tato povinnost vyjádřena hypotézou: „*Jestliže výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že se skutek stal, že tento skutek je trestným činem a že jej spáchal obviněný...*“

²² BASÍK, Michal, 2012, op. cit., s. 55.

Na druhou stranu je třeba dostát zásadě, že doznání obviněného nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu.²³ Domnívám se, že tato zásada by mohla být prolomena pouze v případech, kdy je dohoda o vině a trestu skutečně schválena. Za této situace je však třeba bezvýhradně trvat na tom, aby obviněný měl při sjednávání dohody o vině a trestu a též v řízení o jejím schválení obhájce, a to z toho důvodu, aby nedošlo k tomu, že obviněný dohodu o vině a trestu „nepochopí“ a dozná se k něčemu, k čemu se doznat nechtěl, případně k něčemu, co nespáchal. Pokud by však dohoda o vině a trestu sjednána nebyla nebo by nebyla schválena, mělo by trestní řízení pokračovat standardním způsobem, a to bez ohledu na to, které skutečnosti jemu kladené za vinu obviněný doznal. Tímto postupem by se dostalo shora uvedené zásadě, že doznání obviněného nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu.

K tomu, aby dohoda o vině a trestu byla zajímavější i pro obviněného, by zase mohly být rozšířeny případy mimořádného snížení trestu tak, aby i v rámci dohody o vině a trestu mohl být sjednán trest pod dolní hranici trestní sazby. Tato úprava by byla zajímavá u zvláště závažných daňových zločinů v tom, že by opět byly šetřeny náklady veřejných rozpočtů, s nimiž je spojen výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody. Vedle toho lze také doporučit, aby toto mimořádné snížení trestu bylo podmíněno také sjednáním peněžitého trestu. Takovou podmínku však není vhodné vnášet do právní úpravy (a zbytečně ji tak komplikovat a sešňarovávat příliš kazuisťickými normami, které nemusí být ve všech případech dobře aplikovatelné), nýbrž je lepší ji aplikovat jako jakési nepsané pravidlo v případech zvláště závažných daňových zločinů. Vychází se přitom z premisy, že pachatel, který způsobil veřejným rozpočtům daňovým trestným činem škodu, by měl (aby mu mohl být uložen mimořádně snížený trest) tuto sanovat v rámci peněžitého trestu a dále tím, že se dozná, v důsledku čehož se sníží náklady na trestní řízení.

²³ § 2 odst. 5 trestního řádu.

Literatura

- BASÍK, Michal. Několik poznámek k dohodě o vině a trestu. *Státní zastupitelství*, 2012, roč. 10, č. 4, s. 55. ISSN 1214-3758.
- BRŇÁKOVÁ, Simona, KORBEL, František. Dohoda o vině a trestu. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. Publikováno 1. 1. 2010 [vid. 29. 10. 2016].
- Die Strafprozessordnung. Bundesministerium für Justiz und Verbraucherschutz* [online]. [vid. 3. 11. 2016]. Dostupné z: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/index.html#BJNR006290950BJNE070101311>
- Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In: *Sněmovní tisk č. 510/0, část 1/2, v 6. volebním období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky* [online]. Publikováno 2011 [vid. 29. 10. 2016], 49 s. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=75290>
- KOUPIL, Vít. Karuselové podvody – jak je poznat a vést v nich dokazování. *Státní zastupitelství*, 2014, roč. 12, č. 5, s. 11. ISSN 1214-3758.
- MAGVAŠIOVÁ, Anna, ČENTÉŠ, Jozef. K aplikácii inštitútu konania o dohode o vine a treste. *Trestněprávní revue*, 2008, roč. 7, č. 1, s. 15–18. ISSN 1213-5313.
- Obří podvod s DPH: Kontrolní hlášení pomůže rozkrýt karuselový obchod, věří Babiš. *ihned.cz* [online]. Aktualizováno 2. 9. 2015 [vid. 30. 10. 2016]. Dostupné z: <http://domaci.ihned.cz/c1-64540210-obri-podvod-s-dph-kontrolni-hlaseni-pomuze-rozkryt-karuselovy-obchod-veri-babis>
- Rule 11 of Federal Rules of Criminal Procedure. Legal Information Institute [online]. [vid. 13. 11. 2016]. Dostupné z: https://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_11
- Stenografický zápis z 36. schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v 6. volebním období ze dne 13. 3. 2012. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. [vid. 29. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/036schuz/36-1.html#25>

SVRČEK, Lukáš. Dohoda o vině a trestu po roce v českém trestním procesu aneb jak je tento institut v praxi (ne)využíván. *Státní zastupitelství*, 2014, roč. 12, č. 6, s. 38. ISSN 1214-3758.

Usnesení ústavně právního výboru z 39. schůze dne 18. ledna 2012. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6 & ct=510 & ct1=1>

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů.

Contact – e-mail

348141@mail.muni.cz

Zamyslenie nad niektorými možnými prvkami adverzatívneho systému v trestnom konaní pred súdom SR

Monika Škrovánková

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Slovenská republika

Abstract in original language

Autorka sa v príspevku zaoberá možným zavedením niektorých prvkov adverzatívneho systému typického pre common law do trestného konania v SR. Trestné konanie v SR je typickým príkladom kontinentálneho právneho systému, v ktorom sa uplatňuje inkvizitčný systém (t.j. v konaní pred súdom sa neuplatňuje porota a pod.). Autorka sa zamýšľa nad otázkou, čo by sa stalo, keby rozhodnutie o vine alebo nevine obvineného ležalo na pleciach poroty v podmienkach slovenského trestného konania a nad mnohými ďalšími otázkami súvisiacimi s aplikáciou adverzatívneho systému a jeho kladmi a záporami.

Keywords in original language

Adverzatívny systém; trestné konanie; common law; kontinentálny právny systém.

Abstract

The author deals in this article with the possible introduction of some elements of the adversary system typical for common law into the criminal proceedings in the Slovak Republic. The criminal proceedings in the Slovak Republic are a typical example of the continental legal system which applies the inquisitorial system (i.e. the proceedings before court do not apply a jury etc.) The author reflect on the questions of what would happen if the determination of guilt or innocence of the accused would lie on the shoulders of a jury under the conditions of Slovak criminal proceedings and on many other questions related to the application of the adversary system and its pros and cons.

Keywords

Adversary System; Criminal Proceedings; Common Law; Continental System.

1 Úvod

Slovenské trestné právo je typickým príkladom kontinentálneho právneho systému. Zameranie slovenského trestného práva na kontinentálny systém je pochopiteľné vzhľadom na geografické umiestnenie Slovenskej republiky, ako aj na históriu právneho poriadku.

Na to, aby sme mohli objektívne zhodnotiť aplikovateľnosť niektorých prvkov *common law* systému je potrebné objasniť charakteristické znaky kontinentálneho právneho systému a *common law* systému (anglo-amerického právneho systému).

2 Adverzatívny systém

Adverzatívny systém možno charakterizovať ako systém, v ktorom sa dosiahne rozhodnutie tak, že každá strana sporu sa snaží čo najlepšie prezentovať svoje stanovisko a následne nezávislý sudca zhodnotí relevantné skutočnosti a pomocou práva rozhodne o prípade na základe stanovísk dvoch opozičných strán sporu.¹

K adverzatívnemu systému môžeme prirovnať veľmi podobný, avšak nie rovnaký princíp u nás známy ako princíp kontradiktórnosti, ktorý je často mylne spájaný s *common law* ako jeho súčasť.² „Zásada kontradiktórnosti trestného konania znamená diskusiu strán o predložených dôkazoch a argumentoch protistrany vo verejnom súdnom konaní pred nezávislým súdom, ktorý je povinný rozhodnúť len na podklade dôkazov, ktoré boli pred ním bezprostredne vykonané. Zásada kontradiktórnosti trestného konania teda zahŕňa v sebe celý systém záruk (zásad), ktorými je ovládané trestné konanie a ktoré v súhrne tvoria spravodlivý proces. Určité poňatie takto chápanej zásady kontradiktórnosti podáva aj Ústava SR, ktorá v článku 48 ods. 2 zdôrazňuje, že každý má právo (okrem iného) aj na to, aby jeho vec bola

¹ Pozri YAN, Y. *The adversarial system vs. the inquisitorial system*. [26. 12. 2016]. Dostupné na: <<http://www.cbl-international.com/docs/csu0714/the-adversarial-vs-inquisitorial-system.pdf>>.

² Blížšie pozri JALČ, A. Niekoľko poznámok k novým trendom v trestnom konaní. In: *Justičná revue*, č. 12(2003), s. 1158–1161.

prejednaná v jeho prítomnosti a aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom.“³ Adverzatívny systém je systémom uplatňovaným v *common law* (anglo-americkom právnom systéme). Pre lepšie pochopenie adverzatívneho systému je potrebné, aby sme si charakterizovali anglo-americký právny systém a jeho jednotlivé prvky.

Ale najprv si objasníme opozitum adverzatívneho systému, ktorým je u nás uplatňovaný inkvizičný systém. Inkvizičný systém v súdnom konaní predstavuje systém, kedy súd alebo aspoň nejaká jeho zložka je aktívne zapojená do vyšetrovania relevantných skutočností v konkrétnom prípade.

3 Charakteristika *common law* (anglo-amerického právneho systému)

V súčasnosti rozlišujeme dva základne právne systémy, ktorými sú kontinentálny právny systém a anglo-americký právny systém. Anglo-americký právny systém sa často označuje aj ako systém *common law*, resp. anglosaský právny systém. Pre všeobecnú charakteristiku anglo-amerického systému ako celku je správne používať pojem anglo-americký⁴, pretože pojem *common law* nie je celkom presný pre označenie systému ako celku používaného v rôznych krajinách, keďže pojem *common law* predstavuje len časť daného právneho systému, aj keď dosť podstatnú časť. Naopak názov anglosaský zas poukazuje na historický kontext systému, avšak nie dostatočne presný a ani výstižný a preto sa často neuplatňuje.

Ako už z názvu anglo-americký vyplýva, základnými zložkami anglo-amerického právneho systému sú právo anglické a právo USA. Ide o dva rozhodujúce podsystémy, ktoré spoločne vytvárajú anglo-americký systém ako celok. Vzhľadom na viaceré rozdiely a podobnosti sa v anglo-americkom právnom systéme rozlišuje 8 podsystémov (okruhov), ktorými sú:

- anglické právo (základná časť celého právneho systému);
- právo USA (historické základy prevzaté z anglického práva, ale na základe samostatného vývoja od r. 1776 sa od anglického práva značne odchyľilo);

³ ŠAMKO, P. *Kontradiktórnosť hlavného pojednávania (niektoré teoretické a praktické problémy)*. [26. 12. 2016]. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a206-kontradiktornost-hlavneho-pojednavania-niektore-teoreticke-a-prakticke-problemy>>.

⁴ Tento názov je zaužívaný z pohľadu viacerých významných štátov používajúcich anglo-americký právny systém.

- kanadské právo (jeho základy vychádzajú z anglického práva a jeho osamostatnenie od nich prebiehalo postupne a menej výrazne ako v USA);
- austrálske právo (jeho vývoj je dosť podobný vývoju USA najmä vďaka federatívnemu usporiadaniu Austrálie);
- novozélandské právo;
- indické právo (spolu s právom USA sa najviac osamostatnili od anglického práva);
- právo Írskej republiky (napriek tomu, že sa zaraďuje do anglo-amerického systému, je značne emancipované od pôvodného anglického práva a vzrástol v ňom podstatne význam písaného práva);
- právo ostatných krajín Britského spoločenstva národov.

Základným aspektom anglo-amerického právneho systému je uplatňovanie tzv. sudcovského práva (*judge made law, case law*). Systém sudcovského práva priznáva sudcovi „zvláštny status, prejavujúci sa v tom, že sudca právo nielen nachádza ako v práve kontinentálnom, ale ho aj tvorí (neplatí tu zásada *“index ius dicit inter partes”*, podľa ktorej sú súdne rozhodnutia záväzné len pre strany konania, ale práve opačná zásada, podľa ktorej rozhodnutia určitých súdov sú záväzné všeobecne).“⁵ Sudcovské právo tým vytvára systém významných súdnych rozhodnutí, záväzných precedensov, ktoré tvoria primárne pramene práva v anglo-americkom právnom systéme. Okrem sudcovského práva ako primárnym zdrojom prameňov práva v tomto systéme pôsobia aj ďalšie pramene, z ktorých najvýraznejšie sa presadzuje právo zákonné (písané).

Podstatným znakom anglo-amerického systému je aj jeho výrazný procesno-sporový charakter, ktorý ovláda základy súdneho konania. Z uvedeného sa odvíja aj charakteristické právne myslenie v anglo-americkom právnom systéme a organizácia súdnictva.

4 Charakteristika kontinentálneho právneho systému

Za miesto začatia formovania tohto systému môžeme označiť Západnú Európu, kde jeho vývoj prebiehal vo viacerých etapách. Na základe vývoja

⁵ TÓTHOVÁ, M. *Právna komparatistika. Veľké právne systémy*. Košice, 2010, s. 85. [26. 12. 2016]. Dostupné na: <<https://www.upjs.sk/public/media/2715/SKR.pdf>>.

kontinentálneho právneho systému vo viacerých európskych krajinách (Francúzsko, Nemecko, Rakúsko, Taliansko a pod.) sa vytvoril jeden z typických znakov pre všetky právne poriadky zaradené pod kontinentálny právny systém, ktorým je rovnaká štruktúra. Základným spoločným znakom tejto štruktúry je dualizmus práva verejného a súkromného. Tieto oblasti práva sa odlišujú jednotlivými znakmi a charakterom, pričom spočiatku sa dlhé storočia uznávalo iba súkromné právo, nakoľko verejné právo sa začalo formovať o niekoľko storočí neskôr. Pre kontinentálny právny systém je typické, že sa v ňom stretneme s viacerými podobnými právnymi odvetvami, či už v súkromnej alebo verejnej oblasti. Do verejného práva sa spravidla zaraďuje ústavne, správne, finančné a trestné právo. K súkromnému právu patria občianske, rodinné, obchodné a medzinárodné súkromné právo. Ďalším charakteristickým znakom kontinentálneho právneho systému je písaný charakter prameňov práva – *lex scripta*. Písaný systém práva je primárny a rozhodujúci, pričom vo vzťahu k nemu sú eventuálne iné pramene práva iba subsidiárnymi prameňmi. Typickým pre kontinentálny systém práva je jeho tvorba najvyššími štátnymi orgánmi (tvorba práva inými orgánmi je vylúčená). Na rozdiel od anglo-amerického právneho systému, sudca v danom systéme právo netvorí iba ho „nachádza“.

Kontinentálne právo bolo sformované na európskom kontinente, odkiaľ sa rozšírilo aj na mimoeurópske územia. Vďaka tomu sa kontinentálne právo neuplatňuje iba v Európe, ale aj v Latinskej Amerike a v niektorých častiach Ázie a Afriky.

Kontinentálny právny systém vychádza predovšetkým z rímskeho práva, ale aj z práva kánonického, románskeho a germánskeho barbarského práva. V rámci zhrnutia charakteristických znakov kontinentálneho právneho systému môžeme uviesť nasledovné:

- ide o písané právo;
- vzniká legislatívnou činnosťou príslušných štátnych orgánov;
- vylúčenie sudcovskej tvorby práva, obyčajového práva;
- kódexová forma jednotlivých odvetví práva.

5 Porota - vznik a charakteristika

Pri zamyslení nad niektorými možnými prvkami anglo-amerického právneho systému v trestnom konaní u nás som si vybrala najtypickejší prvok anglo-amerického právneho systému - porotu.

Porota⁶ predstavuje v anglo-americkom právnom systéme nezastupiteľný procesný inštitút. Za vznikom jej existencie spočiatku nestála jej dnes významná úloha – zabezpečiť nezávislosť a nestrannosť súdneho konania. Historické korene poroty môžeme datovať do obdobia stredovekého feudálneho Anglicka a za ich vznik a zároveň významnú reformu súdneho systému možno vďačiť Henrichovi II.⁷

V histórii existencie poroty sa vyskytli nielen kladné ale aj záporne momenty. Jedným zo záporných období bolo obdobie uplatňovania pravidla *peine forte et dure* (trest silný a tvrdý). Aplikácia tohto pravidla spôsobovala, že v konaní pred porotou dochádzalo k neľudskému mučeniu obžalovaného. V konaní pred porotou sa zaužívalo pravidlo, podľa ktorého obžalovaného bolo možné podrobiť výsluchu len s jeho súhlasom. V prípadoch, keď obžalovaný odmietol udeliť súhlas, bolo možné na základe *peine forte et dure* mu uložiť trest za mlčanie, ktorým sa malo zabrániť mareniu konania. Trest za mlčanie spočíval vo väznení, vyhladovaní a v drvení tela obžalovaného

⁶ Porota nebola jediným využívaným procesným inštitútom. Alternatívou pre porotu v rannom stredovekom Anglicku predstavoval tzv. ordálový proces. Ordálový proces spočíval v barbarskom inkvizíčnom (dôkaznom) konaní. Takéto konanie málokedy, ak nie vôbec zabezpečilo spravodlivé vyriešenie sporu. V roku 1818 v prípade Ashford vs. Thorton sa zakotvilo, že v rámci ordálového procesu možno zaistiť spravodlivosť prostredníctvom prísahy, súboja, vody, chleba alebo železa. Odborná verejnosť bola daným rozhodnutím značne pobúrená, čo viedlo k definitívnemu zrušeniu ordálového procesu až v roku 1852. VOJÁČEK, L. SCHELLE, K. *Právní dějiny 2. Státy západní Evropy a USA*. Brno: Doplněk, Masarykova univerzita, 1999, s. 257.

⁷ Porota v stredovekom feudálnom Anglicku za vlády Henricha II. bola zostavovaná šerifom, ktorý mal v danom období postaviť najvyššieho zástupcu ľudu v miestnej správe v príslušnom grófstve, tzv. „putujúcimi“ sudcami a porotcami. „Putujúci“ sudcovia mali za úlohu spolupracovať so šerifom, pričom zároveň kontrolovali funkčnosť miestnej správy daného grófstva. Porotcovia boli do funkcie ustanovení na základe ich morálnych vlastností, ktoré mali zabezpečiť ich schopnosť rozpoznať pravdu a zabrániť nesprávnemu výkladu práva. Porotcovia vo feudálnom Anglicku na rozdiel od súčasnosti boli profesionáli v danom odbore, ktorí neboli zapletení v miestnych vzťahoch a zastávali aj úlohu svedkov. Často sa však stávalo, že porotcovia sa nezišli v plnom počte, a vtedy boli porota doplnená ľuďmi – okoloidúcimi, ktorí o prípade nemali žiadne vedomosti. Porotcovia taktiež ako šerif a „putujúci“ sudcovia uskutočňovali kontroly funkčnosti miestnej správy.

rôznymi ťažkými predmetmi (kameňmi, železom a pod.) do doby, do kým sa obžalovaný rozhodol vypovedať alebo nezomrel. Pravidlo *peine forte et dure* bolo zrušené až v roku 1772.⁸

Súdne konanie za účasti poroty sa v priebehu storočí stalo jedným z najcharakteristickejších znakov anglo-amerického právneho systému (presne *common law*). Porota do súčasnosti predstavuje v mnohých krajinách anglo-amerického právneho systému nezastupiteľný procesný prvok. Podstata poroty spočíva v zastúpení laickej verejnosti za účelom zabezpečenia nestrannosti a nezávislosti rozhodnutia v súdnom konaní. Porota je zložená z právnych laikov najrôznejších sociálnych vrstiev spoločnosti, ktorých úlohou je rozhodnúť o konkrétnom prípade.

Inštitút poroty v krajinách anglo-amerického právneho systému predstavuje laický prvok, ktorý je oceňovaný ako „poistka“ pred zneužitím súdnictva ale zároveň aj kritizovaný ako nekompetentný a zaostalý pozostatok súdneho konania. Porotu možno vlastnými slovami zhrnúť ako malý spolok právnych laikov, ktorých na krátku dobu za účelom vynesenia verdiktu o vine a nevinne obžalovaného zostavil súd. Porotcovia sú osoby nevzdelané v právnej vede. Ich úlohou je byť prítomný na pojednávaní za účelom videnia, počutia a posúdenia pochybností a dôkazov, k čomu ich nepriamo vedie sudca. Na záver súdneho konania sa porota odoberá do uzavretej miestnosti, v ktorej zotrvá až do rozhodnutia o vine a nevine obžalovaného.

Na to, aby sme mohli jednotlivé prvky inštitútu poroty posúdiť z hľadiska ich aplikovateľnosti v slovenskom trestnom konaní je potrebné si dôkladne objasniť jednotlivé charakteristiky daného inštitútu, najmä spôsob zostavenia poroty. Pre tento účel som si vybrala za vzor jednu z popredných krajín anglo-amerického právneho systému, ktorou sú Spojené štáty americké. Prvým krokom k zostaveniu poroty je tzv. *jury pool*. Ide o zostavenie zoznamu občanov, ktorí majú povinnosť účasti v porote.⁹ Následne samotný výber prebieha náhodným losom prostredníctvom počítačového

⁸ VOJÁČEK, L. SCHELLE, K. *Právní dějiny 2. Státy západní Evropy a USA*. Brno: Doplněk, Masarykova univerzita, 1999, s. 279.

⁹ Zoznam občanov sa väčšinou čerpá buď z evidencie oprávnených držiteľov vodičského oprávnenia alebo zo zoznamu voličov z jednotlivých územných celkov.

systému zo zostaveného zoznamu potenciálnych porotcov. Jednotliví kandidáti za porotcov sú niekoľko týždňov pred konaním prvého pojednávania informovaní o ich zvolení a prvom zasadnutí.

Proces výberu poroty sa označuje ako *voir dire*¹⁰. Proces výberu poroty pozostáva z niekoľkých fáz. Na federálnej úrovni v trestnom konaní ho upravuje *Jury Selection and Service Act*. Na štátnej úrovni sa predmetný proces výrazne líši v závislosti od právneho poriadku každého štátu. V Spojených štátoch amerických samotný proces začína sudca. Najprv kandidáti za porotcov dostanú od sudcu dotazníky s otázkami všeobecného charakteru za účelom zistenia, či niektorý z kandidátov nie je zaujatý voči účastníkom súdneho konania alebo voči meritu prejednávanej veci alebo či osobne nepoznajú niektorú zo strán konania, svedkov, sudcu a pod. V rámci zaujatosti poroty sa v odbornej literatúre vžil pojem *death qualified jury*. Ide o porotu, v ktorej žiadny z jej členov nie je kategoricky proti trestu smrti, t.j. sudca už pri výbere jednotlivých členov poroty zisťuje ich postoj k trestu smrti. *Death qualified jury* je špeciálne požadovaná v súdnych konaniach, v ktorých môže byť uložený trest smrti.¹¹

Po „dotazníkovej“ fáze nasleduje ďalšia fáza s názvom *peremptory challenge*. Jej podstatou je oprávnenie strán súdneho konania vylúčiť s definitívnou platnosťou konkrétného člena poroty z konkrétného súdneho konania. Strany pritom nie sú obmedzené žiadnou povinnosťou uvádzať dôvod vylúčenia konkrétnej osoby z poroty. Spravidla ide o podozrenie z predpokladu konkrétného člena poroty, buď vo vzťahu k prejednávanej veci alebo k niektorému z účastníkov súdneho konania.¹² Právne poriadky odlišne stanovujú počet členov poroty, ktorých možno bezdôvodne vylúčiť stranami v rámci *peremptory challenge*, pričom vždy sa prihliada aj na konkrétny charakter sporu. Oprávnenie strán vylúčiť konkrétnych porotcov slúži

¹⁰ *Voir dire* pochádza z francúzštiny a v preklade znamená povedať pravdu.

¹¹ *Death qualified jury* sú kritizované najmä pre všeobecne väčšie množstvo odsudzujúcich verdiktov k trestu smrti, než by bolo nutné a než je tomu tak pri nekvalifikovaných porotách. Taktiež kritika sa zameriava na zloženie takejto kvalifikovanej poroty, kde podľa štatistik je v nich zastúpených menší počet žien a etnických menšín. Dokonca Najvyšší súd USA sa zaoberal súladom *death qualified jury* s ústavným poriadkom, pričom ju uznal za komfortnú s ústavným poriadkom USA.

¹² Pre stranu zvyčajne postačuje, ak vyhlási: „*Juror number eight may be excused.*“ a porotca s príslušným číslom je automaticky vylúčený z poroty v konkrétnom prípade.

na udržanie nestrannosti a nezávislosti poroty pri rozhodovaní o vine a nevine obžalovaného, pričom jeho cieľom je poslúžiť k vyváženosti poroty. Taktiež sa všeobecne predpokladá, že ak sa strany súdneho konania budú spoločne podieľať týmto negatívnym výberom na zostave poroty, tak bude pre ne lepšie prijateľný verdikt poroty.

Veľkým negatívom *peremptory challenge* je jeho zneužitie na zmarenie súdneho konania v prípade, ak strany vylučujú veľký počet porotcov.¹³ V zmysle novej právnej úpravy na federálnej úrovni sa *peremptory challenge* umožňuje v počte 20 pre každú stranu súdneho konania v prípadoch, keď hrozí uloženie najvyššieho trestu.¹⁴ V ostatných prípadoch má uvedené právo iba obhajoba v počte 10 a štátny zástupca (*public prosecutor*) v počte 6. U najmenej závažných trestných činov majú také právo obe strany v počte troch porotcov.

Podstata poroty spočíva v rozhodnutí o vine a nevine obžalovaného, pričom sudca vedie konanie iba po procesnej stránke a po výroku poroty o vine alebo nevine obžalovaného rozhodne iba o treste.

„Porota bola do kontinentálneho právneho systému importovaná zo systému *common law* v 18. storočí. Do európskeho inkvizitného trestného procesu tak bol prenesený inštitút sporového procesu bez toho, aby sa samotný proces hlbšie modifikoval. Práve z tohto dôvodu bol inštitút poroty v klasickom európskom type trestného konania vo veľkej miere kritizovaný. Na základe kritických ohlasov došlo následne k obmedzeniu významu poroty v kontinentálnej Európe tým spôsobom, že sa znížil počet porotcov a členovia poroty potom rozhodujú spoločne so sudcami *de facto* ako senát.“¹⁵ Príbelský modifikáciu poroty v kontinentálnom právnom systéme prirovnal k inštitútu prísediacich, ktorý tvoria senát spolu so sudcom. Avšak inštitút prísediacich má mnohé podstatné rozdiely z pohľadu poroty a ide teda o veľmi výraznú odchýlku od inštitútu poroty, ak ho teda vlastne možno prirovnať k porote bez ohľadu na podobnosť zastúpenia laického prvku v trestnom konaní.

¹³ Pre vylúčovanie jedného porotcu za druhým jednotlivými stranami v súdnom konaní sa vžílo označenie „*batson challenge*“ podľa judikátu Najvyššieho súdu USA - *Batson v. Kentucky*, 476 U.S. 79 (1986).

¹⁴ *Trial on indictment*.

¹⁵ PRÍBELSKÝ, P. Zamyslenie nad niektorými možnými novými prvkami v slovenskom trestnom procese. In: *Justičná revue*, č. 2(2004), s. 159.

6 Porota ako jeden z možných prvkov adverzatívneho systému v slovenskom trestnom konaní

Ani posledná veľká rekodifikácia trestného práva v roku 2005 nepriniesla do slovenského trestného konania procesný inštitút poroty. Legislatívci sa samozrejme nad zavedením poroty ani nezamýšľali, nakoľko je to typický prvok adverzatívneho systému, ktorý sa uplatňuje v anglo-americkom právnom systéme. Napriek uvedenému účasť laického prvku na rozhodovaní v trestných veciach nie je nášmu právnomu poriadku neznámy. V zmysle zákonného článku XXXIII Trestný súdny poriadok z roku 1896 v hlave XIX, ktorý platil na našom území v období prvej Československej republiky, pôsobili u nás porotné sudy. Porotné sudy mali podobu tzv. lavice porotcov, ktorú tvorili porotcovia vylosovaní predsedom porotného súdu zo zoznamu porotcov. Proti vylosovaným členom poroty mohli uplatňovať svoje námietky obžaloba aj obhajoba. Lavica porotcov bola zložená z 12 porotcov, voči ktorým buď neboli vznesené námietky vôbec po vylosovaní alebo po vyčerpaní práva námietok už nemohli byť námietky voči nim vznesené. Vylosovaní porotcovia spolu so svojimi náhradníkmi boli povinní sa zúčastniť celého hlavného pojednávania. Na záver dokazovania sa určili otázky, ktoré bola porota povinná zodpovedať. Otázky, respektíve ich osnovu zostavoval štátny zástupca, pričom mal brať na zreteľ, že na otázky sa malo dať odpovedať výlučne „áno“ alebo „nie“. Nosnými otázkami boli otázka skutková a otázka právna. Skutková otázka bola zameraná na zodpovedanie poroty, či obžalovaný spáchal čin, ktorý je základom obžaloby. Právnou otázkou mala porota zodpovedať, či skutok obžalovaného zakladá trestný čin, ktorý je základom obžaloby. Predseda porotného súdu mal za úlohu vysvetliť vylosovaným porotcom ich úlohu, rozsah pôsobnosti ako aj právne otázky, zákony a hľadiská smerodajné pre posúdenie trestného činu. Po poučení zo strany predsedu porotného súdu sa porotcovia odobrali do hlasovacej miestnosti, kde hlasovali o každej položenej otázke. Porotcovia rozhodovali kvalifikovanou alebo prostou väčšinou.¹⁶

Ďalším pokusom zaviesť porotu na území Československej republiky bol zvláštny zákon č. 232/1946 Sb. o porotných súdoch, ktorý bol prijatý po skončení druhej svetovej vojny a následne v roku 1950 zrušený zákonom č. 87/1950 Sb.

¹⁶ Pozri Trestný poriadok platný na území Slovenskej republiky za I. ČSR.

Napriek tomu, že s procesným inštitútom poroty sa môžeme v rôznych formách stretnúť i v kontinentálnom trestnom konaní (napr. tzv. *Geschwomengerichte* – porotné sudy v Rakúskej republike), klasický systém poroty existuje už iba v krajinách *common law*.

Napriek tomu, že posledná veľká rekodifikácia trestného práva v roku 2005 nepočítala so zavedením inštitútu poroty, naďalej ponechala účasť laického prvku na rozhodovaní vo forme prísediacich v senáte.¹⁷ Prísediaci¹⁸ tvoria súčasť súdneho senátu v trestnom konaní (zasadajú vždy v páre). Inštitút prísediacich je typický prevažne v európskom práve. V Slovenskej republike prísediaci tvoria senát len na prvostupňovej úrovni (okresné sudy). Na krajských, Najvyššom súde SR a Ústavnom súde SR ich úlohu preberajú sudcovia z povolania. Senát následne vedie predseda senátu, ktorý vystupuje v mene senátu a vedie pojednávanie. Procesné otázky ohľadom prísediaceho ako je napríklad jeho vylúčenie, hlasovanie a pod., upravuje zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“).

Pokiaľ ide o možné zavedenie poroty do trestného konania podľa platnej slovenskej právnej úpravy, treba uviesť, že v našej právnej kultúre je voči existencii poroty namietaná jej iracionálnosť. Táto myšlienka premení najmä z obáv plynúcich zo zverenia rozhodnutia o vine a nevine obžalovaného do rúk právnych laikov. Napriek uvedenej obave treba konštatovať, že zavedenie poroty v trestnom konaní by prinieslo svoje pozitíva aj negatíva.

V prvom rade zavedenie poroty by znamenalo obrovský zvrät, nielen preto že právny poriadok Slovenskej republiky je typickým kontinentálnym systémom, ale najmä preto že trestné konanie sa vyznačuje vysokou rigidnosťou postupu a porota by predstavovala prevrat v ustálenom postupe. Medzi pozitíva poroty najmä v súčasných podmienkach Slovenskej republiky možno jednoznačne zaradiť obmedzenie korupčného správania v súdnictve. Zverením rozhodovania o otázke viny a neviny do rúk poroty, t.j. väčšiemu

¹⁷ Pozri PRÍBELSKÝ, P. Zamyslenie nad niektorými možnými novými prvkami v slovenskom trestnom procese. In: *Justičná revue*, č. 2(2004), s. 158

¹⁸ Prísediaci zasadajú spolu so sudcom za sudcovský stolec a rozhodujú o vine či nevine (všetci majú rovnaký počet hlasov a sú oblečení v rovnakom talári ako sudca). Ich podmienkou nie je právnické vzdelanie. V anglo-americkom súdnictve ich úlohu preberá porota.

počtu ľudí by mohlo znamenať zabránenie korupčnému správaniu nielen zo strany obžalovaného, ale aj k obmedzeniu prijímania úplatkov sudcami. V súčasnosti, keď sudca je jediným článkom rozhodujúcim o vine alebo nevine obžalovaného, je priam banálne oproti systému s porotou, sudcu podplatiť a zabezpečiť si tak verdikt o nevine. Taktiež čím je väčší počet ľudí rozhodujúcich o tak zásadnej otázke, tým je zabezpečená väčšia sociálna kontrola takého rozhodnutia.¹⁹ Prerozdelenie rozhodovania o vine a nevine a o treste obžalovaného medzi porotu a sudcu je aj prejavom demokratického systému, nakoľko je zapojených viac subjektov, väčšia kontrola a zverenie určitého druhu súdnej moci do rúk laikom ako hlasu ľudu. Veľký význam poroty sa prejavuje najmä aj v zobrazení tzv. ducha spoločnosti. Rozhodnutia poroty odzrkadľujú spoločenskú situáciu, tendencie formujúce aktuálne zmýšľanie v spoločnosti, inak povedané rozhodnutia poroty sú tvorené z pohľadu väčšinovej spoločnosti.

Nemožno poprieť pozitívny prínos poroty pri rozhodovaní v prípadoch s politickým podtextom. Zachovanie neutrality a nestrannosti ako hlavný atribút demokratického systému v štáte je jedným zo základných dôvodov existencie poroty a najmä jej popularite v anglo-americkom právnom systéme. Ďalším pozitívom poroty je jej zloženie. Zloženie poroty podľa vzoru USA je náhodným procesom, v ktorom je zabezpečené odstránenie aj potenciálnej zaujatosti niektorého z porotcov. Avšak v prípade jediného sudcu je často jeho funkcia buď politicky obsadená alebo inak politicky ovplyvnená (rodinárstvo a pod.), v jednoduchosti je veľmi ťažké garantovať transparentnosť výberového konania na sudcu, respektíve zaručiť jeho nestrannosť.

Tak ako je to pri každej veci tak aj pri inštitúte poroty môžeme okrem jej pozitív vnímať aj jej negatíva. Za negatívum možno označiť jej kritické vnímanie verejnosťou. Väčšina zástancov európskeho kontinentálneho systému (t.j. systému, pre ktorý nie je typická porota) kritizuje porotu najmä z hľadiska nedostatku vedomostí v právnej vede, a tým podnecujú pochybnosti o jej schopnosti posúdiť právne ako aj skutkové okolnosti konkrétneho prípadu a tým tak kvalifikovane posúdiť vinu alebo nevinu obžalovaného.

¹⁹ V podmienkach Slovenskej republiky síce taký prípad nemôže za platnej právnej úpravy nastať ani v prípade zavedenia poroty, ale v niektorých štátoch USA, v ktorých je prípustný trest smrti, je porota tým inštitútom, ktorý by mal zabezpečiť, aby definitívne rozhodnutie o treste smrti mohlo byť zamietnuté. Viď vyššie *death qualified jury*.

Taktiež je veľmi dôležité posúdiť aj právne vedomie spoločnosti pri úvahách o zavedení poroty v súdnom konaní. Slovenská spoločnosť vykazuje značný deficit právneho vedomia.

Veľké diskusie sa vedú hlavne aj o otázke schopnosti poroty rozhodnúť spravodlivo. Napriek *peremptory challenge* nie je výnimkou, že sa do poroty často dostanú ľudia, ktorí sú zaujatí istými osobnými skúsenosťami alebo názormi, ktorú môžu spôsobiť, že v konečnom dôsledku nie je rozhodnutie spravodlivé. Podobnú funkciu môže plniť aj „hranie na city“ zo strany obhajoby, resp. manipulácia, keď advokát sa snaží vykresliť napríklad zlé životné podmienky, ktoré ovplyvnili obžalovaného v detstve a pod.

Nesporným príkladom v dejinách americkej justície, kde obhajoba priam dokonale dokázala zmanipulovať nielen porotu ale aj verejnú mienku bol prípad hráča amerického futbalu a komediálneho herca O.J. Simpsona, ktorý bol v roku 1994 obvinený z vraždy jeho exmanželky Nicole Brown a jej priateľa Ronalda Goldmana. Porota po zdĺhavom a medializovanom súdnom konaní nakoniec vyhlásila O.J. Simpsona za nevinného napriek jasným DNA dôkazom zo strany okresnej prokuratúry, keďže tím právnikov obhajoby (najmä Johnnie Cochran) presvedčil porotcov, že DNA dôkazy (najmä krvné vzorky) boli zmanipulované v laboratóriách s cieľom hodiť vraždu na O.J. Simpsona. Prípad *the People of the State of California v. Orenthal James Simpson* sa zaraďuje medzi najviac medializované kriminálne prípady v amerických dejinách a zároveň za prípad, ktorý dokázal rozdeliť verejnosť na dva tábory v otázke viny O.J. Simpsona (afroameričania boli presvedčení, že O.J. je nevinný, zatiaľ čo belosi boli presvedčení o vine O.J. Simpsona). V roku 1997 civilný súd vyhlásil O.J. Simpsona za vinného a v rozsudku mu uložil povinnosť odškodniť pozostalých po Nicole Brown a Ronaldovi Goldmanovi vo výške 33,5 mil. dolárov.

7 Záver

Právny systém v Slovenskej republike je typickým príkladom kontinentálneho právneho systému. Inštitút poroty príznačný pre anglo-americký právny systém sa v našich podmienkach odzrkadľuje výlučne vo forme prísediach. Napriek nesporným pozitívam, ktoré zavedenie poroty prináša v trestnom konaní, by podľa môjho názoru nebolo vhodné implementovať

tento inštitút do slovenského právneho poriadku. Dôvodom sú najmä obavy zo zboru laikov o ich schopnosti pri komplikovaných trestných prípadoch relevantne zvážiť všetky právne skutočnosti a následne nezaújať rozhodnúť. Verejnosť nie je ešte pripravená na tak dôležitú úlohu v trestnom konaní ako je rozhodovanie o najzávažnejšej otázke o vine a nevine obžalovaného. V snahe zachovať objektivitu však na druhej strane nemožno poprieť jednoznačné pozitíva existencie poroty, či už ako demokratického prvku odrážajúceho hlas ľudu v trestnom konaní, prvku zabezpečujúceho nestrannosť a nezávislosť verdiktu o vine alebo nevine obžalovaného či už ako prvku garantujúceho politickú nestrannosť rozhodnutí a veľa ďalších pozitív.

Literature

JALČ, A. Niekoľko poznámok k novým trendom v trestnom konaní. In: *Justičná revue*, roč. 55, č. 12(2003), s. 1158–1161.

PRÍBELSKÝ, P. Zamyslenie nad niektorými možnými novými prvkami v slovenskom trestnom procese. In: *Justičná revue*, č. 2(2004), s. 148–160.

ŠAMKO, P. *Kontradiktórnosť hlavného pojednávania (niektoré teoretické a praktické problémy)*. [26. 12. 2016]. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a206-kontradiktornost-hlavneho-pojednavania-niektore-teoreticke-a-prakticke-problemy>>.

The People of the State of California v. Orenthal James Simpson.

TÓTHOVÁ, M. *Právna komparatistika. Veľké právne systémy*. Košice, 2010, s. 85. [26. 12. 2016]. Dostupné na: <<https://www.upjs.sk/public/media/2715/SKR.pdf>>.

VOJÁČEK, L. SCHELLE, K. *Právní dějiny 2. Státy západní Evropy a USA*. Brno: Doplněk, Masarykova univerzita, 1999, 719 s. 80-7239-028-7.

YAN, Y. *The adversarial system vs. the inquisitorial system*. [26. 12. 2016]. Dostupné na: <<http://www.cbl-international.com/docs/csu0714/the-adversarial-vs-inquisitorial-system.pdf>>.

Contact – e-mail

moni.skrovankova@gmail.com

Dohoda o vine a treste ako novodobý fenomén slovenského trestného konania

Anežka Turošíková

Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, Slovenská republika

Abstract in original language

Autorka v príspevku analyzuje inštitút Dohody o vine a treste s poukazom na prvky slovenského trestného konania, pričom poukazuje aj na komparáciu právnych úprav, najmä vo vzťahu k českému právu a v neposlednom rade nezabúda ani na historický vývoj tohto inštitútu. Jej cieľom je upozorniť na pozitíva, ale zároveň aj na negatíva zavedenia tohto inštitútu.

Keywords in original language

Dohoda o vine a treste; historický vývoj; komparácia právnych úprav; prokurátor.

Abstract

The author in this paper analyzes the institute of plea-bargaining with reference to the elements of Slovak criminal proceedings, and also refers to the comparison of legislation, in particular in relation to the Czech law and not least, does not forget the historical development of this institute. Its aim is to highlight the positive aspects, but also the negative aspects of introducing this institute.

Keywords

Agreement on Guilt and Punishment; Historical Development; Comparison of the Regulation; Prosecutor.

1 Úvod

Inštitút dohody o vine a treste patrí k najmladším odklonom v slovenskom trestnom konaní. Súčasťou slovenského trestného procesu sa stal od 1. januára 2006, kedy rekodifikáciou trestnoprávnych kódexov, konkrétne Trestného poriadku (zákon č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov),

boli vytvorené zákonné predpoklady pre vybavenie trestných vecí dohodou o vine a treste. Tento inštitút je v slovenskej aplikačnej praxi využívaný už desať rokov a dá sa povedať, že si našiel jedno z dôležitých miest v slovenskom právnom poriadku.

2 Historický vývoj inštitútu dohody o vine a treste

Spojené štáty americké¹ sú okrem iného známe aj tým, že sa tam postupne formuloval inštitút dohody o vine a treste v rámci angloamerického právneho systému. Tento inštitút patrí do systému amerického občajového práva pod názvom „*common law*“. Ide jednak o právo, ktoré je tvorené precedensmi, súdnymi rozhodnutiami a pritom nevychádza zo zákonov a iných predpisov. Nazývame ho takisto všeobecné právo, spoločné právo alebo sudcovské právo. Je však dôležité poznamenať, že americké občajové právo vychádza z anglického občajového a ekvitalného práva „*law and equity*“².

Je zaujímavé, že americkí tvorcovia práva prebrali a potom následne zmenili anglické občajové a ekvitalné právo a vytvorili si vlastné americké občajové právo, z ktorého sa následne vytvorila dohoda o vine a treste. Tento trestno-procesný inštitút potom expandoval do ostatných krajín, ktoré sú založené na systéme *common law*, kde nepochybne z časti patrí aj Slovenská republika,

¹ Začiatok využívania inštitútu dohody o vine a treste sa v Spojených štátoch amerických datuje do polovice 19. storočia pod názvom „*plea bargain*“. V preklade ide o dohodovanie obrany a jedná sa o dohodu medzi prokurátorom a obvineným o výške trestu na základe uznania viny za spáchanie skutku zo strany obvineného alebo v situácii kedy nebude obvinený popierať spáchanie skutku. K dohode dochádza najmä v prípadoch kedy obhajoba v predbežnom prerokovaní zistí, že obžaloba disponuje dostatočnými dôkaznými prostriedkami, ktoré by obvineného zaručene dostali pred súd. Americký trestný proces pozná dva druhy dohôd *plea bargain*. Prvým druhom je dohoda o obvinení „*charge bargain*“, ktorá spočíva v tom, že prokurátor s podozrivým sa dohodnú na priznaní obvineného k spáchaniu menej závažného trestného činu. Táto dohoda tak bude uzavretá ešte pred vznesením obvinenia. Napríklad ak osoba spáchala vlámanie a prizná sa v rámci dohody len k pokusu o vlámanie, bude obvinená len z pokusu o vlámanie. Druhým typom je dohoda o treste „*sentence bargain*“. V tejto dohode je obvinenému dopredu oznámené za ktoré trestné činy už bolo voči nemu vznesené obvinenie a je mu daná možnosť priznať sa k spáchaniu týchto činov. Priznanie sa následne odzrkadlí v tom, že mu nebude uložený maximálny trest. Tento druh dohôd *plea bargain* sa využíva hlavne pre závažnejšie trestné činy. – Zdroj: VRÁBLOVÁ, M. Niekoľko poznámok k historicky najmladšiemu odklonu v slovenskom trestnom konaní – dohode o vine a treste. *Trestnéprávná revue*, 2007, č. 7, s. 192–196. ISSN 1213-5313; BARTOŠOVÁ, L. Dohoda o vine a treste. *Polícia a práva*, 2006, č. 2. ISSN 1335-1370.

² URBÁNKOVÁ, D. *English for Law Students*. Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK Bratislava, 1996, s. 14. ISBN 80-7160-084-9.

keďže prebrala určité prvky tohto systému. Podľa JUDr. Macejkovej neexistuje čistý európsky kontinentálny systém, ktorý by nemal prvky, zvonku“-commom law.

Všeobecne je možné povedať, že slovenské právo vychádza teritoriálne aj historicky z kontinentálneho právneho systému a z rímsko-právnych tradícií. Na európskom kontinente prevažovali skôr negatívne ohlasy na inštitút dohody o vine a treste, čo ale neznamenal nezavedenie tohto inštitútu do právnych poriadkov. Aj napriek tomu sa však Slovenská republika ako aj iné štáty kontinentálneho právneho systému začali zaujímať o inštitút dohody o vine a treste a zahájili prvé snahy o jeho právnu úpravu vo svojom právnom poriadku. Medzi ďalšie štáty patrili napríklad Taliansko, Španielsko, Poľsko, Nemecko či Česká republika. Niekomu proces zakotvenia dohody o vine a treste do právneho poriadku trvá kratšie a niekomu dlhšie, ale podstatné je, že sa tento inštitút čoraz viac rozrášťa v krajinách kontinentálneho právneho systému. Jedným z hlavných pozitívov tohto inštitútu je zrýchlenie vybavenia trestnej veci a odľahčenie súdov. Podľa Listiny základných práv a slobôd má každý právo, aby bola jeho vec prerokovaná bez zbytočných priet'ahov. Právo spravodlivého procesu zase stanoví, že trestná vec musí byť prerokovaná v primeranej lehote. Na základe aj týchto vyššie uvedených poznatkov inštitút dohody o vine a treste teda slúži na to, aby sa predchádzalo zdlhavosti a priet'ahov konania.

3 Komparácia právnych úprav

3.1 Dohoda o vine a treste v českom práve

Tento inštitút bol zavedený do českého trestného práva zákonom č. 193/2012 Sb., ktorým bol novelizovaný trestný poriadok a nadobudol účinnosť dňa 1. septembra 2012. Hlavným účelom tohto inštitútu je teda na jednej strane zjednodušenie dokazovania a zrýchlenie vyriešenia trestnej veci na strane štátneho zastupiteľstva a súdu, a na strane druhej očakávanie miernejšieho trestu v porovnaní s tým, ktorý by mu bol uložený v prípade keby sa nepriznal na strane obvineného. Dohodu o vine a treste je možné dojednať v relatívne širokom okruhu prípadov, napr. môže sa uzatvárať pri spáchaní všetkých trestných činov okrem zvlášť závažných zločinov a okrem konania proti utečencovi.

Dohoda o vine a treste musí obsahovať:

- a) označenie štátneho zástupcu, obvineného a poškodeného v prípade, že bol prítomný pri zjednávaní dohody o vine a treste a ak súhlasí s rozsahom a spôsobom náhrady škody alebo nemajetkovej ujmy alebo s vydaním bezdôvodného obohatenia,
- b) popis skutku, pre ktorý je obvinený stíhaný vrátane uvedenia miesta, času a spôsobu jeho spáchania, prípadne iných okolností, za ktorých k skutku došlo, tak, aby nemohol byť zamenený s iným skutkom,
- c) označenie trestného činu, ktorý je v tomto skutku badaný a to jeho zákonným pomenovaním, uvedením príslušného ustanovenia zákona a všetkých zákonných znakov, vrátane tých, ktoré odôvodňujú určitú trestnú sadzbu,
- d) prehlásenie obvineného, že spáchal skutok pre ktorý je stíhaný a ktorý je predmetom zjednanej dohody o vine a treste
- e) v súlade s trestným zákonníkom dohodnutý druh, výmeru a spôsob výkonu trestu vrátane dĺžky skúšobnej doby a v prípadoch stanovených trestným zákonníkom trestu náhradného, prípadne upustenie od potrestania, a rozsah primeraných obmedzení a povinností v prípade, že to trestný zákonník umožňuje a že boli dohodnuté; pri dohode o druhu a výmere trestu sa prihliadne aj k tomu, či obvinený trestným činom získal alebo sa snažil získať majetkový prospech (§ 39 ods. 7 TrZ)
- f) rozsah a spôsob náhrady škody alebo nemajetkovej ujmy alebo vydania bezdôvodného obohatenia, ak bolo dohodnuté
- g) ochranné opatrenie aj prichádza do úvahy jeho uloženie a ak bolo dohodnuté
- h) podpis štátneho zástupcu, obvineného a obhajcu a podpis poškodeného, ak bol prítomný pri ujednávaní dohody o vine a trestu a ak súhlasí s rozsahom a spôsobom náhrady škody alebo nemajetkovej ujmy alebo vydania bezdôvodného obohatenia.³

³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

3.2 Dohoda o vine a treste v slovenskom práve

Dohoda o vine a treste je inštitútom v slovenskom trestnom práve od januára 2006, ide o tzv. odklon v trestnom konaní⁴, avšak na rozdiel od uplatnenia iných odklonov, konanie o dohode o vine a treste nie je limitované ani osobou obvineného, ani právnu kvalifikáciou spáchaného skutku, ani druhom trestu a ani výškou zákonom stanovenej trestnej sadzby. Podstatou konania o dohode o vine a treste je jednak posúdenie podmienok na uzavretie dohody medzi prokurátorom a obvineným o skutku a taktiež aj o jeho právnej kvalifikácii, o druhu a výmere trestu alebo o ochrannom opatrení⁵. Dôležitým práve pre tento inštitút je, že obvinený sa akceptáciou dohody o vine a treste vzdáva práva na prejednanie veci súdom na hlavnom pojednávaní.⁶ Konanie o dohode o vine a treste možno začať za predpokladu, že sú splnené nasledovné tri základné materiálne podmienky:

- výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania musia dostaťtočne odôvodňovať záver, že skutok je trestným činom a spáchal ho obvinený,
- existencia dôkazov, ktoré nasvedčujú pravdivosti priznania obvineného,
- výslovné priznanie obvineného ku skutku.⁷

⁴ Definícia odklonov je rôznorodá, odborníci sa nevedia dohodnúť na jednej definícii. Ja sa stotožňujem definíciou JUDr. Zemana ktorý za odklon považuje v užšom zmysle slova *trestno-procesný spôsob, ktorým sa fakultatívne umožňuje odklonenie od prejednania trestnej veci na hlavnom pojednávaní spravidla mimosúdny, menej formálnym alternatívnym procesným postupom, na rozdiel od spravidla náročného súdneho konania, ktoré sa po vykonaní dokazovania končí rozhodnutím súdu o vine a treste*. V zmysle slovenskej právnej úpravy potom medzi odklony zaraďujeme: podmienené zastavenie trestného stíhania (§ 216 až 217 TP), podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 až 219 TP), zmier (§ 220 až 227 TP), dohodu o vine a treste (§ 232 až 233, resp. 331 až 335 TP), a trestný rozkaz (§ 353 až 357 TP). Zdroj: <http://www.epi.sk/clanok-z-titulky/odklony-ako-na-stroje-restorativnej-justicie-v-slovenskom-trestnom-prave-a-ich-realne-uplatnovanie-v-praxi-aktualita.htm>

⁵ Ochranné opatrenia sú: ochranné liečenie, ochranná výchova, ochranný dohľad, detencia, zhabanie veci - § 33 TZ.

⁶ [Http://www.epi.sk/odborny-clanok/Dohoda-o-vine-a-treste.htm](http://www.epi.sk/odborny-clanok/Dohoda-o-vine-a-treste.htm)

⁷ KOLEKTÍV AUTOROV. *Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou*. Vydavateľstvo Nová Práca, 2014, s. 401. ISBN 978-80-89350-47-6.

Podmienky a postup v konaní o dohode o vine a treste, ako jej formálne náležitosti, sú podrobne upravené v ustanoveniach § 232 a nasl. Trestného poriadku takto:

- a) označenie účastníkov dohody, dátum, miesto a čas jej spisania,
- b) opis skutku s uvedením miesta, času, prípadne iných okolností, za ktorých k nemu došlo tak, aby skutok nemohol byť zamenený s iným skutkom, právnu kvalifikáciu trestného činu, ktorý bol skutkom spáchaný, a to aj s uvedením príslušného ustanovenia Trestného zákona,
- c) druh, výmeru a spôsob výkonu trestu,
- d) rozsah a spôsob náhrady škody, ak bola činom spôsobená,
- e) ochranné opatrenie, ak prichádza do úvahy jeho uloženie.

Z uvedeného vyplýva, že česká právne úprava je so slovenskou právnou úpravou skoro totožná. S tým rozdielom, že do jednotlivých právnych poriadkov boli začlenené v rôznych rokoch, a tým pádom každá krajina má rozdielne aplikačné problémy⁸. Napríklad slovenský prokurátor JUDr. Prokeš vidí aplikačné ťažkosti využiteľnosti dohody v nasledujúcich príčinách: v probléme začatia a realizácii dohodovacieho konania; v administratívnej náročnosti tohto inštitútu; v probléme spojenom s nevýhodnosťou uzavretia dohody o uznaní viny a prijatí trestu pre obvineného v dôsledku mimoriadneho zníženia trestu o viac ako jednu tretinu pod dolnú hranicu zákonom stanovenej trestnej sadzby; tak aj v rozdielnosti hodnotiacich kritérií pre určenie primeranosti, spravodlivosti trestu pre prokuratúru

⁸ Zásadné slovenské problémy predstavovali hlavne procesná komplikovanosť, administratívna náročnosť a nesprávna interpretácia aplikačnými orgánmi. Z toho dôvodu nebol zo začiatku inštitút o dohode o vine a treste dostatočne využívaný a niesol aj vlnu kritiky. Postupná novelizácia a zvýšenie informačnej vybavenosti prokurátorov a sudcov však zvýšili praktickú použiteľnosť inštitútu, ktorá každým rokom rastie a početnosť aplikácie dohody o vine a treste na Slovensku je čoraz väčšia. Zdroj: PROKEŠ, J. Praktické problémy aplikácie inštitútu dohody o vine a treste. *Justičná revue*, 63, 2011, č. 12, s. 1611–1620. ISSN 1335-6461; Na základe poznatkov aplikačnej praxe sa dostávame k dvom protichodným názorom medzi prokurátormi a sudcami. Sudcovia zastávajú názor, že by mala byť prokurátorom uložená povinnosť uzavrieť s obvineným dohodu o vine a treste v prípade, že sa obvinený prizná k spáchaniu skutku a chce jednat o dohode o vine a treste. Na druhej strane prokurátori prezentujú stanovisko, že je ich právom či uzavrieť s obvineným dohodu o vine a treste. Zdroj: ŠČERBA, Filip a kolektív. *Dohoda o vine a treste a ďalší prostriedky racionalizácie trestní justice*. Praha: Leges. 2012, s. 62–63. ISBN 978-80-87576-30-4.

a súd.⁹ Advokát JUDr. Syrový považuje za dôvod, prečo častejšie nedochádza k uzavretiu dohody o vine a treste skutočnosti, akými sú pracovné zaťaženie prokurátorov a náročnosť konania o dohode o vine a treste. Domnieva sa, že pre mnohých prokurátorov je jednoduchšie podať obžalobu (bez odôvodnenia pri skrátrenom vyšetrovaní) a na hlavnom pojednávaní predniesť obžalobu a navrhnúť trest pri priznaní obžalovaného. Rovnako tak sa mu javí správna aj samotná úvaha nad zmýšľaním prokurátora, podľa ktorej ak sa obvinený chcel dohodnúť na vine a treste, tak sa s najväčšou pravdepodobnosťou prizná aj pre súdom v záujme poľahčujúcej okolnosti, čo sa navyše aj praxi potvrdilo. Ďalšou skutočnosťou je absentujúcu povinnosť prokurátora odôvodniť svoje rozhodnutie, prečo nedošlo k uzavretiu dohody o vine a treste. Prokurátor „len“ oznámi obvinenému, že nemá záujem konať dohode o vine a treste, pričom svoje rozhodnutie neodôvodňuje. Odôvodnenie pre súd robí prokurátor len vtedy, ak práve on prišiel s iniciatívou na uzavretie dohody a obvinený ju neakceptoval.¹⁰

Zaujímavosť je, že keď sa tento inštitút zavádzal do slovenského právneho poriadku mal veľmi veľa nepriamo, dokonca kritici tvrdili, že do nášho právneho poriadku nepatrí. V súčasnosti je všetko inak. Je to jeden z najobľúbenejších odklonov nielen prokurátorov, advokátov, ale aj obvinených. Dokazuje to fakt, že v roku 2012 bolo súdom schválených dohôd v rámci celej SR viac ako 7000, ďalej pozri na porovnanie nižšie tabuľku. Pre porovnanie, trest domáceho väzenia bol uložený v roku 2015 v rámci celej SR len 18krát.¹¹

⁹ PROKEŠ, J. Praktické problémy aplikácie inštitútu dohody o vine a treste. *Justičná revue*, 63, č. 12, s. 1611–1620.

¹⁰ SYROVÝ, I. Nárok na dohodu o vine a treste. *Justičná revue*, 60, 2008, č. 12, s. 1712–1715.

¹¹ [Http://www.justice.gov.sk/stat/roc/16/stat_roc_2015.pdf](http://www.justice.gov.sk/stat/roc/16/stat_roc_2015.pdf). Zásadné české aplikačné problémy sú, jednak negatívny moment je približovanie trestného procesu občianskeho súdneho konaniu, kedy o vine a treste má z povahy verejného práva rozhodovať štát a nie strany konania. Zdroj: KURSOVÁ, J. *Doboda o vině a trestu v českém trestním právu a její problematické momenty* [online]. Brno, 2012 [cit. 24. februára 2015] Právnická fakulta, Masarykova univerzita. Ďalším negatívom dohody o vine a treste je priznanie obvineného. Problémom je ale fakt, že priznanie obvineného nemusí byť pravdivé a dôveryhodné. V neposlednom rade sa polemizuje o takzvanom kupovaní spravodlivosti a následnom rozdielnom zachádzaní s páchatelmi. Vzniká tu dojem, že pomocou peňazí sa môžu obvinení vykúpiť z trestu. Toto by malo veľmi nepriaznivý dopad na verejnosť, ktorá by mohla stratiť dôveru v justíciu, čo by spôsobilo fatálne politické a sociálne dôsledky. Zdroj: MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika*, 2008, roč. 41, č. 1, s. 21. ISSN 1210-9150.

Tabuľka č. 1: Riešenie trestných vecí dohodou o vine a treste v aplikačnej praxi

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
známych páchatel'ov	46 491	51 579	51 029	53 413	53 557	52 010	54 100
skončené na prokuratúre podaním návrhu na DVT	2 916	5 328	6 039	7 100	7 619	8 012	8 458
t.j. %	6,27	10,32	11,83	13,29	14,22	15,40	15,63
schválených súdom	1 833	4 428	5 741	6 856	7 091	6 538	7 056

Prameň: Štatistické ročenky Generálnej prokuratúry SR (www.genpro.gov.sk),
Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR (www.justice.gov.sk)

Slovenská republika má schválenú aj vyhlášku ministerstva spravodlivosti SR č. 619/2005 Z.z. o podmienkach a postupe prokurátora pri konaní o dohode o uznaní viny a prijatí trestu. Podstata danej vyhlášky je, že ustanovuje podmienky a pravidlá postupu prokurátora pri iniciovaní, prijatí podnetu obvineného a vedení vyjednávania o dohode o uznaní viny a prijatí trestu (ďalej len „dohoda o vine a treste“), aby umožnili skončenie čo najväčšieho počtu trestných vecí v prípravnom konaní dohodou o vine a treste a zároveň poskytovali ochranu spoločnosti pred páchatel'mi trestných činov, uvádza to § 1 spomínanej vyhlášky. Zaujímavý je § 4, ktorý znie, prokurátor pri zvažovaní vhodnosti konania o dohode o vine a treste a pri vyjednávaní dohody s obvineným berie do úvahy všetky relevantné skutočnosti, najmä

1. ochotu obvineného spolupracovať pri vyšetrovaní alebo skrátenom vyšetrovaní iných obvinených. Ochota obvineného spolupracovať je benefičná pri riešení prípadov organizovaného zločinu a nie sú splnené podmienky pre podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, spolupráca je prospešná aj pri ďalšom trestnom stíhaní členov organizovanej, zločineckej, teroristickej skupiny alebo spolupáchatel'ov, takáto spolupráca s obvineným je nápomocná pri objasňovaní trestnej činnosti z dôvodu ktorej je stíhaný.

2. minulosť obvineného, najmä skoršie odsúdenie. Prihliada sa na počet, povahu, charakter a závažnosť predchádzajúcich odsúdení spolu s prihliadnutím na druh a výmeru trestu, ktoré boli páchatelovi uložené aj s ďalšími okolnosťami, ktoré sú s odsúdením spojené. Doba, ktorá od odsúdenia uplynula a či páchatel trest vykonal, správanie páchatela od odsúdenia alebo po vykonaní trestu, všetky tieto kritériá prinášajú obraz o páchatelovi a jeho sklone k páchaniu trestnej činnosti a vzťahu k spoločenským hodnotám chráneným Trestným zákonom. Vyhodnotenie uvedených kritérií sa zohľadní pri navrhovaní trestu.
3. povahu a závažnosť trestného činu, ktorý je predmetom obvinenia. Pri rozhodovaní o prijatí dohody o vine a treste a úvahe o druhu a výmere trestu je práve kritérium povahy a závažnosti trestného činu, ktorý je predmetom obvinenia dôležitým faktorom. Je nutné skúmať spôsob vykonania trestného činu aj s jeho dôsledkami, okolnosti za akých bol takýto čin spáchaný. Podstatný význam pri určovaní závažnosti konania nesie aj pohnútko obvineného. V neposlednom rade netreba zabúdať na objekt trestného činu, ktorý predstavuje okruh záujmov, ktoré trestné právo chráni, medzi tieto záujmy chránené trestným právom sa radí život a zdravie, majetok a poriadok vo veciach verejných, občianske spolužitie a osobná sloboda.¹²
4. prejavenu ľútosť a pocit viny obvineného, jeho ochotu dobrovoľne prevziať zodpovednosť za svoje konanie. Pri posudzovaní úprimnosti prejavenej ľútosti u páchatela sa prihliada na jeho správanie po vykonaní trestného činu. Ak je správanie páchatela spojené so snahou o odškodnenie obete za zranenie, ktoré svojim činom spôsobil alebo ak páchatel vynakladá snahu o kompenzáciu, odstránenie ním spôsobenej škody, či vykonáva iné kroky, ktoré smerujú k zmierneniu dôsledkov jeho konania, páchatel takýmito krokmi deklaruje vierohodnosť prejavenej ľútosti. Keď sa prokurátor rozhoduje o vhodnosti použitia inštitútu uzatvorenia dohody o vine a treste je potrebné, aby vedel zabrániť špekulatívnym snahám zo strany obvinených a ich obhajcov o uzatvorenie dohody o vine a treste, ktoré môžu byť prejavené iba naoko v snahe o čo najrýchlejšie prepustenie z väzby alebo zbavenia

¹² RAJNÍČ, M. Aplikačné problémy zrýchleného skráteného vyšetrovania v slovenskom trestnom konaní. In: *Bulletín slovenskej advokácie*, 2008, roč. 14, č. 7-8, s. 1391–1393.

sa trestnej zodpovednosti. Takáto situácia môže byť reálna pri trestných konaniach s viacerými obvinenými, kde ak by sa ukončila vec proti jednému obvinenému dohodou o vine a treste mohlo by viesť k nepriaznivému vplyvu na vyšetrovanie, stíhanie a následné usvedčenie ostatných obvinených. Práve v takýchto prípadoch je dôležité, aby prokurátor pri posudzovaní vhodnosti uzatvorenia dohody o vine a treste nepristúpil na účelové snahy obvinených.¹³

5. záujem na rýchlom a primeranom ukončení trestnej veci. Promptnosť vyriešenia trestnej veci prináša benefit v podobe významu boja s trestnou činnosťou, nakoľko zabezpečuje výchovný účinok trestného konania pre verejnosť aj preventívny účinok. Na kvalitu dôkazov nepriaznivo vplyva príliš dlhé vyšetrovanie a prieskumy v súdnom konaní, ktoré tiež negatívne navyšujú množstvo dôkazného materiálu. K promptnosti ukončenia vyšetrovania pre účely konania dohody o vine a treste prispieva priznanie obvineného ku skutku, ktorý mu je kladený za vinu a spolu s usvedčujúcimi dôkazmi, ktoré nasvedčujú o pravdivosti jeho tvrdenia, umožňujú ukončiť vec omnoho skôr a bez nutnosti zabezpečovania ďalších dôkazov. Je potrebné poznamenať, že priznanie obvineného je efektívne iba v prípade ak tak obvinený urobil v priebehu prípravného konania napríklad počas výsluchu obvineného po vznesení obvinenia. Naopak priznanie obvineného na poslednú chvíľu môže mať za následok plytvanie prokuratúry a súdu, ktoré sú rezervované pre proces. Preto priznanie obvineného a následné ukončenie vyšetrovania vedie k úspore verejných financií, času, ktorý je potrebný na vynaloženie zabezpečenia dôkazov usvedčujúcich páchateľa v prípade konania pre súdom v hlavnom pojednávaní, prípadne aj v odvolacom konaní. Inštitút dohody o vine a treste, tak výrazne prispieva k rýchlejšiemu a lacnejšiemu dosiahnutiu účelu trestného konania, taktiež uľahčuje vymeranie a vykonanie výkonu trestu.
6. pravdepodobnosť usvedčenia obvineného v súdnom konaní.
7. pravdepodobný dosah súdneho konania na svedkov. Z pohľadu ochrany kľúčových svedkov ako sú agenti, utajení svedkovia, informátori môže mať prípadné súdne konanie negatívny dopad na tieto

¹³ RAJNÍČ, M. Aplikačné problémy zrýchleného skráteného vyšetrovania v slovenskom trestnom konaní. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2008, roč. 14, č. 7-8, s. 1393–1395.

osoby a ich blízkých. Použitie agenta pre iné trestné konanie môže byť výrazne oslabená až vylúčená. Všetky tieto negatívne dôsledky vyhodnocuje prokurátor pred rozhodnutím, či pristúpi na konanie o dohode o vine a treste.

8. pravdepodobný trest alebo iné dôsledky v prípade, že obvinený bude usvedčený v súdnom konaní. Prokurátor v čase rozhodovania o výške trestu v konaní o dohode o vine a treste by mal prihliadať na osobu páchateľa, okolnosti prípadu reálnosť schválenia dohody o vine a treste pred súdom. Vzhľadom nato, že má prokurátor možnosť vypočítať obvineného v konaní o dohode o vine a treste môže po jeho vypočítaní vyjsť obvinenému v ústrety tým, že zmierni výšku trestu. Prokurátor pri voľbe druhu a výmere trestu vychádza zo svojej súdnej praxe a stanoví trest, ktorý by pravdepodobne uložil v danom prípade súd a vzhľadom na okolnosti prípadu a naplnenie kritérií ponúkne obvinenému miernejší trest za jeho ústretový postoj a to v opodstatnených prípadoch až o jednu tretinu zákonnej trestnej sadzby pod jej dolnú hranicu.
9. verejný záujem, na základe ktorého by sa prípad mal prejednať v súdnom konaní na základe obžaloby podanej prokurátorom. V súvislosti s trestnými činmi, ktoré vzbudili širší ohlas verejnosti a to spôsobom spáchania trestného činu, jeho povahou alebo medializáciou môže byť účelnejšie z hľadiska generálnej prevencie trestnej činnosti vykonanie verejného procesu, ktorým by mala verejnosť za to, že „spravodlivosti bolo učinené za dost“. Dohoda o vine a treste by sa v týchto prípadoch mohla javiť u verejnosti negatívne, čo by mohlo oslabiť dôveru verejnosti v súvislosti so systémom trestného súdnictva.¹⁴
10. náklady súdneho konania, vrátane nákladov na prípadné odvolacie konanie.
11. potrebu zabrániť oneskorenému skončeniu iných rozpracovaných trestných vecí. Vďaka promptnosti inštitútu konania o dohode o vine a treste sa ušetrí čas pre podrobnejšie sa venovanie ostatným prípadom v prípravnom konaní, čo prispieva k efektívnosti a kvalite prípravného konania a zároveň nedôsledná pozornosť prípravného konania sa tak minimalizuje. Prokurátor pri rozhodovaní, či pristúpi

¹⁴ RAJNÍČ, M. Aplikačné problémy zrýchleného skráteného vyšetrovania v slovenskom trestnom konaní. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2008, roč. 14, č. 7-8, s. 1395–1398.

na konanie o dohode o vine a treste prihliada na množstvo trestných prípadov, ktoré zastupuje aj pracovnú zaťaženosť okresných prokurátorov, sudcov a obhajcov. Na druhej strane práve pracovné zaťaženie prokurátorov a náročnosť konania o dohode o vine a treste môže byť dôvodom nerealizovania takéhoto konania.¹⁵

12. dosah na právo poškodeného a ochotu obvineného nahradiť škodu, ktorú spôsobil trestným činom.

Z uvedeného je zrejmé, že vyhláška na jednej strane poukazuje na vnútorné presvedčenie prokurátora pri zvažovaní vhodnosti konania o vine a treste a na strane druhej menuje kritéria, ktoré má prokurátor brať do úvahy pri svojom rozhodovaní. Kritickú poznámku si zaslúži kritérium, podľa ktorého sa *neodporúča konať o dohode o vine a treste v prípade recidivistov* (osôb viackrát súdne trestaných alebo osôb, ktoré sa dopustili obzvlášť závažnej trestnej činnosti). Kritika sa vzťahuje najmä k tej skutočnosti, že podzákonná norma vylučuje niektoré osoby z ich práva na konanie o dohode o vine a treste. Ďalším problematickým bodom je kritérium, podľa ktorého má prokurátor *zvažovať* aj svoje *ďalšie kauzy a záujem na ich rýchlom uzavretí*. Nepovažujem za správne, aby rozhodnutie o osude obvineného bolo podmienené individuálnym pracovným zaťažením toho ktorého prokurátora.¹⁶

Dôležitou podmienkou na uzavretie dohody o vine a treste je, aby sa obvinený priznal a uznal vinu zo spáchania skutku¹⁷, ktorý

- a) je najzávažnejší z tých, ktoré sú doteraz získanými dôkazmi už preukázateľné,

¹⁵ SYROVÝ, I. Nárok na dohodu o vine a treste. In: *Justičná revue*, 2008, č. 12, s. 1712.

¹⁶ [Http://www.ok.cz/iksp/docs/aidp_131024v.pdf](http://www.ok.cz/iksp/docs/aidp_131024v.pdf)

¹⁷ Trestný zákon i Trestný poriadok používajú pojem skutku vo viacerých ustanoveniach. Jeho definícia však nie je ani v jednom z kódexov trestného práva explicitne vyjadrená. Skutkom sa vo všeobecnosti rozumie podľa prof. Ivora, určitá udalosť vo vonkajšom svete spocívajúca v konaní človeka, ktorá môže mať znaky jedného alebo viacerých trestných činov, alebo nemusí vykazovať znaky žiadneho trestného činu a táto udalosť je vymedzená ako skutok v príslušnom akte orgánu činného v trestnom konaní. Zdroj: IVOR, J. a kolektív. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 295. Skutkom je teda vždy súhrn popísaných okolností a nie ich právne posúdenie, uvádza to prof. Madliak. Zdroj: MADLIAK, J. a kolektív. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Košice: UPJŠ, 2006, s. 211. Pojem skutok nesmie byť zamenávaný s pojmom trestného činu, ktorý je uvedený v § 8 TZ. Každý trestný čin totiž musí byť skutkom, avšak nie každý skutok je trestným činom, pretože môže ísť napr. o priestupok, iný správny delikt, disciplinárne previnenie alebo o inú udalosť, ktorá nezakladá trestno-právnu a ani administratívnu zodpovednosť konajúceho. Zdroj: IVOR, J. a kolektív. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 295.

- b) je preukázateľný aj iným dôkazom,
- c) odôvodňuje výrok o treste, prípadne aj iné výroky, ktoré v ňom majú základ,
- d) nemá nepriaznivý vplyv na trestné stíhanie iných osôb.

Základným a veľmi dôležitým rozdielom týchto dvoch spomínaných úprav je rozsah trestných činov, na ktoré sa môže vzťahovať. Zatiaľ čo v podmienkach Slovenskej republiky je konanie o dohode o vine a treste možné v zásade pri všetkých trestných činoch, česká úprava ju vyhradzuje (limituje) iba pre prečiny a ostatné zločiny. Dôležité je aj to, že v prípade českej úpravy nad ekonomikou, procesným aj časovým zrýchlením konania v prípade mladistvých prevládala potreba výchovného vplyvu na túto skupinu páchatel'ov. Zatiaľ čo podľa českej úpravy nie je možné konať o dohode o vine a treste v prípade mladistvých, slovenská právna úprava takúto možnosť úplne nevylučuje. Limituje však toto konanie na povinnosť získať súhlas zákonného zástupcu alebo obhajcu mladistvého obvineného. Bez tohto súhlasu nie je konanie o dohode o vine a treste voči mladistvému možné ani u nás. Zatiaľ čo slovenská právna úprava úplne vylučuje možnosť obvineného podať riadny opravný prostriedok - odvolanie voči dohode o vine a treste, česká úprava takúto možnosť pozná, no iba pre prípad, že rozsudkom schválená dohoda nezodpovedá obsahu dohody predloženej štátnym zástupcom. Aj v tomto prípade je, podľa môjho názoru, možné diskutovať o zmene aktuálnej slovenskej procesnej úpravy, keďže je otáznе, ako by sa postupovalo v prípade, ak by súdom schválená dohoda o vine a treste nezodpovedala obsahu tej, ktorá bola súdu predložená prokurátorom.¹⁸

4 Záver

Inštitút konania o dohode o vine a treste bol pred desiatimi rokmi celkom novým inštitútom slovenského trestného konania. Po pochopiteľných počiatočných obavách vyvolaných nedôverou k tomuto inštitútu, neskúsenosťou zainteresovaných subjektov z aplikačnej praxe a absentujúcou judikatúrou, môžeme dnes konštatovať, že konanie o dohode o vine a treste našlo svoje

¹⁸ https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/trestnepravniaalternativy/TothovaMarcela.pdf

uplatnenie v aplikačnej praxi. V nasledujúcom období môžeme očakávať neustálu snahu o zdokonaľovanie právnej úpravy najmä odstránením výkladových problémov či nedostatkov vyskytujúcich sa v praxi.

Literature

BARTOŠOVÁ, L. Dohoda o vine a treste. *Policiálna teória a prax*, 2006, č. 2. ISSN 1335-1370.

IVOR, J. a kolektív. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 295, ISBN 80-8078-099-4.

KOLEKTÍV AUTOROV. *Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou*. Vydavateľstvo Nová Práca, 2014, s. 401. ISBN 978-80-89350-47-6.

MADLIAK, J. a kolektív. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Košice: UPJŠ, 2006, s. 211, ISBN 80-7097-644-6.

MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika*, 2008, roč. 41, č. 1, s. 21. ISSN 1210-9150.

PROKEŠ, J. Praktické problémy aplikácie inštitútu dohody o vine a treste. *Justičná revue*, 63, 2011, č. 12, s. 1611–1620. ISSN 1335-6461.

RAJNIČ, M. Aplikačné problémy zrýchleného skráteného vyšetrovania v slovenskom trestnom konaní. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2008, roč. 14, č. 7-8, s. 1391–1393.

SYROVÝ, I. Nárok na dohodu o vine a treste. *Justičná revue*, 60, 2008, č. 12, s. 1712–1715.

VRÁBLOVÁ, M. Niekoľko poznámok k historicky najmladšiemu odklonu v slovenskom trestnom konaní – dohode o vine a treste. *Trestnéprávná revue*, 2007, č. 7, s. 192–196. ISSN 1213-5313.

URBÁNKOVÁ, D. *English for Law Students*. Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK Bratislava, 1996, s. 14. ISBN 80-7160-084-9.

https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/trestnepravni-alternativy/TothovaMarcela.pdf

http://www.ok.cz/iksp/docs/aidp_131024v.pdf

http://www.justice.gov.sk/stat/roc/16/stat_roc_2015.pdf

<http://www.epi.sk/odborny-clanok/Dohoda-o-vine-a-treste.htm>

<http://www.epi.sk/clanok-z-titulky/odklony-ako-nastroje-restorativnej-justicie-v-slovenskom-trestnom-prave-a-ich-realne-uplatnovanie-v-praxi-aktualita.htm>

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Vyhláška ministerstva spravodlivosti SR č. 619/2005 Z.z. o podmienkach a postupe prokurátora pri konaní o dohode o uznaní viny a prijatí trestu.

Contact – e-mail

aturosikova@gmail.com

Komise pro podmíněné propuštění – angloamerický prvek v řízení o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Roman Vicherek

Masarykova Univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Príspevok pojednáva o možnostiach zmeny řízení o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, spočívající v odejmutí této pravomoci soudu a předání ji do rukou komise pro podmíněné propuštění. Článek navazuje na projekt Probační a mediační služby Křehká šance. Probační a mediační služba v tomto projektu je inovativní v řízení o podmíněné propuštění, kdy inspiraci bere především z angloamerického právního prostředí a to z právních systémů Kanady (The National Parole Board) a Anglie a Walesu (Parole Board). Článek se zamýšlí nad tím, zda je možné rozhodování o podmíněném propuštění svěřit jiné instituci než soudu – Komisi pro podmíněné propuštění a porovnává současnou Komisi pro podmíněné propuštění s The National Parole Board v Kanadě, a Parole Board v Anglii a Walesu.

Keywords in original language

Podmíněné propuštění; komise pro podmíněné propuštění; parolová rada; křehká šance.

Abstract

The contribution is about how to change the procedure for conditional release from imprisonment, consisting in the withdrawal of the powers of the Court and pass it into the hands of the Commission for conditional release. The article builds on the project of the Probation and mediation service's Fragile chances. The Probation and mediation service in this project is innovative in regard to conditional release, when the inspiration takes mainly from the English/American legal environment and that of the legal systems of Canada (National Parole Board) and England and Wales

(Parole Board). Article examines whether it is possible to make decisions on conditional release to entrust the other institution than a court – the Commission for conditional release, and compares the current Commission for conditional release with The National Parole Board in Canada, and the Parole Board in England and Wales.

Keywords

Condition Release; The Commission for Conditional Release; Parole Board; Fragile Chance.

1 Úvod

Dle současné právní úpravy o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody **rozhoduje soud** (§ 331 odst. 1 z.č. 141/1961 Sb. Trestního řádu). V prvním stupni se jedná o soud okresní, kdy pro místní příslušnost je rozhodující ve které věznici odsouzený trest odnětí svobody vykonává. Nicméně s ohledem na projekt Komise pro podmíněné propuštění (dále jen KPP) je možné si položit otázku, zda by to do budoucna nemohlo být jinak.

Současná právní situace odebrání této pravomoci soudu neumožňuje. Roli soudů při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody zdůrazňují i dva nejdůležitější právní předpisy v naší zemi. Z.č. 1/1993 Sb. Ústava ČR v čl. 90 uvádí, že „*jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy*“, shodně poté i zákon č. 2/1993 Listina základních práv a svobod v čl. 40 odst. 1. Obdobně pak tuto odpovědnost a pravomoc soudů vymezuje i Evropská úmluva o lidských právech v čl. 5(1), v souladu s čl. 5 (4). K podobné otázce se již vyjádřil i Ústavní soud ČR, kdy v rozhodnutí PL. ÚS 5/94 rozhodl, že o přearazení odsouzeného z jednoho typu věznice do druhého nemůže rozhodovat ředitel věznice dle čl. 90 Ústavy a čl. 40 odst. 1 LZPS „*jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy*“. Pokud Ústavní soud dospěl k závěru, že nikdo jiný než soud nemůže rozhodovat o „pouhém“ přearazení odsouzeného z jednoho typů věznice do druhého, pak v souladu s argumentační logikou musíme učinit závěr, že o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (závažnější zásah do rozhodnutí soudu o trestu než přearazení z jednoho typu věznice do druhé) musí

rozhodovat jen soud. Přesto je na místě se zabývat otázkou, zda je možné rozhodovací pravomoc u podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobod přenést na KPP.

2 Komise pro podmíněné propuštění v projektech PMS

2.1 Pilotní projekt Komise pro podmíněné propuštění 2008–2012

Projekt komisí pro podmíněné propuštění vznikl na základě kulatých stolů odborníků pořádaných v roce 2007 Českým helsinským výborem v rámci snahy zavádět více restorativních prvků do české justice. Nicméně již od roku 2004 probíhali zahraniční stáže a odborné diskuze, které v roce 2008 vyústili v tento pilotní projekt, který byl spuštěn ve třech věznicích: ve Vazební věznici Praha-Ruzyně a ve věznicích Stráž pod Ralskem a později i Opava.¹ Pilotní projekt běžel v letech 2008–2012, kdy na něj navázal projekt Křehká šance.

Pilotní projekt Komise pro podmíněné propuštění, **reagoval na problém nedostatečného využívání institutu podmíněného propuštění v ČR**, jehož důsledkem je mimo jiné zvyšování vězeňské populace a vysoká recidiva těch, kteří se z výkonu trestu vrací zpět na svobodu. **Jeho záměrem bylo ověřit možnosti využití KPP v procesu přípravy podkladů pro rozhodnutí soudu o žádostech o podmíněné propuštění.** Dále si kladl za cíl vytvořit standardizovaný proces přípravy těchto podkladů a zvýšit jejich informační a vypovídací hodnotu, ověřit nový způsob práce s oběťmi trestných činů či vhodnost a účelnost zapojení dalších subjektů do projektu. Pilotní projekt se opíral o zkušenosti ze zahraničí, především pak z Kanady, Velké Británie či Chorvatska. Jedná se o státy, kde parolové rady nemají jen poradní charakter, ale i rozhodovací pravomoc.

KPP byla v rámci pilotního projektu modelově pětičlenná (2 pracovníci věznice, 1 probační úředník a 2 odborníci z oblasti sociální). Členové komise byli jmenováni ředitelem věznice, ve které odsouzený vykonával trest.² Rozhodovací pravomoc však KPP svěřeny nebyly a jejich funkce byla jen

¹ MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Možnosti práce s pachatelem a obětí v době rozhodování o podmíněném propuštění odsouzeného na svobodu*. Příspěvek na mezinárodní konferenci IKSP [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, publikováno 16. 9. 2010 [citováno 1. 11. 2016]. Dostupné z <http://www.oky.cz/iksp/docs/50y/Matouskova.doc>

² MATOUŠKOVÁ 2010, op. cit.

funkcí poradní. KPP pouze **předkládaly soudu své stanovisko**. To vydávaly na základě projednaných písemných podkladů ode všech zúčastněných (věznice, Probační a mediační služby, asistenta oběti, sociálních pracovníků, kurátorů apod.) a na základě parolového slyšení.

Pozitivní a průlomové bylo především to, že odsouzený zapojil osobně. Projekt předpokládal jeho osobní angažovanost a byla posílena jeho odpovědnosti za řešení následků spáchaného trestného činu. Přínosným, byť v praxi ne příliš využívaným, se stalo rovněž zapojení obětí trestných činů, které jednak získali informace a odpovědi týkající se případu, a jednak mohli vyjádřit své obavy v souvislosti s případným propuštěním pachatele na svobodu.

V letech 2012 až 2015 na něj navázal **projekt Křehká šance**, spolufinancovaný Evropským sociálním fondem,³ který upravil rozsah parolových rad a rozšířil počet spolupracujících věznic na devět.⁴

2.2 Projekt Křehká šance 2012–2016

Projekt Křehká šance (dále jen KŠ), registrační číslo CZ.1.04/3. 1. 00/73.00004, byl zahájen 1. 6. 2012 s **cílem umožnit odsouzeným ve věznici, kteří prokázali svoji připravenost na předčasné propuštění, časnější návrat na svobodu**. Cílem projektu bylo rovněž rozšířit ověřenou praxi KPP z původně tří (viz pilotní projekt) do devíti věznic ve třech regionech České republiky a inovovat ji takovým způsobem, aby mohla být začleněna do praxe trestní justice.

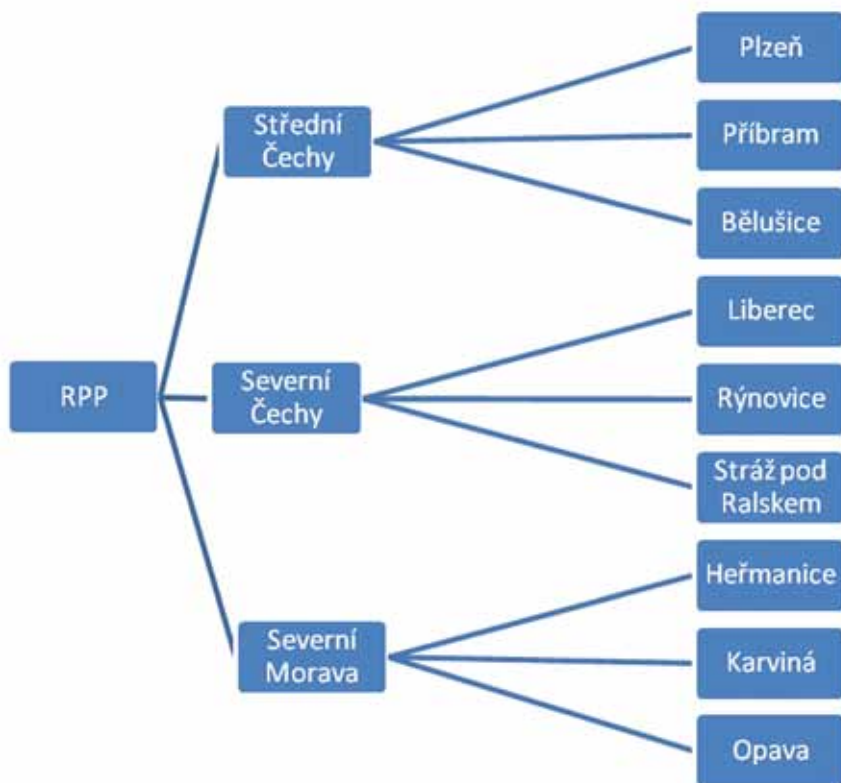
Projekt reagoval na potřebu odsouzených, s předpoklady pro podmíněné propuštění, připravit se na život vně věznice a po svém podmíněném propuštění se úspěšně adaptovat, vést soběstačný život a začlenit se do společnosti a na trh práce. Zohledňuje zároveň požadavek společnosti integrovat propuštěné osoby bezpečným způsobem a chránit společnost před další kriminalitou.⁵

³ EVROPSKÝ SOCIÁLNÍ FOND EU. *Křehká šance* [online], Publikováno 14. 4. 2015, [citováno 25. 5. 2015]. Dostupné z <http://www.esfcr.cz/projekty/krehka-sance>

⁴ Křehká šance: Komise pro podmíněné propuštění – posílení možnosti sociální integrace propuštěných a prevence kriminality [online]. Praha: Probační a mediační služba ČR, 2013-07-04, [cit. 2015-05-24]. Dostupné online.

⁵ ROZTOČILOVÁ, Dagmar, MATOUŠKOVÁ, Andrea, DUŠEK, Ondřej. Projekt Křehká šance. *České vězeňství*, 2014, roč. 2014, čís. 3, s. 6–9.

Projekt byl realizován ve třech regionech České republiky (Střední Čechy, Severní Čechy a Severní Morava) a v každém ze tří regionů byly do projektu zařazeny tři věznice. V návaznosti na pilotní fázi z let 2008 – 2012 si projekt kladl za cíl rozšířit ověřenou praxi KPP do 9 věznic namísto původních tří. Projekt Křehká šance byl postupně zaveden do věznic Plzeň (oproti původnímu plánu vybrána místo Velkých Přílep, kde byla věznice na období cca 2 let uzavřena po amnestii Václava Klause), Příbram, Bělušice, Liberec, Rýnovice, Stráž pod Ralskem, Heřmanice, Karviná a Opava.

Podstatou projektu KŠ bylo to, že se členové KPP seznámili s dostupnými podklady týkající se trestné činnosti odsouzeného, jakož i osobou odsouzeného a připravili parolové slyšení, u kterého bylo možné, aby došlo ke kontaktu odsouzeného s jeho obětí. Parolové slyšení s jedním odsouzeným

probíhalo v průměru 2,5 hod. Závěrem bylo vypracováno Stanovisko KPP, ve kterém shrne veškeré informace a sdělí svůj závěr na možné podmíněné propuštění.

Podkladové materiály k parolovému slyšení KPP zahrnují Rešerši trestního spisu (zpravidla provádí administrátor), Hodnocení věznice, Stanovisko PMS, Zprávu asistenta oběti a Prohlášení oběti o dopadech trestného činu (pokud oběť odevzdala). Na shromáždění a vypracování těchto materiálů spolupracují administrátoři s koordinátory ve věznicích a pracovníky příslušných středisek PMS. Kompletní spisová dokumentace byla předána komisařům k prostudování jeden měsíc před termínem parolového slyšení.

Rešerše mimo jiné obsahuje:

- rozsudek,
- sociální a rodinnou anamnézu odsouzeného,
- charakteristiku jeho osoby,
- postoj odsouzeného vůči trestnému činu,
- závěry znaleckého posudku (byl-li zpracován),
- informace o oběti a újmě, která jí byla způsobena, včetně náhrady škody,
- uložený trest.

Hodnocení věznice se zaměřuje především na průběh výkonu trestu a zajišťuje jej koordinátor ve spolupráci s kmenovým vychovatelem odsouzeného. Administrátorovi je předáno nejpozději do 2 měsíců od rozhodnutí o zařazení odsouzeného do projektu. Obsahuje mimo jiné:

- kopii rozsudku a další informace vedené v osobním spise odsouzeného,
- diagnostiku odsouzeného – posouzení psychologa, pedagoga, sociálního pracovníka – a jeho průběžné hodnocení,
- výstup z komplexní zprávy (SARPO),
- přehled pohledávek vůči odsouzenému,
- informace o účasti odsouzeného ve speciálních programech věznice,
- informace o kontaktu odsouzeného s vnějším světem,
- popis pracovních dovedností odsouzeného včetně postavení ve skupině,
- zdravotní klasifikaci odsouzeného.

Probační úředník zpracovává Stanovisko na základě informace administrátora o zařazení odsouzeného do projektu a Podnětu odsouzeného k zahájení spolupráce s PMS, který zajišťuje koordinátor věznice. Probační úředník postupuje v souladu s národním metodickým standardem PMS a mimo jiné zjišťuje tyto informace:

- okolnosti spáchaného trestného činu,
- úspěšnost integrace do společnosti v případě podmíněného propuštění,
- kroky, které odsouzený podniknul, aby nahradil způsobenou škodu,
- nutnost dohledu po propuštění.⁶

Projekt nebyl určen pro všechny odsouzené. S ohledem na administraci projektu (vypracování podkladů, parolové slyšení, vypracování rozhodnutí...) bylo nutné, aby se jednalo o **odsouzené, kteří vykonávali svůj trest po delší dobu**. Tím se zásadním způsobem zúžila možnost uplatnění rozhodování KPP na odsouzené, kteří žádali o podmíněné propuštění. S ohledem na délku celého řízení před KPP jiný postup nebyl možný. Pro zařazení do projektu byly tedy podstatné jednak charakteristika a okolnosti trestné činnosti, za kterou odsouzený vykonává trest, jednak organizační podmínky.

Celkem se do projektu **zapojilo 351 osob**, z nichž však 49 (tj. 14 %) v jeho průběhu odstoupilo, a celým projektem tak **prošlo 302 osob** (86%). Stanovisko k PP poskytovala KPP (obdobně jak činí i ve vztahu k soudům) věznice a navíc i PMS, jejíž stanovisko bylo založeno na detailním posouzení situace odsouzeného a jeho vyhlídek na reintegraci do společnosti po PP.

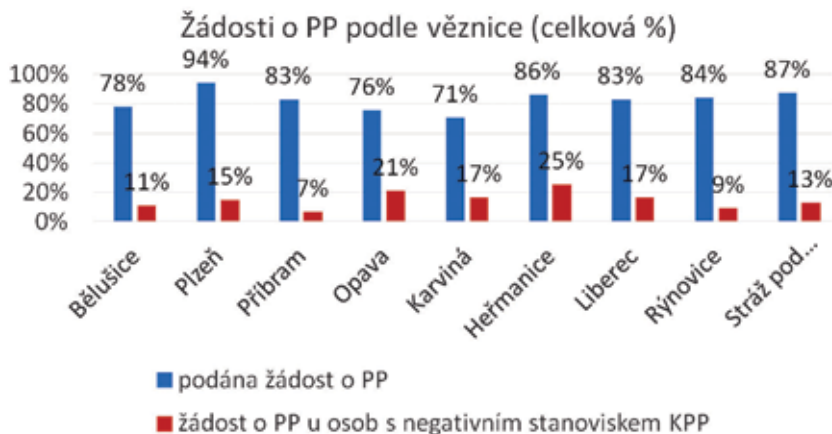
Až na výjimky měli odsouzení kladné stanovisko k PP ze strany věznice 96,7%, ze strany PMS, která posuzovala jiné informace, než věznice bylo již kladné stanovisko jen v 74,8% případů. KPP se pak kladně vyjádřila k PP odsouzeného v 72,5% případů.

	počet	%
PMS	226	74,8 %
věznice	289	96,7 %
KPP	219	72,5 %

⁶ PODANÁ Zuzana, KRULICHOVÁ Eva. *Evaluační projekt Křehká šance, listopad 2015*. Neveřejný zdroj autorovi předáno jako členovy platformy odborníků pro PP, s. 13–16.

Informaci o tom, zda si odsouzený podal žádost o PP, je známá jen u 275 osob, přičemž 81 % tak učinilo, zbylých 19 % žádost nepodalo.

Stanovisko KPP k PP			Podané žádosti o PP v %	
	počet	%	ANO	NE
ANO	222	80,7	82,0	18,0
NE	53	19,3	41,5	58,5
Celkem	275	100,0	74,2	25,8

Pro tento příspěvek je nejdůležitější indikátor efektivity celého projektu shoda stanoviska KPP k PP a rozhodnutí soudu o PP. Rozhodnutí soudu o PP je známo u celkem 223 osob, přičemž úspěšnost žádostí je 50%. Úspěšnost žádostí osob s kladným stanoviskem KPP je sice vyšší nežli se záporným (58 % vs. 18 %). Na druhou stranu **celková shoda mezi stanoviskem KPP a rozhodnutím soudu činí pouze 63 %**.

Stanovisko KPP k PP			Rozhodnutí soudu o PP v %	
	počet	%	ANO	NE
ANO	178	80,2	57,9	42,1
NE	44	19,8	18,2	81,8
Celkem	222	100,0	50,0	50,0

Soudci a státní zástupci hodnotili Stanovisko KPP jako důležitý zdroj informací při rozhodování o PP. Zahrnuje objektivní, komplexní pohled zkušených pracovníků na pachatele, na kterého si tak soudce může udělat

objektivnější názor. Bylo vyzdvíženo především zhodnocení rizik odsouzeného. Význam projektu Křehká šance vidí soudci a státní zástupci mimo jiné v kontaktování oběti trestného činu – názor oběti může být pro rozhodování o PP přínosný. Relativně diferencované byly názory na to, zda existuje rozdíl v chování odsouzených, kteří projektem prošli a kteří se jej nezúčastnili. Někteří soudci i státní zástupci vidí přínos Stanoviska KPP především při rozhodování o tzv. hraničních případech. Rozcházel se ale v názoru na to, zda je pachatel, který prošel projektem Křehká šance, lépe připraven na projednání jeho případu před soudem ve srovnání s pachatelem, který programem neprošel.⁷

2.3 Projekt Křehká šance II 2016–2020

Na projekt Křehké šance, který byl vyhodnocen jako přínosný, navázal projekt **Křehká šance II.**, který probíhá od 1. 5. 2016 a bude probíhat do 30. 4. 2020. Projekt má registrační číslo CZ.03. 2. 63/0.0/0.0/15_029/0002257, realizátorem projektu je PMS ČR za spolupráce s VS ČR.

Smyslem projektu Křehká šance II (dále jen KŠ II) je rozšířit praxi KPP do dalších 9 soudních okresů (věznic) a provázat jejich činnost s nově zaváděnými programy – specifickým programem pro pachatele (program Victim Impact Training) a rozvoj spolupráce regionu a věznice v oblasti zacházení s vězněnými pachateli a jejich přípravy na propuštění (program Rozvoj restorativní praxe). Zcela novou aktivitou projektu KŠ II je vytvoření a pravidelná činnost platformy odborníků zabývající se problematikou institutu podmíněného propuštění v ČR, jejímž cílem je analýza stávající praxe a příprava návrhu na její změnu, vč. návrhů legislativních opatření.

3 Angloamerické zkušenosti s komisemi pro podmíněné propuštění

3.1 Kanada - The National Parole Board

Vytvoření KPP se inspirovalo především fungováním parolových rad v Kanadě - **The National Parole Board** (dále jen NPB) a a Anglii a Walesu

⁷ PODANÁ Zuzana, KRULICHOVÁ Eva. *Evaluaace projektu Křehká šance, listopad 2015.* Neveřejný zdroj autorovi předáno jako členovy platformy odborníků pro PP, s. 22.

- **The Parole Board** (dále jen PB). KPP se netají tím, že by postupem času mohlo získat v rozhodování o podmíněném propuštění nejen poradní funkci, ale funkci rozhodovací obdobně jako mají NPB a PB.

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je v Kanadě upraveno zvláštním zákonem a to **Zákonem o nápravě a podmíněném propuštění - Corrections and Conditional Release Act (S.C. 1992)**, který byl přijat 18. 6. 1992. Podmíněné propuštění je upraveno v části II ustanoveních 99- 156. Tento zákon byl přelomový, pokud jde o práce s odsouzenými v souvislosti s podmíněným propuštěním. Na základě tohoto zákona vykonává většina kanadských vězňů ve věznici pouze část svého trestu odnětí svobody. Zbývající část tohoto trestu je zpravidla vykonávána ve společenství, kde je pachatel povinen plnit stanovené podmínky a je podroben dohledu.

Výkon trestu odnětí svobody je v Kanadě zajišťován federálními, provinčními a teritoriálními vládami. Provinční a teritoriální vlády jsou odpovědné za výkon trestů odnětí svobody v trvání **do dvou let**.

Za výkon trestů odnětí svobody **delších než 2 roky** zodpovídá **Kanadská nápravná služba (Correctional Service of Canada dále jen CSC)**. CSC je pověřená správou vězeňských zařízení a péčí a zacházením s pachateli v průběhu jejich uvěznění. Pověřena je dále zajišťováním programů, které se zaměřují na pomoc pachatelům vrátit se na svobodu a vést řádný život a zajišťují dohledu a vedení odsouzených propuštěných na paroli nebo v rámci statutárního propuštění.

V oblasti realizace výkonu podmíněného propuštění z VTOS má vedle Kanadské nápravné služby, klíčovou úlohu **Národní parolová rada (The National Parole Board dále jen NPB)**. Úkolem NPB je dle čl. 107 nezávisle rozhodovat o udělení, zamítnutí či ukončení parole, uložení milosti a několika dalších opatření souvisejících s výkonem trestu odnětí svobody. Tato rozhodnutí se týkají pachatelů, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve federálních, oblastních a v řadě provinčních vězeňských zařízení (čl. 108). Pouze v oblastech, kde fungují Provinční parolové rady (la Commission québécoise des libérations conditionnelles, Ontario Board of Parole a the Board of Parole for the Province of British Columbia), se rozhodovací činnost NPB týká pouze pachatelů ve federálních věznicích. Provinční parolové rady jsou upraveny v čl. 112–114.

NPB je stejně jako Kanadská nápravná služba vládní organizací a spadá pod ministerstvo národní obrany. NPB má 60 členů, kteří jsou zaměstnáni na plný úvazek a další členy, kteří jsou zaměstnáni na částečný úvazek. V čele NPB je předseda, kterému se zodpovídají všichni další členové NPB. Členové rady jsou jmenováni guvernérem (Governor in Council) na základě doporučení ministra, kandidáti jsou vybíráni z předních odborníků působících v oblasti trestní politiky, sociální práce s pachateli trestné činnosti a práva. Členové PB jsou jmenováni na období 10 let. Činnost v parolové radě je honorována a zpravidla má podobu zkráceného či plného úvazku. Postavení Národní parolové rady je vymezeno v čl. 103–106.

Oblast resocializace a nápravy pachatelů trestných činů představuje v činnosti této organizace klíčové postavení. Resocializace odsouzených a jejich příprava pro pobyt na svobodě probíhá bezprostředně po nástupu odsouzeného do výkonu trestu v prostorách vězeňských zařízení. Návrat pachatele do společnosti může být obtížný a vyžaduje systematickou pozornost. Pachatelovy šance k úspěšnému začlenění do společnosti a k nápravě zvyšuje individuální zacházení, řada speciálních resocializačních programů a především úzká součinnost vězeňských zařízení se širokou škálou organizací a programů nevězeňského charakteru a samotnou komunitou, kam se bude odsouzený vracet.⁸

Odsouzenému, který nastoupil trest odnětí svobody, zašle CSC v průběhu prvních šesti měsíců jeho pobytu ve vězeňském zařízení **oznámení o termínech, ve kterých má nárok si požádat o schválení jednotlivých typů parole**, včetně vycházky z věznice bez doprovodu eskorty a termínu statutárního podmíněného propuštění.

Podle **Zákona o nápravě a podmíněném propuštění - Corrections and Conditional Release Act (S.C. 1992)**, u všech odsouzených je nutné během VTOS uvažovat o nějaké formě podmíněného propuštění. Nicméně přestože odsouzený je způsobilý k propuštění, neznamená to, že propuštěn bude, podmíněné propuštění není nikomu zaručeno. Podmíněné propuštění v Kanadě neznamená, že trest je odsouzenému zkrácen, znamená jen, že zbytek trestu může být proveden pod dohledem v komunitě se stanovením specifických podmínek.

⁸ HLADÍKOVÁ, Jana. *Nápravná služba Kanady, České vězeňství*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 43–45.

NPB musí posoudit riziko odsouzeného, v situaci kdy se stane způsobilý, pro všechny typy podmíněného propuštění (Temporary absence, Day Parole, Full Parole), s výjimkou zákonného propuštění (Statutory Release). Ochrana společnosti je nejdůležitějším skutečností, při každém rozhodnutí o podmíněném propuštění.

CSC pro jednání před NPB vypracuje podrobnou zprávu zahrnující informace o osobě odsouzeného, jeho kriminální minulosti a posledním konfliktu se zákonem a perspektivách odsouzeného na dalšího bezkonfliktní život při propuštění na paroli. Zpráva rovněž obsahuje zhodnocení chování odsouzeného po dobu uvěznění a změny, které se podařilo v průběhu práce s odsouzeným dosáhnout. Přiloženo je také vyjádření vězeňského psychologa nebo psychiatra, v případě potřeby dalších odborníků. Tyto podklady slouží k informovanému rozhodnutí parolové rady. Součástí vyjádření CSC k propuštění odsouzeného na paroli je zpracování plánu dalšího působení na odsouzeného a specifikace jeho pozitivních zdrojů, ale také problémových oblastí, na které je vhodné reagovat uložením specifických omezení či povinností.

Za výkon dohledu nad propuštěnými odsouzenými při návratu do společnosti odpovídá CSC. CSC za tímto účelem uzavírá dohody s dalšími neziskovými organizacemi, které se na výkonu dohledu a práci s klienty podílejí. Mezi tyto organizace patří například **Armáda spásy, Elizabeth Fry Society, John Howard Society apod.**,⁹ tyto organizace mohou být rovněž pověřeny zajištěním specifických služeb pro podmíněně propuštěné odsouzené, například domů na půl cesty, nebo léčebných a výchovných programů.

Klient po propuštění v rámci parole nebo statutárního propuštění je zpravidla povinen plnit **následující podmínky**:

- po propuštění z vězeňského zařízení odcestovat přímo do místa bydliště a neprodleně kontaktovat určeného parolového pracovníka a dále se řídit jeho pokyny (parolový pracovník je zároveň CSC vyznamenaný o propuštění klienta a o pravděpodobném termínu návratu do místa bydliště),
- zdržovat se na území Kanady, popřípadě se držet dalších omezení pohybu,

⁹ HLADÍKOVÁ, 2000, op. cit., s. 44.

- vést řádný život,
- v případě vyšetřování či zadržení policií neprodleně o této skutečnosti informovat parolového pracovníka,
- nosit u sebe doklad o podmíněném propuštění a doklady totožnosti a na výzvu parolového pracovníka či dalších pověřených subjektů je předložit,
- hlásit se na policii dle instrukcí parolového pracovníka,
- nahlásit parolovému pracovníkovi místo bydliště a dále ho neprodleně informovat o:
 - jakýchkoli změnách bydliště,
 - jakýchkoli změnách zaměstnání, včetně vzdělávacích programů a dobrovolnické práce, změnách v domácím soužití, sociální a finanční situaci,
- klienti propuštění na denní paroli jsou dále povinni vracet se do zařízení, resp. domů na půl cesty ve stanovených hodinách.

V praxi převládá tendence, aby se pachatelé propuštění z výkonu trestu na paroli nebo v rámci statutárního propuštění podrobovali nejen dohledu, ale také rozličným resocializačním programům, které jsou vybírány s ohledem na individuální potřeby pachatele a okolnosti daného případu. Některé z těchto programů se věnují nácviku základních sociálních dovedností každodenního života, jiné zvládání emocí či stabilizaci sociálních kontaktů odsouzeného. Vedle toho existují také programy úzce zaměřené na řešení specifických problémů, jako je např. sexuální delikvence, nadměrné užívání alkoholu či drog. V této souvislosti je významným spolupracovníkem PBC a CSC řada nevládních organizací zajišťujících rozličné formy takovýchto programů. Vedle toho je důležitým článkem komunitní nápravy také spolupráce s dobrovolníky.¹⁰ První setkání parolového pracovníka a odsouzeného slouží k vyjasnění podmínek další spolupráce a v případě, že pachatel neplní stanovené podmínky, je možno bezprostředně rozhodnout o jeho opětovném umístění do vězeňského zařízení. Někteří z těchto pachatelů zůstávají ve věznicích do konce výkonu trestu odnětí svobody, jiní jsou po uplynutí určité doby znovu podmíněně propuštěni, avšak zpravidla za uložení přísnějších podmínek a intenzivnějšího dohledu.

¹⁰ HLADÍKOVÁ, 2000, op. cit., s. 45.

3.2 Parole Board Anglie a Wales

Parole Board for England and Wales byla založená v roce 1968 a to na základě **Criminal Justice Act 1967**. Od 1. 6. 1996 působí jako nezávislá organizace a to na základě **Criminal Justice and Public Order Act 1994**. Původně byla PB budována jako mimosoudní, nezávislý poradní orgán.¹¹ V době zřízení PB byl volen spíše administrativní systém než soudní řízení, a podmíněné propuštění nebyl nárokovým institutem, ale jistým privilegiem.¹² Postupně se stalo rozhodující úlohou PB rozhodování o podmíněném propuštění odsouzených, při hodnocení jejich rizik. Podmíněné propuštění se z privilegia změnilo na nárokový institut. PB se stala nezávislá na exekutivě teprve v roce 1996. Všichni členové PB jsou jmenováni ministrem spravedlnosti na základě zákona **Criminal Justice Act 2003** a jsou nezávislí v rozhodovací činnosti. V současné době mají 204 členů podílejících se na rozhodovací činnosti.¹³

Pokud jde o podmíněné propuštění z VTOS pak u trestů odnětí svobody do 4 let nastupuje automatické podmíněné propuštění. PB rozhoduje u odsouzených k trestu odnětí svobody, kteří vykonávají tresty v rozsahu převyšující 4 roky, nebo kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody pro závažný trestný čin násilného či sexuálního charakteru, spáchaný před 4. 4. 2005 (DCR - discretionary conditional release). Řízení před PB trvá v průměru kolem 6 měsíců. PB přezkoumává z úřední povinnosti všechny případy, kdy odsouzený vykoná polovinu trestu a potom vždy jednou ročně až do propuštění odsouzeného.

PB rozhodují většinou v senátě složeném ze tří členů, nicméně členové PB můžou v konkrétních případech rozhodovat i samostatně. V současné době má PB 204 členů. Většina z nich pracuje pro PB na částečný úvazek, kdy mezi ně patří především soudci (současní o bývalý), policisté, advokáti,

¹¹ JUSTICE - advancing access to justice, human rights and the rule of law. *A New Parole System for England and Wales*. London: JUSTICE, 2009, s. 12.

¹² JUSTICE - advancing access to justice, human rights and the rule of law, 2009, op. cit., s. 16.

¹³ PAROLE BOARD. *The Parole Board for England and Wales Annual Report and Accounts 2014/15* [online]. London: OGL 2015, 92 s. Publikováno 13. 6. 2015 [citováno 1. 11. 2016]. ISBN 978-1-4741-2243-6. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/539946/parole-board-annual-report-accounts-2015-16.pdf

psychiatři, psychologové, probační úředníci atd. Seznam jejich jmen včetně krátké informace je součástí každoročních výročních zpráv PB.¹⁴ PB je nezávislou institucí (non-departmental public body – NDPB), přestože je financována ze státního rozpočtu a to prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti.

V říjnu roku 2013 se parolový systém v Anglii a Walesu dostal na pokraj krize, především v souvislosti s rozhodnutím nejvyššího soudu (Supreme court) v případě „Osborn“ (Osborn, Booth and Riley). Nejvyšší soud dospěl k závěru, že je nutné u každého odsouzeného provádět parolové slyšení. Doposud bylo možné rozhodovat případy od stolu bez nutnosti parolových slyšení, která se nařizovala jen v konkrétních specifických případech. S ohledem na její personální obsazení se PB dostala do situace, kdy nebyla schopná urychleně projednávat případy, což vedlo k tomu, že řada odsouzených zůstala ve VTOS ačkoliv už mohli být podmíněně propuštěni.¹⁵ Rozhodnutí ve věci „Osborn“, jakož i judikatura Evropského soudu pro lidská práva, má za následek výrazné změny systému parole v Anglii a Walesu. Ty jsou zaměřeny do tří oblastí: je nutné, aby PB byla nezávislá, odsouzený musí být zajištěná procesní práva, včetně ústních jednání, a je třeba, aby se zabránilo nadměrnému zpoždění při posuzování případů.¹⁶

PB přišla s řešením, kdy nadále rozhodují její jednotliví členové jen na základě listinných důkazů bez ústního slyšení (Paper Hearings) - což je pravidlem, nicméně jednak člen PB může případ vyhradit ústnímu jednání (Oral Hearings) jednak pokud odsouzený nebude souhlasit s tímto rozhodnutím (Paper Hearings) a nebude jej akceptovat může požádat, aby proběhlo ústní jednání (Oral Hearings) a to do 28 dnů od doručení rozhodnutí. PB problém řeší i zapojením moderní techniky – videokonferencemi mezi sídlem PB a věznicemi. V současné době většina ústních slyšení probíhá touto formou. Současně došlo ke změně procesních pravidel, kdy nemusí vždy rozhodovat v ústním slyšení tři členové PB, ale v závislosti na potřebě

¹⁴ PAROLE BOARD, 2015, op. cit.

¹⁵ LEFTLY, Mark. *Exclusive: Parole system failing prisoners and close to be overwhelmed, lawyers warn* [online]. Publikováno 26. 1. 2014, [citováno 9. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/exclusive-parole-system-failing-prisoners-and-close-to-be-overwhelmed-lawyers-warn-9085487.html>

¹⁶ JUSTICE - advancing access to justice, human rights and the rule of law. *A New Parole System for England and Wales*. London: JUSTICE, 2009, 95 s.

a složitosti případu to mohou být i členové dva nebo jeden.¹⁷ Díky videokonferencím zvýšila PB množství věcí projednaných v ústním slyšení ze 440 případů za měsíc (září 2013) na více než 700 (září 2015).¹⁸ PB se daří snižovat i počet neskončených věcí, kdy z 3.163 neskončených věcí (leden 2015) se podařilo počet nedodělků snížit na 2.445 (leden 2016). Za rok 2015 bylo přezkoumáno 15.706 případů z toho v ústním slyšení 7.148.¹⁹

Dlouhodobě je vytýkáno tomuto systému, že o podmíněném propuštění nerozhoduje nezávislý orgán (tedy soud), ale instituce, která je někomu podřízená, která se nespravuje sama. Členy PB jmenuje ministr spravedlnosti (ještě dříve ministr vnitra) a to na 3 nebo 4 leté období s možností opětovného jmenování při dobrém pracovním výkonu. Celková délka funkčního období může být maximálně 10 let. Ministr spravedlnosti mohl PB udílet pokyny. Po případu Osborne nastal tlak na opravdovou nezávislost tohoto orgánu, který vyústil ve skutečnost, že ministr spravedlnosti již není oprávněn dávat PB jakékoliv pokyny.²⁰

Současný systém je kritizován i proto, že pro rozhodování PB nejsou pravidla stanovená právním předpisem a tudíž nepodléhají zákonodárnému procesu. PB současně na rozdíl od soudu nemá oprávnění donutit svědky, aby se dostavili k ústnímu jednání, a nemá oprávnění k donucení dalších subjektu (nestátního charakteru) k poskytnutí zpráv či listin. Což rozhodně může mít vliv na efektivitu rozhodování. I v Anglii a Walesu stále přetrvávají tlaky na to, aby o podmíněném propuštění rozhodoval orgán soudního

¹⁷ PAROLE BOARD. *The Parole Board for England and Wales Annual Report and Accounts 2014/15* [online]. London: OGL 2015, 92 s. Publikováno 13. 6. 2015, [citováno 1. 11. 2016]. ISBN 978-1-4741-2243-6. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/539946/parole-board-annual-report-accounts-2015-16.pdf

¹⁸ JONES, Marian. *Výjiždění předsedy The Parole Board for England and Wales, Report and Accounts 2015/16* [online], London: OGL 2016, 99 s. Publikováno 21. 6. 2016, [citováno 1. 11. 2016]. ISBN 978-1-4741-3165-0, Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/539946/parole-board-annual-report-accounts-2015-16.pdf

¹⁹ JONES 2016, op. cit., s. 16.

²⁰ LEFTLY, Mark. *Exclusive: Parole system failing prisoners and close to be overwhelmed, lawyers warn* [online]. Publikováno 26. 1. 2014, [citováno 9. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/exclusive-parole-system-failing-prisoners-and-close-to-be-overwhelmed-lawyers-warn-9085487.html>

typu nikoli administrativního typu, jak je vnímána PB.²¹ Anglie a Wales zatím stále patří do Evropské Unie a jsou vázání Evropskou úmluvou o lidských právech. Opakovaně je poukazováno na ustanovení čl. 5 (4) v souvislosti s článkem 5 (1) ze kterého je vyvozováno, že k přezkumu zda odsouzený zůstane ve VTOS je příslušný soud, nebo odsouzený musí mít právo odvolat se k soudu.

Výkladem v Anglii dospěli k tomu, že o podmíněném propuštění v souladu s čl. 5 (4) nemusí nutně rozhodovat soud ve standardní soudní soustavě, ale může takto rozhodovat i jiný orgán pokud:

- je nezávislý na exekutivě a účastnících,
- musí rozhodovat na základně soudního nebo obdobného řízení,
- musím mít rozhodovací pravomoc nikoliv jen pravomoc poradní.²²

Je tedy možné uzavřít, že v obou výše uvedených systémech rozhodují o podmíněném propuštění jiné subjekty než soudy (parolové rady). Tyto subjekty nemají jen poradní funkci, ale mají rozhodovací pravomoci. V obou případech je však nutné si klást otázku, jak je to s nezávislostí těchto orgánů na exekutivě. Vyšší míra nezávislosti je mnou spatřována v Kanadě u NPB, která stojí samostatně, má vlastní organizační strukturu a ve věcech podmíněného propuštění může rozhodovat samostatně. Nicméně úzce spolupracuje s CSC, kdy spolu s touto organizací spadá pod ministerstvo národní obrany. Situace PB v Anglii a Walesu je výrazně složitější. Na jednu stranu je tento systém součástí angloamerického právního prostoru (kde účast právních laiků na rozhodování má své místo), na druhou stranu je ale Velká Británie stále součástí Evropské Unie. Velká Británie je tedy vázána Evropskou úmluvou o lidských právech a rozhodováním Evropského soudu pro lidská práva. Jedná se především o spornou otázku výkladu čl. 5 Evropské úmluvy o lidských právech. Přestože nezávislost PB i v Anglii a Walesu se zvyšuje, stále je ovlivňována exekutivou. PB je financována ze státního rozpočtu a to prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti. Navíc ministr spravedlnosti může zasahovat do rozhodování PB (jen obecně nikoliv do konkrétních

²¹ Např. JUSTICE - advancing access to justice, human rights and the rule of law. *A New Parole System for England and Wales*. London: JUSTICE, 2009, 95 s. ISBN 978-0-907247-50-0.

²² HAMISH, Arnott, CREIGHTON, Simon. *Parole Board Hearings: law and practice*. 3 ed., Legal Action Group, 2014, s. 31

případů) tím, že stanoví obecné podmínky pro podmíněné propuštění. I rozsah rozhodování parolových rad je rozdílný, zatímco NPB rozhoduje o všech formách PP s výjimkou zákonného propuštění (Statutory Release), pak v případě PB, která má nyní jen 204 členů z nichž jen menšina pracuje na plný úvazek, jde pouze o tresty převyšující 4 roky, nebo odsouzené, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody pro závažný trestný čin násilného či sexuálního charakteru, spáchaný před 4. 4. 2005 (DCR - discretionary conditional release). Tedy jde o rozsah výrazně menší. Nelze ani nezmínit, že KPP nebo parolové rady nejsou typickým institutem pro kontinentální Evropu, kdy v Evropě jsem narazil na nějakou formu rozhodování o podmíněném propuštění.

4 Může KPP v ČR převzít v budoucnu rozhodování o PP

4.1 Přínosy KPP

Přínosy KPP k rozhodování soudů o PP jsou zjevné. Pozitivně je třeba hodnotit především skutečnost, že soudce má další pohled na tuto problematiku. Jedná se o pohled osoby, která je odborně fundovaná a znalá postpenitenciární péče, přičemž úhel pohledu těchto odborníků je jiný než úhel pohledu soudce. Může se tedy zaměřit i na okolnosti, které by soud jinak pominul. KPP věnuje samotnému rozhodování i přípravě na toto rozhodování více času než soudci, současně mají více podkladů pro své rozhodnutí. Přínosná je také práce s oběťmi trestného činu, ověřování dopadu trestných činů na oběť a seznámení s touto skutečností odsouzeného. Předmětné jednání by měla vést k zamyšlení odsouzeného nad jeho jednáním, jeho vnitřní změně a získání odpuštění od oběti. Přínosné u majetkové trestné činnosti je i ověřování okolnosti úhrady škody způsobené trestným činem, což usnadňuje a urychluje práci soudu.

Pozitivně hodnotím i skutečnost, že odsouzený „jde do sebe“, nejde jen o proklamaci jeho změny před soudcem, ale je nucen na sobě pracovat, být aktivní, případně se setkat se svou obětí. KPP u většiny kladných stanovisek k podmíněnému propuštění doporučuje i dohled (95% v rámci projektu Křehká šance) a přiměřené povinnosti a omezení, což umožňuje dále s odsouzenými pracovat a snížit riziko recidivy trestné činnosti.

V případech, kdy KPP podmíněně propuštění odsouzeného nedoporučila a v případech, kdy soud žádosti o podmíněně propuštění nevyhověl, nejsou odsouzení ve věznici ponecháni bez naděje na možnost ovlivnit i tuto pro ně nepříznivou situaci. Pracovníci věznice jim ve spolupráci s PMS poskytují konkrétní pomoc při vyrovnání se s touto skutečností a vedou je k odstranění zjištěných nedostatků. Zaměstnanci věznic jim jsou nápomocni a identifikovaným potřebám a rizikům věnují i nadále při své práci s odsouzeným pozornost, což zvyšuje možnost odsouzeného na podmíněně propuštění v budoucnu.

4.2 Problematické skutečnosti

Pokud pomineme skutečnost, že současná právní úprava neumožňuje, aby o podmíněném propuštění z VTOS rozhodoval někdo jiný než soud (čl. 90 Ústavy, čl. 40 odst. 1 LZPS), pak tomu brání i objektivní skutečnosti.

1. ***V dnešní podobě a organizační struktuře by nebyla schopny KPP zvládnout množství žádostí o podmíněně propuštění***, které odsouzení ročně podávají. Současně projekt nedisponuje finančními prostředky, které by bylo možné na zvýšení počtu jednotlivých KPP uvolnit. Projekt běžel cca 3 roky a došlo k projednání jen 302 případů. Za tuto dobu soudy obdrželi 25 275 žádosti o podmíněně propuštění (v letech 2013–2015). Ani finančně to nevychází pro ČR příliš zajímavě. Pokud vyjdeme jen z finančních prostředků zaplacených KPP a zcela pomineme náklady na administrátory, koordinátory a asistenta obětí²³, pak náklady na jeden případ byly stanoveny na 4 800²⁴. V případě soudního senátu je pak odměna výrazně nižší

²³ Tito jsou vypláceni měsíčně a nelze tyto náklady přepočítat na jednotlivé případy. Administrátoři – úvazek 1,0/měsíc, dostávají 38 000 Kč, koordinátoři – úvazek 0,16/měsíc (22,4h), tj. 5 600 Kč, asistenti obětí – studium spisu a kontaktování obětí 3h; osobní kontakt, příprava prohlášení obětí 3h/oběť; parolové slyšení 2,5h/podpořená osoba. Celková dotace pro jeden případ KPP = 11,5h/2 oběti, tj. 2 875 Kč.

²⁴ Komisaři (předsedové) – studium spisové dokumentace, příprava parolového slyšení 3h/podpořená osoba; parolové slyšení 2,5h/podpořená osoba; vypracování Stanoviska KPP a prezentace před soudem 3h/podpořená osoba. Celková dotace pro jedno zasedání KPP = 25,5h/3 podpořené osoby, tj. 7 650 Kč/komisař. Komisaři (členové) - studium spisové dokumentace 2h/podpořená osoba; parolové slyšení 2,5h/podpořená osoba. Celková dotace pro jedno zasedání KPP = 13,5h/3 podpořené osoby, tj. 3 375 Kč/komisař.

a to přibližně 455–830.²⁵ I v případě, že by předseda senátu strávil přípravou spisu a veřejným zasedáním tolik co předseda KPP (8,5 hod.), pak by částka činila 3.268. Finanční výhodnost v jednání KPP tedy shledávat nemůžeme. Pokud by KPP měly převzít rozhodovací pravomoci a rozhodovat o všech žádost o PP, muselo by dojít k velmi výraznému personálnímu posílení a velmi výraznému zvýšení rozpočtových prostředků.

Jediné řešení by představoval postup, kdy bychom se zaměřili jen na osoby, které jsou odsuzovány k dlouhodobým trestům odnětí svobody (TOS alespoň ve výměře 2–3 roky), obdobně jako v Anglii a Walesu. U krátkodobých trestů odnětí svobody jednání KPP postrádá smysl.

2. **KPP v dnešní podobě není nezávislým orgánem.** V případě projektů Křehká šance jde o projekt, na kterém se podílí VS ČR. Příslušník VS ČR je také členem KPP a může být jeho předsedou. VS ČR může mít objektivní zájem na „vyčištění věznic“ – snížení počtu osob ve VTOS bez ohledu na rizika, které odsouzený představuje pro společnost. I zde odkazuji na výše učiněné závěry. Veškeré případy, které KPP posuzovala v rámci projektu Křehká šance, byly posouzeny taky konkrétní věznicí. Věznice se kladně k podmíněnému propuštění vyjádřili v 96,7% případů, zatímco KPP jen v 72,5%. Je tedy zjevný zájem věznic na podmíněném propuštění pokud možno co největšího počtu odsouzených. Jejich zájem je existenční. Jsou to věznice, které se fakticky musím s množstvím vězňů přesahující jejich kapacitu vyrovnat. Jsou to věznice, kterým se tísni v jednotlivých celách větší počet osob, které je nutné nakrmit, zajistit jim teplo a zabránit nepokojům. Pokaždé když věznice překročí své kapacity, toto riziko stoupá. Větší počet odsouzených znamená méně prostoru v celách pro každého z nich, na celý je nutné předělávat společenské místnosti či tělocvičny, které jinak slouží k efektivnějšímu naplnění volného času odsouzených atd. Mám za to, že pokud chceme rozhodovací pravomoci u podmíněného propuštění přenést na KPP, je nutné, aby

²⁵ Vycházel jsem z praktických zkušeností. Jeden případ trvá soudci přibližně jednu až dvě hodiny (30–45 min. nastupování spisu, 15–30 min. veřejné zasedání a 15–30 min. nadržování rozhodnutí). Vycházíme z průměrného platu soudce 60 000 měsíčně což dělá přibližně 375 za hodinu. Soudnímu senátu je poskytován paušál ve výši 150 Kč, nicméně tento se vztahuje na celé půldenní jednání, ve kterém v průměru zvládnou 8 případů.

byla zcela nezávislá a to nejen na VS ČR, ale i Ministerstvu spravedlnosti ČR. Mělo by se jednat o samostatný orgán, jak je například konstruován v Kanadě. Pokud rozhodovacími pravomocemi nedisponuje, není to tak velký problém.

3. ***Poměrně nízká shoda mezi stanoviskem KPP a následujícím rozhodnutím soudu.*** Celková shoda mezi stanoviskem KPP a rozhodnutím soudu činí pouze 63 %. Je nutné si položit otázku, zda je to dost či nikoliv. Z mého pohledu se jedná o poměrně výrazný rozdíl a očekával jsem lepší výsledek. Ve vyhodnocení projektu se hovoří o tom, že relevanci této informace citelně ovlivňují dvě skutečnosti. Zaprvé mezi jednáním KPP a soudu obvykle uběhne několik měsíců, během nichž se řada skutečností relevantních pro rozhodnutí o podmíněném propuštění může změnit. Zadruhé nelze zjistit, zdali či nakolik se soudce se Stanoviskem KPP seznámil a z jakého důvodu případně rozhodl jinak. Časový odstup od rozhodnutí KPP sice může mít význam, ale sám bych jej nepřeceňoval. Z praxe mohu uvést, že stanoviska KPP se soudci do rukou dostávali poměrně aktuální, navíc ke dni rozhodování soudu o podmíněném propuštění docházelo spíše k vylepšení pozice odsouzeného, než k jeho zhoršení. Pokud jde o druhý argument, ten si dovoluji odmítnout. Myslím si, že každý soudce využil možnosti zjistit další názor nestaraného subjektu, získat více kvalitních informací o odsouzeném. Rozdíl bude způsoben pravděpodobně jiným pohledem KPP a soudu na institut podmíněného propuštění. Bude způsoben tím, na jaké hodnoty kladou důraz oba subjekty. Neříkám však, že tato menší shoda je špatná. Svědčí to spíše o tom, že o podmíněném propuštění je možné přemýšlet i v jiných souvislostech a rozhodovat dle jiných priorit než činní soudy. Tento pohled může být pro soudy, které jsou poměrně konzervativní ve svých postojích i způsobu práce, inspirativní.

5 Závěrem

Mám za to, že KPP je smysluplným orgánem. Poměrně podrobně se zabývají osobou odsouzeného a snaží se postihnout rizika odsouzeného a tyto nastavením dohledu či dalších opatření a povinností eliminovat. KPP mají dostatek času s odsouzeným pracovat a mluvit, navíc jde povětšinou o osoby, které mají zkušenosti s probační prací, nebo postpenitenciární péčí. Pohled

těchto osob vždy bude jiný než pohled soudu, který po soudním řízení dospěl k závěru o vině a uložil odsouzenému „spravedlivý trest“. Nicméně právě proto soud potřebuje tento názor slyšet a zohlednit jej ve svém rozhodování. Přínosná je také práce s oběťmi trestného činu, ověřování dopadu trestných činů na oběť a seznámení s touto skutečností odsouzeného. Předmětné jednání by mělo vést k zamyšlení odsouzeného nad jeho jednáním, jeho vnitřní změně a získání odpuštění od oběti. Nelze ani pominout práci s odsouzeným, který je upozorněn na rizika, které představuje pro společnost a důvody, proč nedostal kladné doporučení KPP. To umožní odsouzenému se na své nedostatky zaměřit a pracovat na jejich odstranění s vidinou možného podmíněného propuštění. Musíme se zamyslet nad tím, zda tato pozitiva stojí za to, při zohlednění nákladů, které s projektem máme.

Na druhou stranu nemám za to, že by bylo možné překlenout současnou situaci, kdy je KPP „jen“ poradním orgánem. Nedokážu si v ČR v současné době představit, že bychom svěřili KPP rozhodovací pravomoci. Jednak se jedná o institut zcela cizí právní úpravě, ale i právní historii ČR, jednak tento způsob rozhodování o podmíněném propuštění není výrazně zastoupen v rámci státu kontinentální Evropy. Na příkladu Anglie a Walesu jsem upozornil a zdůraznil problémy se kterými se PB potýká. Stejně problémy a možná ještě větší by jednoznačně postihli KPP i v ČR. Současně platí všechny objektivní výtky, které jsem k současnému projektu uvedl výše. Mohu tedy svůj článek ukončit konstatováním, že vítám existenci KPP, jejich stanoviska mají pro mne váhu a zohledňuji je při rozhodování o podmíněném propuštění, ale nemyslím si, že by bylo správné na KPP přenést rozhodovací pravomoci.

Literature

- EVROPSKÝ SOCIÁLNÍ FOND EU. *Křehká šance* [online], Publikováno 14. 4. 2015, [citováno 25. 5. 2015]. Dostupné z <http://www.esfcr.cz/projekty/krehka-sance>
- HAMISH, Arnott, CREIGHTON, Simon. *Parole Board Hearings: law and practice*. 3 ed., Legal Action Group, 2014. ISBN 9781908407283.
- HLADÍKOVÁ, Jana. Nápravná služba Kanady. *České vězeňství*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 43–45. ISSN 1213-9297.

JONES, Marian. *Vyjádření předsedy The Parole Board for England and Wales, Report and Accounts 2015/16* [online]. London: OGL 2016, 99 s. Publikováno 21. 6. 2016, [citováno 1. 11. 2016]. IBSN 978-1-4741-3165-0, Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/539946/parole-board-annual-report--accounts-2015-16.pdf

JUSTICE - advancing access to justice, human rights and the rule of law. *A New Parole System for England and Wales*. London: JUSTICE, 2009, 95 s. IBSN 978-0-907247-50-0.

LEFTLY, Mark. *Exclusive: Parole system failing prisoners and close to be overwhelmed, lawyers warn* [online]. Publikováno 26. 1. 2014, [citováno 9. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/exclusive-parole-system-failing-prisoners-and-close-to-be-overwhelmed-lawyers-warn-9085487.html>

MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Možnosti práce s pachatelem a obětí v době rozhodování o podmíněném propuštění odsouzeného na svobodu*. Příspěvek na mezinárodní konferenci IKSP [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Publikováno 16. 9. 2010 [citováno 1. 11. 2016]. Dostupné z <http://www.oky.cz/iksp/docs/50y/Matouskova.doc>

PAROLE BOARD. *The Parole Board for England and Wales Annual Report and Accounts 2014/15* [online]. London: OGL 2015, 92 s. Publikováno 13. 6. 2015, [citováno 1. 11. 2016]. IBSN 978-1-4741-2243-6. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/539946/parole-board-annual-report--accounts-2015-16.pdf

PODANÁ Zuzana, KRULICHOVÁ Eva. *Evaluační projektu Křehká šance*, listopad 2015, 48 s. Neveřejný zdroj, autorovi předáno jako členovy platformy odborníků pro PP.

ROZTOČILOVÁ, Dagmar, MATOUŠKOVÁ, Andrea, DUŠEK, Ondřej. Projekt Křehká šance. *České vězeňství*, 2014. roč. 22, čís. 3, s. 6-9, ISSN 1213-9297.

Kontakt – e-mail

vicherek@mail.muni.cz

Organizácia prípravného konania v angloamerickom právnom systéme¹

Jozef Zábora

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Slovenská republika

Abstract in original language

Prípravné konanie je významným štádiom trestného konania. Kvalitou vykonania prípravného konania je determinované celé trestné konanie a kvalita dôkazov vykonaných v prípravnom konaní je často rozhodujúca pre usvedčenie páchateľa. Účelom prípravného konania je zistiť trestný čin, odhaliť jeho páchateľa, vykonať neodkladné a neopakovateľné úkony, poprípade zaistiť iné dôkazy, ktoré sú nevyhnutné pre ďalšie rozhodnutie vo veci. Základnou črtou kontinentálneho procesného systému je množstvo dôkazov vykonávaných v prípravnom konaní, čo spôsobuje že prípravné konanie je nepružné a neprimerane dlhé. Autor prezentuje základné atribúty organizácie prípravného konania v angloamerickom právnom systéme a poukazuje na možnosti zrýchlenia a zefektívnenia prípravného konania trestného prvkami angloamerického právneho systému.

Keywords in original language

Anglicko; Wales; prípravné konanie; dokazovanie; obyčajové právo; polícia; prokuratúra; verejný záujem; diskrečná právomoc.

Abstract

The pre-trial proceeding is an important stage in the criminal proceedings. The quality of the performance of the pre-trial proceeding determines the entire criminal proceeding and the quality of the evidence obtained in the pre-trial proceeding is often important to the conviction of an offender. The purpose of the pre-trial proceeding is to determine a criminal offence, to detect the offender, and to carry out urgent and unrepeatable actions,

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0356-12/ This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-0356-12.

or to provide other evidence, which are necessary for the decision in the case. An essential feature of the continental process is quantity of evidence carried out in the pre-trial proceeding which causes that the pre-trial procedure is rigid and excessively long. The author presents the fundamental attributes of the organisation of the pre-trial proceeding in the common law system and refers some suggestions for acceleration and making more effective the pre-trial proceedings by elements of the common law legal system.

Keywords

England; Wales; Pre-trial proceeding; Evidence; Common law; Police; Prosecution Service; Public interest; Discretion.

1 Úvod

Neefektívny systém trestnej justície poškodzuje dôveryhodnosť súdnictva a preukázateľne podryva základy právneho štátu. Potenciálne ovplyvňuje práva obvinených a vyvoláva otázky prístupu k spravodlivosti pre obeť trestných činov. Nedostatočný výkon systému trestného súdnictva, prieťahy v trestnom konaní, jeho neefektívnosť a jeho neschopnosť splniť očakávania spoločnosťou sú v mnohých krajinách dôvodmi na vážne obavy verejnosti.²

Základným účelom trestného konania je v súlade so zákonom odhaliť páchateľa skutku, ktorý naplňuje znaky trestného činu, vyšetriť tento skutok, postaviť páchateľa pred súd a v prípade, ak súd uzná obžalovaného za vinného zo spáchania trestného činu, uložiť mu trest alebo ochranné opatrenie.³ Trestné konanie sa v rámci kontinentálneho trestného konania člení na predsúdne konanie a konanie na súde. Súčasťou predsúdneho konania je aj prípravné konanie.

Prípravné konanie, ako prvá časť trestného konania, a prípravné konanie, ako jeho obligatórne štádium, sú len časťou celku. Jeho účelom je zistiť trestný čin, odhaliť jeho páchateľa, vykonať neodkladné a neopakovateľné úkony, poprípade zaistiť iné dôkazy, ktoré sú nevyhnutné pre ďalšie

² Pozri DANDURAND, Y. Criminal Justice Reform and the System's Efficiency. In: *Criminal Law Forum*, 2014, vol. 25, no. 3-4, s. 383.

³ Blížšie ŠÁMAL, P., NOVOTNÝ, F., RUŽIČKA, M., VONDRUŠKA, F., NOVOTNÁ, J. *Prípravné řízení trestní*. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 3 a nasl.

rozhodnutie vo veci. Kvalitou vykonania prípravného konania je determinované celé trestné konanie a kvalita dôkazov vykonaných v prípravnom konaní je často rozhodujúca pre usvedčenie páchateľa.

Základnou črtou kontinentálneho procesného systému je množstvo dôkazov vykonávaných v predsúdnom štádiu, teda v prípravnom konaní, a pomerne rozsiahle rozhodovacie právomoci polície a prokurátora, ako zástupcu štátu. Účelom prípravného konania je zistiť trestný čin, odhaliť jeho páchateľa, vykonať neodkladné a neopakovateľné úkony, poprípade zaistiť iné dôkazy, ktoré sú nevyhnutné pre ďalšie rozhodnutie vo veci. Kvalitou vykonania prípravného konania je determinované celé trestné konanie a kvalita dôkazov vykonaných v prípravnom konaní je často rozhodujúca pre usvedčenie páchateľa. Zásadným problémom slovenského trestného konania sú priestahy v trestnom konaní, prípravné konanie nevynímajúc. Veľmi významnou mierou sa na dĺžke celého trestného konania podieľa aj prípravné konanie.⁴

V podmienkach kontinentálneho právneho systému sú v literatúre rozpracované tri základné koncepcie prípravného konania.⁵

Prvou koncepciou je tzv. „**silné prípravné konanie**“. Pri tejto koncepcii je prípravné konanie považované za ťažisko konania a rozhodovania (rezíduum kontinentálneho inkvizičného procesu). Prípravné konanie je považované za akúsi „generálnu skúšku“ verejného hlavného pojednávania, kde sa iba opakujú dôkazy vykonané v prípravnom konaní, často iba prečítaním zápisníc o procesných úkonoch vykonaných v prípravnom konaní. Účelom prípravného konania v zmysle tejto koncepcie je čo najúplnejšie objasnenie veci.

Koncepcia tzv. „**slabého prípravného konania**“ vychádza z premisy, že v prípravnom konaní sa dokazovanie vykonáva len v takom rozsahu, aby jeho výsledky umožnili verejnému žalobcovi rozhodnúť či podá obžalobu, pričom ťažisko dokazovania je na hlavnom pojednávaní.

V literatúre sa uvádza aj tretia, „**zmiešaná**“ koncepcia prípravného konania t. j. hlavné pojednávanie ako ťažisko dokazovania a relatívne

⁴ ZÁHORA, J. (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. apríla 2016. Praha: Leges, 2016, s. 9.

⁵ ROMŽA, S. *Koncepcia prípravného konania*. Brno: Tribun, 2010, s. 16 a nasl.

silné prípravné konanie.⁶ Táto koncepcia je charakterizovaná nasledovnými črtami:⁷ prípravné konanie má vo vzťahu k hlavnému pojednávaniu pomocnú, predbežnú úlohu; dokazovanie v prípravnom konaní je čo najúplnejšie, všestranné, idúce do všetkých podrobností; ťažisko dokazovania je na hlavnom pojednávaní; štádium hlavného pojednávania je plne ovládané zásadou bezprostrednosti.

V nasledujúcom texte zameriavam pozornosť na východiská trestného konania v Anglicku a Walese, ktoré môžu byť určitým východiskom pre inšpiráciu pre optimalizáciu prípravného konania.

2 Základné východiská k prípravnému konaniu v Anglicku a Walese

Súčasný výrazne kontradiktórny spôsob trestného konania ako sporu dvoch strán sa v priebehu storočí vyvinul z akuzačného procesu. V Anglicku nedošlo k recepcii rímskeho práva a nepresadil sa vplyv kánonického procesného práva, ktorý v kontinentálnej Európe mal za následok vznik inkvizičného procesu. Vyhľadávanie dôkazov a ich vykonávanie pred súdom zostalo v rukách strán, pričom v posledných dvoch storočiach obžalobu pred súdom zastupovala polícia, resp. jej právny zástupca (*barrister*).

Anglické trestné konanie vychádza z obyčajového práva „*common law*“, a preto neexistuje žiadny komplexný zákon, ktorý by upravoval trestné konanie. Pravidlá pre trestné konanie sú upravené v rôznych legislatívnych textoch, datovaných od 13. storočia do súčasnosti a v množstve súdnych rozhodnutí.⁸ Medzi významné zdroje anglického trestného konania patria dokumenty schválené parlamentom, z ktorých až 150 sa vzťahuje na trestné konanie. Niektoré z týchto dokumentov sa voľne označujú ako ústava, najmä Magna Charta z roku 1215, Bill of Right Act z roku 1688 a Human Right Act z roku 1998, ktorým sa do právneho poriadku premietol Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.⁹

⁶ IVOR, J. Predmet a rozsah dokazovania v prípravnom konaní. In. ZÁHORA, J. (ed.). *Aktuálne problémy prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2014, s. 46.

⁷ Bližšie ROMŽA, S. *Koncepcia prípravného konania*. Brno: Tribun, 2010, s. 17.

⁸ Bližšie IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura edition, 2010, s. 857.

⁹ Porovnaj VOGLER, R. Reform Trends in Criminal Justice: Spain, France and England & Wales. *Washington University Global Studies Law Review*, no. 4/2005, s. 636.

Typickým rysom trestného konania v Anglicku a Walese je, že trestné právo nie je kodifikované. Dôležité oblasti trestného konania upravujú jednotlivé zákony vydané parlamentom. Pre oblasť prípravného konania sú to predovšetkým Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE), Prosecution of Offences Act 1985, Criminal Justice Act 1987, Criminal Justice and Public Order Act 1994, Criminal Procedure and Investigation Act 1996, The Criminal Procedure Rules 2015.¹⁰

3 Orgány prípravného konania

V Anglicku a Walese je prevažná väčšina trestných činov vyšetrovaná políciou. Na rozdiel od kontinentálneho modelu fungovania polície, kde je polícia spravidla unifikovaná, v Anglicku a Walese pôsobí 43 miestnych policajných zborov. Každý z policajných zborov plní úlohy na území jedného alebo viacerých grófstiev a sú zodpovedné miestnym úradom. Jedinou výnimkou je Metropolitná polícia, ktorá je zodpovedná ministrovi vnútra a parlamentu.¹¹

Polícia v Anglicku a Walese je pri vyšetrovaní trestných činov procesne nezávislá. V prípade, že vykonáva niektoré vyšetrovacie úkony, predovšetkým tie pri ktorých sa vyžaduje donútenie, je potrebný súdny príkaz. Po zistení trestného činu a vypátraní jeho páchatel'a sa polícia môže rozhodnúť, že nepodnikne žiadne opatrenia, páchatel'a neformálne napomenie, vydá formálnu výstrahu alebo začne trestné stíhanie. Možnosť nepodniknúť žiadne opatrenie prichádza do úvahy, ak páchatel' nedosiahol vek trestnej zodpovednosti alebo ak neexistujú dostatočné dôkazy na trestné stíhanie. Neformálne napomenutie možno udeliť vtedy, ak by formálna výstraha bola neprimeraná prípadu. Formálna výstraha môže byť policajtom udelená až po priznaní viny a po vyslovení súhlasu osoby.¹² Oprávnenia polície pri vyšetrovaní trestných činov v roku 1985 boli rozšírené zákonom o policajnom dokazovaní (PACE)¹³.

¹⁰ Bližšie DELMAS-MARTY, M., SPENCER, J. R. *European Criminal Procedures*. Cambridge university press, 2002, s. 144.

¹¹ Bližšie BRIENEN, M. E. I., HOEGEN, E. H. *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems: The Implementation of Recommendation (85) 11 of the Council of Europe on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure*. University of Tilburg, Nijmegen, The Netherlands: Wolf Legal Productions, 2000, s. 247.

¹² Pozri CORDON, C. B. et al. *Informace o systému trestní justice v Anglii a Walesu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996, s. 36.

¹³ Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE).

Okrem polície v anglickom systéme pôsobia viaceré orgány resp. agentúry ktoré vykonávajú vyšetrovanie určitého druhu trestnej činnosti. Takými orgánmi sú napríklad Národný vyšetrovací úrad (*National Crime Agency*)¹⁴, Úrad pre bezpečnosť a boj proti terorizmu (*Office for Security and Counter-Terrorism*)¹⁵, Úrad pre vyšetrovanie závažných podvodov (*Serious Fraud Office*),¹⁶ Britská dopravná polícia (*British Transport Police*) a pod.

Z historického hľadiska bol systém trestného konania postavený na základe tzv. súkromnej žaloby (*private prosecution*), ktorý v obmedzenej podobe pretrváva do súčasnosti. Obeť trestného činu, alebo osoba ktorá mala na veci záujem (*interested individual*), mohla súdu predložiť obžalobu na konkrétnu osobu. V stredoveku záujmy kráľa zastupoval kráľovský advokát (*King's attorney*). V priebehu pätnásteho storočia bol kráľovský advokát nahradený generálnym advokátom, ktorý mal právo podať obžalobu a súdny príkaz.¹⁷ V roku 1879 bol zriadený Úrad riaditeľa verejnej žaloby (*Director of Public Prosecutions*). Do roku 1985 väčšina obžalôb bola podávaná políciou, ktorej oficiálna úloha vyšetrovať trestné činy bola kombinovaná aj s obžalobou.¹⁸

V súčasnosti funkciu generálneho žalobcu plní Úrad korunnej prokuratúry (*The Crown Prosecution Service*), ktorá bola zriadená v roku 1986.¹⁹ Na čele úradu je riaditeľ, ktorý je zodpovedný generálnemu verejnému žalobcovi (*Attorney-general*), ktorý je zasa zodpovedný parlamentu. Generálny verejný žalobca je vymenúvaný kráľovnou po prerokovaní s predsedom vlády a je členom parlamentu. Môže sa zúčastňovať na rokovaní vlády a je tiež nezávislým poradcom v právnych otázkach.

¹⁴ Zriadený Crime and Courts Act 2013 a nahradil dovtedajšiu Serious Organised Crime Agency. Jeho hlavnou náplňou je odhaľovanie a vyšetrovanie závažného organizovaného zločinu.

¹⁵ Regulation of Investigatory Powers Act 2000.

¹⁶ Criminal Justice Act 1987.

¹⁷ Bližišie GILLIÉROM, G. *Public Prosecutors in the United States and Europe. A Comparative Analysis with Special Focus on Switzerland, France, and Germany*. Springer, Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London, 2013, s. 40.

¹⁸ Pozri DELMAS-MARTY, M., SPENCER, J. R. *European Criminal Procedures*. Cambridge university press, 2002, s. 152.

¹⁹ Porovnaj FENYK, J. *Veřejná žaloba. Díl první. Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby*. Institut Ministerství spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2001, s. 91.

Štruktúra Úradu korunnej prokuratúry je tvorená jednak na národnej úrovni a jednak na regionálnej úrovni v podobe oblastí a pobočiek. Úrad je rozdelený do 43 územných celkov. Prokuratúra nevykonáva kontrolu postupu polície. Ich vzťah je založený na vzájomnej nezávislosti.²⁰ Právomoci kráľovských verejných prokurátorov sú stanovené v osobitnom zákone.²¹

Zásadným prvkom anglického trestného konania je diskrečná právomoc prokurátora. V zásade platí, že prokurátor nemá povinnosť podať obžalobu na všetky trestné činy o ktorých sa dozvedel. V Anglicku a Walese, v zmysle čl. 10 zákona,²² riaditeľ Úradu prokuratúry vydáva **usmernenie pre verejných žalobcov** so všeobecnými zásadami, v akých prípadoch sa má začať konanie pre trestný čin, alebo ak bolo začaté konanie, v akých prípadoch má byť zastavené; alebo v ktorých prípadoch by mala byť preferovaná obžaloba. Tieto usmernenia²³ majú za cieľ zabezpečiť **koherentnú a transparentnú trestnú politiku** a priebežne sa aktualizujú a zverejňujú.²⁴ V úvode sú zdôraznené základné princípy napr., že podanie obžaloby alebo mimosúdne vybavenie veci je vážny úkon, ktorý ovplyvní podozrivých, obeť, svedkov a celú verejnosť a musí byť vykonané s maximálnou obozretnosťou.

Vo väčšine prípadov prokurátor môže rozhodnúť, či sťhať alebo nie až po skončení vyšetrovania, až potom čo preskúmal všetky dostupné dôkazy. V zmysle uvedených pravidiel, prokurátor môže iniciovať obžalobu alebo v nej pokračovať keď prípad prešiel cez obidve časti predpísaného testu (Full Code Test). Celý test má dve fázy: (a) **dôkaznú fázu**; (b) **fázu verejného záujmu**.

V rámci **dôkaznej fázy** (*the evidential stage*) prokurátor musí nadobudnúť presvedčenie, že existujú dostatočné dôkazy na odsúdenie obvineného. V prípade, ktorý „neprešiel“ dôkaznou fázou, nebude pokračovať, bez ohľadu na to ako závažný alebo citlivý je tento prípad.

²⁰ Bližšie FENYK, J. *Verejná žaloba. Díl první. Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby*. Institut Ministerství spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2001, s. 92.

²¹ Prosecution of Offences Act 1985.

²² Prosecution of Offences Act 1985.

²³ The Code for Crown Prosecutors.

²⁴ Aktuálne znenie z roku 2013 je zverejnené online <http://www.cps.gov.uk/Publications/docs/code_2013_accessible_english.pdf>.

V rámci fázy preverovania **verejného záujmu** (*the public interest stage*), ktorá nasleduje až po dôkaznej fáze, prokurátor zvažuje či je trestné stíhanie potrebné vo verejnom záujme.

4 Pribeh trestného konania

Hoci žiadny zákon jasne nedefinuje jednotlivé štádiá trestného konania, možno ho rozdeliť do štyroch štádií. Prvým štádiom je tzv. prípravné štádium (*preparatory phase*), ktoré sa začína od začiatku vyšetrovania a končí sa podaním obžaloby. Druhé štádium (*intermediate phase*) trvá od podania obžaloby až do začiatku súdneho konania. Tretím štádiom (*final phase*) je konanie na súde a posledným štádiom, ktoré je však v Anglicku zriedkavé, je opravné konanie (*appeal process*).²⁵

V prípravnom štádiu má dominantné postavenie polícia. Vyšetrovanie nemá taký význam ako v kontinentálnom trestnom konaní. Začína sa spravidla tým, že podozrivý je predvedený na príslušný policajný útvar. V anglickom trestnom konaní platí zásada oportunity. Pred začatím vyšetrovania polícia môže rozhodnúť v danej veci tak, že môže iniciovať trestné konanie, nepodnikne žiadne opatrenia alebo vysloví páchateľovi formálne pokarhanie.

Iniciovanie trestného konania sa vykonáva oficiálnym informovaním súdu, že určitá osoba spáchala trestný čin. V prípade, ak polícia v danom prípade nemôže konať (napr. ak páchateľ nedosiahol vek trestnej zodpovednosti, alebo ak neexistujú dostatočné dôkazy na trestné stíhanie), prichádza do úvahy druhý spôsob rozhodnutia, t.j. polícia nepodnikne ďalšie opatrenia. Takto môže rozhodnúť aj v prípade, ak spáchaný trestný čin je bezvýznamný. Formálne pokarhanie môže policajt udeliť až po priznaní viny podozrivým a po jeho súhlase s takýmto vybavením.

Polícia vykonáva vyšetrovanie samostatne a nemusí jednotlivé kroky oznamovať prokurátorovi ani od neho požadovať nijaký súhlas. Avšak pri získavaní dôkazov, najmä v závažných prípadoch, polícia používa určité donucovacie opatrenia (napr. zatykač, príkaz na domovú prehliadku), na ktoré potrebuje poverenie magistrátneho sudcu (*Magistrate*).

²⁵ Pozri DELMAS-MARTY, M., SPENCER, J. R. *European Criminal Procedures*. Cambridge university press, 2002, s. 152.

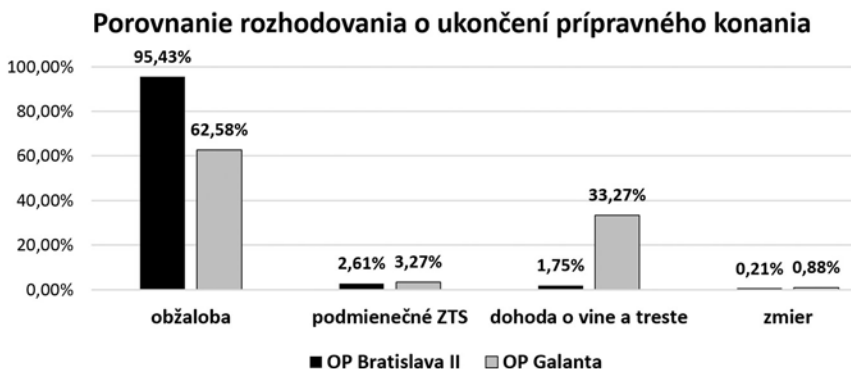
V prípade, ak sa polícia domnieva, že získané dôkazy sú dostatočné na to, aby bol obvinený odsúdený, prípad predloží Úradu korunnej prokuratúry (*Crown Prosecution service*). Ten je oprávnený rozhodnúť, či sa bude v trestnom stíhaní pokračovať a prípad sa predloží na súd, alebo či sa trestné stíhanie zastaví. Na podanie obžaloby je nevyhnutné, aby bol zhromaždený dostatok dôkazov na postavenie obvineného pred súd (*evidential sufficiency*), a takisto musí byť verejný záujem na trestnom stíhaní obvineného (*public interest*).²⁶

5 Závery a úvahy de lege ferenda

Charakteristickou črtou slovenského prípravného konania je, že vo väčšine prípadov sa končí obžalobou, odklony sú využívané len výnimočne. V jednotlivých rozhodnutiach ktorými sa končí prípravné konanie dominuje s viac ako 80% obžaloba, dohoda o vine a treste je to v 12%, podmienené zastavenie trestného stíhania v 5% a zmierom sa končí len 2% prípadov, v ktorých je zistený páchateľ. Okrem nedostatočného využívania odklonov vo všeobecnosti, určité disproporcie možno sledovať aj v rozhodovaní v jednotlivých okresoch. Podľa údajov zo Štatistickej ročenky o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2015 vyplýva nerovnomerné rozhodovanie jednotlivých okresných prokuratúr o ukončení prípravného konania. Z nasledujúceho grafu vyplýva, že v pôsobnosti Okresnej prokuratúry Bratislava II sa viac ako 95% prípadov končí prípravné konanie podaním obžaloby, v pôsobnosti Okresnej prokuratúry Galanta je to okolo 63%. Naproti tom dohodou o vine a treste sa končí v pôsobnosti Okresnej prokuratúry Bratislava II iba 1, 75% trestných vecí, v pôsobnosti Okresnej prokuratúry Galanta je to viac ako 33%. Veľké nedostatky vidím aj vo využívaní zmiernosti v trestnom konaní, v obidvoch porovnávaných okresoch to bolo menej ako 1% prípadov. Veľmi zarážajúco pôsobí fakt, že v roku 2015 **nebol zmier schválený** prokurátorom v **14 slovenských okresoch** (PK, NM, PE, PB, PD, KN, NZ, TO, BR, LC, VK, ZH, SK, RV) **ani v jednom prípade** (tj. 25% okresov).²⁷

²⁶ Pozri DELMAS-MARTY, M., SPENCER, J. R. *European Criminal Procedures*. Cambridge university press, 2002, s. 152.

²⁷ Bližšie ZÁHORA, J. Zásada oportunity a jej uplatňovanie v prípravnom konaní. In: *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu*. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016: trestní sekce. Praha: Leges, 2016, s. 42.

Zdroj: Generálna prokuratúra SR

Na nasledujúcich riadkoch sa pokúsim naznačiť niektoré návrhy, ktoré by umožnili vo väčšej miere využívať oportunitu prokurátorom v prípravnom konaní a tak zrýchliť samotné konanie. Najväčší problém pri uplatňovaní odklonov v praxi predstavuje ich povaha ako nenárokovateľných inštitútov. Provozník²⁸ zdôrazňuje, že ide o podstatný rys odklonov, od ktorého nemožno odstúpiť a ako taký musí byť aj naďalej zachovaný. Uvedený autor však pripúšťa, že v praxi vyvoláva niektoré problémy. Tento špecifický znak podnecuje určitú aplikačnú roztrieštenosť, kedy jednotliví prokurátori resp. štátni zástupcovia pristupujú k uplatňovaniu odklonov pomerne rozdielne.

Za účelom zrýchlenia konania by som navrhoval **vypracovať právnu normu** (napr. vo forme pokyn generálneho prokurátora Slovenskej republiky) **na využívanie odklonov** ak sú pre daný odklon splnené podmienky. V uvedenej právnej norme by bol upravený jednotné podmienky pre postup prokurátora v jednotlivých odklonoch.

Ako v jednom publikovanom príspevku²⁹ uvádzam, sú veľké rozdiely medzi jednotlivými okresmi SR vo využívaní dohody o vine a treste, zmieri, či podmieneného zastavenia trestného stíhania. Dokonca vo viacerých

²⁸ Porovnaj PROVAZNÍK, J. Odklony v českém trestním řízení – úvahy před možnou rekonfigurací. In: *Trestněprávní revue*, č. 4/2016, s. 81.

²⁹ Bližšie ZÁHORA, J. Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In: STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha, Leges 2014, s. 195 a nasl.

okresoch SR nebol zmier ako typický predstaviteľ alternatívneho vybavenia trestnej veci v príslušnom roku schválený ani v jednom prípade. Takúto aplikačnú prax považujem za nezlučiteľnú zo **zásadou rovnosti** (napr. čl. 12 ods. 1, 2 Ústavy³⁰), resp. **princípu legitímnych očakávaní**. Zo samotného výrazu legitímne očakávanie vyplýva, že účelom tohto princípu je ochrana súkromných osôb pred nepredvídateľným mocenským zásahom do ich právnej situácie, na vyústenie ktorej do určitého výsledku sa spoliehali. Legitímne očakávanie je užšou kategóriou ako právna istota.³¹ Mám za to, že keď sú splnené všetky podmienky na vybavenie veci mimo hlavného pojednávania niektorým z alternatívnych spôsobov, prokurátor by mal iniciovať takýto postup.

Zastávam názor, že všetky orgány činné v trestnom konaní by mali v analogických prípadoch postupovať rovnakým spôsobom. Preto by som do príslušných ustanovení Trestného poriadku navrhol, aby bol prokurátor povinný využiť niektorý zo spomínaných odklonov, pokiaľ by boli splnené podmienky na jeho použitie. **V prípade, že by podával obžalobu, v obžalobe by bol povinný zdôvodniť, prečo vec nebola vybavená prostredníctvom niektorého odklonu.**

Literature

- DANDURAND, Y. Criminal Justice Reform and the System's Efficiency. In: *Criminal Law Forum*, 2014, vol. 25, no. 3-4, s. 383–440.
- DELMAS-MARTY, M., SPENCER, J. R. *European Criminal Procedures*. Cambridge university press, 2002.
- FENYK, J. *Veřejná žaloba. Díl první. Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby*. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky – svazek 62, 2001.
- FRYŠTÁK, M. Přípravné řízení de lege ferenda. In: *Trestněprávní revue*, č. 6/2015, s. 133–142.
- IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura edition, 2010.

³⁰ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Z. z. v znení neskorších predpisov Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.

³¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 10/04 zo 6. februára 2008.

KAUFMAN, I. R. Criminal Procedure in England and the United States: Comparisons in Initiating Prosecutions. In: *Fordham Law Review*, 1/1980, s. 26–39.

ROMŽA, S. *Koncepcia prípravného konania*. Brno: Tribun, 2010.

ŠÁMAL, P., NOVOTNÝ, F., RŮŽIČKA, M., VONDRUŠKA, F., NOVOTNÁ, J. *Přípravné řízení trestní*. Praha: C. H. Beck, 2003.

ŠIMOVČEK, I. Alternatívne spôsoby začatia trestného stíhania. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. apríla 2016. Praha: Leges, 2016, s. 66–73.

ZÁHORA, J. Zásada oportunitý a jej uplatňovanie v prípravnom konaní. In: *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu*. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016. Praha: Leges, 2016, s. 29–43.

ZÁHORA, J. (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. apríla 2016. Praha: Leges, 2016.

Contact – e-mail

jozef.zahora@paneurouni.com

Vědecká redakce MU

prof. MUDr. Martin Bareš, Ph.D.; Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.;
Mgr. Michaela Hanousková; doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.;
doc. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.; doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.;
Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.; prof. PhDr. Petr Macek, CSc.;
PhDr. Alena Mizerová; doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.;
doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.; Mgr. David Povolný;
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.; prof. RNDr. David Trunec, CSc.;
prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.; Mgr. Iva Zlatušková;
doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

Ediční rada PrF MU

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D. (předseda)
prof. JUDr. Josef Bejček, CSc.; prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.;
doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.; prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.;
doc. JUDr. Petr Mrkývka, Ph.D.; doc. JUDr. Radim Polčák, Ph.D.;
prof. JUDr. Petr Průcha, CSc.; doc. JUDr. Markéta Selucká, Ph.D.

DNY PRÁVA 2016 – DAYS OF LAW 2016

Část X. – Meze a možnosti inspirace trestního řízení angloamerickými prvky

**Eds.: doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.,
JUDr. Milana Hrušáková, Ph.D., JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D.**

Vydala Masarykova univerzita, Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno

Spisy Právnické fakulty MU č. 591 (řada teoretická)

1. vydání, 2017

ISBN 978-80-210-8561-9